

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
15 A
2

Jasonis De Nores Poemata

IN EPISTOLAM Q. HORATIJ Flacci de Arte Poetica Iasonis de Nores Ciprij ex quotidianis Tryphonis Cabrielij sermonibus interpretatio.

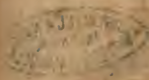
EIVSDEM BREVIS, ET DISTINCTA summa præceptorum de arte dicendi ex tribus Ciceronis libris de oratore collecta.

CVM PRIVILEGIO

VENETIIS APVD ANDREAM ARRIVABENVM M. D. LIII.

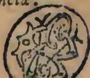

CALCERANDO DE NORES FRATRI
amantissimo, & loco parentis habendo,
Iason de Nores S. P. D.

Vm in Cypro insula, hoc est in patria nostra, de Tryphonis Cabrielij., optimi, & præstantis ingenio uiri, morte nuncium accepissem: qui me perculerit dolor, qua in solicitudine iacuerim, scis tu frater amantissime, qui meas tum lachrimas uidisti, & ex lachrimis mœrorem animi conijcere potuisti. Quid enim mihi luctuosius, aut acerbius potuit in uita contingere; quàm illius uiri obitus, cui ego tantum deberem, quantum non modo uerbis explicare, sed animo complecti uix possum? perijt ille quidem, si cursum humanæ uitæ spectes, suo tempore: nostro autem, si uirtutem illius consideres, iniquissimo. Qui enim ad illius doctrinam, tanquã sitientes ad fontem, ueniebamus, ut optimas, & ad percipiendas literas, et ad recte uiuendum rationes ex illius sermonibus hauriremus, nunc, illo nobis erepto, quo confugiemus? Vbi illa in omnibus excipiendis humanitas, in erudiendo ingenium, in monendo prudentia? quæ cum in illo summa fuerunt, tum uero omnibus ita aperta, atque communia, ut nemo magis ad bene merendum natus de humano genere uideatur. Verum enimuero cum difficile sit inuenire, qui Tryphonem cognouerit, nec illi multum debuerit: tum uero diuino quodam munere mihi contigit, ut illius consuetudine, atque doctrina præter cæteros fruerer. fuit enim in illo sene, quod in ea ætate rarissimũ est, summa suauitas singulari cum grauitate coniuncta.

itaque uiuit apud me id, quod mihi mors eripere non potuit, nomen illius, summæq; uirtutis acerba pariter, & iucunda memoria. Neque uero doloris ex eius morte suscepti modum inuenirem, nisi me ad ea tractãda retulissem, quæ mihi quodam modo illius uocem, qua meis auribus nulla suauior unquam fuit, referre uiderentur. Cumq́; ita contigerit, ut ego nullam benemerẽti gratiam referre potuerim; habebo saltem; & meæ pietatis, atq; obseruantiæ, dabo operam, ut monumentum aliquod existat, idq́; eius generis, quod, quid ab illo acceperim, quidq́; ego me debere confitear, æque significet. Feci igitur, ut, quæ illo narrante, atq; exponẽte cognoueram de Horatij *arte poetica, ea literis à me, dum ille uiueret, mandata recognoscerem, & accurate digesta publicarem. In quo etiam illud consequar, quod; si qui* Tryphonem *uiuentem nõ cognouerunt, quos in his quidem regionibus admodum paucos esse puto, ij ex meis scriptis, quæ nunc in ipsam* Horatij *poeticam edo, illius doctrinam, atq; ingenium degustent. Minimum enim hoc certe signum est illius ingenij, atq; sciẽtiæ: sed eiusmodi tamen est, ut, qui recte intelligunt, ex minimis maxima iudicare possint. In quo illud non modo non negabo, uerum & prædicabo libentissime, siquid in hoc commentario probabitur, cuius generis multa fore scio, id uni* Gabrielio *acceptum esse referendum: si quid autem minus perite dictum uidebitur, id non recuso quin mihi ipsi, meæq́; inscitiæ tribuatur. Non enim ita me delectat ambitio, ut uel aliena mihi uendicem, uel mea supra ueritatem extollam.* Virtutem *ipsam, quæ nulla re indiget, nudam colo.* Itaque *gloriam sequor, si modo ab ipsa uirtute manat, & si eam ab optimo iudicio fluere intelligo.* Quare *quoniam ego ni=*

hil magis cum uirtute conuenire existimo, quã siquis homini benemerenti gratam memoriam persoluat: hoc unũ ago, ut homines intelligant ea me Gabrielio præstare, quæ quidem possum, quandoquidem ea, quæ debeo, minime licet. Et quia tu quoque frater ornatissime, nõ tam quia mihi frater es, quàm quia uirtutis amore teneris, Gabrielij memoriam sanctissime colis: (memini enim, cum tu quoque cum meo dolore tuũ communicasti illius obitu audito) propterea ut id, quod à uirtute nascitur, ei, qui uirtutis cupidissimus est, mitteretur, præsertim qui Tryphonem ipsum mortuum pene pariter, atq; ego diligeret; hunc meũ commentarium Tryphonis doctrina refertnm, tanquam aliquam picturam ab illo designatam, à me coloribus ipsis renouatam, sub tuo nomine cognosci, & legi à studiosis etiam, qui apud posteros erunt, maxime uolui. Nemo enim est, non modo quem magis quam te diligam aut colam, sed cui magis quàm tibi debeam. Quare fructum omnẽ ingenij mei, quicunque existet, ad te refero; tuumq; mihi nomen in omni uita sanctissimum, tua mihi uoluntas erit antiquissima; ut omnes perspicere possint, meam esse summam in te tanquam erga fratrem beneuolentiam, & singularem tanquam erga parentem pietatem. Vale.

ON *sum nescius fore optime lector, ut apud plerosque in uarias incurram reprehensiones in hac meorum laborũ editione: uel quod operis inscriptionem immutauerim, cum Quintilianus grauissimus author quibusdam nostram sententiam uideatur oppugnare, uel quòd Latinis exemplis in interpretando Italici sermonis interposuerim, uel quod ueterum commentatorum, eorumq; clarissimorum uirorum opinionem minime secutus ab hac noua expositionis ratione non abstinuerim. His omnibus & si tacite responderi puto: est tamen, et quod a me in laborum meorum defensionem proferatur. Quare adductum me primum sciant ad inscriptionem operis immutandam non leuioribus de causis, & quòd formam epistolæ, non autem libri, in quo præcepta tradantur, uel ex ipso principio præ se ferat, & quòd in uetustis exemplaribus epistolarum libros subsequatur, & quòd etiam summi, et præstantissimi homines ita sentiant, & quòd minime nobis obstet Quintiliani testimonium, ut nonnullis uidetur. Nam & si librum appellat Quintilianus, non est cur non possit inter epistolas enumerari, cũ & illæ ab Horatio in libros digestæ fuerint. Quod uero de arte poetica idem Quintilianus adiungat, nihil commoueor, cum & in epistolis præcepta de aliqua re tradi possint, ab eodemq; in omnibus pene & in ijs ad Scæuam, & Lollium præcipue iam factum uideatur, in quibus breuiter eos instituit, qua ratione apud maiores facile uersarentur. Qui uero Francisci Petrarcæ, et Danthis exempla in la-*

tini poetæ interpretatione minime admittunt, ij publicam utilitatem, ut mihi uidetur, impediunt: cui me præcipue addictum profiteor, cum, quæ ab his assumuntur, præclara, ac illustria ea sint, maximeq; ad huiusce epistolæ expositionem pertinentia. nisi fortasse ita de his authoribus existiment, (quod impium est) ut etiam minime illis poetæ nomen attribuant; Cum omnes, qui de poematum ratione diligentissime iudicare possunt, summos, ac præstantissimos censeant, & quos legamus, & quos imitemur, & quos præ manibus continue habeamus. Quid est igitur, quod uulgares istos offendat? si quæ ab Horatio præcipiuntur, à latinisq; authoribus obseruantur, ab his quoque obseruata ostendimus, temporis in quo nati sumus oportunitate usi ad maiorem huiusce operis declarationem, quod suscepimus explicandum. Nimium isti quidem inuidere Italico nomini, gloriæq; uideri possunt. Quos autem adeo commentatorum in hac re opiniones oblectant, ut me ab hoc munere auocent, eos quidem ad ea legenda, quæ à nobis dicta sunt, remittimus. inuenient enim pleraque ab illis aut parum explicata, aut perperam, aut etiam præter missa, à nobis ex Tryphonis ingenio, ac mente declarata, eaq; & ueterum, & recentiorum poetarum exemplis comprobata. de quo quia res ipsa testabitur, plura non dicam. Quod autem attinet ad ea, quæ ab ijs, qui interpretantur, ante ipsam interpretationem afferri solent: ea propter eã causam omittemus, quia ordinem in arte poetica demonstranda non ita seruatum ab Horatio uidemus, ut ab alijs, qui de aliqua re documenta literis tradiderunt. Est ille quidem peracutus, & diligens in præcipiendi ratione, ordinẽ tamen, cum epistolam scribat, non ita custodit, ac tuetur,

ut si librum scriberet . Amat enim epistola familiaritatem quandam . At nimis accuratus ordo ad seueritatem potius, quàm ad familiaritatem propendet. Itaq; non est alienum ab epistolæ decoro non imitari rationẽ illã, quã cæteri seruant in explicanda doctrina Quo circa ne nos quidem operam non necessariam adhibebimus in ordine declarãdo. At in præceptorum sentẽtia, uiq; explicanda, quod necessariũ in primis ducimus, præstabimus omnia, quæ debemus, aut certe omnia, quæ possumus. Quæ ipsa tamen eruditorum iudicio examindda committimus, gratias habituri, si quis nos aberrantes in rectam intelligẽdi uiam reduxerit. quod si acciderit, erit opinor in his, quæ de nostro attulimus. nam Tryphoniana ipsa speramus ab omnibus recte sentiẽtibus ita probatum iri, ut me etiam, quia ea diligent er collegerim, & studiosis impertiuerim, ex hoc officio maxime laudent. Vale.

Q. HORATII FLACCI ad Pisones Epistola de arte poetica.

VMANO Capiti ceruicem pictor equinam
Iungere si uelit, & uarias inducere plumas
Vndique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne:
Spectatum admissi risum teneatis amici?
Credite Pisones isti tabulæ fore librum
Persimilem, cuius uelut ægri somnia uanæ.
Fingentur species, ut nec pes, nec caput uni
Reddatur formæ. Pictoribus, atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.
Scimus, & hanc ueniam petimusq; , damusq; uicissim;
Sed non ut placidis coeant immitia; non ut
Serpentes auibus geminentur, tigribus agni.
Inceptis grauibus plerunq;, et magna professis
Purpureus, late qui splendeat, unus, & alter
Adsuitur pannus: cum lucus, & ara Dianæ,
Et properantis aquę p amænos ambitus agros;
Aut flumē Rhenū, aut pluuius describit̃ arcus.
Sed nunc nō erat his locus. & fortasse cupressū
Scis simulare. Quid hoc? Si fractis enatat expes
Nauibus ære dato qui pingit? Amphora cœpit
Institui currente rota: cur urceus exit?
Denique sit quod uis simplex dūtaxat, et unū.

IN EPISTOLAM Q. HORATII FLACCI de Arte Poetica Iasonis de Nores Cyprij ex quotidianis Tryphonis Cabrielij sermonibus interpretatio.

Vmano capiti] Quemadmodum plerunque à scriptoribus per epistolam breuiter uel de moribus, uel de rerum naturalium cognitione, uel de ratione dicendi præcepta traduntur, ut à Platone ad Dionisium, ut à Cicerone ad Quintum Fratrem: ita in hac ipsa ad Pisones uel de poetarum scriptis diiudicandis, uel communiter de nostris ingenijs ad omnem inuentionis, dispositionisq;, ac elocutionis rationem in quocunque poematum genere formandis, quæ præcipua uidebantur, ex uarijs multorum libris excerpta diligentissime ab Horatio colliguntur. Ac primum de inuētione, hoc est, de ipsa quasi anima, & constitutione poematis pertractaturus (neque enim poterat eruditius exordiri) per similitudinem præcipit simplicem, atque uniformem esse debere: ut principio medium, medio finis respondeat: ne monstruosæ imagini similis uideatur, in qua formosissimo mulieris capiti alterius formæ pro collo equina ceruix, pro reliquo humano corpore plumeum, pro pedibus piscis cauda coniungatur. qua in diuersitate summa inest turpitudo. mira autem arte sumitur à pictoribus similitudo; cum ita pictura poeticæ, poetica uero picturæ respondeat: ut altera muta poesis, altera loquens pictura definiatur. Humano capiti.] Monstrum effingit, in eoq; effingendo nihil præterit, quod ad eius turpitudinem spectet. Cum enim omnia animalia

aut terrestria sint, aut maritima, aut aeria; rursusq; terrestria aut ratione prædita, aut ratione carentia, quæ omnia uno carmine comprehendit in sexto Virgilius;

» *Inde hominum, pecudumq; genus, uitæq; uolantum,*
» *Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus:*

ex terrestribus tum ratione præditis, tum sine ratione degentibus format superiorem partem, ex maritimis inferiorem, ex aerijs mediam, unum quoddam componens, à quo ad monstruosam poematum inuentionem deducat similitudinem, taleq; illud poema ostẽdat, in quo nec cum principio medium, nec cum medio cohæreat finis. tale autem erit, si, ut dicet infra, grauiora incipientes, maioraq; profitentes, in uarias, & inanes inciderimus fluminum, temporum, locorum descriptiones, quæ quidem non magna, sed mediocria, atque humiliora professis conuenirent. Humano] *licet humanum dicat, muliebre tamen intelligit, ut ipse se interpretatur, cum ait, mulier formosa superne. maluit autem exemplum à fœmina sumere, ut cum fœminei capitis pulchritudine diuersas partes coniungens, deformiorem monstri effigiem efficiat: nõ solum, quia diuersa coniunguntur, sed quia cum capitis forma adiunctæ partes comparatæ turpissimæ uidentur.* Vt turpiter atrum desinat in piscem mulier formosa superne.] *Annotãda sunt illa antitheta: mulier in piscem: formosa turpiter atrum: superne desinat.* Varias inducere plumas.] Idest & *uariorum colorum, & ex uarijs auibus ad maiorem monstri deformitatem, & dissimlitudinem demonstrandam. Nam uel si illæ per se pulcherrimæ sint, humano tamen capiti adiunctæ, pisci sq; caudæ interpositæ, totũ quiddam deformius reddunt.* Videtur autem respicere

Horatius ad id, quod infra dicturus est, de inepta descriptionum uarietate in grauiori poemate adhibita, quæ licet splendidiores ipsæ sint, ex uarietateq; delectent, operi tamen grauiori minime conueniunt. [Mulier formosa: superne desinat in piscem atrum] Hoc est ut principium inuentionis pulcherrimum, & grauissimum, in grandioriq; dicendi genere conscriptum desinat in exitum deformẽ, nec satis primæ quasi formæ conuenientem. [Admissi] hoc est non facile, cum honoris causa pauci admittantur, ut fieri solet in rebus excellentioribus, ad spectandum illam insignem imaginem intromissi. hoc uero maxime auget ridendi causam à decepta expectatione, & rei præter spem nouitate, quæ maxime risum cõcitat. nam ex omnibus nihil magis ridetur: ut author est M. Tullius, quam quod est præter expectationem. Credite Pisones, isti tabulæ fore librum persimilem] Deducit similitudinem a mõstruosa imagine ad eam poematis inuentionem, cuius nec pes, nec caput uni reddatur formæ, et cuius uelut ægri somnia uanæ fingentur species. Aegri somnia] Somnia uana sunt, preter oraculum, & uisionem, quæ licet in somnis appareant, uera tamen sunt, ut affirmat Macrobius: sed ægroti inania maxime, quæ phantasmata appellantur, in quibus ob perturbationem humorum, et morbi ipsius impetum & in nos homines irruentes, uagantesq; formas à natura seu magnitudine, seu specie discrepantes uidemur inspicere Hæc autem eo sinceriora, & apertiora sunt, ut Aristoteli placet, quo magis motus ille uisionum expeditus est, nec aliquo humore, aut uapore, aut exhalatione stomachi impeditus est. Vanæ species] ridiculæ, & absurdæ inuentiones, in quibus nec finis, nec principium uni formæ

reddatur. Quod autem hoc in loco de inuentione, nō au- tem de dispositione loquatur, ut nonnulli sentiunt, illud nō dubium est argumētum, ut nec pes, nec caput uni red- datur formæ. Vbi si de dispositione monstruosa intelligere uoluisset, dixisset utiq;, ut caput in inferiori parte, ubi pe- des; pedes uero in superiori, ubi apponendum esset caput, adhiberentur; ut non de incongrua innētione, sed de præ- postero ordine dictum putaretur. cū uero de materia ip- sa præcipiat, in qua diuersum ab eo, quod inceptū sit, subse- quatur: recte nec pedem, nec caput uniformæ reddi dixit. Vtitur autem metaphora à similitudine sumpta, eamq; ad librum accommodat. Caput enim, & pes animantibus attribuuntur, de quibus præcessit similitudo. eodem modo Virgilius ex comparatione tempestatis sumens metapho- ram, nubem bello attribuit, his uerbis.

» Ac ueluti effusa si quando grandine nimbi
» Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
» Omnis & agricola, & tuta latet arce uiator,
» Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi:
» Dum pluit in terris; ut possint Sole reducto
» Exercere diem: Sic obrutus undique telis
» Aeneas, nubem belli, dum detonet, omnes
Sustinet. & Tullius de oratore ad Q. fratrem. Sic enim se res habet, ut, quemadmodum uolucres uidemus procrea- tionis, atque utilitatis suæ causa fingere, & construere nidos, easdem autem, cum aliquid effecerint, leuandi laboris sui causa passim, ac libere solutas opere uoli- tare: sic nostri animi forensibus negocijs, atque urbano opere defessi gestiunt, ac uolitare cupiunt uacui cura, atq; labore. Pictoribus, atque poetis] affert obiectionē de pi-

ctorum, et poetarum licentia, quibus omnia concedi, praeter contraria, & monstruosa affirmat: erunt autem contraria, quae a pictoribus euitentur, ne cum placidis immitia, hoc est cũ ferocioribus mansuetiora cõiungant. à poetis autem hoc omnino cauendum est, ne cum grauioribus, & altioribus immisceantur leuiora, & humiliora: ut puta, ne heroicae materiae inserantur uariae quaedam descriptiones, quae nullam cõtinent maiestatem: quales sunt fluuiorum, locorum sacrorum, & reliquae rerum huiusmodi digressiones, quae licet per se delectent, grauioribus tamen adiunctae, ut diximus, tanquam incongruae, & nimium lasciuientes deridebuntur. Sunt enim quasi meretriculae, non autem matronae ornamenta, quae si meretrici, ut propriae personae, adhibeantur, afferunt splendorem; sin autem integerrimae foeminae adimunt etiam grauitatem, & speciem probitatis imminuunt. Pictoribus, atque poetis.] Haec tanquam ex obijcientis persona inducuntur aduersus ea, quae iam dicta sunt. Audendi] magis auget licentiam poetarum, et pictorum, quàm si dixisset fingendi, ut audendi significet audacter fingendi. Scimus] est tanquam poetae responsio ad obiectionem de pictorum, & poetarum licentia. Petimus] nos poetae à pictoribus: ijsq; concedimus quicquid libuerit, fingere, hoc tamẽ inter nos pacto, ne contraria illi coniungant, ut sunt placida, & immitia, nos uero, ne grauioribus lasciuientia admisceamus; sed utrique simplicia, et inter se cõuenientia, illi in pictura, nos in poemate statuamus. Sed non ut placidis coeant immitia] Affert, quae in pictura uitanda sint, addens infra, quae sint in poemate fugienda. Placidis immitia] cuius rei subiungit exemplum, cum &

terrestre animal placidum cum immiti, idest tigrim cum agno coniungit, & item terrestre immite, non cum alio terrestri, sed cum aerio coniungit. Nam omnes aues aut placidæ sunt, aut certe eiusmodi, ut cum serpentibus comparatæ placidæ uideantur; & hic effingitur secundum monstrum, quod à pictoribus uitandum est; sequetur etiam poeticum. Coeant] simul uersentur. Non enim est de coitu inter placida, & immitia accipiendum: sed de conuictu, & consuetudine. eodem modo & illud: Geminentur. Inceptis grauibus.] Nunc affert, quæ sint inter se contraria in poemate, minimeq; in uno opere concludenda, eaq; nobis adiecta similitudine ante oculos proponit: erunt autem inter se contraria grauiora, & lasciuiora (sic enim appellat ea Quintilianus, quæ ornamenti causa extra rem aucupamur) quæ si una admisceantur monstruosum reddent totum corpus inuentionis: ut puta, si in opere grauiori minutæ quædam descriptiones interserantur, à quibus imprimis cauendum est: Quod quidem præceptum uidemus à Virgilio diligētissime obseruatum, cum in Aeneide inanes descriptiones uitat, in Georgicis uero, tanquam opere minus graui, easdem affectat. Cōsideremus enim quæ de eadem re in utroque poemate scripta sunt, eadem inter se comparemus, ut hinc habita operum ratione cognoscamus quàm lasciuiat in pestis descriptione in tertio Georgicorum, quamq; grauis idem sit in tertio Aenæidos in eiusdem rei descriptione. cum in altero libro multa paucissimis uerbis explicat, in altero minutissima quæq; persequitur. Conferatur cum his Ouidij in septimo sub Aeaci persona eiusdem pestis descriptio, ut, quanto hæc Ouidij summissior est ad poematis ra=

tionem accommodata, tãto Virgilianam illam esse breuiorem dignoscamus. Contemplemur Ouidij de porco Calidonio, & Virgilij in quarto uenationes. Comparemus horum inter se descriptas tempestates in undecimo Metamorphoseos de Ceice, & in primo Aeneidos de Aenea. ijs pariter conferamus Ouidij in. X I I. de aduentu Græcorum, & Virgilij de Didonis, & Aeneæ concubitu famæ descriptiones, ut, quales illæ in grauiori ope, quales in lasciuiori esse debeant, intelligatur; quàm in hoc breues, & succinctæ, in illo longiores, & lasciuientes: quàm multa in hoc omittẽda, in illo diligenter affectanda: quàm in hoc operis ratione consulta negligentia, & breuitas commendanda, in illo pariter diligenria, et quædam quasi affectatio extollenda. Hic nõ uideo, quomodo cum Horatij uerbis Vincentij Madij philosophi clarissimi explicatio congruere possit: dum ait lucorum, amnium, et cæterarum huiusmodi rerum descriptiones inceptis grauibus conuenire, ac tanquam unũ, & alterum pannum purpureum late splendere: cum res ipsa ex adhibita similitudine aliter ostendere uideatur. Nam quemadmodum in aliquo uiri grauis, & honorati uestimento adhibitus unus, & alter pannus purpureus, licet per se late splendeat, risum tamen spectãtibus, ob dissimilitudinem inducit: Ita huiuscemodi affectatæ, & minutæ descriptiones uni, & alteri panno purpureo ab Horatio comparatæ, in sublimiori poemate, tanquam in dissimili uestimento, adhibitæ non nisi maxime explodentur; ut abunde demonstrauimus poetarum exemplis. Quod nisi ita intelligatur, hoc insequetur, Horatiũ, inanes, et minutas amnium, lucorum, fluuiorumq; descriptiões in opere grauiori admittendas, significare: quod ab illius mente

discrepare

liſcrepare illa, quæ proxime ſequuntur, perſpicue uerba de clarant: ſed nunc non erat his locus: & amphora cœpit in ſtitui currente rota, cur urceus exit? Quam ob rem hunc eſſe Horatij ſenſum in his carminibus pro certo crediderim, eius poema. ſ. in quo magna, ac grauiora profeſſus fuerit, ac poſtea in quaſdam inanes fluuiorum, locorum ſacrorum, & cæterarum huiuſmodi rerum deſcriptiones inciderit, non aliter deridendũ, quàm grauiſſimum alicuius principis ueſtimentum, in quo particulæ quædam panni purpurei conſuantur, quæ licet ipſæ per ſe late ſplendeant, non tamen cum reliqua ueſte conſentire, ut ita dicam, uidentur. Hanc autem ſententiam, cum ipſa per ſe, ut opinor, ſatis pateat, tũ ſequens interpretatio ex Horatij mente ſumpta illuſtriorem facit. nam quemadmodum ijs, qui in muſicis uoce, aut ſonitu grauioris toni partes agunt, uitandæ ſunt minutæ illæ cromaticæ, & ſemicromaticæ prolationes. quoniam imminueret grauitatem leuium prolationũ celeritas, cui tamen in acuto tono, tanquam in proprio locus eſt: ita etiam in grauiori poemate longiores illæ, et inanes rerum deſcriptiones fugiendæ ſunt, tãquam à poematis dignitate prorſus alienæ. Itaque quod in leui, humiliq; poematis genere pluribus uerbis, et ſententijs explicandum eſt, tanquam cromaticis, & ſemicromaticis in acuto tono prolationibus, id in graui poemate pauciſſimis exponi rectius eſt. Hoc ita ſenſit Horatius, &: ut opinor: recte ſenſit. At Homerus ſuum opus de Achillis ira, & de Vlyſſis erroribus non ad huius normæ rationem perſcripſit. nam ut homo Græcus uerborum copia ita delectatus eſt, ut dignitatem illam, quam in Virgilio miramur interdum neglexiſſe uideatur. deſcriptiones enim, & digreſſiones uſurpat

non modo frequentes, uerum etiam ita prolixas, ut minutissima quæq;,minime rei propositæ necessaria studiose persequatur. Sed ignoscamus principi poetarum. quia primus Heroici poematis author fuerit. nam ante eum nullũ tale poema uidemus:ut in Poetica Aristoteles attestatur: à quo præclara quæq;, aut certe multa cæteri deriuarunt. neq; enim facile licet his ex sententia Aristotelis, qui aliquam artem primi efferunt perfecte ad unguẽ omnia præstare. Quare neq; omnino absurde Homerum fecisse dicamus,& Virgilium summe laudemus, in quo ita nihil abundat,ut eidem tamen nihil desit, cum non ingenij modo laudem, quæ uni omnium Homero maxima debetur, sed iudicij quoque commendationem aucuparetur, ut omittã quod præterea contra uituperatores Homeri possumus afferre,non illum suos uersus accurate,et ociose,ut Virgiliũ, composuisse,sed impulsu naturæ profudisse,& cecinisse in corona uulgi, cum intelligeret hominum imperitorũ animos ubertate illa,quam docti nõ probarent admodum delectari. Quòd si seruire scænæ:ut est in adagio:rectũ putatur. certe & seruire populo prudentis hominis est, quod; quia fecit Homerus;laudemus.quia recte fecit, aut saltem ignoscamus,præsertim ob eam causam. quia non ipse, sed Aristarchus totum opus collegit, & quasi dispersa membra unum in corpus redegit, quod si ipse fecisset,fortasse multa,quæ nos tanquam luxuriantia damnamus, amputasset,& abiecisset. Inceptis grauibus] Cum à re graui sumitur initium,ut ab Homero de ira Achillis, atq; Vlyssis nauigatione,à Virgilio de Aeneæ erroribus,& de rebus ab eo in Italia gestis. Assuitur unus, & alter pannus inceptis grauibus] Idest tanquam pannus:sed omissum, tanquam,

ſubintelligitur, ut etiam in ſecunda epiſtola primi libri. ui uendi qui recte prorogat horam, Ruſticus expectat, dum defluat amnis. pro tanquam ruſticus. Purpureus] *Qui pannus licet purpureus ſit, è coloreq; ipſo per ſe ſplendeat: adhibitus tamen inceptis grauibus, tanquam grauiori alicuius primarij uiri ueſtimento, grauitatem imminuit. Quis enim non derideat, ſi ueſtibus, quibus* Venetijs *utuntur nobiliores, quæ grauitatis quiddam habent, uariorum colorum ornamenta aſſuantur? Cum lucus, & ara* Dianæ:] *Non omnes in opere grauiori, ſed minutas tantummodo deſcriptiones uitandas præcipit. ſi quis enim per digreſſionem deſcripturus* Dianæ *templum, et aram illius mira arte extructam, et lucum, atq; agros* Deæ *ſacros, ac circa eos diductum, atque influentem riuulum nimis accurata deſcriptione perſequatur, improbabitur à prudentibus. atq; ideo cum* Virgilius *in ſexto* Aeneidos *libro* Apollinis *templum deſcriberet; eam rem pauciſſimis uerſibus complexus eſt prætерita & lucorum, & agrorum, & riuulorum per agros deo ſacros influentium, deſcriptione.* Et *lucus igitur, & ara, & agri, & riuulorum per agros ambitus in diuinarum ædium deſcriptione adhibitus minime uidebitur operi grauiori conuenire. hoc autem ex quinto, et ſexto* Platonis *libro de legibus ſumptum eſt ab* Horatio*: ubi ait dijs in noua ciuitate conſecratis ſtatuendas eſſe aras, têpla, lucoſq; ſacros ſingulis. quo'd uero attinet ad agros dijs attribuendos in ſexto his uerbis ſtatuit:* Quæſtores*, & aſſeruatores ſacræ pecuniæ in templis ſingulis, qui lucorum, agrorumq; ipſis dedicatorum, & fructuum, conductionumq;, & locationum domini ſint, tres de maximis cenſibus pro maximis templis eligâtur. de irrigatione uero flu=*

uiorum per agros statuit non multo post in eodem libro sub his uerbis. Lucos quin etiam iugi irrigatione, & dedicatos dijs agros aquis immissis pinguiores curent reddere. Quare & lucus, & ara, & agri, & aquæ properantis ambitus per amænos agros ad unius rei tantum modo descriptionem pertinent: aliter redundans, & superfluens uideri posset Horatius, si, cum dixerit, & properantis aquæ per amænos ambitus agros, subiunxisset: Aut flumen Rhenũ: quod idem esset, quantum attinet ad descriptiones, ac ambitus aquæ properantis. Vnde si diuersum quid, atque disiunctum significare uoluisset: dixisset profecto, cum lucus, & ara Dianæ, aut properantis aquæ per amænos ambitus agros, & loco illius particulæ, &, posuisset, aut. Quare agros amænos properantis aquæ ambitu irrigatos Dianæ agros attributos intelligendum est: ut testimonio Platonis probauimus. Ait igitur Horatius, si quis in grauiori opere descripturus sit per digressionem Dianæ templum, eum non debere neq; aram illius, neq; lucum, neq; agros deæ attributos, neq; riuum per eos influentem minutissima persequi descriptione, si incepti poematis rationem habere uoluerit. Hunc locum interpretes partim confundũt, partim uero prætereunt. Et properantis aquæ ambitus] singula uerba deformitatem augent minutarum descriptionum. dixit autem, properantis, ad exprimendum currentis fluuij decursum, notandamq; in hac re peccantium poetarum inscitiam, translatione ab homine, & à re animata ad inanimatam. Aut flumen Rhenum, aut pluuius describitur arcus] Aliquem irridet sui temporis poetam satyrice, ut solet, qui fortasse nimius fuerit in Rheni, & Iridos descriptione. Sed nunc non erat his locus] Reprehē=

dit eos,qui descriptionibus plus æquo delectantur.sunt.n. quædam,quæ ipsa per se,si spectentur,decorem,& elegãtiam habent·cum alijs autem coniuncta,nõ item. Quemadmodum in panno purpureo est quædam, ut ita dicam, perspicuitas,quæ spectantium oculos tenet:non tamen sequitur,ut cuilibet uestimento additum, atque adtextum decorem afferat.Sic descriptiones uoluptatem afferunt legentibus:nemo negat:non tamen ubique descriptionibus locus est:sicuti nec purpureo panno,tametsi late splendenti,in quolibet uestimento locus est. Quid enim,si quis atra ueste indutus partem aliquam ei uesti purpurei panni adsuerit, non ne iure ridebitur?Eadem ratio est in poemate. rem grauem uersibus aliquis persequetur:huic cogitandũ est,ut & carmini cum re,& rei cum carmine optime congruat.Congruet autem optime,si neque cum graui re leue carmen,neque cum graui carmine leuis res immiscebitur. Grauitatem autem imminuit nimis prolixa descriptio,non modo si sit extra rem ipsam, quæ agitur, uerum etiam si cum ipsa re coniungitur. Itaque non sane repudiãdæ sunt descriptiones omnino: sed,quia non consentiunt cum ipsa re,cum nimis prolixe sunt; cauẽdum est,ne longiores sint, atq; etiam ne,cum necessariæ non sunt, non usurpentur. Dixit igitur, sed, cum respiceret ad illud, late splendeat: hoc est late quidem splendet purpureus pannus, sed purpureo panno locus non semper est.Sic,est quidem per se iucunda descriptio:sed nunc, idest in opere grauiori, quo de intelligit poeta,locus ei non erat.Quare expone,sed nunc, idest,in opere grauiori:non erat his descriptionibus locus: & si per se late splendent. hoc autem aduerbium temporis,nunc,refertur ad rem. Et fortasse cupressum scis simu=

lare] per similitudinem iterum reprehendit in poemate grauiori ineptas, & lasciuientes descriptiones, quemadmodum si quis in hyberni temporis pictura adhibeat uolantes muscas, in æstiui autem hominem uulpinis pellibus inuolutum. Quid hoc?] Ad quid cupressus depictus in tempestate maritima? Amphora cœpit institui] Rursus poematis deformitatem demonstrat ex figuli similitudine, qui grandiusculum uas, hoc est amphoram, inceperit, et in exilem urceum exierit. accipitur autem amphora pro grauioris materiæ principio: urceus uero pro minutis in opere grauiori adhibitis descriptionibus. est enim amphora uas uinarium, quod sextarios octo, & quadraginta continet: urceus uero uas paruulum admodum, ex quo aquam in aænum infundimus. est igitur in hoc loco quasi alterum monstrum simile duobus superioribus. s.

" Humano capiti ceruicem pictor equinam
" Iungere si uelit, & uarias inducere plumas
" Vndique collatis membris, ut turpiter atrum
" Desinat in piscem, mulier formosa superne Et,
" Sed non ut placidis coeant immitia, non ut
" Serpentes auibus geminentur, tigribus agni.

Hæ omnes similitudines ostendunt de inuentione omnia esse præcepta, non autẽ de dispositione. Denique sit quoduis simplex dumtaxat, & unum] Concludit præceptum de inuentione monstruosa uitanda, & complectitur uno carmine, quæ supra dicta sunt, singula singulis referens; sit quod uis, ad illud, Pictoribus, atq; poetis quidlibet audendi semper fuit æqua potestas. Simplex dũtaxat, et unũ, ad id, sed non ut placidis coeant immitia. Sit igitur inuentio ipsa sibi congrua in principio, in medio, & in fine,

simplex, una'que, non adhibeat contraria, neque grauioribus leuiora immisceat.

Maxima pars uatum pater, et iuuenes patre digni
Decipimur specie recti: breuis esse laboro.
Obscurus fio. Sectantem læuia nerui
Deficiunt, animiq; ·professus grandia turget,
Serpit humi tutus nimium, timidusq; procellæ.
Qui uariare cupit rem prodigialiter unam,
Delphinum syluis adpingit, fluctibus aprum.
In uitium ducit culpæ fuga, si caret arte.

Tribus rebus cōstare elocutionem poeticam, genere orationis, uel, ut Græci dicunt, charactere, uerbis, et uersuum numeris nemini dubium est, de quibus omnibus in hac epistola præcepta traduntur. In his autem carminibus breuiter de prima parte tractatur, quæ omnis in dicendi ratione posita est: Qua in re cum, quæ sint uitanda, præcipiat Horatius, tacite etiam, quæ sint sequenda, ostendit. Docet autem, ita esse breuitatem, lenitatem, & grauitatem sequendam: ut minime in obscuritatem, tumiditatem, & leuitatem incidamus. cauendum est enim, ne, dum alterum uitium uitamus, in eius contrarium, quod peius est, delabamur. Vnde sapienter Prodicus apud Platonem neq; longiorem, neq; breuiorem, sed ex his temperatam admonet esse orationem oportere: hoc est perspicuam, nō tamen humile, ut Aristoteli placet. Maxima pars uatum decipimur] Numero poetarū se interponit Horatius, quod minime illi arrogantiæ tribuendum est: cum se ijs inserat, quos ait decipi specie recti. Sunt qui ad arrogantiam uitandam illud, uatum, ad patrem relatum ab Horatio dicant: ut sit pater uatum, & iuuenes patre digni. Breuis esse laboro:

obscurus fio] obscuritatem tāquam proprium uitium fatetur, & agnoscit. dum breuitatis enim uirtutem, inquit, sequor: in obscuritatem proximum uitium incido. Vnde & Crassus apud Ciceronem: Hoc uideo, dum breuiter uoluerim dicere, dictum a me esse paulo obscurius: sed experiar, ut dicam, si potero, planius. quo uitij genere notatur inter Græcos Thucydides, inter Latinos maxime è poetis Persius; qui dum nimium breuis esse uoluit, si modo id cōsilio potius, quàm ingenij culpa commisit, ipse sibi nebulas offudisse dicitur. Præcipit igitur breuitatem, sed eam maxime, quæ sit cum diluciditate coniuncta: cum nullum uerbum redundat, & cum tantum uerborum est, quantum necesse est, quæ in somnio quidē Scipionis potissimū, in Plinio, in Cæsare, in Virgilio cōmendatur. qui licet omnia breuiter explicent; quid tamen significent, omnibus patet. *Sectantem læuia nerui deficiunt:*] politum uult poema, non tamen eneruatum. in quod uitium incurremus, si flosculos quosdam inanes, læuioraq; nimium affectabimus: ut Franciscus Petrarca in ea ode, quæ incipit.

„ Amor m'ha posto come segno al strale. in qua, dum politiora ornamenta studiose aucupatur, efficit eneruatum nescio quid, & tanquam inanimatum. Non enim subesse res ulla uidetur, in qua læuiora illa nitantur: quod uitium in reliquis, & in ea præcipue uitatum est,

„ Rott'e l'alta Colona, e'l uerde Lauro. Vbi & si adsunt uaria orationis ornamenta, non tamen nerui, & spiritus ab sunt: ut in sexto, etiam apud Virgilium in illis carminibus,

„ Principio cœlum, ac terras, camposq; liquentes,
„ Lucentemq; globum Lunæ, Tytaniaq; astra

Spiritus intus alit: in quibus adhibita ornamenta orationis rem habent, qua nitantur. Nerui] *Quoniam nerui sunt inanimantibus, ideo & animos subiunxit: ut eneruatum, & quasi inanimatum poema significaret, in quo læuiora affectarentur, & inania captarentur sine ulla inuẽtione, quæ sæpe à scriptoribus appellatur anima orationis. Vnde M. Tullius res animo, uerba corpori comparauit: cum in tertio de oratore dixit: Et qui, tanquam ab animo corpus, sic à sententijs uerba seiungunt, quorum sine interitu fieri neutrum potest.* Professus grandia turget] *grandiloquum dicendi genus præcipit, non tamen turgidum, quo uitio Lucanus reprehenditur, & Statius. grauitatis autem uirtute, &, ut ita dicam, grandiloquentiæ sine ulla tumiditate laudatur Homerus, & imitator Homeri Virgilius.* Serpit humi tutus nimium, timidusq; procellæ] *Lenitatem qui sequitur, ei cauendum omnino est, ne serpat humi, & ita rude, incultum, & inornatum poema efficiat, ut sine fastidio legi uix possit.* Serpit humi] *Commodata ad extremam humilitatem translatio, sumpta uel à nauigantibus, uel ab ijs, qui procumbentes in terram ita repant, ne erectos turba uentorum auferat. Oportet igitur poetam omnia exactissimo iudicio perpendere, ne, dum mediocrem, leniorem, æquabiliorem dicendi rationem persequetur, in languidam, mollem, eneruatam, dissolutamq; incurrat: rursusq;, ne, dum sublimia, grandioraue profitetur, turgidiorem, inflatioremq; se prebeat. Quam ob rem mediocritatem amplectentes, uitiorum extrema uitabimus.* Qui uariare cupit rem prodigialiter unam:] *Complectitur more eorum breuiter, à quibus præcepta traduntur, quæ supra dicta sunt, & de monstruosa inuentione, & de uitioso di-*

cendi genere uitando; singula singulis referens: Delphinũ syluis appingit, fluctibus aprum, ad prodigium incongruæ inuent onis: in uitium ducit culpæ fuga, si caret arte: ad uitiosam dicendi rationem uitandam, quam minime uitabimus, nisi artem adhibuerimus in mediocritate tenenda: quem locum non satis, ut ego existimo, animaduertit Iacobus Grifolus, uir eruditus, dum tacite significat, ut ex eius interpretatione apparet, hoc de dicendi ratione, nõ autem de incongrua inuentione dictum, in qua diuersa, & uaria inter se coniungantur: ut grauiora, & leuiora: quã rem illud, uariare prodigialiter, magis ostendit. Prodigialiter] Variandum est poema, sed non prodigialiter, & monstruose: ut cum grauioribus lasciuiora iunguntur, & tanquam Delphinus syluis, & fluctibus aper pingitur. In uitium ducit culpæ fuga, si caret arte] In fugiẽdo altero uitio artificium eiusmodi adhibendum hortatur, ne relicta mediocritate in eius cõtrarium incidamus: hoc est ne prolixitatem uitantes in obscuram breuitatem incurramus.

Aemilium circa ludum faber imus & ungues
Exprimet, & molles imitabitur ære capillos.
Infelix operis summa: quia ponere totum
Nesciet. hunc ego me, si quid componere curem,
Non magis esse uelim, quàm prauo uiuere naso
Spectandum nigris oculis, nigroq; capillo.
Sumite materiam uestris, qui scribitis, æquam
Viribus, & uersate diu, quid ferre recusent,
Quid ualeant humeri, cui lecta potenter erit res:
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.

Supra & de monstruosa inuentione tractauit, & de ea parte elocutionis, quæ potissimum in genere orationis uer=

ſatur.nunc loquitur de totius operis, & omnium poematis partium inter ſe diſpoſitione, quæ omnis in hoc maxime poſita eſt;ut partes inter ſe cohæreant, ne diſiunctæ uideantur: quod quidem in Ludouico Arioſto reprehenditur: cum nihil in eo ſit, quod ſimul componi poſſit, ſed ita omnes partes in eo opere diſiunctæ:ut lectoris animũ, & memoriam confuſa narratio uehementer offendat. Hoc autẽ in poemate reprehendit Horatius fabri cuiusdam ſtatuarij ſimilitudine, qui licet omnes partes corporis ſeparatim minutiſſime exprimeret: in cõiunctione tamen incongrue diſponeret.Faber imus]*Nõ nomine Imus, ut multi uolũt, ſed in ima parte ludi Aemilij poſitus. Si enim,Imum,ut nomine proprio fabrum ſignificare uoluiſſet:nil erat, cur ludum Aemilium etiam ad huiuſce fabri demonſtrationem poneret:ſed hunc denotauit ab ordine loci,imum,pro ima parte ludi gladiatorij poſitum, qui ludus Aemilius dicebatur.quod illud aduerbium,circa,magis declarat: eadẽ elocutione in primo epiſtolarum : Hæc Ianus ſummus ab imo perdocet:hoc eſt in ſumma,et in infima parte poſitus.Et ungues exprimet,et molles imitabitur ære capillos*]*Quæ duo in ſculpturis difficilima ſemper habita ſunt ; ſed difficilius mollitiem capillorum exprimere, qua in re ſummam laudem Lyſippum meruiſſe accepimus . eſt autem antitheton quaſi quoddá,molles capillos,ære. Infelix operis ſumma*]*Infelix in ſumma totius operis coniungenda, quia neſciet partes ſeparatim expreſſas in unum totum componere. quid autem ſibi per ſummam uoluerit Horatius, alij aliter ſentiunt.Ego per ſummam diuerſarum partium collectionem,& unitatem acceptam puto, á ratiocinantibus ſumpta translatione,eadem elocutione apud Ciceronem confi-*

cere summam pecuniarum, & detrahere de summa dictũ inuenitur. Hunc ego non magis uelim] non malim me esse talem in poemate, quàm me, spectandum nigris oculis, nigroq; capillo, esse tamen naso deformiori, & grandiori: cum nullam habeat nasus cum capilli, & oculorum pulchritudine proportionem, quæ sola efficit pulchritudinẽ. ea uero nihil aliud est ex Platonis sententia, quàm gratia quædam, quæ in concinnitate plurium inter se maxime nascitur. unde ex plurium uirtutum in animis temperamento, ex plurium uocum consonantia, ex plurium colorum, linearumq; concordia proficiscitur. nam oportet, ut partes cum toto conueniant. Vnde Plato in Phedro oportere, inquit, orationem omnem, tanquam animal quoddã constitui: ut suum quoddam habeat corpus, quod neque sine capite sit, neque pedibus careat, sed habeat media, atque extrema sibi inuicem, & toti conuenientia. Vnde ait etiam, tragediam pari ratione esse compositionem debere partibus, & toti conuenientem. Nigris oculis] utrunque enim in hominibus laudatur. unde alibi de Lyco:

Et Lycum nigris oculis, nigroq; capillo. Sed licet per se & capilli, & nigri oculi speciosi admodum uideantur: adiuncti tamen adunco, & prauo naso, reddunt totum hominẽ deformiorem. Sumite materiam] Concludit iterum, quæ modo dicta sunt: præcipiens, ad omnia uitia in dispositione, & elocutione uitanda æqualem nostris uiribus inuentionem suscipiendam: ut postea inuentionem elocutio, & dispositio facile subsequantur. Et uersate diu, quid ferre recusent, quid ualeant humeri] eadem metaphora de eadem re utitur Franciscus Petrarca

» Ma truouo peso non da le mie braccia,

›› Ne oura da polir con la mia lima.
›› Però l'ingegno, che sua forza stima
›› Ne l'operation tutto s'aggiaccia.

Et M. Tullius in oratione pro Roscio Amerino cum ait: Fide, sapientiaq; uestra fretus plus oneris sustuli, quam ferre me posse intelligo. Cui lecta potenter erit res]Ratio, quare huiusmodi eligamus inuentionem, qualem suscipere possimus. Nam cui erit lecta res potenter: qui pro uiribus eliget inuentionem: hunc non deseret nec facundia in elocutione, nec lucidus ordo in operis dispositione. qui enim materiam pro ingenij facultate susceperit, adhibebit facundiam in uerbis, & in partium coniunctione etiam ordinē. Quam ob rem ab Agrippa rogatus Horatius, ut eius gesta uersibus commendaret, deterreri se ait à grauiori prouincia his carminibus, Varioq; eam imponit: cum se minime cognoscat idoneum.

›› Scriberis Vario fortis, & hostium
›› Victor Mæonij carminis alite,
›› Quam rem cunq; ferox nauibus, aut equis
›› Miles te duce gesserit.
›› Nos Agrippa neque hæc dicere, nec grauem
›› Pelidæ stomachum cedere nescij,
›› Nec cursus dupliceis per mare Vlyssei,
›› Nec sæuam Pelopis domum
›› Conamur, tenues grandia: dum pudor,
›› Imbellisq; lyræ musa potens uetat
›› Laudes egregij Cæsaris, & tuas
›› Culpa deterere ingeni.

Et in secundo epistolarum ad Augustum.

Sed neque paruum

,, Carmen maiestas recipit tua, nec meus audet
,, Rem tentare pudor, quam uires ferre recusent. Et ad
,, Nolis longa feræ bella Numantiæ, (Mæcenatem
,, Nec dirum Annibalem, nec Siculum mare
,, Pœno purpureum sanguine mollibus
,, Aptari citharæ modis. Vnde & Socrates apud Platonem in VI. de rep. cum difficilimam quæstionem de bono esset pertractaturus, à suarum uirium imbecillitate, et rei ipsius magnitudine ita exorditur. At uereor, ne uires deficiant, atque ego supra uires ausus ineptior appaream, risumq; audientibus moueam. Cæterum, ò uiri fœlices, quid ipsum bonũ sit in præsentia dimittamus. est enim, ut mihi uidetur, supra præsentem contemplationem. Atque ideo cum aliquid poetæ, quod supra eorum uires sit, aggrediuntur, in auxilium uel deos, uel musas, uel memoriam inuocãt, quasi ipsi per se minime sufficiant. atq; ex hac ipsa inuocatione non paruam sibi conciliant beneuolentiam. nulla enim maior est beneuolentiæ conciliatio, quàm quæ ex uirium proficiscitur extenuatione. Nec lucidus ordo] Quãtum enim afferat lucis, & splendoris poemati dispositio, nemo ignorat. Vnde Plinius Barbaros uituperat: quòd, cũ abundent inuentione, & elocutione, careant ordine: qui nisi inerit, non dubium est omnia in oratione peritura. oportet enim orationem omnem: ut inquit Socrates in Phedro apud Platonem: tanquã animal quoddam constitui, ut suũ quoddã habeat corpus, quod neq; sine capite sit, neq; pedibus careat, sed habeat media, atq; extrema sibi inuicẽ, & toti conuenientia, quod ex ordine ipso proficiscitur.

Ordinis hæc uirtus erit, & uenus, aut ego fallor:
Vt iam nunc dicat, iam nunc debentia dici,

Pleraq; differat, & præsens in tempus omittat
Hoc amet, hoc spernat promissi carminis author.

Dixerat facilem subsecuturam elocutionem, & dispositionem: si à nobis materia æqualis uiribus susciperetur: Nunc breuiter de dispositione poetica, quæ & artificialis dicitur, postquam in hunc sermonem incidit, pertractat, in qua nõ omnia eo ordine narrãda præcipit, quo gesta sunt: sed præpostere, ut quædam in principio dicantur, quæ essent exitui proxima: quædam autem in medio, quæ essent in principio adhibenda, si rei gestæ ordo attenderetur: quod Virgilius diligentissime obseruauit, qui cum primo Aeneidos uersu promisisset, producturum sese de Troiæ littoribus Aeneam,

,, Troiæ qui primus ab oris
,, Italiam fato profugus, Lauinaq; uenit
,, Littora. *Vbi ad principium narrationis accessit, Aeneæ classem non de Troia, sed de Sicilia producit:*
,, Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
,, Vela dabãt læti, & spumas salis ære ruebant.

Eius nauigationem describendo perducens ad Lybiam; ubi in conuiuio Didonis narret ipse sub persona Aeneæ usq; ad Lybiam de Troia nauigationem, complectens uno uersu quod iam copiose descripserat.

,, Hinc me digressum uestris deus appulit oris.

Eodem modo et Homerus uitans in poemate historicorum similitudinem, quibus lex est incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem usq; perducere, poetica disciplina à rerum medio cœpit, & ad initium post reuersus est. Nam Vlyssis errores non incipit à Troiano littore describere, ut in propositione promittit.

,, Dic mihi Musa uirum, captæ post tempora Troiæ

,, *Qui mores hominum multorum uidit, & urbes.*
ſed facit eum primo nauigantem de inſula Caliſonis, & ex perſona ſua perducit ad Phæacas: Vbi in conuiuio Alcinoi regis eum introducit narrantem, quemadmodum de Troia ad Caliſonem uſq; peruenerit. Hos ſecutus Catullus in Thetydos nuptijs, nō ab ædificatione primæ nauis, a qua naturæ ordo poſtulabat, ſed à nauigatione Argonautarū incepit, in medio eius nauis ædificationem exponens: & Franciſcus Petrarca in ea ode in laudem Lauræ, quæ incipit, Tacer non poſſo, non exorditur ab eius natalitio die, à quo debuiſſet ratione rei; ſed ab amoris ſui exordio ſumpſit principium

,, *Nella bella prigion, ond'hor è ſciolta,*
,, *Poco era ſtato ancor l'alma gentile*
,, *Al tempo, che di lei prima m'accorſi: natalitium diem in medio ſub perſona fortunæ reſeruans*
,, *Il dì, che coſtei nacque, eran le ſtelle,*
,, *Che producon fra uoi felici effetti,*
,, *In luoghi alti, e t eletti. Et Virgilius ét iterum cum facit Aeneam in tertio de claſſe à ſe facta in ipſa Antandro narrantem,*
,, *Diuerſa exilia, & diuerſas querere terras*
,, *Augurijs agimur diuum, claſſemq; ſub ipſa*
,, *Antandro, & Phrygiæ mollimur montibus Idæ. Tacet gratiam à Cybele de illis nauibus impetratam, eam in nono proferens ſub perſona Muſarum inuocanti Virgilio reſpondentium*
,, *Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida*
,, *Aeneas claſſem, & quæ ſequuntur: & ubi de Palinuro loquitur tacet eius aduentum in Italiam in loco proprio.*

proprio,

,, Vix primos inopina quies laxauerat artus,
,, Et super incumbens:cum puppis parte reuulsa,
,, Cumq; gubernaclo liquidas proiecit in undas
,, Præcipitem: Et paulo infra:
,, Nudus in ignota Palinure iacebis arena.

Eum narrantem postea apud inferos inducens.

,, Neq; te Phœbi cortina fefellit
,, Dux Anchisiade: Et paulo post.
,, Tres Nothus hybernas immensa per æquora noctes
,, Vexit me uiolentus aqua:uix lumine quarto
,, Prospexi Italiam summa sublimis ab unda.
,, Paulatim adnabam terræ,& iam tua tenebam,
,, Ni gens crudelis madida cum ueste grauatum
,, Prensantemq; uncis manibus capita aspera montis
,, Ferro inuasisset,prædamq; ignara putasset. Est aũt ordo

Hæc uirtus,et uenustas erit ordinis poetici.ut dicat iã nũc: pro in hoc loco, & in hacparte : debentia dici iam nunc, pro in alia parte,& loco:usitatissima elocutione à tempore ad locum,quæ particula tam ad præsens tempus, quàm ad præteritum, & futurum accommodatur:hoc modo,ut dicat,iam nunc.i.in posterum:debentia dici iam nunc: id est in principio,& differat pleráque in aliud tempus, & omittat in tempus præsens,idest in præsenti tempore. Vnde dicimus & in præsens,pro in præsenti tempore : ut apud Liuium, Id modo esse salutare etiam in præsens credebat. Erit igitur uenustas, & uirtus ordinis, ut ad rem redeamus, ut dicat iam nunc in posterum, debentia dici iam nunc:quæ in principio dici deberent, naturali ordine seruato:& differat,plerá que in aliud tempus, quæ essent in

principio apponenda, & omittat non semper, sed in præsens tempus, in præsenti tempore in futurum reseruans. Qua in re considerandum est illud, tempus præsens, ut intelligatur: omittat in tempus præsens, idest in præsenti tempore, & reseruet in futurum: quod & illud, differat, manifesto ostendit. Sunt qui uel aliter sentiunt, uel aliter sentire uolūt existimari, ijq; summi ingenij, summæq; doctrinæ: hoc est poetas, ut rerum scriptores, naturæ sequi ordinem tantum debere: cum Homerus, à quo recte scribendi rationem reliqui deriuarunt in Iliade, atq; Odyssæa: ut isti disputant: ita exorsus hanc quasi legem posteris tulerit. Atque hinc Horatio, atque Virgilio crimini dant, quòd alter id uel in primis præceperit, alter quòd à præscripto sibi ab Homero narrandi ordine aberrauerit. Errant isti quidem, & longe errant, si hos errare sentiunt, quos Latinæ literæ summos authores habent. nam quod oratoribus permittitur, qui minus student delectationi, ut suo iudicio, & electione naturæ ordinem in causis mutent, atque peruertant, ubi id earum ratio postulauerit; non uideo cur illud poetis uitio esse debeat, qui sibi uel solam, uel maxime uoluptatem proposuerunt? quæ ex ordine, quem natura ipsa præscribit parua, uel potius nulla percipitur: cum ex eo, qui ab arte proficiscitur uel maxima fluere uideatur, qua in re potissimum poetarum ingenium, & doctrina spectatur, atque cognoscitur. artificiose enim per insinuationem quandam, se breues fore significare uidentur poetæ; cum nō alte repetito principio, sed à rebus exitui proximis initium narrandi sumunt. nam etsi ad priora postea reuertuntur, & longius protrahunt narrationem, quàm primo uidebantur, ita tamen delectant, dum hoc nos quasi erro=

re fallunt,ut ad exitum usque sine fastidio, & satietate, eiusmodi etiam cum uoluptate perducant, ut id quidem uix sensu percipiatur. natura enim nos noster delectat error,ex quo quasi decipimur expectatione,atque aliò ducimur,quàm in principio narrationis legentes existimabamus:cum finem iam rerũ non longe abesse arbitraremur. Ordinem quidem naturæ nos in poetis minime uituperamus. quia eo aliquando summi uiri in facultate poetica usi sunt; sed certe huic artis longe præponimus: uel quia summam afferat legentibus admirationem à decepta expectatione:quod gratissimum semper existimatum est: uel quia:ut inde consequitur: poetis maxime proprius esse uideatur, ut ratione, confirmationeq; artis adhibita augustiorem,& admirabiliorem efficiant orationem, atq; hinc sibi concilient uoluptatem, quæ ex his potissimum proficiscitur, quæ bonis cum paucis admodum sunt communia. Atque in hac re minime quærendum uidetur;hunc,an illum ordinem Homerus in Iliade adhibuerit: satis est in Odyssæa ab eodem adhibitum artis demonstrare, quod in primis factum negant Horatij, atque Virgilij accusatores, qua in re uel Homerum ipsum authorem habeo, ut Macrobium,& Eustathium prætermittam.nam & si ille musam inuocet,ut inciperet à qua uellet parte errorum, quos diuinus Vlysses multos pertulerat:non uidemus tamẽ eundem continuam prosequi narrationem usque ad extremum, sed ad rerum principia post reuerti: ut primis uersibus proposuerat.

,, Dic mihi musa uirum,captæ post tempora Troiæ
,, Qui mores hominum multorum uidit,& urbes.

Quare cum à medio rerum ceperit, & ad initium post re-

uersus sit: hoc est ad legitimum rerum principium, si natu-ræ seriem spectes; idq́; præcipue primis uersibus proposue-rit, nulla ratione existimandum est, summum poetam artis ordinem neglexisse, illumq́; naturæ secutum fuisse, ex quo non eadem percipitur oblectatio, quæ ab altero. Sed quid plura in re apertissima disputamus? quasi uero hoc dubiũ sit, atque obscurum? Cum igitur Horatius *animaduerterit alterum ordinem aperte patere; &* Homero, *atq;* Virgilio *cum multis esse communem; alterum cum paucis admodũ, de eo tantummodo præcipit, qui ex arte proficiscitur, poe-tisq́; maxime proprius iudicatur.* Hoc amet, hoc *spernat promissi carminis author*] Singula *singulis reddens com-plectitur, quæ his carminibus de dispositione dicta sunt: ut, hoc amet, referat ad illud, ut iam nunc dicat, iam nunc debentia dici: hoc spernat, ad illud, pleraq́; differat, et præ-sens in tempus omittat.* Debemus *enim à rebus exitui pro-ximis incipere, & prima in medium, uel in ultimum re-seruare.* Quare *debet poeta hoc diligenter inquirere, ut etiam dicet infra: ut semper ad euẽtum festinet, & in me-dias res non secus ac notas rapiat auditorem: reseruatis ta-men in medium, quæ erant in principio exponenda ordine naturæ adhibito.* Quam *ob rem non uideo quid sibi non nulli uoluerint: dum ad horum carminum expositionem uerba* Aristotelis, & Ciceronis *adhibent: cum diuersum admodum sit, quod ab* Horatio *in hoc loco præcipitur, à* Ciceronis, *atque* Aristotelis *sententia.* Spernat] Hoc *est, non curet in præsenti, sed in aliud tempus reseruet.* Promissi *carminis author*] Longi *carminis author, interpretatur* Madius *insignis philosophus: quoniam ex* Aristotelis *sentẽ-tia, inquit, prolixum poema non nisi heroico carmine fieri*

potest. quæ interpretatio quàm sit aliena ab Horatij mente, aliorum sit iudicium. nescio enim, quà elocutione promissum carmen dixisset Horatius, pro longiori, & prolixo, & si promissam barbam, et promissum capillum dicimus. per promissi autem carminis authorem intelligo, cum hoc in loco de dispositione loquatur, eum, qui in poematis sui propositione aliquid dicendum promiserit: ut, Arma, uirumq; cano: & in septimo, Dicam horrida bella: Quando enim aliquid proponunt dicendum authores, recte promittere dicuntur, elocutione usitatissima. Promissum igitur carmen intelligo, in quo promissum ab authore præstatur. Vnde infra Ciclicum promissorem appellat, quod promiserit se fortunam Priami dicturum, & nobile bellũ.

In uerbis etiam tenuis, cautusq; serendis,
Dixeris egregie, notum si callida uerbum
Reddiderit iunctura nouum. Si forte necesse est
Indicijs monstrare recentibus abdita rerum,
Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget, dabiturq; licentia sumpta pudenter.
Et noua, fictaq; nuper habebunt uerba fidem, si
Græco fonte cadant parce detorta. Quid autem
Cæcilio, Plautoq; dabit Romanus, ademptum
Virgilio, Varioq;? Ego cur acquirere pauca,
Si possum, inuideor: cum lingua Catonis, & Enni
Sermonem patrium ditauerit, & noua rerum
Nomina protulerit? Licuit, semperq; licebit
Signatum præsente nota procudere nomen.
Vt syluæ folijs pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita uerborum uetus interit ætas,
Et iuuenum ritu florent modo nata, uigentq;.
Debemur morti nos, nostraq; ; siue receptus

Terra Neptunus classes Aquilonibus arcet,
Regis opus, sterilis ue diu palus, aptaq; remis
Vicinas urbes alit, & graue sentit aratrum:
Seu cursum mutauit iniquum frugibus amnis
Doctus iter melius. Mortalia facta peribunt,
Ne dum sermonum stet honos, & gratia uiuax.
Multa renascentur, quæ iam cecidere, cadentq;,
Quæ nunc sunt in honore uocabula, si uolet usus,
Quem penes arbitrium est, & ius, & norma loquendi.

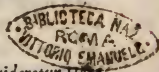
Attulit supra præcepta de prima elocutionis parte, quæ in dicendi ratione posita est: nunc de secunda illius parte pertractat, quæ ad uerborum electionem spectat. Cum igitur aut uerbis ijs utamur, ut Ciceroni placet, quæ propria sunt, & certa quasi uocabula rerum penè unà nata cum rebus ipsis, aut ijs, quæ transferuntur, & quasi alieno in loco collocantur, aut ijs, quæ nouamus, & facimus ipsi: Sed quoniã propria quodã quasi naturali sensu iudicantur: ut inquit Crassus apud Ciceronem: in quo non magna laus est uitare uitium: de his nihil præcipit: Sed de translatis, & nouatis tantummodo. Hæc enim potissimum afferuntur ad illustrandam, atque exornandam orationem. Docet igitur, & translata, & nouata prudenter, & parce esse accipienda: Primo autem præcipit non de compositis, ut asserunt commentatores, sed de translatis. nunquam enim de compositis dixisset: dixeris egregie: cum illa quidẽ ex Cæsaris sententia non minus à nobis uitanda sint, quàm scopuli in medio mari: Vnde Demetrius Phalereus in libro de elocutione in ea parte, in qua loquitur de nominum compositione ait, periculosam esse, uel ipsis poetis nominum fictio=

nem, & compositionẽ. Sed quàm ex omnibus uerbis trans=lata afferant splendorem orationi tàm apud poetas, quàm apud oratores, nemini dubium esse arbitror: ut etiam Ari=stoteles in poetica Aeschili, atque Euripidis comparatione apertissime declarauit, cum de eadem re alterum proprie locutum: ut abiectum reprehendat. alterum translatiue: ut illustrem, & splendidum maxime laudet. nam inquit, cum Euripides unum duntaxat nomen lingua non trita loco proprij immutauerit, tam pulcher apparuit, quàm Ae=schilus abiectus est uisus. etenim in Philoctete Aeschilus sic locutus est: φαγέδαινα ἥμου σάρκας ἐσθίει ποδός; ipse uero Euripides pro : ἐσθίειν θοινᾶται posuit quàuis ẽt & il=la parce sint à nobis accipienda, ne Glauciam stercus rei publicæ dicamus, & castratam morte Africani rempubli=cam, & cætera huiusmodi. Primo autem carmine nõ tam de translatis, quàm de nouatis præcipitur: ut in ijs eligen=dis adhibeatur prudentia quædam, & parsimonia, siue ea translata sint, siue nouata. Tenuis] Non omnia admitten=do, sed quæ necessaria, atque optima uidebuntur in noua=tis, ne frequenter ijs utamur, in translatis, ne longe dedu=cta admittamus: ut syrtim patrimonij. charibdim bonorũ. Cautus] Pariter tã in nouatis, quàm in translatis: in noua tis, ne duriora, & asperiora sint, et nõ necessaria: in transla tis, ut callide coniungantur, ut sensum feriant, ut sint ue=recunda, ne maiora, quàm res postulet, aut minora, aut an gustiora. hoc autem est præceptũ uniuersale ad omnia in=feriora circa uerborum electionem; quæ uero sequuntur, erunt unicuique uerborum generi propria. Serendis uer=bis] Pulcherrima translatio de uerborum satione. Qua in re nihil obstat, quod dicitur à Grifolo, sationem ad nouos

fructus pertinere. cum doceamus, translationem nouitatem quandam esse uerborum. Vnde & Aristoteles in libris Rhetoricorum unam ex uirtutibus metaphoræ esse ait: quòd nouam quodam modo, ac peregrinam reddat orationem. Dixeris egregie]Post præceptum uniuersale de uerborum electione sequitur particulare de translatis. est autē ordo: Dixeris, uel scripseris egregie, ita ut laudem merearis, si callida iunctura reddiderit uerbum iam notum, nouum. Verba enim si à propria, & primitiua significatione in aliam transferantur, tanquā in alieno loco posita, amittunt primam significationem, & omnibus notam, et assumunt nouam penitus. Quis enim non intelligit, quàm sint noua multa trāslate dicta, cum in propria, & uetusta significatione sint notissima? ut.

,, *Diffugere niues, redeunt iam gramina campis,*
,, *Arboribusq; comæ.* Et illud, *Et refugit te, quia luridi*
,, *Dentes, te quia rugæ*
,, *Turpant, & capitis niues.* Et apud Virgilium,
,, *Aeneas nubem belli, dum detonet. Quis igitur nō uidet quā illa uerba, Comæ, Niues, Nubes amittāt propriā significationem, assumant nouam: cum comæ pro frondibus: niues pro capillis: nubes pro impetu quodam belli accipiantur. omnia itaque uerba si à propria significatione in externam transferantur, uidentur quodam modo renouari. Hanc expositionem miror à Madio repudiatam. Callida iūctura]Præcedenti carmine generatim præcepit prudentiā esse adhibendam. nunc ostendit, quàm præcipue in trāslatis. Illud enim, callida iunctura, ad prudentem structuram referēdum est, ut in ea ita callide uerba inter se construātur; ut, si translatiue dicantur, renouari uideātur. Si enim*

per se dicerentur comæ, niues, nubes; minimeue arboribus, capiti, bello, adiungerentur: essent ex propria significatione notissima. cum uero comæ arboribus, niues capiti, nubes bello adiungantur: ex callida uerborum structura renouantur. Hoc itaque est, quod uult esse prudentem contextum uerborum. Iuncturam autem non intelligit duorum nominum compositionem inter se, ut caprigenum, quemadmodum isti uolunt: sed structuram serendorum uerborum. Vnde & infra eodem modo accipit, cum ait, Tantum series, iuncturaq; pollet. Quam ob rem satis uideo probatũ à me, de translatis loqui Horatium, non autem de compositis, quæ inter noua enumerantur. Vnde & Crassus apud Ciceronem in tertio de Oratore: Nouantur, inquit, uerba, quæ ab eo, qui dicit, ipso gignũtur, ac fiunt, uel coniungẽdis uerbis, ut hæc, tum pauor sapientiam mihi omnem ex animo expectorat; tum non uis huius me uersutiloquas malitias (uidetis enim & uersutiloquas, & expectorat ex coniunctione facta esse uerba, non nata) uel sæpe sine cõiunctione uerba nouantur: ut baccarum ubertate incuruescere. Vnde & in Odis noua composita appellat, quibus Dithirambici utebantur: ut Aristoteles affirmat in tertio Rhetoricorum.

,, Seu per audaces noua dithirambos
,, Verba deuoluit, numerisq; fertur
,, Lege solutis. Vnde etiã sibi repugnare uideretur Horatius: si cum in hac epistola dixerit de compositis, Dixeris egregie, ut isti uolunt, in hac Ode Dithirambos audaces appellet, quòd noua uerba ex coniunctione, hoc est, composita admittant. Audaces igitur nominat, quòd in re difficili, ac periculosa uersentur; quam nõ minus uitare debeamus,

quàm ſcopulos in medio mari, ut diximus. In compoſitis etenim, ſi ijs recte utaris, laus minima; ſin male, uituperatio maxima. Quam ob rem illis nõ niſi cogente neceſſitate utendum eſt. Sed unus iam Griſolus mihi remanet confutandus: qui dum tacite Tryphonem huiuſce interpretationis authorem reprehendit, ut imperite de translatione in his uerſibus dictum intelligentem, ipſe ſe de nouatione uerborum non ſatis intelligentem patefacit. Ait igitur, quẽadmodum ſationem ad nouos fructus pertinere, ita & quod dicitur ab Horatio, in uerbis etiam tenuis, cautusq; ſerendis, de nouatione uerborum accipiendum, qua de re à nobis multa ſupra iam dicta ſunt: etſi parum, aut minimum nos offenderint huiuſmodi ſubtilitates, & ſophiſticæ argumentationes. Dum uero neminem unquam tenuẽ in translatis repertum contendit: cum nulla epiſtola, nullus ſermo tam familiaris ſit, in quo non uigeant translationes: oſtendit ſe parum aduertere quid ſibi per, tenuem illud, uoluerit Horatius, de quo ſuo loco copioſiſſime diſputauimus. At nunquam Horatius de translatis dixiſſet, ſi forte neceſſe eſt, & parce detorta. Hic reſpõdeo nõ de trãſlatis, ſed de ſumptis à Græco, & de nouatis in eo loco dictum ab authore: ut declarabimus: quamuis & translata primo, ut ait M. Tullius, inopiæ cauſa inſtituta ſint. Sed hæc ſatis, ut illius utar uerbis, aut etiam fortaſſe nimia in re perſpicua. Redeamus ad rem, hoc eſt ad propoſitam interpretationem. Quoniam uero utendum eſſe translatis tantummodo Horatius præcipit; neque uero quando, & quibus in rebus utendum ſit docet, non ab re futurum iudicauimus, ſi de hac tota re diſtincte, et copioſe tractemus ut, cum utendum ſit pateat, quando, & quibus in rebus

utendum ſit planum fiat. De *metaphora autem quinque ſunt quæ quærantur.unum quid ſit:alterum quot generũ ſit:tertium quibus de cauſis orta,frequentataq́; ſit: quartum unde ducatur:quintum quibus in rebus adhibenda ſit.*Metaphora *uero tragediæ,& comediæ tanquam ex altera parte reſpondet.eſt enim uerborum imitatio;quemadmodum tragædia , & comædia perſonarum . nam ut illæ uel meliores,uel turpiores;ita hæc uerba propria uel præſtantiora,uel deteriora imitatur.*Eius *uero, nam id proxime quæritur,duo ſunt genera;alterum:cum propriũ uerbum tranſlato:alterum,cum proprium proprio commutatur.*Superioris *generis tres partes reperiuntur, cum aut ſingula uerba ſingulis referuntur:ut capiti niues, comæ arboribus, & pleraq́; huiuſmodi: aut cum res rebus : ut cum nauim pro republica ſumimus : ut apud* Horatium *in ea* Ode: O *nauis referent:aut cum continuis tranſlationibus propria quædam ita interponimus,ut ijs ſublatis integra remaneat allegoria:ut apud eundem*

» Quis *multa gracilis te puer in roſa*
» Perfuſus *liquidis urget odoribus*
» Grato Pyrrha *ſub antro?*
» Cui *flauam religas comam*
» Simplex *munditijs?heu quoties fidem,*
» Mutatosq́; *deos flebit,& aſpera*
» Nigris *æquora uentis*
» Emirabitur *inſolens ,*
» Qui *nunc te fruitur credulus aurea:*
» Qui *ſemper uacuam,ſemper amabilem*
» Sperat.*neſcius auræ*
» Fallacis:*miſeri,quibus*

„ Intentata nites.me tabula sacer
„ Votiua paries indicat humida
„ Suspendisse potenti
„ Vestiméta maris deo. In his uersibus uerborũ proprietate interposita, ex continua translatione mixtam fecit, & quasi intercisam. Posterioris uero generis plures sunt species: cum ex uno plures intelligimus, ex parte totum: ex specie genus: ex præcedentibus sequentia; uel econtra, & his similia. in quo genere & si uerba mutantur, ea tamen ratione mutantur, ut non proprio translatum, sed quasi proprium proprio commutetur. Atque ideo Quintilianus hæc dicendi ornamenta inter metaphoras nõ uidetur enumerasse. metaphora enim proprie dicenda est, ex cuius cõtinuata serie nascitur allegoria, quod minime fit: cũ partem pro toto ponimus: totum pro parte; quod continet, pro eo, quod continetur: quod cõntinetur, pro eo, quod cõtinet: singula pro pluribus: pro singulis plura. in quo genere quia minor est imitatio, quàm in illo superiori, in quo diximus uerbum translatum proprio commutari, ideo minor etiam ex hoc, quàm ex illo percipitur oblectatio, quæ ex imitatione potissimum nascitur: ut paulo post demonstrabimus. Metaphoras autem; ut ad illud tertium ueniam, primo necessitas genuit inopia coacta, & angustijs: post autem delectatio, iucunditasq; celebrauit. nam ut uestis frigoris depellendi causa reperta primo, post adhiberi cœpta est ad ornatum etiam corporis, & dignitatem: sic uerbi translatio instituta est inopiæ causa, frequentata delectationis. nam gemare uites, luxuriem esse in herbis: lætas segetes, etiam rustici dicunt; quod enim declarari uix uerbo proprio potest, id translato, cũ est dictũ, illustrat id, quod

intelligi uolumus eius rei, quam alieno uerbo posuimus, similitudo. Illæ paulo præstantiores, quæ et non inopiam indicant, & orationi splendoris aliquid accersunt: cum aut clariorem faciunt rem; aut factum aliquod siue consiliũ magis significant, aut breuiorem reddũt orationem. Atque hoc in genere persæpe mihi admirandum uidetur, quid sit, quod omnes translatis, & alienis magis delectantur uerbis, quam proprijs, & suis, in maxima præsertim uerborum copia? id credit Aristoteles accidere, quòd translata reddunt orationem peregrinam. quemadmodum uero aliter erga peregrinos, aliter erga ciues affecti sumus: ita etiam erga orationem. homines enim externos magis, quã nostrates admiramur, & maiori cum uoluptate excipimus. Ego autem uel ea potissimum ratione existimarem translata maiorem afferre apud omnes admirationem, & uoluptatem, quàm propria, qua etiam magis oblectare poesis historia iudicatur, hoc est, quia imitatur. imitatio autem omnes pariter afficit, atque delectat. Atque hinc rerum gestarum scriptores cum animaduerterent paruam admodum, uel penè nullam in scribẽda ueritate inesse oblectationem, sine imitatione, ad epicorum similitudinem conciones in historijs adhibuerunt, quibus personarum sermones imitarentur, & quasi agerent, qui quidem & si in reliquis partibus historicorum, in hac certe poetarum munere funguntur. cuius rei etiam illud non dubium est argumẽtum, seu quòd quæ ipsi moleste aspicimus, eorum imagines optime effictas, atque expressas summa cum uoluptate intuemur. ut accidere in ferarum immanium, et cadauerum formis aspicimus, siue quòd omnibus hominibus addiscere iucundissimum est, quod facile imitatione alio-

rum, atque similitudine comparatur. Atq; ideo ait Aristoteles, primas disciplinas à nobis per imitationem acquiri: cum aliorum facta, uel dicta imitamur, eorumq; studemus esse persimiles. Hinc idem Aristoteles in tertio Rhetoricorũ natura omnibus insitum esse inquit, ut cum facile aliquid discunt, capiant ex ea re uoluptatem. quare quæcunq; nomina rei alicuius afferunt cognitionem, & intelligentiã, ea iucundissima esse, quod maxime efficere, ait, translationem: ut cum quis senectutem appellat stipulam, nobis inserit notitiam, & cognitionem per genus. hæc enim ambo uigorem, & uiriditatem amiserunt. Quare cum ex imitatione, & similitudine facile omnes disciplinas percipiant, ex quarum postea cognitione summam capiant iucunditatem: certum est translationes esse gratissimas; tum quia per similitudinem, & imitationem pariunt in nobis cognitionem; tum quia ex cognitione pariunt uoluptatem. Quam ob causam etiam similitudo oblectat maxime. est enim illa translatio quasi, differens tantum adiunctione. Quemadmodum igitur iucundior poesis historia iudicatur. quia in altera inest imitatio, quæ tamen in altera desideratur: ita omnes translatis, & alienis magis delectantur, quàm proprijs, & suis. quia inest in translatione imitatio, & similitudo, quo utroq; carent sermonis proprietates, quæ historicorum scriptionibus: ut metaphora poesi: tanquam ex altera parte respondent. Quam ob rem maior ex ea re proficiscitur delectatio, ex qua etiã maior exoritur imitatio, in quo præstant imaginibus translationes: quemadmodum & tragædia epopeiæ. Eadẽ enim uidetur esse inter utrãq; differentia, quæ est inter tragædiam, & epopeiam. nam ut in altera semper alienam personam induimus agentes,

atque imitantes. in altera uero modo nostram retinemus, modo alienam sumimus: ita & translatio quasi parua quædam tragædia, et comædia propriorum uerborum persona uestitur. similitudo uero tanquàm epopeia diuersitatem ostendit, affert tamen similitudinem. Vnde ut à similibus plures metaphoræ: ita ab epopeia plures tragædiæ deriuari possunt: utq; præstantiores epicis tragici ab Aristotele iudicantur: ita & metaphora similitudine illustrior ab eodem putatur; certe non aliam ob causam, ut uidetur, quàm propter imitationem, quæ & facilem rerum cognitionem parit, & ex facili cognitione etiam iucunditatem. Ex quibus autem rebus ducantur translationes per quàm diligenter uidendum est, id, quod in quarto loco quærendi posueramus. Ducuntnr autem ut diximus à similibus cõtracta adiunctione, atque ideo illæ potissimum laudãtur, quæ cum similitudine coniunctæ sunt ex eaque præcedenti sumuntur: ut apud Virgilium

,, Ac ueluti effusa si quando grandine nimbi
,, Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
,, Omnis & agricola, & tuta latet arce uiator:
,, Aut amnis ripis: aut alti fornice saxi,
,, Dum pluit in terris, ut possint Sole reducto
,, Exercere diem: sic obrutus undique telis
,, Aeneas, nubem belli dum detonet, omnes
,, Sustinet. Et Franciscus Petrarca
,, Come à forza di uenti
,, Stanco nocchier di notte alza la testa
,, A duo lumi, c'ha sempre il nostro polo;
,, Cosi nela tempesta,
,, Ch'i sostengo d'amor gl'occhi lucenti

„ Sono il mio segno, e'l mio cōforto solo. Quæ etsi duriores uideri possunt molliuntur tamen similitudine præcedenti, & quasi excusantur. Qua in re maxime dissimilitudo fugienda est, ne cæli ingentes fornices dicamus: cum nulla sit in sphera fornicis similitudo. nam quemadmodum histriones, ita etiam metaphoræ, si quorum agunt personas non optime imitentur risum potius apud spectatores, & auditores, quàm uoluptatem, & admirationem concitarent. Atque inde Aristoteles ait, orationē, quæ uerborum translationibus fit eiusmodi esse debere, cuiusmodi Theodori uox uidebatur ad aliorum histrionum uocem collata. nam eius ipsius, quem agebat, esse omnino uidebatur: reliquorum autem uoces alienæ. Quoniam uero hæc uel summa laus est uerbi transferendi, ut ex similitudine sensum feriat id, quod translatum sit, fugienda est omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos, qui audient trahet similitudo, nolo morte dici Africani castratam esse rempublicam. nolo stercus curiæ dici Glauciam. quamuis enim sit simile, tamen est in utroque deformis cogitatio similitudinis. nam ut in fabulis prohibetur, ne quid afferatur in scænam publice, quod obscenum sit, ita & in translationibus diligenter cauendum est, ne insit aliquid, quod turpe admodum uideatur. considerandum præterea est, ne longe simile sit ductum: Syrtim patrimonij: scopulum libentius dixerim. charibdim bonorū: uoraginem potius. facilius enim ad ea, quæ uisa, quàm ad ea, quæ audita sunt, mentis oculi feruntur. Atque ideo commodius à rebus notissimis, & in communi, quotidianoq; usu positis, quàm ab ignotis quemadmodū & similitudines, ducetur. nam propter eam potissimum causam adhibetur, atque delectat maxime similitudo,

militudo,& metaphora. quia aliquam ex rebus eiusmodi nobis afferunt cognitionem ut cum amorem flammam: adolescentiam florem ætatis:senectutem stipulam dicimus. Qua uero ratione id efficeretur; si parum cognita per minus cognita demonstrarentur? Quare quemadmodum à rebus notis fingendum carmen:ita metaphoras,atque similitudines præcipitur. Vnde non satis admirari possum Socratis apud Platonem metaphoras,& similitudines à rebus notissimis ductas: ut pote à fabris ærarijs, à sutoribus calceorum,à coriarijs,& plerisque huiusmodi. & nostrorum hominum ignorantiam, atque arrogantiam, qui à summorum philosophorum, eorumq; eloquentissimorum uirorum dicendi ratione discedentes,sperant,se non mediocrem laudem consecuturos:cum eorum metaphoras,& similitudines sumunt à rebus aut omnibus incognitis, aut certe paucis notis, ex quibus quidem non solum nullum prorsus afferunt rebus splendorem, & lucem ; sed etiam eas reddunt obscuriores,&,ut consequitur,adimunt illud, quod similitudini, & metaphoræ proprium est,ut rem scilicet sub oculos ponant,atque inde uoluptatem concilient. conciliabunt autem uoluptatem, si & raro ; nec nisi prudenter, atque apte adhibeantur. nam quemadmodum si tragædiæ,& comædiæ singulis diebus agerentur,afferrent satietatem:eodem modo & translationes . ut enim nec ea alacritate, atque animi significatione exciperemus peregrinos,si maior eorum numerus, quam ciuium foret: ita nec frequentiores metaphoras,cum & incongruum sit in ciuitate plures esse hospites, quàm eos,qui hospitentur : & in oratione absurdum plura esse translata, quàm propria. Debet igitur translatio raro adhiberi, idq; cum expecta-

tione, quod facile consequemur, si neque frequenter sit, & antequam fieri incipiat aliquod uerbum quasi nuncius eam appropinquare significauerit. nam ut in diebus bachanalibus non statim tragædiæ, & comædiæ recitantur, sed. sub ultimis quasi diebus. prius autem fiunt alia, atque alia ludorum, & spectaculorum genera tanquam nuncij, quos illæ subsequantur: ita & metaphoram aliquod uerbum præcedat oportet, quod cum ea habeat quandam affinitatem, proximamq́; significet: ut fit apud Horatium in ea Ode; Quis multa gracilis te puer in rosa, in qua illud uerbum: grato sub antro: habet affinitatẽ quãdam cum sequenti metaphora maris (est enim antrum locus deliciarum, unde mare aspiciatur) significat metaphoram subsecuturam: heu quoties fidem, mutatosq́; deos flebit, & aspera nigris æquora uentis emirabitur insolens. Eadem ratione & M. Tullius ante translationes utitur quibusdam uerbis, quæ & si translata non sunt, sunt tamen subsequenti translationi finitima. quam ob causam præcipue in principijs repudiatur: cum nullum aliud ante se principium habeant, in quo præmonstretur. Vnde Lazarum Bonamicum summi iudicij, & eruditionis uirum nos ipsi audiuimus uitio dantem Iouio; & id quidem fortasse non iniuria, quod à metaphora historiarum suarum exordium cæperit, quòd non solum in principio, sed in tota historia uitiosum putatur, qua in re & Aeschinem notatum memoriæ proditum est, quod in Oratione contra Ctesiphontem à translatione exorsus sit. Atque ita etiam, si uereare ne paulo durior translatio esse uideatur, mollienda est uel præposito uerbo quemadmodum: ut ita dicam: uel præposita mitiori metaphora, proxima subsequenti, quod

est artificiosius : ut apud M. Tullium in Oratione pro P. Sestio, cum de Clodio loqueretur : ut illum in funeribus reipublicæ exultantem, & tripudiantem laqueis legum constringeret. quo in loco, si, in funeribus reipublicæ tripudiantem dixisset: paulo durius, cum uero prius exultãtem, atque inde tripudiantem dixerit; paulo molliorem reddidit translationem, quæ, nisi illa alia mitior præcessisset uix excusari posse uideretur. neque illud etiam præte-reundum est eandem sententiam non esse diuersis metaphoris in eadem periodo explicandam, nam, quemadmodum qui, cum tragædiam cæpissent, in comædiam postea desinerent, uel econtra, neque continuam aut tragædiam, aut comædiam facerent omniũ sententijs exploderentur (turpe est enim, ut ait Tullius, tragicum in comædia, & comicum in tragædia) ita & qui in eadem metaphora, à qua cæpissent sententiam, nõ persisterent, sed in aliam à priori diuersam orationis orbem terminarent. Quoniam uero uerba rebus maxime conuenire debent. neque enim omnibus in rebus idem dicendi genus similiter requirendũ est, sed aliud, atq; aliud, eatenus, quoad rei natura, & ratio postulabit : ut tandem ad ultimam huius quæstionis partem perueniamus, ideo breuiter explicandum uidetur quibus in rebus metaphoræ aptissime adhibendæ sint. adhibebuntur autem in tragædijs, & comædijs commodissime. nam, si, ut diximus, debent uerba rebus apte congruere, non uideo cui generi scriptionis magis conueniant. quia cum semper actiones personarum comici, & tragici imitentur, eo uti uerborum genere debent, quod ab imitatione non sit alienum. non erit autem alienum, quod translationibus fit, quæ; ut

tragædia, & comædia in personarum eodem modo in uerborum similitudine, & imitatione uersantur. atque ideo in historia maxime reprehenduntur, præter eas, quæ uel iam longo usu minime sunt peregrinæ, sed donatæ quasi ciuitate; uel quæ necessitatis, aut breuitatis causa fiant. quia ueritatem simplicem, ac nudam scribentibus illud genus orationis proprium esse uidetur, quod ueritati proximum est. est autem illi proximum proprietas ipsa sermonis, uel illud genus translationis, quod proprietati propinquum est, in quo uerbum proprium proprio commutari diximus. Vt igitur sermonis proprietas historicis: ita uerborum translationes tragicis, & comicis maxime congruunt; ita tamen, ut plura sint propria, quàm translata. nam ut in ciuitate plures esse peregrinos, quàm ciues: ita in oratione plura esse translata, quàm propria turpissimum putari debet; atque ita differant in tragædia, atque comædia, ut in altera pro genere argumenti à rebus humilioribus; in altera ducantur à grauioribus. nam quemadmodum utraque eodem carmine perscribitur, ea tamen ratione, ut penè alius, atque alius sit iambus in comædia, & iambus in tragædia adhibitus: eadem ratione utraque metaphoras admittat; ita tamen ut à genere argumenti minime abhorere uideantur pro rerum qualitate, & differentia accomodatæ. Quare eodem modo, quo diximus tragicis, uel comicis metaphoras maxime conuenire; eodem etiam dicendum est similitudines epicis esse proprias. quia ex eo sunt genere, in quo modo narrantes ipsi, modo alienam personam induti res explicant, quod similitudini respondere iam diximus. nam & in epopeia, & in similitudine diuersum quid fatemur,

afferimus tamen simile, sed quoniam poematum genera cognationem quandam, & affinitatem inter se habere uidentur; ideo mutuatur persæpe à tragœdia, & comœdia epopeia translationes, iisq; tanquam proprijs, & suis utitur, & ab epopeia pari ratione similitudines tragœdia, atq; comœdia. Illud uero in primis animaduertendum est, quòd quibus scriptionibus conueniunt translationes, non in omnibus earum partibus æque conueniunt. nam & si in re amplificanda, atque ornanda commendantur, in exordienda tamen, atque narranda minime tolerantur, uel quia in altera præmonstrari, & prænunciari non possint: ut diximus: uel quia maiorem afferrent splendorem, quàm principiorum ratio postulare uidetur. debent enim ad naturæ similitudinem esse leuicra: cum nihil in ea sit rerum omnium, quod se uniuersum profundat, & quod totum repente euolet; in altera quòd perspicuitati & breuitati sint contrariæ, quæ in uerborum proprietate potissimum positæ sunt, & narrationibus sunt necessariæ. Hæc sunt, quæ à nobis de translatione ex uariorum rethorũ, & philosophorum scriptis ad communem omnium utilitatem excerpta sunt reliquum est, ut interpretationem nostram, quemadmodum proposuimus, persequamur.

Si forte necesse est] Nunc accedit post tractatum de trãslatione ad tradenda nouandorum uerborum præcepta, de quibus non ut de translatis dixit, dixeris egregie, sed si forte necesse est. Neq; enim nouatis uti debemus, nisi cogente necessitate. Nouo autem uerbo dixit Cicero, qualitatem, ut ipse testatur in libro Academicarum quæstionũ: Atque carentem omni illa qualitate (faciamus enim tractando usitatius hoc uerbum, & tritius) materiam quan=

dam. Aut enim, ut supra ibidem, noua sunt rerum nouarum facienda nomina, aut ex alijs transferenda. Indicijs recentibus] Nominibus nouis. Nomina enim sunt indicia rerum, & affectionum. res autem latent, donec ijs nomina imponantur, quibus, tanquam indicijs, demonstrentur. Sumpta pudenter] Sumpta parce: non ut omnia usurpētur, sed necessaria, eaq; pudore quodam. Ait enim Quintilianus, fictionem nominis, Græcis inter maximas habitam uirtutes, Latinis uix permitti. Vnde monet Cicero oratorē in libro de perfecto Oratore, ne audax sit in uerbis faciendis, & in transferendis uerecundus, & parcus. Cinctutis Cethegis] Discinctos dixerunt poetæ pro lasciuientibus: ut Discinctos Mulcyber Afros fecerat: quòd discincti procedant. cinctutos autem pro seuerioribus, & grauioribus, quales erant illi prisci Romani, quos è Cethegorum persona significauit Horatius: cum partem pro toto poneret: ut & in epistolis,

» Quæ priscis memorata Catonibus, atq; Cethegis
» Nunc situs informis premit, & deserta uetustas.

Hoc est non excrtos, & nudos: ut ferè omnes interpretantur, sed optime cinctos ad ueterum grauitatem, & consuetudinem, cum enim cinctutus quasi à cingo frequentatiuum esse uideatur, nescio, qua ratione nudos significet, & si nudos Cethegos, belli tempus respicientes, Poetæ dixerint. siue cinctuti. quia eo genere tunicæ, infra pectus aptatæ, uterentur, quod cinctum dicebatur: ut Porphirio interpretatur: quemadmodum & togati; cum uero de nouandorum uerborum ratione præcipiat prudenter, & artificiose nouo uerbo cinctutos appellat Cethegos. Non exaudita Cethegis] Dixit uerborū nouitatē per peri-

phrasim. nã quæ non sunt ueteribus audita, noua sunt. Et *noua, fictáq; nuper habebunt uerba fidem, si* Græco *fonte cadant parce detorta*]Nunc accedit ad uersa de Græco in Latinum, quæ etiam noua sunt, cum ijs incipimus uti, & ad nostrum sermonem transferre: qualia sunt, στοιχεῖα, quæ Cicero elementa interpretatur, &, aer, quod græcum est. Hæc parce detorquenda sunt, ne loco, aer, dicamus, ἀήρ, & loco, aeris, ἀέρος; hoc enim est, quod ait parce detorquẽda. quod fit, cum Græco nomini (ut sapienter admonet Madius) Latinam desinentiam attribuimus. Fidem]Authoritatem. Quibus enim fidimus, sunt etiam ij apud nos summæ authoritatis. Græcõ fonte cadant] Pulcherrima utitur translatione de Græcorum ubertate dicendi: eadem & in epistolis de Pindaro.

„ Pindarici fontis qui non expalluit haustus: Et apud Ouidium de Homero:

„ Aspice Mæonidem, à quo ceu fonte perenni
„ Vatum Pierijs ora rigantur aquis.

Cadãt]Deriuẽtur. Noua, fictáq; nuper]Versa enim de Græco noua sunt, ut diximus; cum præcipue ijs in nostro sermone incipimus uti. Quid autem Cecilio, Plautóq; dabit Romanus ademptum Virgilio, Varióq;?]Arguit à pari, minime sui temporis uatibus nouandorum uerborum licentiã ereptã esse, siue noua penitus ea sint, siue ex Græco translata: cum præcipue antiquissimis comædiarum scriptoribus, ut Plauto, & Cecilio, idem licuerit. eodem argumento idẽ probauit & M. Tullius. cum dixit: Si Zenoni licuit, cum rem aliquam inuenisset inauditam, & inusitatam, ei rei nomen imponere, cur non liceat Catoni? Romanus] Pro Romani. Hoc genus translationis notat Crassus apud Cice-

ronem in tertio de Oratore,quando ex uno plures intelligimus,quo utitur sæpissime Liuius:cũ ait: Romanus prælio uictor:pro Romanis. Ademptum Virgilio, Varioq́;] *Quasi dicat quod priuilegium cõcessum Plauto, Cecilioq́;, Vario,Virgilioq́; negabitur;quasi dicat,nullum:Posuit autem Virgilium,Variumq́; pro uniuersis sui tẽporis scriptoribus:cum illi omnium fuerint præstantissimi fœlicissimo illo Augusti seculo.Nam ut de Virgilio taceam, fuit Varius tragædiarum scriptor grauissimus, cuius Thiestẽ summopere commendat Quintilianus, de cuius grauitate, ac excellentia ita & ad Agrippam: idem Horatius*

„ *Scriberis Vario fortis, & hostium*
„ *Victor Mæonij carminis alite,*
„ *Quam rem cunque ferox nauibus, aut equis*
„ *Miles te duce gesserit.*

Ego cur acquirere pauca, si possum, inuideor?] *Vario, Virgilioq́; se interserit argumento à minori ad maius, ad sui ipsius personam à Catone, & Ennio. Ait enim, se non esse damnandum, si paucula quædam noua præteritis adiecerit, cum minime uituperetur Ennius, & Cato multorum, ac ferè omnium inuentores: quod intendit autem, ornat translationibus. Ego*] *De omnibus intelligit. gerit enim in hac epistola poetæ personam. Acquirere*] *Noua facere. sed dixit, acquirere, quia dicturus est, ditauerit, ubi modeste sumit à diuitijs ad ubertatem orationis, & uerborum metaphoram: cum etiam diuitias orationis, diuitem orationis uenam dicamus. Nomina protulerit noua rerũ*] *Aperte ostendit, quod dixerat translatiue. Licuit*] *Concludit totum argumentum, & præceptum de uerborum nouandorum licentia. Argumẽtum autem ita formari po-*

test:Quod antiquis licuit in nouatione uerborum,debet et nostris licere:Licuit Plauto,Cæcilio,Catoni, & Ennio antiquissimis noua fingere:licet ergo & Virgilio, & Vario,& mihi.Vnde concludens uniuersali quadam norma argumentum : Licuit,semperq; licebit signatum præsente nota procudere nomen. Signatum præsente nota] Cum dixerit & acquirere, & ditauerit,ex pecunijs sumpta translatione persistens in eadem dicit præsente nota, & procudere , & signatum. Vnde & in secundo Sermonum:

„ Non est mihi tempus auenti
„ Ponere signa nouis præceptis.

Præsente nota]Præsentibus,& nouis nominibus.Nomina enim sunt notæ, & indicia rerum, quibus tanquam notis designatæ significantur, quemadmodum nũmorum pretia ex publica moneta. Verbis enim utendum esse ait Cicero, ut nummis, publica moneta, signatis. Vnde notare uerba, & uoces dixit in primo Sermonum: pro,ijs nomina imponere.

„ Donec uerba,quibus uoces,sensusq; notarent.

Procudere] Producere antea legebatur . nos ex uetustis exemplaribus procudere restituimus quæ lectio magis placet,ut in incepta metaphora persistatur: quod fieri monet Quintilianus. Vt syluæ folijs] Similitudine arguit nouari uerba necesse esse.Nam quemadmodum folia semper in arboribus,nõ autem singulis annis eadem: quemadmodum omnibus ætatibus semper uestimenta, sed non eiusdẽ generis:ita & uerba omnibus seculis,sed non semper eadem sint necesse est. Fuerunt etenim semper homines,futuriq; sunt,sed non semper ijdem:loquanturq; oportet,sed non semper ijsdem uerbis. Hanc autem similitudinem ta-

cite ex Homero *mutuatus est, ubi hominum ætatem folijs comparat:quorum ut alia cadunt,alia enascuntur, ita & eorum partim generátur,partim intereunt.*Est *autem or=do:ita,ut syluæ folijs,uetus ætas uerborum interit,& uer=ba modo nata ritu iuuenum florent, uigentq́; : qua in re annotanda sunt illa antitheta:uetus ætas:modo nata:ritu iuuenum florent,uigentq́;: interit.dixit autem ritu iuue=num, quia dixerat ætas uerborum ; ut mitiorem redderet metaphoram , quæ durior uideri posset simpliciter ætate uerbis attributa.* Modo *nata*] Q*uod supra dixerat,fictaq́; nuper.* Florent] T*ranslatione sumpta à præcedenti simi=litudine syluarum, rei attributa, ad quam similitudo ipsa referebatur:de quo genere translationis plura in princi=pio.* Debemur *morti nos,nostraq́;*] H*æc omnia dicta sunt iuxtà* Salustij *sententiam,orta occidere, & aucta senesce=re , ac iuxta illud philosophorum generata corrumpi om=nia.*Nam *in diuino illo* Platonis *dialogo, qui de uniuersi=tate,uel* Timeus *inscribitur hanc esse summam rerum di=uisionem colligimus: quæcunq; sunt aut esse sensui , aut rationi,& intelligentiæ subiacentia:quæ ue sensui semper fieri,mutariq́;,ac nunquam in eodem statu esse:quæ uero intelligentiæ,& rationi: ut sunt formæ illæ rerum , quas* Ideas *appellat:semper esse in eodem statu, ac nunquã fie=ri,esseq́; ueras res: cum hæc corruptibilia,& mortalia ue=rarum rerum potius umbræ existimandæ sint, & imagi=nes,quàm ueræ ipsæ res : perinde ac si in torrenti flumine imposita turris umbram,& imaginem in flumen reijciat, semper quidem in ipso fieri ductam , nunquam in eodem statu consistentem .* Q*uam ob rem arguit à maiori uerba omnia interitui esse obnoxia,cum nos,nostraq́; omnia,eaq́;*

maxime, quæ immortalia penè credimus: ut erat apud Romanos portus ille Lucrinus, Pontinaq́; palus: morti debeantur. Siue receptus terra Neptunus] Vtitur repetitione bimembri, trimembris uim habenti propter copulam interpositam: sterilisq́; diu palus, quæ recipit illud, siue, ac si dixisset: siue sterilis palus. Eodem repetitionis genere in Odis,

„ Frustra cruento Marte carebimus,
„ Fractisq́; rauci fluctibus Adriæ,
„ Frustra per autumnos nocentem
„ Corporibus metuemus Austrum.

Vbi copula recipit illud, frustra, ac si dixisset. frustra rauci fluctibus Adriæ. Siue receptus terra Neptunus] Ab enumeratione plurium particularium, idest ab exemplo (ita enim hoc genus argumentationis appellat Aristoteles in primo Rhetoricorum) arguit, non solum uerba morti esse obnoxia, quæ sæpe cum statuum mutationibus, regnorũq́; euersionibus unà intereunt: sed etiam ea, quæ diuturniora uidentur. describit autem per circunlocutionem portum, qui nihil aliud est, quàm mare terrestri sinu interceptum, quo fluctus uẽtorum impetu obtrusi propulsantur. Neptunus] Posuit Neptunum pro mari eo translationis genere, ex quo Cicero libro tertio de Oratore hæc esse ait, Cererem pro frugibus: Liberum pro uino: Neptunũ pro mari. Aquilonibus arcet] Posuit Aquilonem pro omnibus uẽtis. Est enim maxime procellosus, de quo ita Virgilius.

„ Talia iactanti stridens Aquilone procella
„ Velum aduersa ferit.

Vnde in Odis impotentem appellat, hoc est. quàm potentissimum. Regis opus] Regale opus. Sterilisq́; diu palus] Diu sterilis, dum fuerat palus. intelligit autem Pontinam paludem, quam postquam

exiccauit Cornelius Cæthegus, arariq; uoluit tot prouentus reddidit: ut ijs facile uicinæ urbes ali potuerint: ut interpretantur commentatores. Aptaq; diu remis] dum fuerat palus. Cymbis enim traijci solitam uerisimile est. Vicinas urbes alit, & graue sentit aratrum] Postquam exiccata est, arariq; cæpta. Seu cursum mutauit iniquum frugibus amnis doctus iter melius] Tyberim designat, quem deriuauit Augustus qua Horatij temporibus influebat: cum antea per uelabrum flueret: ut Acron, & Porphirio interpretantur. Doctus iter melius] Non dixit bonum posteriorem cursum, malum uero priorem: sed usus est comparatiuo, melius, licet priorem cursum frugibus iniquum dixerit. eodem modo & in Odis,

„ Quò nos cunq; feret melior fortuna parente: Et alibi:

„ Nec regida mollior æsculo,

„ Nec Mauris animum mitior anguis.

Dixit autem, iter melius, cum antea maxime frugibus esset iniquus eius cursus ex crebris inundationibus. Attribuit autem sensum rei inanimatæ, dum ait, doctus, eodem modo & in epistolis:

„ Addit opus pigro riuus, si decidit imber,

„ Multa molle docendus aprico parcere prato.

Mortalia facta peribunt] Vnde apud Ciceronem pro M. Marcello: Nihil est opere, aut manu factum, quod non conficiat, & consumat uetustas. His autem uerbis concludit superiora: propositioni iam positæ: debemur morti nos, nostraq;: referens conclusionem. Nedum sermonum stet honos, & gratia uiuax] Quasi dicat, qui magis interitum pertimescunt, quàm & lucrinus portus, & Pontina palus: dixit autem, stet, quia dicturus est,

» *Multa renaſcentur, quæ iam cecidere, cadentq́;,*
» *Quæ nunc ſunt in honore uocabula.*

Per antitheſim quandam; ſtare enim, & cadere oppoſita ſunt. Multa uerba renaſcentur, quæ iam cecidere ut priſca fere, ac uetuſta, & ab uſu quotidiani ſermonis iam diu intermiſſa: ut erant proles, ſoboles, effari, nuncupari, opinari, reri, quæ tempore Ciceronis *renouari cæpta ſunt, & à quibusdam aliquando uſurpari ut opinari, & reri à* Catulo*: ut Craſſus apertiſſime teſtatur in tertio de* Oratore. *Cadentq́; multa uocabula, quæ nunc ſunt in honore*] Vt *hæc eadem ſoboles, proles, effari, nuncupari, opinari, reri, quæ cum aliquandiu in uſu fuiſſent, mox neglecta, & deinde rurſus uſurpata, receptáq́; ſunt.* Ex *præteritorum autem cognitione de futuris etiam iudicamus.* Nam *ſi multa nomina præteritis ſeculis ceciderunt, multa etiam delebit futura ætas.* Si *uolet uſus*] *Omnia ad conſuetudinem refert, & uſum, qui, ut* Cicero *ait, omnium magiſtrorum præcepta ſuperat, à quo recepta eligũtur, repudiata reijciuntur.* Vnde *in ſecundo* Epiſtolarum *uerborum genitorem appellat, dum ait,*

» *Adſciſcet noua, quæ genitor produxerit uſus.*

Quemadmodum enim & in ueſtimentis uſum, & conſuetudinem ſequimur: ut ijs utamur, quæ uſu probentur, ab ijs abſtineamus, quæ improbentur: ita & in uerbis, quibus res ipſas ueſtimus, uſui conſentanea amplectemur aliena ſpernentes. Vſus *enim, ut ait* M. Tullius, *eſt optimus dicendi magiſter.* Quem penes] *Apud quem uſum eſt arbitriũ; ut ſuo arbitratu noua admittat, & uetuſta renouet, & quædam etiam tollat. loquendi enim ratio à communi, & uulgari uſu quærenda eſt.* Vnde Alcibiades *apud* Platonẽ

à uulgo se recte loquendi rationem didicisse ait, cui etiam Socrates assentitur, huius quidem rei uulgares homines idoneos præceptores uideri, & merito in hoc genere doctrinæ laudandos. Atque ideo Aristoteles ait à communi sermonis consuetudine uerba seligenda, orationemq́, componendam, ut artificium occultetur. Et ius, & norma loquendi] Potestas, & regula loquendi. Est autem hæc translatio sumpta à maioribus magistratibus. Multi, uis, legunt: Ego & ius, in uetustis exemplaribus & legi, & approbo: ut magis in eadem translatione continuet orationem: Quod monet Quintilianus.

Res gestæ Regumq́;, ducumq́;, & tristia bella,
Quo scribi possent numero monstrauit Homerus.
Versibus impariter iunctis querimonia primum,
Post etiam inclusa est uoti sententia compos.
Quis tamen exiguos Elegos emiserit author,
Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est.
Archilochum proprio rabies armauit Iambo.
Hunc socci cepere pedem, grandesq́; cothurni
Alternis aptum sermonibus, & populares
Vincentem strepitus, & natum rebus agendis.
Musa dedit fidibus diuos, puerosq́; deorum,
Et pugilem uictorem, & equum in certamine primum,
Et iuuenum curas, et libera uina referre.
Descriptas seruare uices, operumq́; colores
Cur ego si nequeo, ignoroq́; Poeta salutor?
Cur nescire pudens praue, quàm discere, malo?

In tres partes elocutionem poeticam partitam diximus, in eum, quem characterem Græci uocant, in uerba, & in uersuum numeros. cum uero supra duas priores partes abunde tractauerit: nunc ordinem secutus de uarijs carminum generibus præcipit, quid scilicet cuique conueniat. incipit uero ab heroico, tanquam ab excellentiori, in quo grauiora perscribuntur. ait autem primum eo carmine res gestas summorum, & præstantissimorum regum, ac fortissimorum populorum bella Homerum decantasse, & posteritati etiam modum præscripsisse, quem ante oculos sibi proponerent in huiusmodi rerum narrationibus. Neq; enim in hac scriptione alio ullo metri genere, neq; simplici, neq; pluribus mixto, nos uti posse præcipit Aristoteles: cum & amplissimum sit, & grauissimum ferè omnium. Res gestæ] Non, ut gestæ sunt, sed ut geri potuerunt. Non enim differt ab historico poeta carmine, uel soluta oratione, ut inquit Aristoteles, sed quòd hic quidem res gestas, ille, ut geri potuerunt, exponat. Vnde sunt, qui Lucanum è numero poetarum excludant, ad historicorumq; transferant. Nam ciuilis historia æque erit historia, si soluta oratione, ac si uersibus perscribatur. res autem gestas non tàm belli tempore intelligit, quàm reliquo. Neq; enim semper bella à poetis describuntur: ut apud Homerum in Odyssea, apud Virgilium in sex prioribus libris ad imaginem Odysseæ conscriptis, in quibus Aeneæ nauigatio continetur. Regumq; ducumq;] Siue à regibus illæ gestæ sint, siue à regum ducibus, quorum gesta regibus tribuuntur, quibus uerbis tangit materiam heroici carminis, in quo, ut inquit Aristoteles, præstantes imitamur. Et tristia bella] Mœrorem, & tristitiam afferentia: unde & in prima Ode à matribus de

testata appellat. Quo scribi possent numero] *Idest, ut commode, & decenter possent. Nec enim aliud genus carminis decere narrationem ex Aristotele demonstrauimus. Numero*] *Certis enim quibusdam numeris uersus componuntur. Vnde & exametros appellamus, & pentametros, & senarios, & trimetros. heroicum uero intelligit hoc in loco, quo primum Homerus heroum laudes celebrauit, Versibus impariter iunctis*] *Ostendit quid elegis primum conuenerit, quidue postea de his usus attulerit. Ait autem ijs prius lamentationes, deinde etiam prosperos euétus perscriptos: ut amantum uictorias apud Ouidium:*

„ *Ite triumphales circum mea tempora lauri:*
„ *Vicimus, in nostro est ecce Corina sinu, Et*
„ *Dicite Io Pæan, & Io bis dicite Pæan:*
„ *Decidit in casses præda petita meas.*

Sed circumscriptione elegiacos uersus designat à pedis imparitate, de qua Ouidius in primo Amorum.

„ *Sex mihi surgat opus numeris, in quinq; residat et in .iij.*
„ *Venit odoratos elegeia nexa capillos,*
„ *Et puto pes illi longior alter erat.*

Querimonia primum] *Vnde etiam miserabiles appellat in Odis, & Ouidius flebile carmen: Quo genere Liuiæ cõsolationem de morte Drusi, Tristium, & de Ponto libros reliquit idē Ouidius. Post*] *temporum successione, inquit, usus approbauit: ut in elegia uoti compos sententia, ut diximus, concluderetur. Quis tamen exiguos elegos emiserit author Grammatici certant*] *Deridet nimiam grãmaticorum diligentiam in rerum inuentoribus perquirendis, quibus nos etiam hanc quæstionem relinquimus: ne simul ab Horatio derideamur, si diutius inquiramus, qui*

nam

nam hoc genus carminis adinuenerint. Sub iudice lis est] Hoc *est nondum sententia lata est: Est autem prouerbialis metaphora, à iusdicentibus sumpta.* Exiguos] *Siue heroici carminis magnitudinem respiciens exiguos appellauit: Siue inanes; quòd inania quædam in lamentationibus iactentur.* Grammatici certant] *Alij alium asserentes summa inter se contentione.* Archilochum proprio rabies armauit Iambô] *Nunc de Tragædiarum, & Comædiarum numero loquitur. Ait autem Iambis scribendas: quòd sint alternis sermonibus aptissimi, in agendisq; rebus quasi nati: cum in disserendo, ut ait Aristoteles, quadam facilitate naturaliter fluant, & ut ait Cicero: natura incurrant in orationem, sermonemq; nostrum. Qua de causa fit, ut hi potissimum propter similitudinem ueritatis adhibeantur in fabulis: cum hoc proprium esse debeat sermonum uicissitudini, quæ præcipue in comædia, &* Tragædia *requiritur:* Sed *licet eodem genere carminis, & comædia, & tragædia componatur: non tamen eadem ratione esse debebit* Iambus *in comædia, &* Iambus *in tragædia: sed ita ut alter ab altero ex sono, & compositione ipsa maxime differat: ut, cum utriusq; unus sit numerus, diuersa tamen, & dissimilis sit compositio, & armonia: Quod à* Virgilio *uidemus diligentissime obseruatum: qui cum eodem genere carminis* Bucolica, Aeneidemq; *cõscripserit, tamen ea est inter utrũq; opus differentia, ut penè aliud, atq; aliud uideatur,*

„ *Indignatur enim priuatis, ac prope socco*
„ *Dignis carminibus narrari cœna Thyestæ:*

Non quòd minime sit in comædia idem Iãbus, *sed quòd huius uerborum, & sententiarum grauitatem ex ipsa etiã*

pronũciatione parere diuersum quid uideamus. Rabies] A canibus translatione sumpta: quod maiorem uim habet, quàm si dixisset, indignationem. Eodem modo latrare dicuntur homines: cum per indignationẽ loquuntur. Vnde Electra apud Sophoclem de matre irata ποιαῦ θ' ὑλακτεῖ inquit: & Cicero de Claris Oratoribus: Latrant enim iam, inquit, quidam oratores, non loquuntur. Indignabatur uero Archilochus maxime, se à Socero filiæ connubio, iam antea sibi despõsatæ, repudiatum. Armauit] Vnde Ouidius hos uersus eadem translatione tela appellat, quibus Archilochus in Lycambem impetum fecerit.

„ Tincta Lycambæo sanguine tela feram.

Aptissimum enim est hoc genus carminis ad contumeliã, à quo nomen sumpsit, quòd eo plerunq; ueteres ἰαμβίζειν idest, conuitiari inuicem, soliti sint: ut Aristoteli placet. Proprio] à se inuento. Vnde etiam Archilochium carmen dicitur, de cuius compositione infra.

„ Syllaba longa breui subiecta uocatur Iambus,

Hunc Socci cæpere pedem] Comædiam intelligit à genere calciamenti, quo humiliores personæ uti solent ad Tragædiæ differentiam, à qua comædia in hoc differt, ut inquit Aristoteles, quòd humiliores personas imitatur: cum tragædia actionis illustris imitatio sit. Vnde & paulo post:

„ Indignatur item priuatis, ac propè Socco
„ Dignis carminibus narrari cœna Thyestæ.

Grandesq; cothurni] Item à genere calciamenti designat tragædiam, quo publicæ personæ, ut reges, induebantur. Quare & Ouidius in tertio Amorum eam ita describit.

„ Venit & ingenti uiolenta Tragædia passu,
„ Fronte comæ torua, palla iacebat humi.

" *Laeua manus sceptrum late regale tenebat,*
" *Lydius apta pedum uincla cothurnus erat.*
Vnde Cothurnus *pro grauiori genere inuentionis accipitur: ut*
" *Sola* Sophoclaeo *tua carmina digna* Cothurno.

Grandes] Propter personarum, & rei etiam grauitaté; qua à comaedia distinguitur tragaedia:ut diximus, Altera enim humiliores:altera praestantiores imitatur. Alternis aptum sermonibus] Reddit rationem, quare hoc potissimum genus carminis in tragaedijs, & comaedijs adhibitũ fuerit.ait autem propterea adhibitum, uel quòd sit aptissimum alternis sermonibus, & ad rerũ actionem quasi natum: cum in loquendo naturaliter fluat, uel quòd uincat strepitus populares. Alternis aptum sermonibus] De qua re ita Aristoteles in Poetica:Itaq; elocutioni iam constitutae natura ipsa proprium adinuenit metrum. Maxime enim sermonibus aptum alternis iambicum esse argumento sit, quòd in disserẽdo plurimi sanè Iambici, rarissima uero ex ametra mutuo in sermone à nobis proficiscuntur. Et populares uincentem strepitus] Quare Horatius Iambum uincere strepitus populares dixerit, alij aliter sentiunt. Sunt enim, qui ad tragaediam tantummodo referant, intelligẽtes Iambum in ea adhibitum adeo esse sonorum, & grauẽ, ut quasi strepitus populi superare uideatur. qui, quanto in errore uersentur, Ciceronis uerba declarant in oratore ad Brutum: cum ait, Iambum frequentissimum esse in ijs, quae demisso, atq; humili sermone dicuntur. Si igitur in demisso, atq; humili, qua ratione ex grauitate populares strepitus superaret, clamoresq; uinceret? Sunt, qui ita delectare populum dicant actiones tragaediarum, & comaediarũ,

quæ Iambis perſcribi ſolet, ut cum primum uideat actores in ſcæna, ſtatim ſtrepitum comprimat, ad audiēdumq; animum intendat: quod in principio actionum fieri ſolet. Sunt, qui ad differentiam aliarum recitationum dictum putant, quæ minime Iambis, ſed alio carminum genere perſcriptæ ſunt: quaſi inferre uoluerit Horatius, populum intentiori animo ſtrepitu ſedato tragædias, & comœdias ſpectare, quarum proprius eſt Iambus, quàm reliquas actiones. Ego Horatium exiſtimarem ad differentiam earum comœdiarum, & tragædiarum, quæ minime iambis ſcriberentur, cum ad hoc in primis reſpiceret, dixiſſe, iambum uincere, hoc eſt ſedare populi ſtrepitus et, exhibilationes: ut ſignificare uoluerit, eas comœdias, & tragædias explodi ſolitas, ac derideri, quæ minime iambis, eas uero ſedato ſtrepitu, attentiſſimo animo audiri, quæ iambis perſcriberentur, tanquam perfectiſſimas. Vnde Ennium, & Accium infra ironice deridet, quòd in eorum comœdijs, & tragædijs perraro iambos adhibuerint: ut ſit ſenſus, tragædias, & comœdias iambis perſcriptas uincere, & ſedare ſtrepitus populares, attenteq; ſpectari: alio uero carminum genere cōpoſitas exhibilari, & explodi, tanquam ineptas, atque ideo minime ſedantes populi ſtrepitus: ut per illa uerba, populares uincentem ſtrepitus, demonſtrare uoluerit, tragædias, et comœdias, ſimul ac agi inciperētur, ex primo quaſi uerſu, ſi eſſent iambis perſcriptæ, ſedare populi ſtrepitus, ſin alio carminum genere, eoſdem excitare cum ſtrepitu, & clamore potius, quàm uincere. Vnde primas comœdiarum partes iambis perſcripſiſſe Terentium animaduertimus, quòd hac potiſſimum ratione ab eo factum iudicarem. Hanc noſtram interpretationem eruditorum iudicio exa=

minandam committimus, gratias habituri, si quis nos in hac re aberrantes in rectam intelligendi uiam reduxerit. Et natum rebus agendis] Quod natura incurrat in orationem, sermonemq; nostrum. qua de causa fit, ut is propter similitudinem ueritatis adhibeatur in fabulis, hoc est in tragœdia, & comœdia: ut personarum sermones, quasi soluta oratio, naturaliter fluere uideatur. Musa dedit fydibus diuos, puerosq; deorum] Musa concessit hanc præcipue materiam Lyricis uatibus diuos, puerosq; deorum, & quæ sequuntur: describit autem Lyricos poetas per chordas Lyrici instrumenti, hoc est, per fydes, eodem modo & in epistolis.

„ Fydibus ne Latinis
„ Thebanos aptare modos studet.

Diuos] ut Horatius in ea Ode:

„ Mercuri facunde nepos Atlantis.

Puerosq; deorum] Filios more Græcorum: eodem modo & in Odis:

„ Dicam & Alcidem, puerosq; Ledæ:
„ Hunc equis, illum superare pugnis
„ Nobilem.

In qua Ode & deorum laudes, eorumq;, qui ex ipsis geniti sunt, & in certamine equestri uictorum, & pugilum continentur. Puerosq; deorum] ut Apollinem, & Dianam, Iouis, & Latonæ filios, in carmine seculari, & in ea Ode.

„ Dianam teneræ dicite uirgines:
„ Intonsum pueri dicite Cynthium: Et in ea,
„ Diue, quem proles Niobea magnæ.

Pugilem uictorem] Vt Pyndarus in Olympijs, in pluri-

bus locis. Et equum certamine primum] idest uictorem equestrem: ut in prima Ode idem Pyndarus, in qua Hieronem Syracusanum equestrem uictorem in Olympio certamine summis effert laudibus. Hæc uero omnia scribit Horatius in Odis à Pyndaro obseruata, dum ait

" Seu deos, regesq; canit, deorum
" Sanguinem, per quos cecidere iusta
" Morte centauri, cecidit tremendæ
" Flamma Chimeræ.
" Siue quos elæa domum reducit
" Palma Cæelestes, pugilemue equumue
" Dicit, & centum potiore signis
" Munere donat.

Et iuuenum curas] Amores: proprie autem locutus est, quòd amorum curæ cor urant: ut

" At regina graui iandudum saucia cura
" Vulnus alit uenis, & cæco carpitur igni.

Referuntur autem iuuenum amores ab ipso Horatio cum pluribus in locis, tum in ea ode quæ incipit:

" Quis multa gracilis te puer in rosa:. & in ea altera:
" Lydia dic, per omnes
" Te deos oro, Sybarim cur properes amando
" Perdere.

Et libera uina] Conuiuia more Græcorum, qui non conuiuia, sed symposia, idest compotationes; appellant. Vnde & infra uinum diurnum pro conuiuijs dixit à mane incipientibus. Libera autem appellat, uel quòd fiant libere inter amicos, uel quòd libere in his loquamur: hæc autem Anacreontem celebrasse memoriæ proditum est: Vnde in ea Ode, quæ incipit, Scriberis Vario; ita de officio lyrico-

rum poetarum scribit Horatius.

„ Nos conuiuia, nos prælia uirginum

„ Sectis in iuuenes unguibus acrium

„ Cantamus uacui, siue quid urimur.

„ Non præter solitum leues.

Conuiuia autem celebrauit Horatius Anacreontem secutus, ad ea homines inuitans, ut in ea Ode

„ Albus ut obscuro detergit nubila cælo. Et in ea:

„ Vile potabis modicis Sabinum, Et in ea

„ Nunc est bibendum, nunc pede libero

„ Pulsanda tellus.

Descriptas seruare uices, operumq; colores] Cum de carminum decoro tractauerit, id nunc minime ignorandum ijs affirmat, qui poetæ nomine, & salutatione digni uolunt existimari. per descriptas autem uices differentias carminum, & proprietates supra descriptas intelligit: ut.s. alio genere carminis in rerum gestarum expositione, alio in lamentationibus, & querimonijs, alio in comædijs, & tragædijs, alio in uictorum pugilum, equitum'ue laudibus celebrandis, conuiuijsq;, ac amoribus describendis utamur. quod cum animaduerteret Ouidius à se neglectum, in libris Fastorum ita inquit:

„ Quid uolui demens elegis imponere tantum

„ Ponderis? Heroi res erat ista pedis.

Et in Ibin, quòd eodem elego inimicum deuoueat: cum id potius Iambis conueniret.

„ Prima quidem cæpto committam prælia uersu,

„ Non soleant quamuis hoc pede bella geri.

Hoc uero præceptum diligentius sub persona Saphus seruauit, dicente ipsa:

„ Flendus amor meus est; elegi quoque flebile carmen:
„ Non facit ad Lachrimas Barbitos ulla meas.
Et Horatius in prima Ode secundi libri:
„ Sed ne relictis musa procax iocis
„ Cææ retractes munera Neniæ:
„ Mecum Dioneo sub antro
„ Quære modos meliore plectro.
Et in primo ad Agrippam,
„ Scriberis Vario fortis, & hostium
„ Victor Mæonij carminis alite,
„ Quam rem cunque ferox nauibus, aut equis
„ Miles te duce gesserit.
Operumq; colores] Proprietates, & differentias intelligit, non ad uersuum rationem, quia de ea dixit: descriptas seruare uices, sed ad uerborum, & dicendi rationem in unoquoque inuentionis genere decenter accommodanda: ut tragædia grauioribus uerbis, & sententijs, & uiolento illo orationis genere, humiliori comædia componatur: dixit autem colores pro his proprietatibus, & differentijs. nam quemadmodum picturæ colores præbent formam, alteramq; ab altera distinguunt: ita etiam figuræ orationis ex uerborum, & sententiarum grauitate, non autem ex numero, tanquam colores, distinguunt grauiora poemata ab humilioribus: ut Aeneidem à Bucolicis, & Georgicis: Iliadem, & Odysseã à Vatrachomyomachia. Si nequeo] Vnde supra.
„ Sumite materiam, uestris qui scribitis æquam
„ Viribus, & uersate diu quid ferre recusent,
„ Quid ualeant humeri.
Ignoroq;] Impotentiæ ignorantiam adiunxit. Permulti

enim inueniuntur, qui, etsi sciunt quid conueniat in scribendo, minime tamen id possunt exequi, inter quos Quintilianum reponendum, eruditorum est iudicium : qui licet oratoriam facultatem calluerit, ipse tamen in suis declamationibus se quemuis alium potius, quàm oratorē, præ se tulit. Sunt etiam, qui & nequeunt, & ignorant, de quibus in epistolis:

„ Scribimus indocti, doctiq; poemata passim.

Vtrumque hominum genus à numero poetarum excludit Horatius. Prius enim discere oportet scribendi rationem, tum, ut ait Seneca, æstimare ea, quæ aggredimur, & cum uiribus nostris conferre. Vnde Virgilius in Bucolicis cum reges, & prælia perscribenda suscepisset : admonitum se ait ab Apolline, ut ab impari adhuc suis uiribus prouincia, supersederet,

„ Cum canerem reges, & prælia: Cynthius aurem
„ Vellit, & admonuit: Pastorem, Tytire, pingues
„ Pascere oportet oues: deductum dicere carmen.

Poeta salutor] Alludit ad matutinas salutationes, de quibus Martialis:

„ Prima salutantes, atque altera continet hora.

Poetæ uero nomen late uidetur patere: ut in conuiuio affirmat Plato, sed propter rerum, quas scribunt poetæ, splendorem, atque excellentiam illis tantummodo attribuitur: quemadmodum etiam epopeia heroicis propter carminis magnificentiam quandam, quod præstantissimū est, atque grauissimum. Cur praue pudens malo nescire, quàm discere] Rectissime dixit, praue pudens. nam pudor, & uerecundia laudantur, dum nos à uitijs, & sceleribus abstrahunt. Vnde Terentianum illud: Erubuit: salua res est. nam,

Versibus exponi tragicis] Exequitur, quod leuiter attigerat de genere dicendi, & ratione uerborum in comœdia, & tragœdia obseruanda. Primo generatim affert regulã, exemplisq; eam probat: Deinde excipit, exceptionemq; illustrat exemplis: ut. s. aliquãdo humiliori in Tragœdia, grãdiori uero in comœdia genere orationis utamur: quod ab oratoribus etiam ad poetarum imitationem seruandum præcipit Tullius in oratore, cum ait: An ego Homero, Ennio, reliquis poetis, & maxime tragicis concederem, ut ne omnibus locis eadem contentione uterentur, crebroq; mutarent? nonnunquam etiam ad quotidianum genus sermonis accederent? ipse nunquam ab illa acerrima contẽtione discederem? Vt si in comœdia iratus Chremes introducatur, in tragœdia Thelephus, & Peleus: ambo miseri, regnoq; expulsi, quorum alterum uehementioribus uerbis, licet in Comœdia, oportet uti, ut iracundiam præ se ferat, alteros demissioribus pro sui status conditione, licet in Tragœdia. *Versibus exponi tragicis*] Non quòd Tragœdia etiam non sit iambis perscribenda, quemadmodum Comœdia: Sed quòd tum genus dicendi elatius, tum altiorem carminis naturam, ac uim Tragœdia requirit; humilius comœdia. Differunt igitur & pedibus, & genere dicendi: ut Aldus Manutius Libro. IIII. suæ grammaticæ Plenissime docet. *Indignatur item priuatis, ac propè socco Dignis carminibus narrari cœna Thyestæ*] Idest non Tragœdiam decentibus, in qua nõ priuatæ personæ, sed publicæ, ut reges, introducuntur. Nam ut ait Quintilianus, sua cuiq; proposita est lex, suus cuique decor, nec Comœdia in Cothurnos assurgit, nec Tragœdia socco ingreditur. *Priuatis*] Cuiusmodi priuatæ personæ utuntur: ad Tragœdiæ differentiã,

quæ non nisi illustres, ac publicas admittit. Cœna Thyestæ] Pro Tragædiæ materia grauiori, et atrociori posuit Thyestæ cœnam per denominationem: contentum pro cōtinenti: utputa Tragædiæ argumentum pro ipsa Tragædia. Admonet autem hoc loco, quod & Cicero in Tragædia Comicum uitiosum, in Comædia turpe Tragicū. Singula quæque locum teneant sortita decenter] Idest ut decuerit. nam, ut ait Plato in Hippia maiore de pulchro, decorum aduenienѕ facit, ut pulchra singula uideantur, quibus adest. Et hoc in loco concludit regulam uniuersalem de ratione dicendi in Comædia, & Tragædia seruanda. Interdum tamen] Excipit, quando grauioribus in Comædia, & humilioribus in tragædia uti debeamns. Et uocem Comædia tollit] Idest personæ in Comædia introductæ, continens pro contento: ut apud Terentium, O cælum, o terra, o maria Neptuni: ubi notat Donatus ex hoc præcepto exclamationem factam. Iratusq; Chremes tumido delitigat ore] Eum Chremetē uidetur significare, qui in Heautontimorumeno Terentiana, ubi Cliniæ, & Bacchidis amores intelligit, totum propemodum quintum actum expostulationibus, querimonijs, obiurgatione, minis consumit. Tumido ore] Vehementioribus, & inflatioribus uerbis. dum uero ait, tumido ore, exprimit id, quod iracundis accidere uidemus: ut in primo Sermonum:

„ Quid causæ est merito, quin illis Iuppiter ambas
„ Iratus buccas inflet?

Et Tragicus plerumq; dolet sermone pedestri] Vt modo fecit de Comædia, prius attulit exceptionem, deinde eam illustrauit exemplis: ita de Tragædia facit, prius de humilioribus in ea uerbis adhibendis locutus, Telephi, & Pelei

exemplo declarat, quod dixerat. Sermone pedestri] Sermone humili, sumpta à peditibus translatione, qui sunt equitibus inferiores. Vnde & equestris oratio grauior dicitur. Proijcit ampullas, & sesquipedalia uerba] Demittit tumiditatem, & iracundiam: ut apud Euripidem inducitur pro sui status conditione. Ampullas] Ampulla est uasis genus olearij, quo in balneis utebantur. Verum quoniam, quando irascimur, inflatiores buccas, & tumidiores, quasi ad formam ampullarum, facimus: ideo translatiue proijcere ampullas dicimur, cum tumidiora uerba relinquimus. Vnde & ampullari pro tumescere eadem translatione dixit Horatius in Epistolis:

» Et Tragica desæuit, & ampullatur in arte.

Sesquipedalia uerba] Longiora, ut magnanimitas. appellat autem huiusmodi uerba sesquipedalia, translatione sumpta à mensuris, quibus ligna metiebantur. Vnde apud Cæsarem tigna bina sesquipedalia, paulum ab imo præacuta. Quare, dum ait Telephum, & Peleum proijcere ampullas, & uerba sesquipedalia, artificiose ille utitur hoc uerbo: sesquipedalia: quod certè sesquipedale est: hoc est longum, & plurimarum syllabarum, & compositum. huiusmodi uerba dithirambico carmini aptissima esse ait Aristoteles, quod genus inflatum est, & tumens. atque ideo cum de deponenda tumiditate loqueretur Horatius prudenter, & artificiose dixit Telephum, & Peleũ exules proijcere ampullas, & sesquipedalia uerba. significat autem sesquipedale mensuram unius pedis cum dimidio. Si curat cor spectantis tetigisse querela] Si curat tangere cor spectatoris: querela, sua lamentatione, nam, ut dicet,

» Si uis me flere, dolendum est

» Primum ipsi tibi

Non satis est, pulchra esse poemata dulcia sunto,
Et quocunque uolent animum auditoris agunto.
Vt ridentibus arrident: ita flentibus adsunt
Humani uultus. Si uis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi: tunc tua me infortunia lædent
Telephe, uel Peleu. male si mandata loqueris,
Aut dormitabo, aut ridebo. Tristia mæstum
Vultum uerba decent; iratum plena minarum:
Ludentem lasciua: seuerum seria dictu.
Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum, iuuat, aut impellit ad iram,
Aut ad humum mœrore graui deducit, & angit:
Post effert animi motus interprete lingua.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta:
Romani tollent equites, peditesq; cachinnum.

Coniunctim sequitur præceptum de mouendis apud auditorem animi perturbationibus: ut non solum ornata, & pulchra poemata uideantur, sed etiam dulcia, ut modo ad lætitiam, modo ad dolorem, modo ad cupiditatem, modo ad timorem compellant uel lectorum animos, uel auditorum. Eorum enim lectio, quæ sunt huiusmodi, dulcior, gratiorq; esse solet: quamuis ad lachrimas inducat aliquando, ac eloquentiæ uiribus exagitet. Pulchra igitur intellige ad ornamenta, figurasq; orationis, quibus expolitum esse poema debet: dulcia ad affectiones animorum concitandas, easq; maxime, quæ ad misericordiam spectant. nam ut in primo rhetoricorũ Aristoteles inquit, In ipso luctu, ac lachrimis inest quidam sensus uoluptatis:

ut illud sæpe apud Homerum

» *Et flendi dulcedine perculit omnes.*

Vnde Platonis in Philebo est sententia, multos dolores plenos miris quibusdam uoluptatibus inueniri, Cum & ij, qui in tragicis spectaculis adstant, dum delectantur, sæpe etiam lugeant. est autē translatiue dictum: eadē ratione et Marcus Tullius in oratore: dulce orationis genus appellat, quod ad laudē, et uituperationē pertinet. Et quocūq; uolent animū auditoris agunto] *Declarat, quænam sint dulcia, grataq́; poemata, quæ scilicet possunt mētes allicere, uolūtates impellere quò uelint, unde autē uelint deducere. Vt ridētibus arridēt, ita flentibus adsunt humani uultus*] *Nā inquit Horatius, quemadmodū ridentibus arridere solemus: ita & flentium miseremur, eorumq́; calamitatibus in lachrimas, & fletum inducimur: quod apertius declarat, dum ait:*

» *Si uis me flere, dolendum est*

» *Primum ipsi tibi:*

Hoc autem facillime consequemur, si ita animis nostris habitū introducendarū ꝑsonarū induerimus: ut uniuscuiusq; calamitates, quasi proprias esse ducamus. Nā, ut inquit Aristoteles, ij maxime suapte natura persuadent, qui perturbationibus animi commoti sunt. Vnde fit, ut exagitatus exagitet: perturbetq́; uerissime perturbatus. Nullo enim modo fieri potest, inquit apud Ciceronem Antonius: ut doleat is, qui audit, aut oderit, aut inuideat, aut ꝑtimescat aliquid, aut ad fletum, misericordiamq́; deducatur: nisi omnes hi motus, quos orator illi adhibere uolet, in ipso oratore impressi, atq; inusti uidebuntur. neque enim aliter Didonem amantem, Iunonem indignantem, Euriali matrem mœrē-

tem formasset Virgilius: nisi hos omnes motus prius ipse animo, ut proprios concepisset, ac protulisset: Vt enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ nisi admoto igni ignem concipere possit: sic nulla mens est ad comprehendendam uim parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus poeta ad eam, & ardens accesserit. Ipsi tibi] Poetæ, & authori, qui illum dolorem intimis sensibus conceperis. Tunc tua me infortunia lædent Telephe, uel Peleu] Cum ille, qui te introduxerit, dolorem tuum tanquam proprium in animo conceptum sub tua persona expresserit. Male si mandata loqueris] Ab ipso authore te introducente male concepta, & male tibi tradita: cum illis minime interius ingemuerit. Quare tunc aut dormitabo fastidio defatigatus, aut ridebo poetæ inscitiam rationem personarum minime seruantis. Aut dormitabo] Simile quiddam adhibet M. Tullius in Callidio deridendo: quòd res atrociores frigide admodum dixerit, his uerbis. Nisi fingeres, inquit, Callidi, tu ista ad eum modum narrares? Somnum, me hercle, isto loco uix tenebamus. Tristia mœstum uultum uerba decent] Post reprehensionem affert regulam seruandam in sermonibus personarum in fabulis introducendarum: ut dulcia, & grata poemata efficiamus, animumq; auditoris, quò uelimus facillime impellamus: dit autem mœstitiæ tristia uerba accommodanda: ut fecit Virgilius sub matris Euriali persona.

„ Hunc ego te Euriale aspicio; tu ne illa senectæ
„ Sera meæ requies potuisti linquere solam
„ Crudelis? nec te sub tanta pericula missum
„ Affari extremum miseræ data copia matri?

Qua quidem in lamentatione nõ minorem Virgilium cõcepisse

cepisse dolorem existimandum est, quàm quem ipsam decuerit. Quid apud eundem de Mezentij? Quid de Euandri? Quid denique de Didonis moriturae querimonijs dicam? Aduertendum tamen est nō parum differre inter se publicarum personarum: ut Didonis, & Euandri: & humiliorum, & priuatarum: ut Euriali matris lamentationes. Adhibentur enim in publicis regia quaedam: ut in Didone.

,, Vrbem praeclaram statui, mea moenia uidi: Et illud

,, Proh Iuppiter ibit

,, Hic, ait, & nostris illuserit aduena regnis?

,, Non arma expedient? totaq; ex urbe sequentur?

,, Diripientq; rates. alij naualibus? ite:

,, Ferte citi flammas: date uela: impellite remos:

Quae in priuatis desiderantur. Non enim penitus succumbunt dolori: sed post lachrimas ad libidinem ulciscendae iniuriae conuertuntur. Maestum uultum] Qui est imago ipsius animi. In uultu enim, atq; in oculis animus inhabitat. Iratum plena minatum] Locus admonet, ut, qualis oratio indignantium esse debeat, breuiter explicemus. Ea igitur necesse est initium abruptum habeat: quoniam satis indignantibus leniter incipere minime conuenit. Ideo apud Virgilium Iuno sic incipit in septimo:

,, Heu stirpem inuisam, & fatis contraria nostris.

,, Fata Phrygum.

Nec initium solum tale esse debet, sed omnis oratio & breuibus sententijs, & crebris figurarum mutationibus debet, uelut inter aestus iracundiae, fluctuare. Vnde apud eundem Virgilium ibidem initium ab ecphonesi, sequuntur breuissimae interrogationes:

» Num Sigæis occumbere campis?
» Num capti potuere capi? Num incensa cremauit
» Troia uiros? Deinde sequitur hyperbole:
» Medias acies, mediosq; per ignes
» Inuenere uiam. Deinde ironia:
» At credo mea numina tandem
» Fessa iacent: odijs aut exaturata quieui.
Deinde ausus suos inefficaces queritur:
» Per undas
» Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto.
Secunda post hæc hyperbole:
» Absumptæ in Teucros uires cæliq;, marisq;.
Inde dispersæ querelæ,
» Quid syrtes, aut scylla mihi, quid uasta charybdis
» Profuit. Iungitur inde argumentum à minore: ut pathos augeatur:
» Mars perdere gentem
» Immanē Lapithum ualuit. Minor. s. persona ideo sequitur,
» Ast ego magna Iouis coniux. Deinde cum causas quoque contulisset, quanto impetu Dea dixit,
» Infelix quæ memet in omnia uerti?
Nec dixit; nō possum perdere Aeneam, sed uincor ab Aenea. Deinde confirmat se ad nocendum: & quod proprium est irascentis, etsi desperet perfici posse, tamen impedire contenta est:
» Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.
» Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
» At trahere, atque moras tantis licet addere rebus.
» At licet amborum populos excindere regum.

Post hæc ultimo, quod irati libenter faciunt, maledicit
„ Sanguine Troiano, & Rutulo dotabere uirgo.
Et protinus argumentũ à simili côueniens ex præcedẽtibus:
„ Nec face tantum
„ Cyssæis prægnans ignes enixa iugales.
His & similibus figuris oportet uariare indignantium orationem, eamq́; sæpe mutare: quia ira, quæ breuis furor est, non potest unum continuare sensum in loquendo. Iratum plena minarum] Vt sub persona Neptuni apud Virgiliũ:
„ Tanta ne uos generis tenuit fiducia uestri?
„ Iam Cælum, terramq́; meo sine numine uenti
„ Miscere? & tantas audetis tollere moles?
„ Quos ego? sed motus præstat componere fluctus.
„ Post mihi non simili pœna commissa luetis.
Minarum] Non minarum solum, sed conuitiorum, & contumeliarum plena intellige. Ludentem lasciua] Vt
„ Egregiam uero laudem, & spolia ampla refertis
„ Tuq́;, puerq́; tuus, magnum, & memorabile nomen,
„ Vna dolo diuum si fœmina uicta duorum est.
Seuerũ seria dictu] Vt sub regis Latini persona sæpe apud Virgilium, & sub persona Vlyssis apud Ouidium in tertio decimo Metamorphoseos sub his uerbis.
„ Si mea cum uestris ualuissent uota Pelasgi,
„ Non foret ambiguus tanti certaminis hæres,
„ Tuq́; tuis armis, nos te poteremur Achille.
Format enim] Quia inquit natura prius format nos intus in animo ad omnem habitum fortunarum; ideo post effert animi motus interprete lingua: hæc omnia uero ad illud pertinent, ut doceat, qua ratione poemata dulcia efficiantur, agantq́; quò uelint animos auditorum. In hac au-

tem parte concludens, quod dixerat, refert singula singulis: ad illud enim, ludentem lasciua, infert, iuuat: ad illud Iratum plena minarum: aut impellit ad iram: ad illud, seuerum seria dictu; aut ad humum mœrore graui deducit: ad illud, tristia mœstum uultum uerba decent; angit. Iuuat] Intus. Prius enim intus lætitia quædam à nobis concipienda est, quàm lætitiæ exprimamus effectus. Impellit ad iram] Intus. Prius nos ad iram, qua postea commoti, & inflammati iratis plena minarum uerba tribuimus. Aut ad humum mœrore graui deducit] Hoc est ad ostendendam grauitatem accommodato. Vultum enim demittunt seueriores, quasi mœrentes, semperq; se cogitabūdos præ se ferunt: qualem Ouidius in XIII. Metamorphoseos depingit Vlyssem his uerbis:

„ Finierat Telamone satus, uulgiq; secutum
„ Vltima murmur erat: donec Laertius heros
„ Astitit, atque oculos paulum tellure moratos
„ Sustulit ad proceres, expectatoq; resoluit
„ Ora sono.

Post effert animi motus interprete lingua] Postquam nos formauit natura, inquit, intus ad omnem fortunarum habitum; tunc à nobis conceptos animorum motus effert, exprimit, lingua interprete, ad notanda sunt autem in his quatuor carminibus illa antitheta, prius, &, post: intus, & effert. Si dicentis erūt fortunis absona dicta, Romani tollent equites, peditesq; cachinnum] Post legem traditam in poesi seruandam constituit pœnam præter legem faciētibus. ait autem irrisos fore ab omnibus, qui decorum fortunarum in sermonibus personarum minime seruauerint, quod etiam ab oratore haud negligendum docet tū Ari=

stoteles in secundo Rhetoricorum,*tum ad eius imitationem* M. Tullius *in* Oratore,*cum ait:non omnem fortunam eodem aut uerborum genere tractandam, aut sententiarũ. oportet igitur ut cum rebus ipsis uerba consonent. hanc translationem,& sententiam à* Platone *mutuatus est, qui sub* Lachetis *persona ita inquit.* Nam *quoties de uirtute, uel de sapientia quadam aliquem audio disputantem, reuera uirum,dignumq́; sermonibus ipsis,mira quadam afficior uoluptate,contemplans dicentem simul,ac dicta,quã congrua inter se, & consona sint.* Atque *hic profecto uir musicus esse mihi uidetur, harmoniam suauissimam modulatus,non* Lyram, *neque iocularia quædam instrumenta, sed uitam reuera contemperans concordia uerborum, & operum.* Tollent *cachinnum*] Plus *est,quàm si dixisset,ridebunt.Est enim cachinnus effusior quidam risus: ut ostendat maxime ridiculum fore hæc negligentem.* Equites *peditesq́;*]Pro *omnibus* Romanis *posuit:cùm enim populum in classes* Ser. Tullius *distribueret, adhibuit decem & octo centurias equitum, reliqui erant aut legionarij, aut pedites:ut author est* Dionysius *libro quarto antiquitatum* Romanarum. Si *dicentis erunt fortunis absona dicta*] Dico *tollent equites,peditesq́;* Romani *cachinnum,si quæ dicuntur ab agentibus, erunt absona fortunis dicentium:quod nõ solum in fabulis, sed in rebus etiam ipsis serijs minime negligendum est.* Hinc *ait* M. Tullius *in* Oratore,*huius rei ignoratione non modo in uita,sed sæpissime in poematis,& in oratione peccari.* Vnde *memoriæ traditum est.post cladem à* Romanis *acceptam in communi omnium fletu ridentem* Annibalem *conspectum ab* Heduo Asdrubale *grauissime increpatum.*

Intererit multum, Diuusne loquatur, an heros
Maturusue senex, an adhuc florente iuuenta
Feruidus, an matrona potens, an sedula nutrix:
Mercator ne uagus, cultor ne uirentis agelli:
Colchus, an Assyrius, Thebis nutritus, an Argis.

Praeceperat supra, non solum pulchra, & ornata poemata, sed etiam dulcia esse debere, atque in hac ipsa re maxime esse necessarium personarum habitus, & affectiones seruare: ut maesto tristia, irato minantia, ludenti lasciua, seuero seria accommodentur: nunc enumerat caetera personarum genera in poesi examinanda: ut sunt substantiae, aetates, fortunae, studia, nationes, patria. Alia enim uerba dijs, alia hominibus: rursus uero hominibus, Ex aetate alia iunioribus, alia senioribus; ex fortuna, alia dominis, alia seruis: ex studijs, alia mercatoribus, alia agricolis; ex natiõe alia Colchis, alia Assyrijs; ex patria: alia Thebanis, alia Argiuis attribuimus. Quoniam, ut inquit Aristoteles libro tertio Rhetoricorum, singula hominũ genera, singulosq; habitus sua quaedam, propriaq; consequitur oratio. genera autem intelligo, singulas aetates: ut puer, uir, senex, & mulier, & uir, & lacon, uel thesalus. habitus uero intelligo, quibus uita hominum informatur. non enim quolibet habitu uita conformatur. Quare nos, ubi caeteri Dauus, & Herus; uel Dauus, & Heros, legunt, & interpretantur: nos Diuus, & Heros reponimus: quam lectionẽ inueniri Aldus Manutius in hac re diligentissimus attestatur. Magis enim sensus quadrat, si diligenter subsequentia perpendantur. Gradatim enim Horatius personarum diuisionem in fabulis introducendarũ enumerat, quae ex substantia, aut diuinae sunt, aut huma=

næ.Humanæ rurſus differunt aut ætate, ut ſenex à iuuene: aut fortuna, ut dominus à ſeruo: aut ſtudijs, ut à mercatore agricola: aut natione, ut à Colcho *Aſſyrius: aut patria, ut à* Thebano Argiuus *: quia niſi ita legatur, præter diuiſionem incongruam, hoc etiam inſequetur; ut pars in diuiſione prætermittatur, de qua infra præcipit: quod maximum uitium eſt.*Niſi *enim hoc in loco diuinæ, & humanæ perſonæ differentiam adhibens intereſſe multum dixiſſet* Diuus *ne, loquatur an heros, quorſum infra diceret?*

» *Nec deus interſit, niſi dignus uindice nodus*
» *Inciderit.*   *Et paulopoſt deum, & heroa coniungens:*
» *Ne quicunque deus, quicunque adhibebitur heros,*
» *Regali conſpectus in aula nuper, & oſtro,*
» *Migret in obſcuras humili ſermone tabernas.*

Præterea quorſum de domini, & ſerui ex fortunæ uarietate perſona diceret, cum de ea intelligat in ſequenti carmine? An matrona potens, an ſedula nutrix, ſexu mutato, ad ſatietatem fugiendam? Aut quid de tragica, & Comica: *ut putat* Griffolus*? quaſi minime in* Tragædia *præter heroicas ullæ adhibeantur perſonæ: cum adhiberi conſtet ſumptas ab ætate, à fortuna, à ſtudijs, à natione, à patria: ut in trachinijs apud* Sophoclem *ſenis perſonam uidemus, in* Oedippo Tirãno Polybi *ſerui, mercatoris in* Philoctete*, chori* Thebanorũ *ſenum in* Antigone, Troadumq; *mulierum in* Troadibus *apud* Euripidem. Diuum *igitur, et heroa, legemus, & interpretabimur.* Quòd *autem dij in poemate introducantur, præter* Horatij *teſtimonium,* Tragædiæ *ipſæ teſtantur: cum & in* Aiace Sophoclis Minerua, *& in* Horeſte Euripidis Apollo *: in* Hippolito Venus*, &* Diana *: in* Andromacha*,* Thetis *introducatur. de qui-*

bus in fabulis quando, & quo modo introducendis, loco suo copiose dicemus: posuit autem Heroa pro communi hominum specie, quam postea subdiuidet Maturus ne senex] De pueritiæ, adolescentiæ, uirilitatis, & senectutis proprietatibus nihil dicam hoc tempore; sed in aliud commodissime reseruabo: Maturum autem senem non in extrema senectute cōstitutum, sed in ea ætate intelligit, quæ ad summum prudentiæ peruenerit, translatione à frugibus sumpta. unde & florentem iuuentutem ad senectutis differentiam dixit. Nam quemadmodum flores maturitati opponuntur, ita & senectus adolescentiæ. unde & florem iuuentutis eodem modo sæpissime scriptores usurpant. Feruidus] Ea enim ætas propter ubertatem sanguinis feruet. Vnde Aristoteles ad Theodecten; feruent, inquit, iuuenes ætatis, naturæq; facibus: frigent senes calore absumpto, igniculisq; restinctis. Matrona potens, an sedula nutrix] Per matronam, & nutricem, sexu ad fugiendam satietatem mutato: dominorum, & seruorum ex fortuna in Comœdia, et Tragœdia introducendorum differentiam intelligit. Plurimum etenim refert dominus ne, an seruus loquatur: quod seruatum à Terentio diligenter in Andria præcipue sub Daui, et Simonis persona intueri licet: Matronæ aūt, & nutricis personā in Phormione sub Nausistrata, & Sophronia diligenter expressit idem Terentius, ad quarum personas uidetur hoc loco allusisse Horatius. Sedula nutrix] Per sedulam nutricem diligentiam, & sagacitatem seruorum, & ancillarum expressit. Mercator ne uagus, cultor ne uirentis agelli] Varia hominum studia tangit, ex quorū uarietate accommodanda est etiam oratio. Nam, ut ait Quintilianus de eadem re, rusticus, fo-

renſis negociator, miles nauigator, medicus aliud, atque aliud efficiunt. nam, neque eadem: ut ait Ariſtoteles: aut eodem modo impolitus, atque agreſtis homo diceret, quæ politus, & bonis artibus exultus. Non enim parui refert, *ſi mercator, an agricola agatur:* Mercatoris uero perſonā, *& naturam accommodauit in* Philoctete Sophocles *ſub mercatoris perſona. appellat autem uagum ex nauigationibus* Continuis *huc, atque illuc uagantem : qualem depinxit* Sophocles *ibidem. Cultor ne uirentis agelli*] *Ruſticus, & agricola, cuius naturam expreſſit* Ariſtophanes *in* Pluto *ſub ruſticorum choro, & in ea altera* Comædia, *quæ* Pax *inſcribitur.* Colchus, *an Aſſyrius*] Cognoſcendi ſunt gentium mores, *& inſtituta : ut differenter ex natione introducantur.* Nam *, ut ait* Quintilianus, *& gentibus mores ſunt proprij ? nec idem in* Barbaro, Italo, Græco *probabile eſt:* Nationum *autem mores præter* Senecam *in* Græcorū *choro, expreſſit etiam* Euripides *in* Horeſte, Phrygem *quendam inducens.* Thebis *nutritus, an* Argis] Non *ſolum alicuius prouinciæ naturam, et conſuetudinem aſſerit cognoſcendam, ſed etiam patriæ . quia ſimiliter etiam ciuitatū leges, inſtituta, opiniones habent differentiam.* Vnde *ſapiēter in* Phedro Socrates, *non parum putat intereſſe, quis nam, cuias ue ſit, qui dixerit :* Hominum *uero mores ex patria expreſſit* Sophocles *in choro mulierum* Athenienſium, *in choro mulierum* Thebanarū; *&* Ariſtophanes *in* Lyſiſtrata *ſub* Athenienſis *cuiusdam perſona.*

Aut famam ſequere, aut ſibi conuenientia finge
Scriptor honoratum ſi forte reponis Achilem,

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Iura neget sibi nata, nihil non arroget armis.
Sit Medea ferox, inuictaq́; flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io uaga, tristis Horestes.
Si quid inexpertum scenæ commitis, & audes
Personam formare nouam: seruetur ad imum
Qualis ab incepto processerit, & sibi constet.
Difficile est proprie communia dicere: Tuq́;
Rectius Iliacum carmen deducis in actus,
Quàm si proferres ignota, indictaq́; primus.

Prosequitur adhuc tractatum de personis, & affert distinctionem quandam: cum uel notæ personæ, utpote, quæ ab antiquioribus fuerint delatæ: uel nouæ inducuntur seruãdam: de utraq́; re diligenter præcipiens: ut, si iterum Achillem referas ab Homero, & Turnum à Virgilio antea celebratum. Sit Achilles, iuxtà Homeri sententiam, impiger, iracundus, inexorabilis, acer: Turnus uero ferox, audax, impatiens: sed si nouam inducamus, in primis cauendum esse ait, ut seruetur ad imum qualis ab incepto processerit, & sibi constet. Famam sequere] Hoc est si personam egeris uel in tragœdia, uel in comœdia iam antea ab alijs rerum scriptoribus actam: sequere in ea depingenda famam: hoc est ut de ea poetarum carminibus sermo percrebuit: aut si nouam ipse effinxeris, fac illam sibi constantem à primo ad ultimum. Scriptor honoratum si forte reponis Achillem] Illustrat exemplis primam distinctionis partem. Honoratum] Vnde Silius æternum carmine uocat: quòd Homerum præconem inuenerit: cui, ut inquit Cicero, nisi Ilias illa extitisset, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset. Reponis] Quasi antea ab

Homero positum iterum ponis. Impiger] *Ob celeritatẽ in agendo tum ex ignea quadam animi ui, tum ex pedũ uelocitate, quã illi* Homerus *attribuit, dum eum perpetuo epitheto* πόδας ὠκὺν *appellat.* Et Catullus *in* Argonautica :

,, *Nascetur uobis expers terroris Achilles,*
,, *Hostibus haud tergo, sed forti pectore notus,*
,, *Qui per sæpe uago uictor certamine cursu*
,, *Flammea præuertet celeris uestigia ceruæ.*

Iracundus] *De Achillis ira præter* Homerum, *qui eam descripsit, ita* Horatius,

,, *Nos Agrippa neque hæc dicere, nec grauem*
,, *Pelidæ stomachum cedere nescij.*

Inexorabilis] *Quem neq; Phœnix, neq; Vlysses reconciliare cum Agamemnone potuerint, muneribus etiam ultrò oblatis.* Acer] *Terribilis, & formidandus: qualem apud* Homerum *intueri licet ex hac eius oratione :*

» εἰ δ᾽ ἄγε μὴν πείρησαι, ἵνα γνώωσι, καὶ οἵδε.
» αἶψά τοι αἷμα κελαινὸν ἐρωήσει περὶ δουρί.

Iura neget sibi nata, nihil non arroget armis] *Notandum poetæ artificium, qui cum quasi oppositas res ius, & arma, ponat, oppositis nominibus opposita etiam uerba adiungit. Nam quidquid natura datum est, iustum est: nec enim iniusta potest esse communis omniũ mater natura. Iura omnibus à natura data sunt: (nihil enim est ius, nisi imitatio naturæ) ergo iura iusta sunt. Contra, arrogare, proprie est de rebus, quas nullo iure ipsi nobis asciscimus. Iniustus igitur Achilles duplici nomine, & quòd communia iura negligat, sibi neget à natura data : & quòd armis ea petat, quæ cum iure non consentiunt.* Iura neget sibi nata]

Omnia diuina, & humana iura contemnat: quemadmodũ formatus est in Iliade: ut non solum homines factis, sed Apollinem etiam ipsum uerbis exagitet, ac eum deorum perniciosissimum appellet. Nibil non arroget armis] *Sibi scilicet. de eiusdem arrogantia sub eius persona Homerus in primo Iliados*

» οὔτις ἐμεῦ ζῶντος, καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο
» σοὶ κοίλῃς παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει,
» συμπάντων Δαναῶν. οὐδ' ἢν ἀγαμέμνονα εἴπῃς,
» ὃς νῦν πολλὸν ἄριστος ἐνὶ στρατῷ εὔχεται εἶναι.

Sit Medea ferox] *Qualem in Argonautica ab Apollonio descriptam uidere licet, hoc est immanissimam omnium: quod quidem feritatis, et immanitatis uitium heroicæ uirtuti opponitur: ut in Aethicis Aristoteli placet: de Medeæ feritate, & immanitate nihil dicam: cum notissimum sit, eam neque proprijs filijs pepercisse: ut abunde apud Euripidem. Inuictaq;*] *Quam nulla pietas uicerit: qualem facit Euripides ita loquentem:*

» ἀλλ' εἶ' ὁπλίζου καρδία. τί μέλλομεν
» τὰ δεινὰ κἀναγκαῖα μὴ πράσσειν κακά;
» ἄγ' ὦ τάλαινα χεὶρ ἐμὴ, λάβε ξίφος,
» λάβ', ἕρπε πρὸς βαλβῖδα λυπηρὰν βίου.
» καὶ μὴ κακισθῇς, μὴ δ' ἀναμνησθῇς τέκνων.
» ὦ φίλταθ', ὡς ἔτικτες. ἀλλὰ τὴν δέ γε
» λαθοῦ βραχεῖαν ἡμέραν παίδων σέθεν.
» κἄπειτα θρήνει καὶ γὰρ εἰ κτείνεις σφ', ὅμως
» φίλοι γ' ἔφυσαν, δυστυχὴς δ' ἐγὼ γυνή.

Flebilis Ino] *Qualem propter filios amissos ab Euripide descriptam uerisimile est. Hanc enim fabulam etiam Euripides pertractauit: ut author est Hyginius in libro de fabu=*

lis capite quarto, de Inone Euripidis inscripto. Perfidus Ixion] Qualis ab Aeschylo ex eius perfidia descriptus est in Ixionis tragœdia, quæ à nobis hodie desideratur, ad quã uidetur allusisse hoc loco Horatius. Io uaga] Qualis ab eodẽ Aeschylo in Prometheo descripta est: quòd à Iunone in uaccam conuersa diu diuagata sit; donec à Mercurio Isis Aegiptiorum Dea facta est. Tristis Horestes] Propter furorem, & atram bilem ex matris cæde conceptam. Vnde & Virgilius furijs agitatum appellat, Qualem facit Euripides. Si quid inexpertum scænæ committis, & audes] Accedit ad secundam distinctionis propositæ partem de nouis personis fingendis: aitq; oportere in earum sermonibus à principio ad ultimum usque respondere. Inexpertum] Idest personam ab alijs scriptoribus minime tractatam: ut fecit Seneca Neronis, Agrippinæ, & Octauiæ personam. Et audes] Quasi dicat rem arduam, & laboriosam: ut paulo post:

» Difficile est proprie communia dicere, tuq;
». Rectius Iliacum carmen deducis in actus:

Vbi cum asseueratione, quid sentit, declarat, scilicet, rectius sibi uideri ueteras reponere, quàm nouas fingere, quibus uerbis se ipsum Horatius interpretatur, quid sibi uoluerit per, inexpertum, hoc est personam formare nouam. Seruetur ad imum qualis ab incepto processerit] Hoc est uel semper iracundus: ut Achilles apud Homerum: uel semper tristis: ut Horestes apud Euripidem: hoc est sit simplex dũtaxat, & una: quod apertius declarat illud, & sibi constet. Difficile est proprie communia dicere, tuq; rectius Iliacum carmẽ deducis in actus, quàm si proferres ignota, indictaq; primus] Ex sua ipsius sententia ad priorem distinctionis

partem scripturos hortatur: cum difficile admodum uideatur proprie communia dicere: facilius uero, & rectius, Iliacum carmen in actus deducere, quàm ignota, indictaq; primum proferre. Tria uero sunt præcepta: primum ut fugiamus nouitatem: quia difficile est ea, quæ ad cuiusq; inuentionem patent, ita dicere, ut eius, qui dicat, propria uideantur. Alterum, ut ab Homero, uel ab aliquo ingenioso uetere poeta sumamus: Tertium, ut ea, quæ sumpserimus, quæ publica materies uideri potest (quia licet unicuique uel ab Homero, uel ab alio sumere) ita in opere tractemus, ut priuata nostra, non Homeri, alterius ue poetæ uideantur. Quod ita consequemur, si nec circa uilem &c. Ergo est primũ præceptum de uitanda noua persona: quia difficilis: Secundum de uetere sumenda: quia & probata, & magis aperta: Tertium de tractanda: quod præceptum nisi addidisset, duo superiora infirma erant, & inutilia. Quid enim referret & uitare rem nouam, atque inexpertam; & ueterem sumere, si deinde ita tractares, ut nullam ab ingenio tuo, aut ab arte propriam laudem consequereris? Difficile est igitur communia proprie dicere: quia laboriosum personam formare nouam, & ex proprietate, natura, atque decore attributo tuam efficere. Vnde maxima laus Homero debetur, ꝙ Vlyssis, Agamemnonis, Menelai, Achillis, Hectoris personas omnibus ante eum communes primus sibi reddiderit proprias: sed non minor etiam fortasse illis debebitur, qui ab Homero sumptas, quæ etiam quodam modo communes, & publicæ uideri possunt: proprias fecerint, & priuatas: ut Sophocles Aiacis, Philoctetis: Euripides Hecubæ, Andromaches, Iphigeniæ, Helenæ fecit. atque ideo rectius Iliacum carmen deducis in actus: quàm

nullus iam tibi inerit labor mores personis, naturam, & decorem tribuere: cum te illo Homerus ipse liberauerit. Proprie communia dicere] Communia sunt, quæ nōdum ab aliquo occupata proprij iuris facta sunt: ut sunt rerum gestarum monumenta, quæ tamen si eleganter, & artificiose ab aliquo pertractentur, fient propria. cum enim & Romanorum annales essent communes omnibus, proprios sibi effecit Liuius; non propter inuentionem, quæ communis omnibus esse poterat, sed propter dispositionem, & elocutionem in ea re adhibitam, quæ rebus, tanquam materiæ, formam prebent. Iliacum carmen] Personas in Iliade contentas apud Homerum, à quo cum uarias actiones illud poema contineat, infinita sumi possunt Tragædiarum argumenta: ut etiam licet uidere ab antiquioribus factū; cum Euripides ab eo & Hecubam, & Andromachem, & Iphigeniam, & Helenam sibi desumpserit, ac proprias fecerit. Deducis] Non dixit trahis, sed deducis, quasi dicat, quod sponte sequitur; cum penè dimidio laboris Homerus te liberauerit. In actus] In Tragædiam, quæ in quinque actus diuiditur. nam comœdia non uidetur ex opere heroico deduci. cum enim ex sententia Aristotelis, nihil differat ab heroico tragicum poema, quantum attinet ad personarum actiones: quia in utroque personas illustres imitemur, in comico uero turpiores: ex heroico tanquam ex aliquo fonte plura tragediarum argumēta deriuari possunt. Atque ideo sapienter Homerum Socrates apud Platonem sæpe appellat & tragicum, & tragicorum præcipuum, & omnium tragicorum ducem, atque magistrum. dixit autē præcipue Iliacum. quia plura possunt ex Iliade deduci tragædiarum argumēta, quam ex Odyssea propter multa

illuſtrium uirorum cædes in ea perſcriptas, ad tragædiarũ argumenta admodum idoneas, quæ in Odyſſea non tam frequenter inueniuntur. dicerem ex Donati ſententia quod Iliadem Homerus inſtar tragædiæ, Odyſſeam uero ad imaginem comœdiæ fecerit, niſi omnino Ariſtotelis teſtimonium repugnaret, qui ita ſe habere ad tragædiam, inquit, Iliadem, atque Odyſſæam: ut eiuſdem Margitem ad comœdiam: cum in Iliade, & Odyſſæa meliores, & præſtantiores imitatus ſit: in Margite uero deteriores: ſiue per Iliacum carmen utrunque opus complectitur. nam etſi in Iliade proprie tractantur cædes Troianorom, referuntur tamen & in Odyſſæa.

Publica materies priuati iuris erit, ſi
Nec circa uilem, patulumq; moraberis orbem,
Nec uerbum uerbo curabis reddere fidus
Interpres: nec deſilies imitator in arctum,
Vnde pedem proferre pudor uetet, aut operis lex.
Nec ſic incipies, ut ſcriptor Cyclicus olim,
Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.
Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu?
Parturient montes, naſcetur ridiculus mus.
Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte?
Dic mihi muſa uirum, captæ poſt tempora Troiæ,
Qui mores hominum multorum uidit, & urbes.
Non fumum ex fulgore, ſed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut ſpecioſa dehinc miracula promat,
Antiphaten, Scyllamq;, & cum Cyclope Charybdim:
Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Troianum orditur ab ouo.
Semper ad euentum feſtinat, & in medias res,
Non ſecus ac notas, auditorem rapit: & quæ
Deſperat tractata niteſcere poſſe, relinquit,

Atque

Atque ita mentitur, sic ueris falsa remiscet:
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.

Nunc docet quomodo ueterē personam ab Homero *sumptam, quæ etiam tragædis publica, & communis uideri potest, tractare debeas, ut tibi propriam efficias in* Tragædia *ab eo deducens, ac ex hac ipsa tractatione laudem aliquam merearis: ad hoc autem ipsum quatuor præcepta omnino per negationem seruanda proponit: unum; si nec circa uilem, patulum'ue moraberis orbem: alterum; si nec uerbum uerbo curabis reddere fidus interpres: tertium; nec desilies imitator in arctum: ultimum; nec sic incipies.* Sed *ut ad primum de inuentione præceptum redeamus, inquit* Horatius *eam ipsam ab* Homero *sumptam, quæ omnibus tragicis publica materies uideri potest: fieri priuati quodā modo iuris, si minime in ea solum uersemur diutius.* Neque *enim hoc ipsum assequeremur, cum poematis forma non ex inuentione, sed ex dispositione, & elocutione oriatur.* Quemadmodum *itaq; portus, flumina, littora publica sunt, quæ tamen occupanti conceduntur: ita etiam tragædiæ argumenta ab* Homeri *opere deducta, quæ omnibus occupare licet, cum sint communia, ei propria, et priuati iuris efficientur, qui ea primus dispositione, & elocutione à se adhibita formauerit: ut à* Sophocle, *&* Euripide *factum iam demonstrauimus.* Nam *ut* Homerus *in heroico opere communia proprij iuris ipse reddidit adhibito rebus communibus ingenij sui lumine: ita & tragici possunt ab* Homero *in ipsorum tragædijs deducta, quæ publica sunt, iterum priuati iuris efficere:* In *eum uero transferentur, qui ea clarioribus orationis luminibus illustrauerit. uilem autem, & patulum orbem translatiue inuentionem appel-*

lat, quod omnibus pateat, & communis sit, ac sine elocutione nullam omnino laudem mereatur, sumpta est autem à figulis translatio, qui materiam ipsam ex creta, ex qua uasa efficiunt, antequam illam formare incipiant, orbicularem, & rotundiorem reddunt. Figulorum igitur similitudine, orbem materiam, & inuentionem appellat, qua in re nullam potuit afferre similitudinem aptiorem: cum inuentio materiæ comparetur, ac ipsa plerunq; materies appelletur. Quam ob rem non satis probantur, quæ à non nullis hoc in loco dicuntur de ordine immutando. neque enim ordinem, uilem orbem, dixisset, cum in eo non parum sit immorandum, ac præcipue omnis tragædiarum laus po sita sit. Ex dispositione etenim tragædiæ quasi lineamenta quædam præbentur, quibus postea elocutio ornamentis, splendoreq; orationis integram formam adiungit, ac perficit. Quare nisi ordinem adhibuerimus in tragædijs, quē supra perpetuo epitheto lucidum appellauit, omnia erunt & obscura, & teterrima. non enim parum series pollet: ut dicet infra. Quare non satis probantur, quæ ab his de dispositione afferuntur. nam cum de eo genere inuentionis præcipiat, quod ab Homero ait sumendum non uidetur ad id Horatius non maxime necessariam dispositionem existimasse. nam ut est in Phædro apud Platonem in ijs rebus, quæ minime necessariæ sunt, nec facile reperiuntur nō dispositio tantum, sed etiam est inuentio, & excogitatio commendanda: in ijs autem, quæ necessariæ sunt, & sine difficultate ab unoquoq; reperiuntur non inuentio, sed dispositio tantummodo requiritur & probatur. quæ enim omnibus patent, in ijs nihil aliud uidetur esse laudandum, nisi quod à scriptoribus adhibetur in re ordinanda, atq; ornā=

da. Quare cum Aristoteles in primo Rethoricorum, & M. Tullius in libris de Oratore de duobus argumentorum generibus pertractaret, quorum alterum est earum rerum, quæ non excogitantur ab oratore, sed in re positæ ratione tractantur, alterum, quod totum in argumentatione oratoris positum est; ait in superiori genere de tractandis, & disponendis, in altero etiam de inueniendis oratori esse maxime cogitandum. in ijs etenim, quæ posita sunt in ipsa causa, omnibusq; communia sunt quid opus est de inueniẽdis cogitare? de tractandis autem, & ordinandis non parum ab oratore uidetur elaborandum. Quam ob rem cum Horatius de ea inuentionis parte præcipiat, quæ ab alijs, ab Homeroq; præsertim sumatur, & quæ dispositione, & elocutione tantummodo indiget absurdus admodum uideretur, si in ea tractanda omnino d xisset, esse parum, uel potius minimum, ut isti uolunt, circa dispositionem, & seriẽ commorandum: cum ad hoc ipsum ex Platonis, Aristotelis, & Ciceronis sententia uel sola, uel maxime requiratur. Neque ij audiendi sunt, qui de uerborum ambitu significasse Horatium uolunt, quẽ M. Tullius in Oratore orbem appellat, seq; illum inquit requirere in Thucidide; et Quintilianus cum ait historiam non tàm finitos numeros, quã orbem quendam, contextumq; desiderare. nam neque uilem, neque patulum omnino dixisset, neque in eo nõ multum elaborandum: cum & maxime necessarius sit, atque ita perficiat orationem, ut eam efficiat iunctam, cohærentem, lenem, æquabiliter fluentem ita iunctis uerbis extremis cum consequentibus primis, ut neue aspere concurrãt, neque uastius diducantur. Quod igitur Quintilianus in historia, & Cicero in Thucidide ad aurium oblectationem

desiderauit; non uidetur probabile id in poeta, qui magi studet delectationi, negligendum Horatium *significasse, nisi absurdus,& sibi contrarius uideri uoluisset:cum infra dixerit tantum iũcturam pollere, ut in ea propria cuiusq; poetæ laus spectetur. Quare neque de collocatione, circuituq; orationis.quia in eo summa laus sita est;neque de dispositione intellexisse* Horatium *omnino putandum est. neque enim ad dispositionem uilem, & patulum orbem retulisset.nam etsi tragædiarum argumenta, quæ ab* Homero *sumuntur,omnibus patent, in promptuq; sint; non tamen earum ordo negligendus est.* Verisimilius *est igitur de inuentione significare uoluisse* Horatium*:cum de ea illius parte loquatur,quæ cum ab* Homero *sumatur; aperta sit omnibus,nisi eum malumus contrarium* Platoni*: contrarium* Aristoteli*:contrarium* Ciceroni,*& sibi incongruũ uideri.* Quod *autem non sit circa inuentionem diutius morandũ,illud argumento esse potest;quod ait infra ex rebus notissimis,ac in medio positis sumendam:ut sibi quiuis speret idem.* Vilem orbem] Quidquid *rotundiorẽ formam habet,orbem dicimus.quoniam uero orbicularis perfectissima est, æternitatemq; imitatur:ideo ad eius differentiam, uilem,adiunxit: ut per epithetum intelligeretur de materia ipsa, hoc est de inuentione, locutus* Horatius. Tantam *enim uim habent epitheta, ut aliquando mutent propriam uerborum significationem.* Vilis] Quia *uilis certe materia est,si præstantiam formæ respicias, uilis inuentio,si cum elocutione conferas:cum altera materiæ, altera formæ comparetur.* Nec uerbum uerbo curabis reddere fidus interpres] Proximum *sequitur præceptum de imitatione uerborum ab* Homero *sumẽdorum, in quo præ*

cipit: ut minime, si uolumus publica, & communia: propria, & priuata efficere, ex Homero, ut fidi interpretes, uerbum ex uerbo in latinum conuertamus; quod facere indisertos interpretes ait M. Tullius. in quod uitium incidisse Frãciscum Petrarcham miror in eo Virgilij transferendo

,, Tum consanguineus læti sopor,

Dum dixit,

,, Il sogno è ueramente, qual'huom dice,
,, Parente della morte.

Cum in eo Horatij hoc præceptum diligenter seruauerit:

,, Heu me per urbem (nam pudet tanti mali)
,, Fabula quanta fui

Dum uberius, & copiosius his uerbis reddidit:

,, Ma ben ueggio hor, si come al popol tutto
,, Fauola fui gran tempo: onde souente
,, Di me medesmo meco mi uergogno.

Horatius enim pudore affectus, & dolore: Heu me per urbem: Petrarcha proprium errorem agnoscens: Ma ben ueggi'hor si come al popol tutto. Venusinus: fabula quanta fui: Hetruscus, fauola fui gran tempo. Hic solum pudet tãti mali: ille, souente di me medesmo meco mi uergogno. conuertere enim debent poetæ, ut poetæ, non ut interpretes, sententijs ijsdem, & earum formis, tanquam figuris; uerbis ad suam ipsorum consuetudinem aptis, in quibus non uerbum pro uerbo necesse habeant reddere, sed genus omniũ uerborum, uimq; seruare: ut non existimentur uerba eorum, à quibus transferunt, annumerare, sed tanquam appendere. Itaque aliquando paucioribus uerbis, id, quod pluribus dicitur, interpretari debemus: ut fecit Virgilius in primis Arati uersibus conuertendis, qui uix uno carmine

plura significauit, quàm ille quatuor. Aratus enim.

» Ἐκ διὸς ἀρχώμεσθα,

Virgilius:

» Ab Ioue principium:

Ille singula enumerans:

» μεσαὶ δὲ διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαί,

» πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραί. μεστὴ δὲ θάλασσα

» καὶ λιμένες.

Hic uniuersa complectens, & plura etiam significans:

» Iouis omnia plena.

Aliquando pluribus id, quod paucioribus: ut idem effecit in illo Homeri carmine conuertendo:

» ὣς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.

Dum copiosius, & uberius tribus modis illud, κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον, retulit,

» Olli dura quies oculos, & ferreus urget

» Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.

Nec desilies imitator in arctum: Vnde pedem proferre pudor uetet, aut operis lex] Sequitur tertium præceptum, in quo similitudine à salientibus sumpta præcipit, non esse omnia ad unguem in imitatione alicuius rei affectanda: cum id præcipue uetet operis lex, & angustia: quod ab Ouidio in ultimo Metamorphoseos diligentissime obseruatum uidemus in imitatione illius Odes Horatianæ:

» Exegi monumentum ære perennius

In qua non omnia sumit, sed multa etiam prudens omittit: sumit, illud, exegi monumentum: dum dixit: iamq; opus exegi, & illud: aut innumerabilis annorum series, & fuga temporum: nec edax abolere uetustas; & illud, non omnis moriar, multaq; pars mei: parte tamen meliore mei super-

alta perennis astra ferar:reliqua omittit. Horatius enim in ea re dedita opera solum elaborabat, euagariq; poterat latius:hic quia in eam imitationem casu quodam incide= rat,se paulum continebat,ne singula persequeretur. Non minus ingeniosus fuit Petrarcha in imitanda ex eodem Ouidio fontis descriptione:Cum enim uellet paucis uersi= bus,ut illud genus carminis postulabat,concludere fontis descriptionem ex Metamorphoseos libro:

„ Fons erat illimis nitidis argenteus undis,
„ Quem neque pastores,neque pastæ monte capellæ
„ Contigerant,aliud ue pecus,quem nulla uolucris,
„ Nec fera turbarat,nec lapsus ab arbore ramus:

Hoc imitatur:

„ Fons erat illimis nitidis argenteus undis,
„ Quem neque pastores contigerant.

His uerbis

„ Chiara fontana
„ Sorgea d'un sasso,& acque fresche,e dolci
„ Spargean soauemente mormorando.
„ Al bel seggio riposto ombroso,e fosco
„ Ne pastori appressauan,ne bifolci.

Illud omittit breuitate Odes coactus

„ Neque pastæ monte capellæ
„ Contigerant,aliud ue pecus,quem nulla uolucris,
„ Nec fera turbarat,nec lapsus ab arbore ramus.

Nec desilies imitator in arctum, unde pedem proferre pu= dor uetet,aut operis lex] Nisi adiecisset,imitator, et ope= ris lex,esset allegoria.Cum uerò adiecerit,apertis permixta est:ut apud Ciceronem pro Milone. Equidem cæteras tem= pestates,& procellas in illis dumtaxat fluctibus concionū

semper Miloni putaui esse subeundas. In arctum] Vbi angustijs coactus non possis omnia persequi, quæ susceperis imitanda. præcipit autem cogentibus angustijs nō egrediē dum ultra fines in imitatione, cum his intenti inceptum propositum minime persequamur. Operis lex] Vt in Francisco Petrarcha ostendimus, qui si circa Ouidij imitationem latior fuisset, fecisset profecto, quod minime breuitati illius carminis conuenisset. Vnde pedem proferre pudor uetet] Vnde non possis sine maximo pudore omnia, quæ susceperis imitanda, persequi. Nec sic incipies, ut scriptor Cyclicus olim: Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum] Sequitur ultimum præceptum de pleniori, tumidioriq; principio uitando tam in Epopeia, quàm in tragædia. incipit autem ab Epopeia, ut quasi tacite argumento à maiori idem probet in unoquoque poematum genere faciendum. Nam si in Epopeia, quæ grauitate omnia poematum genera præcellit, ait principium lene esse debere: quāto magis in tragædia, & comædia idem uideri debet? Tale autem esse debere tacite affirmat ex comparatione, & similitudine adhibita, ut potius mediocre sit, quàm turgidum, & inflatum: quale Lucani, & Statij uideri potest: cū adeo tumide uterque exorsus fuerit, ut non sine asperitate quadam proferatur & illud:

» Bella per Ae mathios plus quàm ciuilia campos,
» Iusq; datum sceleri canimus, populumq; potentem
» In sua uictrici conuersum uiscera dextra. Et illud:
» Magnanimum Aeaciden, formidatamq; tonanti
» Progeniem, patrio uetitam succedere cælo.

Quis igitur non reprehendat Cyclici illius asperitatem, & Homeri lenitatem non commendet: cum ille, nubes, & ina

nia captans;

» *Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum,*

Hic sedatius

» *Dic mihi Musa uirum, captæ post tempora Troiæ*
» *Qui mores hominum multorum uidit, & urbes.*

Quare ut nihil est in natura rerum omnium, ut Ciceronis est sententia, quod se uniuersum profundat, & quod totum repente euolet: sic omnia quæ fiunt, quæq; aguntur acerrime, leuioribus principijs natura ipsa prætexuit. nam cum semper augenda sit ipsa oratio, ita debemus incipere, ut humiliter exordientibus, in altiora insurgat dicendi ratio: non autem eiusmodi initium facere, ut incipiens à tumiditate oratio, in extremam humilitatem postea desinat: quod quidem à Virgilio diligētissime seruatum uidemus; cum in septimo, in sex posteriorum librorum propositione non statim inceperit:

» *Dicam horrida bella,*
» *Dicam acies, actosq; animis in funera reges,*
» *Thyrrenamq; manum, totamq; sub arma coactam*
» *Hesperiam.* *Sed à mitiori principio semper gradatim ascendens,*

» *Nunc age qui reges, Erato, quæ tempora rerum,*
» *Quis Latio antiquo fuerit status; aduena classem*
» *Cum primum Ausonijs exercitus appulit oris;*
» *Expediam, & primæ reuocabo exordia pugnæ.*
» *Tu uatem, tu diua mone. Dicam horrida bella:*

Et quæ sequuntur: & Franciscus Petrarcha in sua Metamorphosi, non ut iunctura orationis postulabat:

» *Perche cantando il duol si disacerba,*
» *Canterò, com'io uissi in libertade,*

„ Nel dolce tempo de la prima etade,
„ Che nascer uide, & anchor quasi in herba
„ La fera uoglia, che per mio mal crebbe.

Sed peruerso ordine orsus est, ut moderaretur sequentium carminum tumiditatem: utpote.

„ Nel dolce tempo de la prima etade,
„ Che nascer uide, & anchor quasi in herba
„ La fera uoglia, che per mio mal crebbe,
„ Perche cantando il duol si disacerba;
„ Canterò, com'io uissi in libertade,
„ Mentre Amor nel mio albergo à sdegno s'hebbe.

Quam ob rem non sine ratione imprudenter sublata quibusdam uideri solent illa quatuor Virgilij carmina.

„ Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena
„ Carmen, & egressus syluis uicina coegi,
„ Vt quamuis auido parerent arua colono:
„ Gratum opus agricolis. At nunc horrentia Martis,

A' quibus dedita opera auspicatus est non, ab Arma uirumq; cano, quæ tumidiora uiderentur, nisi humiliora præcederent, quæ eorum asperitatem lenirent. Horum opinioni nostram subscribimus, etsi leuior uideri potest, Virgilij potius iudicium, & authoritatem secuti, quàm Tuccæ, Variq; emendationem. Scriptor Cyclicus] Non dixit, poeta, sed scriptor, quòd indignum eo nomine Horatius existimarit, qui huiuscemodi principio usus fuerit: carpit autē satirice Cyclicum, ut solet, quòd adeo tumide inceperit, ut minime ad extremum usque inceptam orationis formam augere potuerit: siue expone, scriptor cyclicus, idest circumforaneus: ut nominis æthimologia testatur: ut Acron sentire uidetur, hoc est illis haud dissimilis, qui circum com=

pita recitantes incedunt quemnam, uero intelligat interpretes dubitant. Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum] Nullum est uerbum in hoc ipso uersu, quod ex literarum sono non contineat tumidum nescio quid, & durum. Vnde non immerito ab huiuscemodi principio tanquam uitioso cæteros dehortatur. *Promissor*] Promissorem appellat scriptorem cyclicum, idest promissi carminis authorem: ut supra diximus; quòd in eius exordio promiserit, se fortunam Priami dicturum, & nobile bellum. *Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?*] Tanta promissione? quæ non possit, nisi ore inflatiori, hiatuq; turgidiori proferri. Deinde, quid ex tanto hiatu sit euenturum, ipse Horatius pronunciat hoc uersu:

„ *Parturient montes, nascetur ridiculus mus.*

Parturient montes] In cyclico deridendo utitur prouerbiali similitudine ab Aesopi apologo sumpta, ad rem maxime accommodata, in quo diligenter est animaduertendum, fastum principiorum expressum esse, per hoc, parturient montes: exitus autem humilitatem: nascetur ridiculus mus; cum uersum grauiter inceptum in monosyllabam dictionem finierit, & clauserit. *Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte*] Per comparationem cyclici principium, ut tumidum fugiendum, Homeri, ut sedatum, amplectendum ostendit. conuertit autem primos uersus ex principio Odyssææ in latinum, nō tanquam fidus interpres de uerbo ad uerbum, sed Homeri lenitatem secutus, ut minime à græcis carminibus discrepent Latina hæc quod attinet ad exordij lenitatem. ab excellentia autem, quòd nil inepte moliatur, & ab Odyssææ principio circumscripsit Homerum: ut semetipsum ex proprijs operibus Virgilius:

» Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena
», Carmen, & egressus syluis uicina coegi,
», Vt quamuis auido parerent arua colono:
» Gratum opus agricolis.

Qui nil molitur inepte] Hoc est qui nihil dicit non habita loci, temporis, personarum, & rerum ratione : quod qui faciunt, diuini homines in terris iudicandi sunt. Qui nil molitur inepte] Ergo & hoc aptissime habita ratione augendæ gradatim orationis : ut in poemate speciosa dehinc miracula promat Antiphatem, Scyllamq;, & cum Cyclope Charybdim, non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem cogitans. Captæ post tempora Troiæ] Restrinxit quod in hac re ab Homero dictum est

» ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε.

Qui mores hominum multorum uidit, & urbes] Prouldus igitur, & πολύτροπος. Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem cogitat] Pulcherrima similitudine Homeri diligentiam commendat; cum in suis operibus nó ut Cyclicus fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem, hoc est ex leni, & humili principio, res speciosas depromere, idest Antiphatem, Scyllamq; & cum Cyclope Charybdim cogitauerit. sumitur autem ab igne similitudo, qui et antequam accendatur, & cum extinguitur, fumũ emittit. ait autem Homerum ex fumo dare fulgorem, non ex fulgore fumum extincta penitus flamma orationis. Dehinc] Post sedatum scilicet, & humile principium. Miracula speciosa] Idest res illustres, speciosas, & admiratione dignas ab Homero tractatas, quas enumerat Antiphatem, Scyllamq;, ac cum Cyclope Charybdim. Speciosa] Persistit dhuc in incepta ignis translatione, hoc est ut post fumũ

& humile, & quasi obscurũ principium præbeat res præclaras, & illustres. Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri] *Postquam in* Homeri *mentionem incidit per digressionem quandam affert artificium ab eo adhibitum; cum ea prætermisit, quæ adiecta nullam laudem attulissent, eaq́; quæ narrauit, ita effinxerit, ut omnia consenserint inter se, nec à primo medium, nec à medio imum discreparit: Quæ omnia nos admonere debebunt, quid in similibus sequi, quid fugere debeamus. ait autem, nõ à primis, ut fieri ab histo ricis debet, sed à medijs rebus expositionis initium* Homerum *sumpsisse, ordinem artificialem potius, quàm naturalem secutum, ita tamen, ut postea rei gestæ originem in primis interseruerit ex præcepto supra adducto:*

» *Ordinis hæc uirtus, & uenus erit, aut ego fallor,*
» *Vt iam nunc dicat, iam nunc debentia dici;*
» *Pleráque differat, & præsens in tempus omittat.*

Narraturus enim Vlyssis errores Homerus, *uitans in poemate historicorum similitudinem, quibus mos est ab initio rerum incipere, & continuam narrationẽ ad finem usque perducere; à rerum medio cœpit, et ad in tium mox reuersus est. minime enim à* Troiano *littore exorditur: ut pollicetur in primo eius operis carmine*

» ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ
» πλάγχθη ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε.

Sed *facit eum primo nauigantem de insula* Calypsonis, *& ad* Phæacas *usque perducit: ibi in conuiuio* Alcinoi *regis* Vlyssem *narraturum introducturus, quemadmodum de* Troia *ad* Calypsonem *usque peruenerit, & in* Iliade *non ab initio belli* Troiani, *sed ab ira* Achillis *orsus est in medio*

uarijs episodijs, ut Aristoteles inquit, adhibitis belli initium explicaturus. Nec reditum Diomedis in patriam bello Troiano confecto ab interitu Meleagri exorsus est] Hoc est à prima Diomedis origine. de reditu Diomedis nihil apud Homerum. de quo tamen si narrauisset, non ut imperitus aliquis fortasse fecit alte repetito principio, hoc est, ut dicit Horatius, ab interitu Meleagri, orsus esset. De interitu Meleagri plura apud Ouidium, & alios. Nec gemino bellum Troianum orditur ab ouo] Perscripturus enim Troianorum bellum, non ab Helenæ natali, sed ab ira Achillis sumpsit exordium, postea in medio sub Alexandri persona originem belli explicaturus. Semper ad euentum festinat] Ad res euentui, & exitui proximas: ut in Iliade fecit. Bellum enim Troianum ab ira Achillis, quæ erat exitui proxima exorsus est; & in Odyssæa à nauigatione de insula Calypsonis, non autem à Troiano littore sumpsit narrationis initium. Idem diligenter seruauit Homeri imitator Virgilius, qui Aeneæ errores ab ultima quasi parte incepit, à Siciliæ discessu scilicet, à qua in Italiam proximus esse accessus poterat. Et in medias res, non secus, ac notas, auditorem rapit] Trahit auditores primis omissis ad medias res, easq; non secus ac ab ijs antea cognitas: hoc est non secus, quàm apud eos, qui superiora, & prima perfecte cognouissent. Et quæ desperat tractata nitescere posse relinquit] Hoc idem affirmare uidetur in poetica Aristoteles, dum dit Homerum uero, qui ut in alijs etiam excellit, ita in hoc quoque, siue id artis, siue naturæ fuerit, oculatissimum eũ fuisse apparet, quandoquidem Odyssæam confingens, non sanè cuncta, quæ Vlyssi acciderunt, in eam coniecit, uerbi gratia, saucium fuisse in Parnaso, & in ducum collectione

simulasse insaniam: quorum, cum alterum euenerit, minime necessarium fuit, uel uerisimile euenisse alterum: hoc idem admonet Cicero *faciendum ab oratore.* Multa enim, *inquit, occurrunt argumenta, sed eorum partim ita leuia sunt, ut contemnenda sint, partim etiam si quid habent adiumenti, sunt nonnunquam eiusmodi, ut insit in ijs aliquid uitij, neque tanti sit illud, quod prodesse uideatur, ut cum aliquo malo coniungatur.* Hec ad Homeri *imitationem à* Virgilio *seruatum diligenter aspicimus, cum non pauca detrahat ab historia: ut* Macedonicam Aeneæ *profectionem, prædam, à* Troianis *actam, cum primũ in agrũ* Laurentem *egressi sunt, regis* Latini, *Aboriginumq; concursum armato exercitu ad arcendam uim aduenarum.* Constat enim, *ut ait* Liuius, *Aeneam primo in* Macedoniã *uenisse, atq; Laurentem agrum tenuisse, ibi egressos* Troianos *prædam ex agris egisse,* Latinum *inde regem, Aborigines q; ad arcendam uim aduenarum armatos ex urbe, atque agris concurrisse: Hæc autem omnia ideo prætermisit, quòd non futura esse illustria prouidebat: atque ideo eorum loco addidit præter historiam ea, quæ non parum splendoris, & dignitatis operi attulerunt: quemadmodum* Aeneæ *profectionem in* Africam, *ut hinc sumpta occasione sub* Didonis *persona* Amoris *uires exprimeret, infamẽq; eam ostenderet in* Romanorum *gratiam, acerrimorũ* Carthaginiensibus *hostium:* Quemadmodum *descensum ad inferos, ut tot illustrium* Romanorũ *progeniem ab* Aenea *orituram commemoraret.* Et relinquit, *quæ minime sperat posse nitescere*] Quæ *desperat futura illustria, et admiratione digna: ut de se ipso confitetur* Petrarca:

„ *Onde piu cose ne la mente scritte*

„ Vo trappassando, e sol d'alcune parlo,
„ Che marauiglia fanno, a chi l'ascolta.

Atque ita mentitur, sic ueris falsa remiscet, primo ne medium, medio ne discrepet imum] Tria esse narrationum genera nemini dubiũ est: rei gestæ unum, quod in historia positum est: fictionis alterum, si per se fiat: mixtum tertium, si fictio historiæ adhibeatur. aut enim rem gestam exponimus, prout gesta est: aut inuentionem totam nos fingimus, uerisimilem tamen: aut rem in historia positam uel augemus addentes, uel diminuimus detrahentes: ut in epopeia, de quo genere hoc in loco intelligit, cum de Homero loquatur, quem multa ueritati affinxisse tàm in Iliade, quàm in Odyssæa reperiemus, si Daretem Phrygium, et Dittem Candianum adiuerimus, qui totum bellum Troianum, cum præsentes fuerint, ut gestum est, conscripsere. ea uerò, quæ ab Homero adiecta sunt ita uerisimilia sunt ex personarum ratione à principio usque ad finem seruata, ut gesta esse omnino uideantur. Atque ita mentitur] Eo modo, & ratione fictam efficit narrationem, & ita rebus ueris falsas adiungit: ut neque à primo medium, neque à medio ultimum discrepet. Neq; enim solum differt à poeta historicus carmine, uel soluta oratione: sed quòd alter ueritati nihil addat, ac nihil detrahat; alter plura addat, ac plura detrahat, uerisimilia tamẽ. Quo fit, ut sapientius, atque præstantius poesim historia existimet Aristoteles: cũ illa circa singulare uersetur, hæc circa uniuersale. Fingit enim, quæ cui conueniant dicere, uel facere: non quæ dixerit, uel fecerit, dummodo omnia inter se consentiant, & simul cohæreant. nam admonet in poetica Aristoteles, quæ fieri neutiquam possunt, modo uerisimilia sint, potius quidem

dem eligenda esse, quàm quæ minime uerisimilia, licet fieri possint. Sic ueris falsa remiscet] Nam cum ueritati aliquid adiungitur, quod fictum, & falsum sit, fit credibile, si illud à uero minime discrepet. Vnde Virgilius in Sinone à rebus ueris narrandi initium faciens: scilicet,

» Fando aliquid si forte tuas peruenit ad aures
„ Belidæ nomen Palamedis, & inclyta fama
„ Gloria, quem falsa sub proditione Pelasgi
, Insontem, infando indicio, quia bella uetabat,
„ Demisere neci: nunc cassum lumine lugent.

Cætera ita uerisimilia reddidit, ut credita fuerint à Troianis. quia minime dissentire à reliquis uidebantur.

Tu, quid ego, & populus mecum desideret, audi,
Si plausoris eges aulæa manentis, & usque
Sessuri, donec cantor, uos plaudite, dicat.
Aetatis cuiusq; notandi sunt tibi mores,
Mobilibusq; decor naturis dandus, & annis.
Reddere qui uoces iam scit puer, & pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere, & iram
Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas.
Imberbis iuuenis tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibusq;, & aprici gramine campi.
Cereus in uitium flecti, monitoribus asper.
Vtilium tardus prouisor, prodigus æris,
Sublimis, cupidusq;, & amata relinquere pernix.
Conuersis studijs ætas, animusq; uirilis
Quærit opes, & amicitias: inseruit honori:
Commisisse cauet, quod mox mutare laboret.
Multa senem circumueniunt incommoda, uel quòd
Quærit, & inuentis miser abstinet, ac timet uti:
Vel quòd res omnes timide, gelideq; ministrat,

Dilator, spe longus, iners, auidusq; futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero: censor, castigatorq; minorum
Multa ferunt anni uenientes commoda secum:
Multa recedentes adimunt. Ne forte seniles
Mandentur iuueni partes, pueroq; uiriles.
Semper in adiunctis, æuoq; morabimur aptis.

Aetatum uarietates perscripturus, quas leuiter supra attigerat, utitur exordio quasi quodam ad captandam apud lectores attentionem; ostendens penè in hoc uno esse positam omnem poetæ laudem, & commendationē: ut ex ætatis ratione loquentibus tribuat Orationem: quòd non solum poetis, uerumetiam oratoribus maxime necessarium est: quòd ab alteris, apud quos, & de quibus loquantur: ab alteris uero quos loquentes inducant, ex morum cuiusque ætatis uarietate, in primis considerandum est. Quid ego, & populus] Quasi dicat: docti, indoctiq;. nam, ut ait in epistolis Interdum uulgus rectum uidet. illud uero, ego, hanc habet uim, ac si diceret cui si ipse satisfeceris, popularibus quoque simul satisfacturum pro certo habeas. dixit autem populum; quod Tragædiæ, uel Comædiæ facultas popularis sit, populiq; approbatio iudicium eloquentiæ sit. Audi] Maximam habet attentionem. præparat enim auditorem, eiusq; animum quasi erigit ad audiendum: eodem modo & in epistolis:

» Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.

Et in sermonibus

» Ne te morer, audi
» Quò rem deducam.

Si plausoris eges aulæa manentis] Expectantis, donec iterum post actam fabulam in altum aulæa tollantur, quæ demissa fuerant; cum fabula agi cœpta est: Attingit autem actorum morem, qui aulæis scænam uelare consueuerunt, antequam fabulas exordirentur, demissa iterum post actionem tollentes, quam consuetudinem attingit Virgilius in tertio Georgicorum.

„ Vtq;

„ Purpurea intexti tollunt aulæa Britani.

Acta enim fabula, dum aulæa ipsa tollebantur; figuræ in ijs intextæ paulatim surgere uidebantur: ut ex his Ouidij uerbis colligitur manifestius

„ Crescitq; seges clipeata uirorum, «

„ Sic, ubi tolluntur festis aulæa theatris, «

„ Surgere signa solent, primumq; ostendere uultus, «

„ Cætera paulatim, placidoq; educta tenore. «

„ Tota patent, imoq; pedes in margine ponunt. «

Sunt autem aulæa ornamenta uarijs figuris intertexta: ita dicta quòd his præstantissimorum principum aulæ soleant exornari; quorum Attalum fuisse inuentorem memoriæ proditum est. *Et usque sessuri, donec cantor, uos plaudite, dicat*] Declarat quid sit, aulæa expectare, idest, ad extremum sedere, donec cantor, uos plaudite, dicat. *Plaudite*] Per hoc uerbum extremam Tragædiæ, uel Comœdiæ partem circumscripsit, quo cantores populum dimittebant. *Aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores, mobilibusq; decor naturis dandus, & annis*] Affert præceptum, ad quod iam lectorum animos præparauerat, ponens in hoc præcipue summam laudem, si unicuique ex ætate propria studia tribuantur, et mores. in oratione, atque sermone. nam,

ut præcipit in oratore M. Tullius, non omnis ætas eodem aut uerborum genere, aut sententiarum tractanda est. Hinc paulo post cauendum monet Horatius ne forte seniles mandentur iuueni partes, pueroq; uiriles. Mobilibus naturis, & annis] Quantum enim mutamur corporis forma ætate ipsa proueniente, tantundem mutamur mente, & animo; hanc mutationem infra explicat.

„ Multa ferunt anni uenientes commoda secum,
„ Multa recedentes adimunt:

Vt de se etiam faretur in Odis:

„ Intermissa Venus diu
„ Rursus bella moues; parce precor precor.
„ Non sum qualis eram bonæ
„ Sub regno Cynaræ: desine dulcium
„ Mater sæua Cupidinum
„ Circa lustra decem flectere mollibus
„ Iam durum imperijs. Abi
„ Quo blandæ iuuenum te reuocant preces. Et in .i. episto.
„ Non eadem est ætas, non mens.

Reddere qui uoces iam scit puer] Animaduerti à plerisque hominis ætatem in septem diuisam esse partes infantiam, pueritiam, adolescentiam, iuuentutem, uirilitatem, senectutem, & ut ab illis dicitur, decrepitatem. In hac uero parte nihil de infantiæ moribus Horatius; cum nihil ea ætas præter uagitum habeat proprium, ideoq; infantis persona minime in scæna induci possit, quod ipsas rerum uoces reddere neque dum sciat, neque ualeat. Nihil de moribus item eius ætatis, quam, si latine licet decrepitatem uocabimus, quæ ætas quodammodo infantiæ respondet: de iuuentute autem, & adolescentia simul pertractat, quòd

ut studijs, & natura, & uoluntate parum, aut nihil inter se differant. Aristoteles etiam in libris ad Theodectem omisit & pueritiam, & merito: cum minime apud pueros, uel de pueris sit orator habiturus orationem. Ille enim ad hoc ex ætate personarum differentiam adhibet; ut instituat oratorem, quomodo morata uti debeat oratione, idest eorum moribus, apud quos, et de quibus loquitur accommodata. Reddere qui uoces iam scit puer] Pueritiam perscripturus primum ex corporis forma, deinde ex animi moribus eam depingit; á corpore:

» *Reddere qui uoces iam scit puer, & pede certo*
» *Signat humum:* *Ab animo.*
» *Gestit paribus colludere, & iram*
» *Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas.*

Scit reddere uoces] Quas si adhuc nesciret, infans potius, quám puer nominaretur. Pede certo] Firmioribus passibus ad infantiæ differentiam. Gestit paribus colludere, & iram colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas] Videtur Horatius alludere ad Pecnij pueri personam apud Plautum in Persa, quem & ludentem facit, á quo nomen tribuit, & temere irascentem, iramq; & statim, & facile deponentem. Hanc uariarum rerum in pueris mutationem, & modo ludendi, & modo iram colligendi, & modo eandem deponendi affert etiam sapientissimus Plato. Vnde ait, omnes tenerioris ætatis non posse nec corpore, nec uoce quiescere; sed moueri semper, & loqui uelle; alios exultantes, ac gestientes, & ueluti cum uoluptate saltantes: ludentesq; alios, uarijs uocibus conclamantes. gestit paribus colludere] Aequalitas enim in amicitia multum potest. nam, ut ait Aristoteles libro primo rethoricorum: cũ

naturalia omnia ferè oblectent, quæ uero congenera, cognataq; sunt naturalia esse inuicem sit necesse: relinquitur cognata cognatis, similia similibus, iucunda esse oportere: ut hominẽ homini: equum equo: adolescentem adolescenti. & que hinc ducta sunt adagia illa gaudere pares paribus, æquales æqualibus, à fera feram intelligi, graculum cum graculo diuersari, & reliqua huiusmodi, cuius rei haud difficilis ratio est. nam cum se quisque maximè diligat, suæq; res omnibus charæ, iucundæq; sint nemo est, qui non amet sui similitudinem. atque ideo homo hominem maiori amore prosequitur, quàm cætera animalia. quia uidet in eo esse sui similitudinem, & puer puerum, quàm reliquos homines. quia & sui, & ætatis similitudinem cernit. Quam obrem cum ingenita naturæ ui se quisque amet: sui quoque similitudinem eundem amare necesse est. Imberbis iuuenis] Simul affert iuuentutis mores, & adolescentiæ sub nomine iuuentutis: hanc ætatem pari ratione, ut fecit superiorem, à forma corporis, dum ait, Imberbis iuuenis, & à moribus describens, dum ait: tandẽ custode remoto gaudet equis. Gaudet equis, canibusq; & aprici gramine campi] Vt de Ascanio Virgilius, qui, licet puerum appellet, adolescentem tamen intelligit laxe accipiens pueritiam. neque enim aliter de eo dixisset:

» At puer Ascanius medijs in uallibus acri
» Gaudet equo, iamq; hos cursu iam præterit illos,
» Spumantemq; dari pecora inter inertia uotis
» Optat aprum, aut fuluum descendere monte leonem.

Canibusq;] Vnde Simo ille Terentianus:

» Quod pleriq; omnes faciunt adolescentuli,
» Vt animum ad aliquod studium adiungant, aut equos

„ *Alere, aut canes ad uenandum*

Custode remoto] *Magistro, & pædagogo à se remoto. uidetur autem alludere Horatius ad Pamphili Terentiani personam, de quo ita Simo in Andria:*

„ *Nam is postquàm excessit ex ephebis Sosia,*
„ *Liberius uiuendi fuit potestas: nam antea*
„ *Qui scire posses, aut ingenium noscere,*
„ *Dum ætas, metus, magister prohibebant*

Cereus in uitium flecti] *Qualē depingit in Andria Pamphilum Terentius ab honestioribus studijs repente, post remotum à se pædagogum, ad meretricium amorem conuersum. sumpta est autem à cera translatio. Vnde in eadem penè re tritum est prouerbium, cera formabilior, quod in eos dicitur, quorum animi in omnem formam facile conuertuntur, ceræ similes, quæ sua mollicie omnem figuram & accipit, & amittit: quòd uero iuuenes facile in uitium flectantur, ita Salustius in Catilina: Sed maxime adolescentum familiaritates appetebat Catilina. eorum animi molles, & ætate fluxi dolis haud difficulter capiebantur. Nam ut cuiusq; studium ex ætate flagrabat, alijs scorta prebere, alijs canes, atq; equos mercari. Tandem custode remoto*] *Eo enim comitante se continent à uoluptatibus inhonestis: illud uerò, tandem, hanc habet uim, ut significet post diutinam expectationem: eodem modo apud Virgilium:*

„ *Ergo insperatà tandem tellure potiti*

Monitoribus asper] *Monitorem etenim, & reprehēsorem pati non possunt. Vnde & Nero in octauia ita fingitur, ut Senecam admonentem à cede Plauti, & Syllæ abstinendum minime perferat, sed ultrò etiam his uerbis obiurget:*

» *Præcipere mitem conuenit pueris ſenem*
Et paulo poſt:
» *Deſiſte tandem iam grauis nimium mihi*
» *Inſtare: liceat facere, quod ſeneca improbat.*
Vtilium tardus prouiſor, prodigus æris] *Qualem depin=git Strepſiades filium his uerbis apud Ariſtophanem:*
» ἀλλ' οὐδ' ὁ χρηστὸς οὑτοσὶ νεανίας,
» ἐγείρεται τῆς νυκτὸς, ἀλλὰ πέρδεται.
» ἐν πέντε σισύραις ἐγκεκορδυλημένος.
» ἀλλ' εἰ δοκεῖ ῥέγκωμεν ἐγκεκαλυμμένοι.
» ἀλλ' οὐ δύναμαι δείλαιος εὕδειν, δακνόμενος
» ἀπὸ τῆς δαπάνης, καὶ τῆς φάτνης, καὶ τῶν χρεῶν,
» διὰ τουτονὶ τὸν υἱόν. ὁ δὲ κόμην ἔχων,
» ἱππάζεταί τε καὶ ξυνωρικεύεται,
» ὀνειροπολεῖ θ' ἵππους. ἐγὼ δ' ἀπόλλυμαι,
» ὁρῶν ἄγουσαν τὴν σελήνην εἰκάδας
» οἱ γὰρ τόκοι χωροῦσιν.
Vtilium tardus prouiſor] *Pigri etenim ſunt, ac tardi, ut ait Ariſtoteles, in ijs parandis, quæ ipſis aliquando utilia eſ=ſe poſſe uideantur, rem à maioribus partam profunden=tes, pecuniæ parandæ minime intenti, cuius rei cauſam affert Ariſtoteles, ubi de huiuſce ætatis moribus pertra=ctat: dum ait pecuniam quidem modice, atq; exiliter dili gunt. quia nondum inopiam ſunt experti. Sublimis*] *Sunt enim iuuenes audaces, laudumq; cupidiores, ac ſu=perbientes: qualis apud Virgilium in ſecundo Pyrrhus deſcribitur:*
» *Veſtibulum ante ipſum, primoq; in limine Pyrrhus*
» *Exultat telis, et luce coruſcus aena*
» *Qualis ubi in lucem coluber mala gramina paſtus,*

" *Frigida sub terram tumidum, quem bruma tegebat :*
" *Nunc positis nouus exuuijs, nitidusq; iuuenta*
" *Lubrica conuoluit sublato pectore terga,*
" *Arduus ad Solem, & linguis micat ore trisulcis*

Cupidusq;, & amata relinquere pernix] *Quia propense concupiscunt, & uehementer, sed celeriter languent, ut inquit Aristoteles. Sunt enim eorum acuta, non grauia, magna ue admodum desideria: qualis est in ægroto plerumq; sitis, aut fames. idcirco Dauus ille Terentianus in Pamphilo adolescente amoris solicitudinem ait aut nihil, aut si adeo bidui aut tridui esse, deinde desinere. Hinc Plato in epistolis: Ego uero, inquit, quo tandem affectus iuuenum euasurus essetformidabam. Talium enim cupiditates, & ueloces sunt, & sæpe sibimet contrariæ feruntur. Hanc, quam Plato affert in ætate iuuenili, & uelocitatem &, ut ita dicam contrarietatem uno uerbo complexus est Horatius, & amata relinquere pernix. Conuersis studijs*] *Nunc agit de uirilitate, quæ media est inter iuuentutem, & senectutem, cuius media etiam interutramq; sunt studia Iuniores etenim utiliū tardissimi prouisores, pecuniæ minime intenti, rem à maioribus partam profundunt, in eo celeriter languent, quod concupierint. Seniores ueto illiberales, auari, pauidi, meticulosi. Hi medios mores occupant exuberantijs naturæ utriusq; amputatis, hoc est: non prodigi: non perparci; opes exoptant, sed non ad prodigalitatem, neque ad auaritiam; sed ad honores, & dignitates: turpissimum putantes aliquid committere, quod immutare mox frustra uelint. Quærit opes*] *Sed non ad auaritiam, ut seniores, neq; ad prodigalitatem, ut iuniores, uerum ad amicitias, ad honores:*

atque ideo opes dixit, non autem diuitias. opes enim ad pompam, & ostentationem referuntur Inseruit honori] Cupidissima etenim honorum uirilis ætas esse solet, eum cæteris rebus anteferens. unde Achillem in ea ætate, post acceptam ab Agamemnone iniuriam de abrepta Briseide, ita Homerus apud matrem conquerentem inducit:

» μῆτερ, ἐπεί μ' ἔτεκές γε μινυνθάδιόν περ ἐόντα.
» τιμὴν πέρ μοι ὄφελλεν ὀλύμπιος ἐγγυαλίξαι
» ζεὺς ὑψιβρεμέτης. νῦν δ' οὐδέ με τυτθὸν ἔτισεν.

Commisisse cauet, quod mox mutare laboret]Hoc est adhibet in rebus consilium: omnia prospicit: omnia prouidet: nihil exequitur nisi diligenter examinet, turpissimum existimans dicere, nō putaram, ne earum rerum, quas imprudenter, temereq́; fecerit, aliquando pænitentia ducatur. in quo, ad ostendendam capiendi consilij optimam rationem, talem his uerbis Aeneam depingit Virgilius.

„ Atque animum nunc huc celerem, nunc diuidit illuc,
„ In partesq́; rapit uarias, perq́; omnia uersat.
„ Hæc alternanti potior sententia uisa est.

Contra uero de Turno adhuc iuuene ita loquitur:

„ Turno tempus erit, magno cum optauerit emptum
„ Intactum Pallanta, & cum spolia ista, diemq́;
„ Oderit.

Describit autem hanc ætatem, ut pueritiam, & adolescentiam à corporis partibus, & ab animi moribus: à corpore, dum ait: ætas; dum uero, animusq́; uirilis, à moribus. Multa senem circumueniunt incommoda] Aggreditur senectutis mores, & studia: cui ætati ita proprium est auaritia, ut iuuentuti, & adolescentiæ prodigalitas. Incommoda] Animi, quæ ipse enumerat. Quærit, et inuentis miser ab=

stinet, ac timet uti] Auaritiam tribuit Senectuti: quando quidem auarus ille est, qui undique summa parsimonia, coaceruando intentus thesauro, aridior, & squallidior uiuit, qui uix solas necessarias cupiditates explet: cæteris sumptibus nequaquam indulgens, sed omnes appetitiones, tanquam superuacuas, cohibens. Quare auaritiam senibus ex hoc præcepto semper attribuit Terentius. Vnde de Chremete sic inquit Dauus:

„ Etiam puerum inde abiens conueni Chremis
„ Olera, & pisciculos minutos ferre obolo in cœnam seni.

Et de Simone idem Dauus.

„ Da: Ait nimium parce facere sumptũ. Si: Mæne? Da: te.
„ Vix, inquit, drachmis obsonatus est decem:
„ Num filio uidetur uxorem dare?
„ Quem, inquit, uocabo ad cœnam meorum sodalium
„ Potissimum nunc? &, quod dicendum hic siet,
„ Tu quoque perparce nimium. non laudo.

Antitheta autem sunt quærit, & inuentis miser abstinet. *Et inuentis miser abstinet*] Ex sua sententia cum asseueratione miserum uocat. dixit autem, inuentis abstinere, ad differentiam iuuentutis, & uirilitatis, quarum altera rem à maioribus partam profundit, altera quærit, sed ad honores, ad gloriam, ad amicitias. *Et timet uti*] Ne, ut ait in sermonibus, si comminuas uilem redigatur ad assem. *Vel quòd res omnes timide, gelideq; ministrat*] Atque ideo dilator, & iners. Timoris uero causam in senectute hanc esse Aristoteles ait: frigent, inquit, senes ætatis, atque naturæ calore absumpto, igniculisq; restinctis: ut intelligi possit, senectutem quasi præstruere, ac sternere uiam ad metum, qui refrigeratio quædam est: Atque ideo prudentissime in

timiditate senum demonstranda utrumq; posuit, & timide, & gelide; quòd timor ex ipsius naturæ frigore proficiscatur. Vnde tardam gelu appellat senectutem Euander apud Virgilium, cum de seipso loquatur.

„ Sed mihi tarda gelu, seclisq; effæta Senectus.
„ Inuidet imperiem, seræq; ad fortia uires,

Et alibi.

„ Sed enim gelidus tardante senecta
„ Sanguis hebet, frigentq; effetæ in corpore uires.

Dilator] Negocia etenim in longius tẽpus procrastinãur. Spe longus] Licet enim iã uitæ cursum peregerint, ad extremũq; illius terminũ peruenerint: sperant se tamen adhuc uicturos, & aliquid earum rerũ, quas quasi diuinant, perspecturos. nisi malumus spem pro desiderio accipere, quod senectuti maxime proprium est. unde auidũ ẽt futuri appellat. Iners] Vnde uictã situ senectutem appellat Virgilius, & Horatius tardam. Inertiam Euandro ex ætate attributam in præscriptis de eo carminibus uidere possumus. Auidusq; futuri] Quia futura semper appetit, præsentibus nunquam contentus: ut ea, quæ futura sunt, tanquã meliora præsentibus, exoptet. & hoc propter uitæ desiderium, cuius maxime cupidos senes Aristoteles affirmat. Difficilis] Atque ideo querulus, incusator, contentiosus, lachrimosus: ut Aristoteles inquit. Vnde ita inquit Teucer apud Sophoclem de patre iam sene:

» τοιοῦτ' ἀνὴρ δύσοργος ἐν γήρᾳ βαρὺς
» ὀργεῖ πρὸς οὐδὲν, εἰς ἔριν θυμούμενος.

Laudator temporis acti se puero] Vt apud Homerum Nestor Achillem, & Agamemnonem conciliaturus inducitur:

» οὐ γάρ πω τοίους ἴδον ἀνέρας οὐδὲ ἴδωμαι,

» οἷ͂ πειρίθοόν τε δρύαντά τε ποιμένα λαῶν,
» καινέατ' ἐξάδιόν τε καὶ ἀντίθεον πολύφημον,
» θησέατ' αἰγείδην ἐπιείκελον ἀθανάτοισι.
» κάρτιστοι δὴ κεῖνοι ἐπιχθονίων τράφεν ἀνδρῶν.
» κάρτιστοι μὲν ἔσαν, καὶ καρτίστοις ἐμάχοντο,
» θηρσὶν ὀρεσκώοισι, καὶ ἐκπάγλως ἀπόλεσσαν.

Hanc uero in ſenibus cauſam eſſe nugarum, & loquacitatis Ariſtoteles ait, quòd ſola rerum geſtarum recordatione oblectentur. Aluntur enim, inquit, non tàm ſpe, quàm memoria ſenes. quia ſpatium uitæ, quod reliquum eſt illis, breue, ac perexiguum eſt. actæ uero, & præteritæ multum: atque ea cauſa eſt loquacitatis, & nugarum in ſenibus: cũ enim ſola rerum geſtarum recordatione oblectentur, in ijs recenſendis, recitandisq; faſtidioſe, ac permoleſte perſeuerant. Cenſor, caſtigatorq; minorum] *Eorum, qui ſunt minoris ætatis ut inducitur Menedemus ille Terentianus:*

» *Quotidie accuſabam: hem, tibi ne hæc diutius*
» *Licere ſperas facere me uiuo patre,*
» *Amicam ut habeas propè iam uxoris in loco?*
» *Erras, ſi id credis, & me ignoras Clinia.*
» *Ego te meum eſſe dici tantiſper uolo,*
» *Dum, quod te dignum'ſt, facies: ſed ſi id non facis,*
» *Ego, quod me in te ſit facere dignum, inuenero.*
» *Nulla adeo ex re iſthuc fit, niſi ex nimio ocio. Ego iſtuc ætatis non amori operam dabam,*
» *Sed in Aſiam hinc abij propter pauperiem.*

Multa ferunt anni uenientes commoda ſecum, Multa recedentes adimunt] *Concludit ætatum uarietatem ex acceſſione, & deceſſione temporis. Quare uenientes annos intelligit ad trigeſimum quintum uſque; recedentes, à trige-*

ſimo quinto ad reliquos. unde ætas ad trigeſimum quintum uſque dicitur annos apponere: à trigeſimo quinto, qui eſt ſtatus ætatis, dicitur demere: eodem modo de Lalage apud eundem in Odis:

„ Iam te ſequetur: currit enim ferox
„ Aetas: & illi, quos tibi dempſerit,
„ Apponet annos. iam proterua
„ Fronte petet Lalage maritum.

Et Deianira de ſe, & de Iole apud Sophoclem

» ὁρῶ γὰρ ἥβην τὴν μὲν, ἕρπουσαν πρόσω,
» τὴν δὲ, φθίνουσαν. ὧν ἀφαρπάζειν φιλεῖ
» ὀφθαλμὸς ἄνθος, τῶν δ' ὑπεκτρέπειν πόδα.
» ταῦτ' οὖν φοβοῦμαι, μὴ πόσις μὲν ἡρακλῆς
» ἐμὸς καλεῖται, τῆς νεωτέρας δ' ἀνήρ.

Vita etenim noſtra uidetur ad uirilitatem uſq;, quæ in ſtatu poſita eſt, quendam quaſi pontem ætatis aſcendere, ab eáq; inde deſcendere. Commoda] Corporis, & animi: corporis uſque ad trigeſimum quintum, ut Ariſtoteli placet; animi uſque ad unum de quinquaginta. Multa recedentes adimunt] Pariter & corporis, & animi: corporis à trigeſimo quinto ad reliquos: animi à quadrigeſimo nono. Vnde in epiſtolis

„ Singula de nobis anni prædantur euntes
„ Eripuere iocos, uenerem, conuiuia, ludum.

Ne forte ſeniles mandētur iuueni partes, pueroq; uiriles] Concludit totum de ætatum decoro ſeruando præceptum, ut diligenter perſpiciamus, ne ea, quæ iunioribus conueniunt; ſenioribus: quæ uerò uirilitati; pueritiæ tribuamus. Quam ob rē ſemper in adiunctis, æuoq; morabimur aptis: hoc eſt in iis uel commodis, uel incommodis, quæ unicuiq;

ætati adiungi solent: ut non parum intersint sermones ma turi ne senis, an adhuc florente iuuenta feruidi.

Aut agitur res in scænis, aut acta refertur.
Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator. Non tamen intus
Digna geri, promes in scænam: multaq; tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens.
Ne pueros coram populo Medæa trucidet,
Aut humana palàm coquat exta nefarius Atreus,
Aut in auem Progne uertatur, Cadmus in anguem.
Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.

Postea quam de personis in comædia, & tragædia ex ætatum differentia inducendis tractauit: proximum de rebus subiungit præceptum, quas partitur aut in eas, quæ in scænis peragi; aut in eas, quæ cum actæ sint, tantummodo referri debeant: Eæ autem sunt, quæ terrorem, & misericordiam afferunt spectatoribus: aut cū incredibiles sint, & portentis haud dissimiles, adimunt fidem, aut quæ turpitudinem præseferunt. Vnde præstantius esse illud rerum terribilium, & miserabilium genus, quod à rerum compositione proficiscitur, existimat Aristoteles, quàm quod ex aspectu fieri potest: cum sanè hoc minus sit artificiosum, magnaq; impensa indigeat. Quare inquit: Sic enim fabulam contexuisse oportet, ut etiam sublato spectaculo quis, quæ geri contigerunt, percipiens plane exhorreat, & misereatur. Neq; enim conuenit Medæam in scæna filios trucidare, aut coram populo nepotum exta Atreum coquere:

quòd hæc huiusmodi adeo crudelia, & immania sint: ut omni nos exuant humanitate: nec Prognem in auem, aut in anguem Cadmum conuerti: quòd minime cuiquam ue risimilia uideri possint, cum portentosa sint, naturæq; plurimum repugnare uideantur: quod qui faciunt, alieni pror sus à tragædia habendi sunt, ut Aristoteles inquit: aut à Cherea cum Thaide stuprum committi, quòd turpe admo dum sit, ac inhonestum. Quare etsi hæc omnia ante oculos acta magis mouent, quàm si relata audiantur: quòd illa spectatoribus proponuntur aspicienda, hæc aliunde in animum, hoc est per aurem, demittuntur: ex aspectu tamen omnino tollenda sunt. Tria igitur sunt tantummodo referenda, non autem agenda in scæna, quæ terribilia sunt, & miserabilia; quæ fieri non possunt; & quæ obscæna sunt. unde non mactatur in conspectu omnium apud Euripidẽ Polixena; sed ut mactata, Hecubæ à Taltibio nunciatur; nec apud eundem euanescit ex omnium oculis, dum uictima duceretur, Iphigenia, sed ut euanuerit refertur à nuncio Clytemnestræ: neque in scæna spectantibus omnibus à Cherea stuprum committitur apud Terentium, sed, ut est intus commissum, Antiphoni enarratur. de hoc uero tertio rerum tantummodo referendarum genere, quod in turpitudine, & obscænitate positum diximus, nihil Horatius, quòd nunquam ferè in tragædia ipsa contingat, de qua hoc in loco præcipue loquitur: ut ex adductis ab eo exemplis licet conijcere. Aut agitur, res in scænis, aut acta intus foris refertur] Hæc est autem summa rerum diuisio bipartita. Aut enim res in scæna sub omnium aspectu agũtur, aut intus actæ foris referuntur, aguntur autem in scæna omnia, ut diximus, præter terribilia, miserabilia, in

credibilia

credibilia,& obſcœna. Segnius irritant animos] Occurrens *tacitæ lectorum obiectioni,præcipit, quæ ſint, quæ intus acta referri debeant, non autem agi in ſcæna: licet ibi acta, ideſt ante omnium oculos, magis animorum motus uideantur concitare : quod in tragædia neceſſarium eſſe nemini dubium eſt.* Segnius irritant animos] Hoc *eſt*, nõ *ita ut de Aenea dixit* Virgilius,

,, *Exarſere ignes ſubito,ſubit ira cadentem*
,, *Vlciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.*

Quod non ſolet ut ex uiſis, ſic ex auditis fieri,atq; ideo ſegnius irritant animos demiſſa per aurem,quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus. Irritant] Commouent, *concitant: translatione à canibus ſumpta ; qui dum exagitantur, irritari dicuntur.* Demiſſa per aurem] In *animum ſcilicet. feneſtræ etenim animorum ſunt aures, per quas quaſi aditum præbentes audita ad animũ transferuntur.* Quam quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus] Certior *enim eſt oculorum ſenſus,quàm aurium,aptiorq́; ad animorum motus in nobis concitandos.* Vnde *ab eo* Aeneas *apud* Didonem *commiſerationem captauit, dum dixit :*

,, *Infandum* Regina *iubes renouare dolorem,*
,, *Troianas ut opes,& lamentabile regnum*
,, *Eruerint Danai, quæq; ipſe miſerrima uidi,*
,, *Et quorum pars magna fui.*

Et M. Tullius *in prima* Oratione *contra* M. Antonium : *Quæ cum audire mallem, quàm uidere, & quæ ſequuntur.* Fidelibus] Nam *cum de ijs dubitemus, quæ ab alijs accepimus; ita quæ uidemus ſtatuimus, & affirmamus;ut eſſe illa aliter nequeant .* Vnde *auribus fideliores oculos* Plato *appellat, uel ſine* Platone *etiam res ipſa indicat.* Et

quæ ipse sibi tradit spectator] Quæ enim minime specta-torum oculis subijciuntur, sed ad eum ab alio referuntur non sibi ipsi à se ipso traduntur, sed ab alio referente, illi in animum immittuntur. Non tamen intus digna geri promes in scænam] Excipit per enumerationem, quæ sint tantummodo referenda, non autem in scæna agenda: ubi annotanda sunt illa antitheta intus, et promes in scænam. Quæ mox narret facundia præsens] Neque enim omnino terribilia, miserabilia, admirabilia, inhonesta omittenda sunt, sed tantũmodo ex oculis tollenda: quæ deinde oportet, ut acta sint, referantur: illud autem ex oculis tolles, & facundia præsens: antitheta sunt. Præsens facundia] Idest facundus aliquis nuncius præsens. Debet enim rei expositio esse præsens, etsi res non debet. usus est uerò eo genere translationis, in quo uirtutes, & uitia pro ipsis, in quibus illa sunt ponimus: ut apud Ciceronem pro Milone. Insidiator superatus, ui uicta uis, uel potius oppressa uirtute audacia est. Nec pueros coram populo Medea trucidet] Quod iam dixit, illustrat exemplis, & interpretatur: quam rem à Seneca miror neglectã, qui in scæna trucidantem filios Medeam induxerit; cum in Thieste, & Atreo id seruauerit diligentius. Quam obrem quorundam improbissimorum, atq; iniquissimorum hominum imprudentiam, & arrogantiam miror, qui uel rerum ignoratione, & inscitia, uel inuidia, & maleuolentia ducti & Speronem simul summæ probitatis, sapientiæ, & eloquentiæ uirum grauissimis uerbis reprehendunt, atque exagitant. quia scilicet non errauerit, & Horatij de rerum minime ante omnium oculos in fabulis proferendarum ratione sententiam improbant. quia recte præceperit, ut inde

Senecam in hunc errorem prolapsum extollant, ac tueantur. Hos ego tacitus præteriissem, & rem omnem sapientissimorum uirorum iudicijs reliquissem, nisi se publice iactarent, superbeq; gloriarentur, se multis, & grauibus argumentis, & Aristotelis niti authoritate. Quare ut aliquando apud homines in hac re ignorantiæ suæ, & maleuolentiæ firmissimum tribuant testimonium ijs breuiter & sigilatim respondebo, quod dum facio optimi, & sapientissimi lectores quæso diligenter attendite, & æquis animis iudicate. Animaduerti omnem istorum accusationem contra Horatij sententiam in duas diuisam esse partes, quarum altera ad probandum cædes, cruciatus, & reliqua huiusmodi in scænam publice proferenda hoc nititur argumento. Si finis tragædiæ, ad quem omnia diriguntur in mouendo terrore, & misericordia positus est, eaq; aptiora sint ad hos animorum motus concitandos, quæ oculis aspiciuntur, quàm quæ per nuncios relata audiuntur, nulli dubium est non solum in scænam prolata hæc huiusmodi æquis animis ferenda, sed etiam summopere commendanda. quia præcipue ad finem spectant. Altera tanquam in firmissimis fundamentis in Aristotelis authoritate, & uerbis diuersum nescio quid ab Horatij sententia, ut aiunt, significantibus collocata est. Itaq; mihi certum est hanc eandem distributionem sic in Horatij defensione seruare, ut omnes intelligant nihil me nec subterfugere uoluisse reticendo, nec obscurare dicendo. Equidem nisi Horatius uidisset, quod in communibus omnium sensibus, naturaq; ipsa positum est, magis scilicet commouere animos, atque afficere, quæ oculis uidenda subijciuntur, quàm quæ relata audiuntur, non solum maxime ignarum, & imperitum ar=

tis poeticæ, sed ne hominem quidem existimarem. uerum cum hoc ipse longe prospexerit, atque etiam imperitorũ, & uulgarium hominum tacitæ obiectioni ultro responderit sub his uerbis

„ *Segnius irritant animos demissa per aurem,*
„ *Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ*
„ *Ipse sibi tradit spectator. non tamen intus*
„ *Digna geri promes in scænam, multáq; tolles*
„ *Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens.*

Tam Horatium sapientissimum, et prudentissimum, quàm eius accusatores imprudentes, & stolidos iudicamus. non debent autem cædes, & huiusmodi in scænam proferri ea ratione. quia hoc genus tragædiæ inartificiosum omnino uideretur, nullamq; afferre scriptoribus cõmendationem: cum minime ab eorum ingenio, & iudicio terror, & misericordia proficiscatur, sed ab ipso spectaculo, quòd scilicet ex se ipsis spectatores cede publice ante omnium oculos patrata, non ex uerbis poetæ perterreantur, & miserentur. Hanc rationem: ut scriptionis genus: hoc est epistola ipsa requirere uidebatur: latenter, & unico uerbo attigit etiam ipse Horatius, dum ait: & quæ ipse sibi tradit spectator. quasi tacite inferre uoluerit, spectatores non ex uerbis tragicorum poetarum: ubi hæc publice peraguntur: terrorem, atque misericordiam, sed ipsos sibi in animum demittere, nulláq; in re eorum ingenio, atque artificio indigere. Quam ob rem nihil penitus arti relinqueretur ad afficiendos auditores, sed omnis scriptorum gloria ab histrionibus praeriperetur: si res ipsæ per se ante oculos collocatæ, non referentium uerba terrore; atq; misericordia animos concitarent, quod in primis tragædia ipsa requi

rit. nam cum uerborum ui, atque eloquentiæ artem præ ſe ferant ſcribentes: ſi publice miſerabilia, & terribilia agantur, eripitur artis demonſtrandæ opportunitas, remanetq́; imperfectum poema, atque obſcurum poſt actionem, atque ſpectaculum. quia nunquam legentium animos commoueret. Hinc nonnulli præſtantiorem epopeiam tragædia iudicarunt. quia minus indigeat rebus extrinſecus ſumptis, ad melioresq́; ſpectatores, hoc eſt ad lectores ipſos tantummodo referatur. Vnde ait Ariſtoteles libro tertio rethoricorum, eos poetas magis probari, qui præter ſpectaculum etiam in legendo delectant. Quanto igitur epopeia tragædia præſtantior eſt; quia minus indigeat rebus extra de ſumptis; tanto & genus illud tragædiæ præſtantius iudicandum uidetur, quod magis ad heroici poematis formam accedat, minusq́; rerum externarum auxilio egeat. Præterea minus etiam terribile, aut miſerabile uideri illud genus tragædiæ, quod à ſcæna apparatu proficiſcitur, affirmare poſſemus. quia adimit fidem. adempta autem fide adimitur omnis & terror, & miſericordia. nam quemadmodum res ueræ magis mouent, ſi uideantur, quàm ſi relatæ ab alijs audiantur. ita etiam fictæ riſum potius, quàm terrorem, aut miſericordiam concitabunt. atque ideo inquit Horatius, incredulum ſe odiſſe hæc huiuſmodi, licet ea oculis uidenda ſubijcerentur. Ita enim fieri ſolet in his rebus, quæ fictæ ſunt, non ignorantibus præcipue ſpectatoribus fictas, quæ tamen ſi audiuntur maiorē uim habent. quia latent ea, quæ ficta ſunt. Vnde cum ad hoc reſpiceret Ariſtoteles dixit. Porrò ſi quis illa, quæ de perſecutione in Hectorem dicta ſunt in ſcænam afferat utiq; ridicula apparere fecerit. nam et illos ſtare, et hunc

abnuere uidere esset id, quod prorsus ipsis carminibus latet. Præterea cum poema ab omni parte summum, perfectumq; esse debeat, ac nihil mediocre, aut tolerabile admittat: cum non ad necessitatem: ut reliquæ ferè artes: sed ad animorum oblectationem inuentum, conscriptumq; sit, ac si paulum summo discedit uergat ad imum: cum affirmet Aristoteles hoc esse præstantius, meliorisq; uatis, quod relatione fit, quàm quod actione, nonne tacite ex eius uerbis alterum: quia non summum est repudiandum conijcimus? cum minime in poemate mediocritas concedatur: ut paulo post disputabimus? Quam obrem adeo graue crimē putamus cædes, & homicidia in scænam afferre: ac homicidium committere. Quia uero iam alteram partem: ut nobis uidemur: satis aperte probauimus; reliquum est, ut de hac tota re Aristotelem disputātem audiamus, in eiusq; uerbis aliquanto consistamus: ut clarissime dijudicemus, utrum diuersum quid, atque discrepans inter Aristotelem, atque Horatium reperiatur: ut isti somniant, & hallucinantur, an uero inter se potius ita consentiant, ut nihil alter ab altero differre, nisi carmine, uel soluta oratione uideatur. Verba autem Aristotelis ex libro de arte poetica hæc sunt: Terrificum uero illud, atque miserandum, cum ab apparatu scænæ proficiscitur, tum à rerum compositione id, quod multo præstantius, meliorisq; uatis est: si igitur hoc genus rerum terribilium, & miserabilium, quod à rerum compositione proficiscitur est præstantius, & melioris uatis: illud certe, quod à scenæ apparatu prouenit minus præstans, uatisq; minus boni iudicandum est: si minus præstans, uatisq; minus boni. ergo pessimum. ergo imperfectum. quia in poemate non admittitur: ut diximus:

mediocritas, & quia poema ſi paulũ ſummo diſcedit uergit ad imum. uſus autem eſt comparatiuo præſtantius, & melioris uatis non ut illud genus etiam rerum terribilium, atque miſerabilium, quod à ſcænæ apparatu proficiſcitur. præſtans, & boni uatis eſſe: ſed ut alterum genus præſtans, alterum nullius excellentiæ, atque præſtantiæ ſignificaret uſitatiſſima elocutione tam apud Græcos, quàm apud Latinos. Hac enim eadem dicendi ratione utitur idem Ariſtoteles paulo poſt, cum de altero genere rerum terribilium, atque miſerabilium pertractat, quod ad ſpectaculum pertinet: cum ait illud eſſe ἀτεχνότερον: hoc eſt inartificioſius, non ut illud alterum inartificioſum, hoc uero inartificioſius, ſed ut alterum artificioſum, ſine artificio alterum ſignificaret: quam ſententiam, quæ proxime ſequuntur uerba, declarant. Sic enim, inquit, fabulam contexuiſſe oportet, ut etiam ſublato ſpectaculo quis quæ geri contigerunt percipiens planè exhorreat, miſereaturue (in hoc enim omnis ars, omniſq; doctrina ſcribentium poſita eſt) illud autem, quod ad ſpectaculum pertinet inartificioſius eſt (ita enim illud ἀτεχνότερον interpretamur) ut inpendio indiget, de quo genere dicendi ſupra copioſe diſputauimus, cum illud Horatij in hac eadem epiſtola: doctus iter melius: interpretaremur. Qua in re igitur diuerſus ſit ab Horatio Ariſtoteles iſti uideant. De Senecca, qui in hunc errorem lapſus eſt nihil dico ſatis eſt inter tragicos à Quintiliano non enumeratum. quia parum fortaſſe præcepta tragædiarum ſeruaſſe illi uiſus eſt, & ſi eius exemplis utitur. nam & Ariſtoteles plurimorum poetarum in tradenda doctrina exempla recitat, quos tamen improbat. Ex Græcis non habemus, qui uſi ſint hoc terri-

bilium, & miserabilium rerum genere, quod à scænæ apparatu proficiscitur, nisi Aeschylum, qui parum, aut nihil seruare artis præcepta uisus est. quia nondum tragædia ad eam perfectionem peruenerat sua ætate, ut hæc seruarentur, quæ arte omnino tradita sunt. nam neque tragædias suas spatio unius solis terminat: ut præcipit Aristoteles, ut reliqua omittamus. De tragicis uero poetis nostri temporis, qui hoc genere rerum terribilium, & miserabilium floruerunt, quod à scænæ apparatu proficiscitur, quia tantum à perfecta tragædiæ forma, quantum ab excellentium tragicorum ætate distant, plura non dicimus. Quare ex hac improborum, atque iniquissimorum hominum in Horatium accusatione in eo tractatu, qui contra Canaces tragædiam scriptus est, reliqua eiusdem generis existimamus. Pueros] More Græcorum filios dixit: ut etiam in Odis:

„ Dicam & Alciden, puerosq; Ledæ.

Trucidet] Non dixit, occidat, sed trucidet ad immanitatem illius exprimendam, quasi truncando minutatim cedat. Aut humana palàm nepotum coquat exta nefarius Atreus] Quæ postea Thiesti patri apponat comedenda, quod à Cheremone in Thieste narratum uerisimile est, quod tragediæ ; argumentum ille tractauit, & Chanthärus, & Phileterus: ut Atheneus affirmat: ad quos fortasse allusit Horatius hoc loco, eos commendans, si seruauerint, damnans, si neglexerint: hæc uero quantum attinet ad terribilia, & miserabilia euitanda. Nefarius] Ex sua sententia cum asseueratione nefarium appellat Atreum Horatius, cum & innocentes pueros occiderit, & occisorũ exta decocta fratri tradiderit epulanda. Aut in auem Pro

gne uertatur, Cadmus in anguem] De incredibili, & portentoso, ut appellat Aristoteles, genere argumenti hoc dixit, hoc est, de secunda rerum parte tantummodo referendarum, nō autē in scæna agendarum. Vnde & paulo post:

» Ficta uoluptatis causa sint proxima ueris,
» Nec quodcunque uolet poscat sibi fabula credi,
» Neu pransæ lamiæ uiuum puerum extrahat aluo.

Tragædiam uero Prognes nemo scripsit, quod sciam, sed Terei apud Græcos Sophocles: ut meminit Aristoteles in Poetica, quam desideramus. ubi coniunctim & de Progne tractatum uerisimile est. Cadmus in anguem] In draconem: quis uero Cadmi sumpserit argumentum incertum est, credibile tamen est ab aliquo sumptum, quod ad nostra tempora nō peruenerit. hoc uero de Progne, & Cadmo dixit: ꝙ attinet ad ea, quæ fieri non possunt. unde prudentissime Euripides nec conuersam facit in scæna, neque intus, Hecubam in canem; sed Polimnestorem futurum illi prædicentem inducit. Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi] Concludit præceptum de rebus ex sua sententia. Ostēdis] Idest re præsente ostendis. Ostendere enim est rem præsentem ore protenso indicare. cum uero de his loquatur, quæ in scæna ante omnium oculos aguntur, proprie dixit ostendis. Sic] Hac ratione: hoc modo: hoc est filios à Medæa publice trucidatos, Cadmum in anguem conuersum. In credulus odi] Odi ad nefanda, & crudelia, quæ non possunt sine summo odio aspici, ac terrore: Incredulus ad ea, quæ fieri non possunt, quæ uidentur naturæ plurimum repugnare. siue ad nefaria tantummodo.

Neue minor quinto, neu sit productior actu
Fabula, quæ posci uult, & spectata reponi.

Cum iam de tragædiæ, & comædiæ qualitate ex personis, & rebus copiose tractauerit: de earundem quantitate, & magnitudine præcipit hoc loco Horatius: ait autem fabulã congruenti magnitudine esse oportere: hoc est nec maiorẽ quinque actibus, nec minorem: ne, si plurium partium sit, fastidium pariat; si pauciorum, imperfectum habeat nescio quid. Nam quemadmodum siue animal, siue quodcunque ex aliquibus compositum non ordine tantum, uerum etiã congruenti magnitudine constare debet: quando quidem ex magnitudine, ordineq; pulchrum oritur. ita & fabulis congruam magnitudinem inesse oportet: quam memoria facilè complectamur. Sicuti enim, si perexiguum animal est, in eo pulchritudo considerari minime potest. nam confunditur in re perexigua consideranda speculatio. Ita pari ratione quod omnino permagnum est, contemplantium considerationem elabitur. Fabula] Aut penitus ficta, aut mixta: intelligit autem comædiam, & tragædiam. Quæ posci uult, & spectata reponi] Idest quæ semel spectata uult posci, ut reponatur, & iterum recitetur. quemadmodum Terentij Eunuchus, qui quinquies recitatus est poscentibus omnibus, siue alludit ad ueterum consuetudinem, qui libros optimos quosque in bibliothechas reponebãt, & præcipue in bibliotecha Palatina, de qua in epistolis:

» Et tangere uitet
» Scripta Palatinus quæcunq; recepit Apollo.

Vult] Præbet sensum uoluntatis rei inanimatæ.

Nec Deus intersit, nisi dignus uindice nodus
Inciderit.

Duo esse personarum genera ex sententia Horatij supra diximus, humanarum unum; diuinarum alterum: cū uero de humanis ex animi perturbationibus, & ætatum moribus copiose præceperit, de diuinis hoc loco ordinate pertractat: quo modo scilicet in fabulis induci debeant. ait autē non esse ita inducendas, ut nihil ab humanis differant, sed cum necessitas ipsa, difficultasq; rerū postulauerit: ut semper aliquid, quod supra hominem sit, moliantur. hoc uero à Platone sumptum est, qui ita inquit: nisi forte quemadmodum tragici, quoties ambigunt, commentitijs quibusdā machinamentis ad deos confugiunt. Vnde cū Vlysses apud Sophoclem specularetur Aiacem, iam tum in furorem conuersum, uideretq; eum continuo cædentem greges? dubiusq; admodum esset, nec posset causam conijcere, qua id ipse efficeret, ei omnia aperientem prudentissime facit Mineruam Sophocles. Neque enim quisquam mortalium interiorem furiosorum hominum mentem dignouisset, nisi deorum admonitione, Palladisq; præcipue, quæ omnibus mentes & prebet, & adimit, easdemq; agnoscit. Quare ex hoc præcepto ita Vlyssem facit loquentem, eiq; respondentem Mineruam:

» ὀδ. καὶ πρὸς τί δυσλόγιστον ὧδ' ᾖξεν χέρα;
» ἀθ. χόλῳ βαρωθεὶς τῶν ἀχιλλείων ὅπλων.
» ὀδ. τί δῆτα ποίμναις τήνδ' ἐπεμπίπτει βάσιν;
» ἀθ. δοκῶν ἐν ὑμῖν χεῖρα χραίνεσθαι φόνῳ.
» ὀδ. ἦ καὶ τὸ βούλευμ' ὡς ἐπ' ἀργείοις τόδ' ἦν;
» ἀθ. κἂν ἐξέπραξεν, εἰ κατημέλησ' ἐγώ.
» ὀδ. ποίαισι τόλμαις ταῖσδε, καὶ φρενῶν θράσει;
» ἀθ. νύκτωρ ἐφ' ὑμᾶς δόλιος ὁρμᾶται μόνος.
» ὀδ. ἦ καὶ παρέστη, κἀπὶ τέρμ' ἀφίκετο;

» ἀθ. καὶ δὴ 'πὶ δισσαῖς ἦν στρατηγίσιν πύλαις.
» ὀδ. καὶ πῶς ἐπέσχε χεῖρα μαιμῶσαν φόνου;
» ἀθ. ἐγὼ σφ' ἀπείργω, δυσφόρους ἐπ' ὄμμασι
» γνώμας βαλοῦσα, τῆς ἀνηκέστου χαρᾶς.
» καὶ πρός τε ποίμνας ἐκτρέπω, σύμμικτά τε,
» λείας ἄδαστα βουκόλων φρουρήματα.
» ἔνθ' εἰσπεσὼν, ἔκειρε πολύκερων φόνον,
» κύκλῳ ῥαχίζων. κἀδόκει μὲν ἔσθ' ὅτε,
» δισσοὺς ἀτρείδας αὐτόχειρ κτείνειν ἔχων
» ὅτ' ἄλλοτ' ἄλλον, ἐμπιτνῶν, στρατηλατῶν.
» ἐγὼ δὲ φοιτῶντ' ἄνδρα μανιάσιν νόσοις,
» ὤτρυνον, εἰσέβαλλον εἰς ἕρκη κακά.
» κἄπειτ' ἐπειδὴ τοῦδ' ἐλώφησεν φόνου,
» τοὺς ζῶντας αὖ δεσμοῖσι συνδήσας βοῶν,
» ποίμνας τε πάσας, εἰς δόμους κομίζεται.
» ὡς ἄνδρας, οὐχ ὡς εὔκερων ἄγραν ἔχων.
» καὶ νῦν κατ' οἴκους συνδέτους αἰκίζεται.

Ecce igitur, nodum dignum uindice, in quo dissoluendo Palladis auxilio opus fuerat. Eodem modo apud Euripidem *in* Horeste Apollo: Venus, & Diana *in* Hippolito: Minerua *in* Iphigenia Taurica, *in* Rheso, & *in* Troadibus *inducitur. maxime autem absurdum uidetur de inuocatione, ut non nulli uolunt, ab* Horatio *dictum existimare: cum hoc in loco de personis agat in tragœdia, & comœdia inducendis, & præterea illud sequatur: nec quarta loqui persona laboret, quod minime* Epopeiæ, *sed tragœdiæ, & comœdiæ conuenit.* Dignus uindice nodus] Exponente, & liberante te ab ignoratione rerum. Vindex enim pro liberatore, & assertore rei difficilis hic accipitur. Quare quod Plato proprie dixit: quoties ambigunt, Horatius per periphrasim cir=

cumscribit: nisi dignus uindice nodus inciderit. ponitur autem nodus pro re dubia, ac difficili, quæ indigeat explicatione, & solutione.

Nec quarta loqui persona laboret.

Cum de personarum qualitate iam dixerit: nunc de quantitate earundem pertractat, quot scilicet loquentes uno tẽpore in scæna induci debeant. ait autem, quartam personã, licet in scæna admittatur aliquando, interloqui tamen aut minime, aut rarò, aut pauca quædam debere: quòd multorum sermones mentem confundant auditorum. Hoc enim per illud, laboret, uidetur sibi Horatius uoluisse, non quòd nullo pacto quarta persona recipiatur, ut nonnulli uoluerunt, cum id præcipue Græcorum, & Latinorum obseruationibus uideatur repugnare. Histrionum autem numerum, ut ait Aristoteles, ex uno in duos Aeschilus primus auxit, sermonemq; primarum partium instituit, quos Sophocles ipse cum scænæ ornatu ad tertias usq; produxit.

Authoris partes chorus, officiumq; uirile
Defendat: neu quid medios intercinat actus,
Quod non proposito conducat, & hæreat apte.
Ille bonis faueatq;, & consilietur amice,
Et regat iratos, & amet peccare timentes:
Ille dapes laudet mensæ breuis: ille salubrem
Iustitiam, legesq;, & apertis ocia portis:
Ille tegat commissa, deosq; precetur, et oret:
Vt redeat miseris, abeat fortuna superbis.

Cum in tragædia, et comædia chorus interponatur, qui uel aliquid inter unum, & alterum actum solus concinat, ut

detineat spectatores: uel interdum unius personæ munere fungens cum reliquis histrionibus colloquatur: coniunctim præcipit quem illi sermonem in utraq; re tribuamus. Huiusmodi autem conuenire, inquit, ut eas partes suscipiat defendendas, quas author, si ei daretur in tragædia, uel comædia locus: ut in Epopeia, ipse defenderet: præterea bene uiuendi præcepta ita rei actæ respondens, ut aptissime cohæreat ex grauissimorum philosophorum scriptis complectatur: ut propositæ rectæ conscientiæ præmio ad uirtutē inuitet, a uitioq; uel eius turpitudine, uel etiam metu pœnarum deterreat: continebit autem recte colendæ uitæ institutiones, si modo, ut oportuerit, imperio rationis iracundiam rexerit. modo parsimoniam laudarit: modo leges, atque iustitiam commendauerit: modo pacem populis exoptauerit: modo fidem in commissis seruauerit: modo deos pro indigne uexatorum salute, iniuriasq; ijs facientium pernicie precatus fuerit. Authoris partes defendat] *Quas ipse author defenderet, si ei, ut in Epopeia, ita in tragædia, uel comædia, daretur locus. Solent enim plerumq; authores in rebus bonis, aut malis suas sententias interponere uel reprehendentes, ut res postulauerit, uel commendantes: ut apud Virgilium.*

» *Heu uatum ignaræ mentes; quid uota furentem,*
» *Quid delubra iuuant?* Et
» *Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?*

Nonnulli uero partes authoris defendere eum a maleuolorum contumelijs expurgare intelligunt: ut in Andriæ prologo fecit Terentius, quod in choro fecisset libentius, si id quidem sibi quoq;, ut antiquioribus comædiarum scriptoribus, licuisset, quod Aristophanē in nebulis, & Sopho=

clē in Hippone, & Euripidem in Danae fecisse Iulus Pollux attestatur. Authoris] Quamuis authorem dicat, quod nomen tam ad poetas, quàm ad oratores extenditur, poetam tamen intelligit: eadem elocutione Quintilianus Latinos authores, summos authores, eminentissimos authores sæpissime dixit; licet apud Ciceronem in hac significatione aut rarò, aut fortasse nunquam reperies: Actoris legit Grifolus, actorem intelligens per excellentiam hypocritā, qui primas partes agit, ut Aiacem, Horestem, Medæam: cuius partes choro defendendas esse, ait intellexisse Horatiūs: quod cum ijs uidetur pugnare, quæ dicuntur in his carminibus. Quomodo etenim bonis fauerit, & peccare timentes se amare ostenderit, si Medeam defenderit omnium, qui unquam fuerunt, & scelestissimam, & immanissimā, chorus ? quam in eo ipso his uerbis Euripides maxime detestatur:

» ἰὼ γᾶ τε, καὶ παμφαὴς ἀκτὶς
» ἀελίου, κατείδετε, εἴδετε τὰν
» ὀλομέναν γυναῖκα, πρὶν φοινίαν
» τέκνοις προσβαλεῖν χέρ' αὐτοκτόνον.

Chorus itaque actorem, seu hypocritam non semper tuetur, ut putat Grifolus, sed si bonus fuerit, & dignus defensione. nam malos non solùm accusabit, sed ijs etiam imprecabitur: ut à Sophocle, & Euripide seruatum licet conijcere. Quam ob rem si actoris potius, quàm authoris scripsit Horatius: hoc sensu dixisse crediderim. agat primum chorus, & actoris partes sustineat: deinde ita agat, ut uirili officio satisfaciat, idest uehementer, & ut uiro dignum est; postremò, ne extra propositum euagetur. nō enim satis est, si uehementer, animoseq; agat, notandis uitijs, uirtutibusq;

extollendis : sed hoc etiam requiritur, ut ea, quæ agendo pronunciat, cum ipsa re, idest cum tragœdiæ argumento cohæreant. Officiumq; uirile] Quod ad unamquamq; uirtutis partem spectauerit. hoc enim officium uirile intelligo, cum nihil magis in uita homines efficere deceat, quàm quod cum uirtute coniunctum sit : quæ cum uiro sit maxime propria, ab eo etiam nomen sumpsit. nisi malis officium uirile ad fortitudinem, atque animi magnitudinem referre, quæ à Græcis ἀνδρεία dicitur: ut facit Seneca sub chori persona in Hercule Oeteo his uerbis :

„ *Nunquam stygias fertur ad umbras.*
„ *Inclyta uirtus: uiuite fortes,*
„ *Nec Letheos sæua per amnes*
„ *Vos fata trahent: sed cum summas*
„ *Exiget horas consumpta dies,*
„ *Iter ad superos gloria pandet.*

Vbi uirtutem pro fortitudine accipit : Defendet aũt officiũ uirile chorus, si bonis, partes authoris suscipiẽs, ut diximus, fauerit, fauebit autẽ bonis, si ad rei, qua de agetur, propositam inuentionem modo iracundiam cohibuerit : modo iustitiam, atque parsimoniam laudarit: modo pacem commendauerit, & reliqua executus fuerit, quæ his carminibus breuiter enumerantur. Neu quid medios intercinat actus] Hoc est nil canat in medio actuum, quod præcipue ad officium uirile pertinuerit, quod extrà propositum sit, minimeq; deceat: Hoc autem euitabimus, si modo iracundiam, ut in Thieste; modo crudelitatem, ut in Medæa, detestabimur; modo pudicitiam, ut in Hippolyto; modo fortitudinem, ut in Hercule summis laudibus extulerimus : ut cum Philosophiæ moralis præcepta adhibeamus, ita tamen

men ad propositam inuentionem adiungamus, ut cum re ipsa conuenire uideantur. Ille bonis faueat] *Vberius explicat, quid per, officium uirile defendere, sibi uoluerit: hoc est bonis fauere. fauet autem bonis chorus, in* Helectra *apud* Sophoclem *eius pietatem commendans, &* Clitemnestræ *improbitatem incusans:*

» ἰὼ παῖ παῖ δυστανοτάτας
» ἠλέκτρα ματρὸς, τίν' ἀεὶ
» τάκεις ὧδ' ἀκόρεστον οἰμωγὰν,
» τὸν πάλαι ἐκ δολερᾶς ἀθεωτάτας
« ματρὸς ἁλόντ' ἀπάταις ἀγαμέμνονα,
» κακᾷ τε χειρὶ πρόδοτον, ὡς
» ὁ τάδε πορὼν
» ὄλοιτ', εἴμοι θέμις τάδ' αὐδᾶν.

Quibus uerbis bonis fauere chorum uidemus. Et consilietur amice] Horatij *mentem, & uetustissimorum exemplarium authoritatem secuti, consilietur, restituimus, cum concilietur antea legeretur.* Nihil *enim choro magis proprium esse uidetur, quàm suadere, hortari, monere, consolari, reconciliare, quæ omnia hoc uerbo complexus est. Quare nisi* Horatius *ita dixisset, omisisset profectò eam partē, quæ choris maxime propria esse uidetur.* Neq; *uero infrequens cuiquam hoc uerbum uideri debet, cum eo etiam in* Odis *uta:ur:*

„ Hac Quirinus
„ Martis equis Acheronta fugit,
„ Gratum elocuta consiliantibus
„ Iunone diuis,

Est autem, amice consiliari, consulere ut amicis solemus, hoc est minime dolose, sed ut amicum amico conuenit, sum

ma cum fide, & integritate: consulit autem bonis amice chorus, cum in omnibus tragœdijs apud Sophoclem, tum maxime in Oedippo Tyranno his uerbis:

» πιθοῦ θελήσας, φρονήσας
» τ' ἄναξ λίσσομαι. *Et paulo post*
» τὸν οὔποτε πρὶν νήπιον,
» νῦν τ' ἐν ὅρκῳ μέγαν,
» καταίδεσαι.
» τὸν ἐναγῆ φίλον μήποτ' ἐν αἰτίᾳ
» σὺν ἀφανεῖ λόγῳ ἄτιμον ἐκβαλεῖν.

Et regat iratos] *Per singularia Horatius declarat plenius, quod generatim dixerat, partes authoris, & officium uirile defendere, & bonis fauere, ijsq; consiliari. Regat iratos*] *Per ea, quæ contra iracundiam dixerit: ut in Aiace, ut iratum Menelaum leniat:*

» Μενέλαε, μὴ γνώμας ὑποστήσας σοφάς,
» εἶτ' αὐτὸς ἐν θανοῦσιν ὑβριστὴς γένῃ.

Et ad Agamemnonem paulo post:

» εἴθ' ὑμὶν ἀμφοῖν νοῦς γένοιτο σωφρονεῖν.
» τούτου γὰρ οὐδὲν σφῷν ἔχω λῷον φράσαι.

Et amet peccare timentes] *Non timentes propter propositas pœnas, sed uirtutis amore timentes peccare. neq; enim commendari debent, qui pœnarum metu à sceleribus se continent, sed qui uirtutis amore. Quare cum idē sit, amare, peccare timentes, & bonis fauere: cum superioribus partibus ex tragœdiarum choris exempla attulerimus, ad hāc partem nullum affero. Ille dapes laudet mensæ breuis*] *Et per hoc priuatum mediocrium hominum statum, tanquam magis publico, & regio exoptandum, & eligendū: ut in Thieste apud Senecam facit chorus:*

» Stet, quicunque uolet, potens
» Aulæ culmine lubrico:
» Me dulcis saturet quies.
» Obscuro positus loco
» Leni perfruar ocio.
» Nullis nota Quiritibus
» Aetas per tacitum fluat.
» Sic cum transierint mei
» Nullo cum strepitu dies,
» Plebeius moriar senex.
» Illi mors grauis incubat,
» Qui notus nimis omnibus
» Ignotus moritur sibi.

Mensæ breuis dapes] Idest illud uitæ genus, quod nō splē-didiora, & superbiora conuiuia, &, ut alibi ipse dixit, regios apparatus admittat, sed breuiori mensa priuatorum more contentum est. Vnde & illud de Tigellio dictum in Sermonibus aperte declarat, quid hoc loco sibi per dapes mensæ breuis uoluerit Horatius:

» Modo reges, atque tetrarchas:
» Omnia magna loquens, modo sit mihi mensa tripes, &
» Choncha salis puri.

Mensæ breuis] Idest tenuis, & angustæ, eodem modo de eadem re Seneca:

» Tutusq; mensa capitur angusta cibus:

Siue intelligit uictus parsimoniam, idest eas dapes, & ea conuiuia, quæ breuissimo temporis interuallo ad eorum differentiam, quæ ad Solis usq; ortus perdurare dicuntur: Ille salubrem iustitiam] Quam solam uirtutem grauissimi philosophi iudicarunt; cum nunquam in uitium dela

batur; sed prudentiam, fortitudinem, temperantiam, si sibi adiuncta sint, uirtutes efficiat, sin contrario, iniustitiæ uitiositates. Atque ideo sapientissime Socrates apud Platonem, quod cum ea fieret, uirtutem; quod absq; illa, prauitatem existimabat: cũ nihil penitus laudari possit, quod ab ea seiunctum sit. Quam ob rem recte ad inuicem uirtus, & iustitia conuertentur: ut & uirtutem solá iustitiá, & iustitiá solá uirtutẽ esse dicamus; qua qui præditi sunt, uiri boni nominantur. appellat autem salubrem. nam ciuitates illæ ægrotant, in quibus iustitia minime seruatur, ac uiget. Iustitiam uero laudat chorus apud Euripidem in Andromache eam uitæ rationem approbans, in qua nulla præter iustitiam potentia priuatim, & publice ualeat:

» ταύταν ἤνεσα,
» ταύταν καὶ φέρομαι βιοτὰν,
» μηδὲν δίκας ἔξω,
» κράτος ἐν θαλάμοις,
» καὶ πόλει δύνασθαι.

Salubrem] *Iustitia enim regna, et imperia conseruantur, & publica ciuium, et cõmunis salus continetur.* Legesq;] *Quibus bonis præmia, improbis pœnæ decernuntur, honesta iubentibus, prohibentibusq; contraria: Has tacite laudat chorus apud eundẽ in Supplicibus, dum ciuitatis opem implorat ad succurendum legibus, ne à mortalibus polluãtur, & apud Sophoclem in Oedypo Tyranno,*

» εἴμοι ξυνείη φέροντι μοῖρα τὰν
» εὔσεπτον ἁγνείαν λόγων
» ἔργων τε πάντων, ὧν νόμοι
» πρόκεινται ὑψίποδες οὐρανίαν
» δι' αἰθέρα τεκνωθέντες. ὧν

» ὄλυμπος πατὴρ μόνος, οὐδένιν
» θνατὰ φύσις ἀνδρῶν ἔτικτεν,
» οὐδὲ μήν ποτε λάθα κατακοιμάσει.
» μέγας ἐν τούτοισ θεός,

Et apertis ocia portis] Pacem, & concordiam per ea, quæ pacis tempore fieri solent, circumscripsit : cum quæ fiunt belli tempore longe contraria sint : ut illud

„ *Qua mœnia clausis*
„ *Bellum acuunt portis:*

Comendat autẽ chorus pacem cum bello inprecatur, quod facit apud Sophoclem in Aiace his uerbis:

» ὤφελε πρότερον αἰθέρα δῦναι
» μέγαν, ἢ τὸν πολύκοινον ᾅδαν,
» κεῖνος ἀνήρ, ὃς στυγερῶν
» ἔδειξεν ὅπλων ἕλλασι κοινὸν ἄρη.
» ἰὼ πόνοι πρόγονοι πόνων.
» κεῖνος γὰρ ἔπερσεν ἀνθρώπους.
» κεῖνος οὔτε στεφαίων,
» οὔτε βαθειᾶν κυλίκων
» νεῖμεν ἐμοὶ τέρψιν ὁμιλεῖν,
» οὔτε γλυκὺν αὐλῶν ὄτοβον,
» δύσμορος, οὔτ᾽ ἐννυχίαν
» τέρψιν ἰαύειν
» ἐρώτων.
» ἐρώτων δ᾽ ἀπέπαυσεν.

Et apud Aristophanem in Pace :

» χαῖρε χαῖρ᾽ ὦ φιλτάθ᾽ ὡς
» ἀσμένοισιν ἡμῖν ἦλθεσ,
» σῷ γὰρ ἐδάμημεν πόθῳ,
» δαίμονα βουλόμενοι

» εἰς ἀγρὸν ἀνθρώπων,
» ἦσθα γὰρ τὸ μέγιστον ἡμῖν
» κέρδος ὦ ποθουμένη
» πᾶσιν, ὁπόσοι γεωργι-
» κὸν βίον ἐτρίβομεν,
» μόνη γὰρ ἡμᾶς ὠφέλεις,
» πολλὰ γὰρ ἐπάσχομεν.
» πρὶν ποτ' ἐπὶ σοῦ γλυκέα,
» κἀδάπανα καὶ φίλα,
» τοῖς ἀγροίκοισι γὰρ ἦσθα
» χίδρα καὶ σωτηρία,
» ὥστε σε τά τ' ἀμπέλια
» καὶ τὰ νέα συκίδια
» τἄλλα θ' ὅσ' ἐστὶ φυτὰ,
» προσγελάσονταί σε λαβόντ' ἄσμενα,

Ille tegat commissa] *Hoc est sit fide plenus in commissis tegendis. Fidei etenim comes est taciturnitas, quae in re cōmissa tegenda maxime cernitur. Vnde Simo ille Terentianus:*

,, *Nihil istac opus est arte ad hanc rem, quam paro,*
,, *Sed his, quas semper in te intellexi sitas,*
,, *Fide, & taciturnitate.*

Eadem elocutione & in epistolis:

,, *Arcanum neque tu scrutaberis ullius unquam,*
,, *Commissumq; teges:*

Tegit autem commissa chorus in Philoctete: ubi rem omnem dissimulans ita Vlyssi, & Atridis imprecatur apud Sophoclem:

» ὀρεστέρα παμβῶτι γᾶ
» μᾶτερ αὐτοῦ Διός,

» ἃ τὸν μέγαν πακτωλὸν εὔχρυσον νέμεις,
» σὲ κἀκεῖ μᾶτερ
» πότνι' ἐπηυδώμαν,
» ὅτ' ἐς τόνδ' ἀτρειδᾶν
» ὕβρις πᾶσ' ἐχώρει,
» ὅτε τὰ πάτρια τεύ-
» χεα παρεδίδοσαν.
» ἰὼ μάκαιρα ταυρο
» κτόνων λεόντων ἔφεδρε &c.

Sed uideat prudens lector, ne pro, tegat commissa, legendũ sit, regat commissa, propter similitudinem literarum. hoc enim choris magis proprium est, ut quae sibi commissa sunt diligenter custodiat, & tueatur: ut facit chorus apud Sophoclem in Philoctete, qui rem commissam diligenter exequitur. Vnde quaerenti quid in ea re facere eum oporteat, Neoptolemus respondet, dandam operam, ut praesentia curet. Deosq; precetur, & oret, ut redeat miseris, abeat fortuna superbis] Redeat miseris prospera fortuna: ut facit chorus in Aiace his uerbis:

» ἀλλ' ἀπερύκοι
» καὶ ζεὺς κακὰν καὶ φοῖβος ἀργείων φάτιν.

Abeat fortuna superbis] qui semper humilioribus iniurias inferunt: ut facit chorus apud eundem in Electra.

» ὡς ὁ τάδε πορὼν
» ὄλοιτ', εἴ μοι θέμις τάδ' αὐδᾶν.

Tibia, non ut nunc orichalco uincta, tubaeq;
Aemula, sed tenuis, simplexq; foramine pauco
Aspirare, & adesse choris erat utilis; atque

Nondum spissa nimis complere sedilia flatu:
Quò sanè populus numerabilis: utpote paruus,
Et frugi, castus, uerecundusq; coibat.
Postquam cæpit agros extendere uictor, & urbem
Latior amplecti murus, uinoq; diurno
Placari Genius festis impune diebus.
Accessit numerisq;, modisq; licentia maior.
Indoctus quid enim saperet, liberq; laborum·
Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
Sic priscæ motumq;, & luxuriam addidit arti
Tibicen: traxitq; uagus per pulpita uestem.
Sic etiam fidibus uoces creuere seueris;
Et tulit eloquium insolitum facundia præceps,
Vtiliumq; sagax rerum, & diuina futuri
Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.

Cum supra de choro multa copiose, & de rebus in eo continendis præceperit: ordinate de melodia pertractaturus, ad quam chori modulationes aptarentur, sumpta hinc occasione ostendit qualis iam antea illa Romæ adhibita fuerit; rudis scilicet, & incondita: qualisue postea suauior scilicet, ac delicatior pro populi Romani ingenio reddita sit: utpote antea casti, ac seueri: suis uero temporibus delicati, & tanquam lasciuientis: quantumq; ars ipsa conscribendorum carminnm, quæ à choro concinerentur, paulatim creuerit ornatu uerborum, & grauitate sententiarum: & musica ipsa instrumenta, & uestimenta luxuriem quasi quandã, lasciuiamq; assumpserint: Ait autem primo tibias, easq; ad modum tenues, ac simplices choris solitas accommodari tũc utiles, & quæ satis essent casto, uerecundoq; populo: Postea uero crescente in dies Romæ paulatim hominum multitudine, atque una luxurie grandiores adhibitas, orichalcoq;

uinctas: ut formæ, & uocis magnitudine cum tubis certarent: honestiora deinde addita uestimenta, cum prius aut nullis, aut perexiguis uterentur, Vltimoq; maiori arte subiecta scientia, atque elegantia, odes conscriptas illustrioribus uerborum luminibus, grauioribusq; sentẽtijs refertas; cum in ijs antea rerum, & uerborum uenustas plurimum desideraretur. Sed antequam ad ea explicanda peruenium, quæ ab Horatio de accessione melodiæ hoc in loco tradita sunt: uidentur ea esse refutanda, quæ à Grifolo obijciuntur, ne de populo Romano hæc dicta esse intelligamus: ut inde omnia clarius, & dilucidius percipiantur. Tria autem sunt in primis, quibus nititur Grifoli opinio, Tibiam non fuisse à Romanis inuentam: neq; tibiæ foramina quẽquam ex Romanis addidisse; neque uestimenta inuenisse: neque Romanum populum post primam fabulæ actionem paruũ, aut numerabilem fuisse: cum post bella punica Græcis Romanus admorit acumina chartis, & cum præcipue etiam multo ante ex censu Tullij octoginta millia ciuium reperta sint. His gradatim respondeo: Horatium non à Romanis primo tenues, deinde maiores factas, & inuentas tibias; sed primo apud eos tenues choris, deinde suo tempore maiores adhibitas dicere; cum dicat superiori tempore tibiam tenuẽ, ac simplicem paucis admodum, uel potius nullis foraminibus aspirare, & adesse choris fuisse utilem; cum pauci tũc admodum essent spectatores, deinde etiam suo tempore maiorem factam, orichalcoq; uinctam. Quam ob rem nullum in his uerbum de tibiæ inuentione, sed tantummodo de accessione uideo: Quòd uerò ait neminem ex Romanis tibiæ foramina addidisse: uidetur sine dubio ad uerba Horatij parum attendere. neque enim ille hoc dicit sed priscæ,

motumq́;,& luxuriam suis temporibus additam arti non ad foraminum inuentionem,sed ad tibicinum sui temporis laudem,soniq́; uarietatem,ac iucunditatem. De uestimentis nihil dico,cum ex uerbis Horatij nihil tale percipiatur, quale Grifolus asserit.neque enim à Romanis inuenta,sed tantummodo scribit adhibita. Quare cum nullum sit uerbum neque de tibiæ, neque de uestimentorum, neque de carminum inuentione,sed de accessione tantummodo, ut, qui omnia diligenter,& iuste perpenderit, apertissime iudicabit:accedo ad reliqua. Loquitur igitur Horatius de ea parte comædiæ,& tragædiæ, quæ cum separata actio sit, multo etiam ante utriusq; actionem cœpit esse. Quam ob rem de melodiæ augumẽto pertractaturus choros tantum modo nominat,qui non parum ante comædias, & tragædias Romæ adhibiti sunt:primo à Numa Pompilio: ut ex his Liuij uerbis colligitur:Solios item duodecim Marti Gradiuo legit,tunicaq́; pictæ insigne dedit, & super tunicam ænum pectori tegumen, cœlestiaq; arma,quæ ancillia appellantur ferre, ac per urbem ire canentes carmina cum tripudijs,solenniq́; saltatu iussit. Ecce chorum Saliorum: quandoquidem nihil aliud ille est, quàm canentium lætitiæ causa,& saltantium multitudo; Vnde Plato in secundo de legibus Chorea uero, inquit, omnis tripudium simul est,& concentus.Siue cuiuscunque hominum generis collectio, qua in significatione frequentissime usurpatur à Platone tum in Protagora, tum alijs etiam pluribus locis. quòd uerò in his Liuij uerbis de tibia choris adhiberi solita desideratur,supplet Dionisius Alicarnaseus,de hac eadẽ re uerba faciens:Mouentur enim, inquit, Salij ad tibiam ex modulo enoplijs motibus, quinque simul, ac incisim,

quinque patria quædam canentes carmina cum tripudijs, solenniq; saltatu simul cum choreis: qua expositionis ratio ne tolluntur omnia, quæ de populi paucitate, & urbis ma gnitudine lectorum animos ancipites reddere poterant. Vnum tantummodo reliquum est, quod obijcitur à Grifo= lo, populum Romanum sub Romulo neque frugi, neque castum, neque uerecundum fuisse; cum è sceleratorum ho minum in Asylum confugientium numero fuerit: quod nihil obstat, cum præsertim & ille sub Numa, de quo lo= quor, & sub cæteris regibus religione, & optima disciplina ita fuisse institutum affirmet; ut & castum, & frugi, & uerecundum fuisse minime neget. Quòd uero ait è Ser. Tullij censu octoginta millia ciuium censa: nihil commo= ueor; cum chorus primo à Numa multo ante censum Ser= uij Tullij plusquam. C. annis inceperit, quod etiã si ita esset parum admodum me perturbaret; cum Horatius paruum dicat Romanum populum ad magnitudinem sui temporis eodem modo, quo Physici terram ad magnitudinem cæli puncti modum obtinere docent. Quam obrem non est ue= risimile Horatium, Romanum, Romæ domicilium haben= tem, Romæ tunc temporis hæc perscribentem, cum populũ, & urbem non addito nomine dicat, alium, uel aliã, quàm uel Romanum populum, uel Romanam urbem intelligere: eo præcipue tempore, quo sub Augusto uniuersi terrarum orbis imperium obtinebat: cum præsertim externi, urbis, et populi appellatione per excellentiam Romanum populum, & Romanam urbem intelligant. Quam ob rem cum nihil omnino Grifolus definiat, neque de quo populo loquatur Horatius, aperiat: nonnulli illius secuti sententiam fortas= e, quod ab Horatio dicitur, non de Romano populo, sed de

uniuersa hominum multitudine dictum existimauere: sed ij parum uidentur aduertere, populum esse iuris consensu, & communionis causa intra una mœnia societatem, ut Romanum, Carthaginiensem, Atheniensem, Lacedæmoniū, Thebanum. ijsdem & quod sequitur, magnopere refragatur, postquam cæpit agros extendere uictor, & urbem Latior amplecti murus: quod de uniuerso hominum numero in syluis degente dici minime posse crediderim. His igitur à nobis breuiter ueritatis causa ad utilitatem omnium explicatis, institutam interpretationem persequemur, et eo modo persequemur; ut proprijs quasi oculis intueri quiuis possit de populo Romano dici omnia. Tibia, non ut nunc orichalco uincta, tubæq; æmula] Plurima grauitate auctam ostendit suis temporibus tibiam, cum, tubæ parem, dicat; & æmulam, cum ea ex sonitus magnitudine quasi terrorem mortalium animis incutere uideatur. Orichalco uincta] Per hæc uerba tibiæ magnitudinem ostendit, tantā scilicet, ut ex duobus lignis fieri necesse fuerit, ac in medio orichalco uinciri. Quare non recte sentire uidetur Grisolus, dum tibijs putat ornamenti causa, non necessitatis adhibitum orichalcum: cum aliter significasse Horatium, qui uinctam dixerit, clarissimum sit. Quam ob rem per hæc uerba tibias eas fuisse conijcio, quibus etiam hodie utimur in solennioribus conuiuijs, diebus festis, ludisq; publicis: cum mediæ ære quoque hoc tempore uinciantur, pluribus in eo, & minutissimis foraminibus adhibitis, tubarūq; æmulæ sint ita dictæ; quòd primo ex gruum tibijs fieri cœpissent. Vincta] Hoc necessitatem non autem ornamentum uidetur demonstrare, ut declarauimus. Sed tenuis, simplexq; foramine pauco] Qualem fuisse ante Iagnim

primo Floridorum Apuleius refert, ut de ea illud Virgilianum dici potuerit:

» *Syluestrē tenui musam meditaris auena. Vnde & Dionisius Halicarnaseus de choris Satyristarum loquens adhibitis post Tarquinium eiectum* αὐλίσκους *appellat, idest: Tibicunculas, ut ita dicam. Quare multo minores fuisse antea Numæ temporibus credibile est. Tenuis] Ad formæ, & uocis quantitatem. Simplexq́; foramine pauco] Ad eiusdem formæ, & uocis magnitudinem. Tibiæ enim, quæ pluribus foraminibus constant continent præter formæ, uocis, & sonitus magnitudinem. Aspirare, & adesse choris erat utilis] Hoc est aspiratione sua comitari chori ipsius modulationes, & saltationes erat apta, & idonea. Aspirare] Per hoc uerbum tenuitatem, & lenitatem uocis uoluit significare, similitudine à uentorum flatibus sumpta, qui dum leniter flant, aspirare dicuntur: ut illud: Aspirant auræ in noctem; ad differentiam:*

» *Et uenti uelut agmine facto*

» *Qua data porta ruunt; & terras turbine perflant.*

Aspirare, & adesse choris erat utilis] Hoc ad chori saltationes, & cantum ad tibias uidetur pertinere: quod sequitur: atque nondum spissa nimis complere sedilia flatu: ad spectacula, ludosq́; publicos, in quibus etiam choros adhibitos canentium, uel saltantium uerisimile est. quia uero in ludis spectandis erant sedilia, antequam fieri theatra cœpissent, ideo adiunxit: atque nondum spissa nimis complere sedilia flatu. Sedilia] Non dixit theatrum, sed sedilia. nam eo tempore nullum adhuc erat: sed ubi ludi, & spectacula fiebant sedilia adhiberi consueuisse credibile est, nulla adhuc existente theatri forma. Primus enim M. Scau,

rus apud Romanos in ædilitate sua triginta dierum spacio duraturum fecit, quod fuit multo post adaucta iam Romæ multitudine. Nondum spissa nimis] Idest pauciora. Quo sanè populus numerabilis] Reddit rationem; cur dixerit nondum nimis spissa sedilia. quia nec pluribus opus erat; cum pauci admodum coirent: atque ideo tibia tenuis; simplexq; foramine pauco aspirare, & adesse choris erat utilis, atque nondum spissa nimis complere sedilia flatu. dixit autem numerabilem, & paruum quantitatem respiciens, frugi, castumq;, & uerecundum: morum qualitatem: ut fuisse sub Numa Pompilio, & sequentibus regibus diximus: Sunt autem, qui frugi, castum, & uerecundum, referant ad modos musicos, & ad sonum: quod nondum admisissent lasciuiam primi illi Romanorum, sed ijs contenti fuissent, qui in se castitatem, ac uerecundiam quandam retinerent. Vnde infra de accessione melodiæ suis temporibus adhibita eadem translatione dixit:

» Sic priscæ motumq;, & luxuriem addidit arti.
» Tibicen.

Quam expositionem non improbo. hanc siquis sequi uoluerit opinionem, interpretetur illud, frugi, simpliciori melodia, & simplicioribus rebus contentum; neque delicatiora quærentem: ut & frugi, & castus, & uerecundus ad idē referantur; quamuis quod subsequitur: uinoq; diurno placari genius festis impune diebus cæpit, magis ad priorē expositionē alludere uideatur. Postquam cepit agros extendere uictor] Quod attinet ad Romanæ ditionis magnitudinem non solum circumuicinorum populorum sub regibus uictorijs, sed uniuerso Italiæ imperio auctam; ut uidetur Florus significare his uerbis: Prima ætas sub regibus

fuit propè. CCL. *per annos, quibus circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus est: hæc erit eius infantia.* Sequẽs à Bruto, Colatinoq; Consulibus in Appium Claudium, Quintumq; Fuluium Consules CC. *annos habet, quibus* Italiam *subegit: hoc fuit tempus uiris, armisq; incitatissimum: ideo quis adolescentiam dixerit: & ideo, agros extẽdere, intellige; cum iam* Romanæ *ditioni uniuersam* Italiã *subegit, non autem cum finitimos superauit quia tum iam nulla numerisq;, modisq; licentia maior accesserat.* Et urbem Latior amplecti murus] Primum *enim urbs cum à* Romulo *condita est quatuor tantummodo colles mœnibus concludebat scilicet* Exquilinum *à* Septemtrione, Auentinum *à meridie,* Palatinum *ab oriente,* Capitolinum *ab occidente: inde à* Seruio *tribus insuper aucta scilicet* Quirinali, Viminali, & Cælio: *ultimo ab* Augusto *ad sexdecim regiones, portasue deducta, ampliorq;, ac latior reddita est. per magnitudinem autem urbis* Horatius *uult & ciuium multitudinem subintelligi, ponens continens pro contento, proprie locutus urbem dicens ad murorum circuitum; cũ ciuitas ad hominum copiam referatur.* Vinoq; diurno placari genius festis impune diebus] Idest *postquam nos cœpimus placare genium nostrum: hoc est genio, uoluptatibusq; indulgere: cum ad eas ex natura ipsa simus procliuiores, & propensiores, quàm ad reliqua.* Genius *autẽ est naturalis quædam animi propensio ad aliquam præcipue rem.* Quemadmodum *igitur ad mel apes: ita quidam ad studia literaria, quidam ad honestas actiones, quidam ad conuiuia, comesationesq; nati uidentur: ille uero dicitur genium placare, genioq; indulgere, qui suæ innatæ ex natura uoluptati, studioq; indulget.* Vinoq; diurno] Res ipsa

hortatur, ut quædam paulo altius repetamus, ut quid per uinum diurnum sibi uoluerit Horatius, facilius intelligatur. Non ignorandum est igitur apud ueteres diem ipsum tam æstiuum, quàm hibernum in duodecim horas diuisum fuisse: ut ex his Euangelij uerbis etiam conijcitur: Non ne duodecim horæ sunt diei? sed impares inter se cum ab ingressu solis in Capricornum ad eiusdem ingressum in Cancrum paulatim crescant, ab ingressu solis in Cancrũ usque ad ingressum solis iterum in Capricornum pari ratione decrescant, in æquinoctijs autem tantũmodo pares sint: ut ait Virgilius:

„ Libra die, somniq; pares ubi fecerit horas.

Vnde Horatius mobiles appellat; quòd modo crescant, modo decrescant: neque unquam in eodem statu sint per anni spatium: Diem autem intelligo temporis spatium ab ortu solis in occasum. Quòd uero horæ mutarentur, nec tamen unquam plures, quàm duodecim essent, ex horologio, quo utebátur tunc plures ueterum, tum Romani præcipue, semper duodecim horas indicante tam solstitio, quàm bruma collegimus: Singularum autem horarum singula fuisse officia his uerbis attestatur Martialis:

„ Prima salutantes, atque altera continet hora,
„ Exercet raucos tertia causidicos:
„ In quintam uarios extendit Roma labores:
„ Sexta quies lassis: septima finis erat:
„ Sufficit in nonam nitidis octaua palestris:
„ Imperat extructos frangere nona thoros.

Ad nonam igitur usque horam, idest si æstate ad uigesimã penè nostrarum, si hieme circiter uigesimam secundam, si uere uel autumno ad uigesimam primam dies integer, soli

dusq;

dusq; appellabatur; quòd penè totus negocijs tribueretur: post nonam reliquum tempus ad noctem referebatur, cum interim nihil quasi ageretur, sed post cænam quieti, somnoq; daretur; qui uero ante nonam horam genio indulgentes, conuiuijsq;, ac comessationibus uacantes cænabant: frangere solidum diem dicebantur, & partem de solido die demere: ut in Odis,

„ Pompei meorum prime sodalium,
„ Cum quo morantem sæpe diem mero
„ Fregi: coronatus nitentes
„ Malobathro Syrio capillos. Et in prima Ode
„ Est: qui nec ueteris pocula Massici,
„ Nec partem solido demere de die
„ Spernit: nunc uiridi membra sub arbuto
„ Stratus: nunc ad aquæ lene caput sacræ.

Quem locum parum uidetur considerasse Franciscus Louisinus; dum Tryphonis Cabrielij sententiam, hoc est ueritatem ipsam reprobans, putat partem de solido die demere, nihil aliud esse, quàm dormire, propter sequētem uersum ut ille ait: Nunc uiridi membra sub arbuto stratus: qua in re non aduertit ex antiquorum consuetudine locutum Horatium, qui innixi cubito, siue prostrati, & iacentes in lectulis epulabantur: ut ostendit Valerius Maximus libro secundo de institutis antiquis: Fœminæ, inquit, cum uiris cubātibus sedentes cænitabant, quæ consuetudo ex hominum conuictu ad diuina penetrauit. Nam Iouis epulo ipse in lectulum, Iuno, & Minerua in sellas ad cænam inuitabantur. & Virgilius:

„ Inde thoro pater Aeneas sic orsus ab alto:

Et Horatius in epistolis

„ Si potes Archiacis conuiua recumbere lectis:

Et in Odis

„ Et impium
„ Lenite clamorem sodales,
„ Et cubito remanete presso.
„ Vultis seueri me quoque sumere
„ Partem falerni.

Cum cænantes, & stratos alloqueretur. Quam obrem illud, stratus, non ad somnum, ut ille, sed ad antiquorũ morem refero. Horatius enim his uerbis artificiose, & latenter attingere uoluit primo genus uoluptatum, quod in commessationibus, & conuiuijs positum est, per illud: Est: qui nec ueteris pocula Massici: tum tempus, matutinum scilicet ante nonam horam, genio indulgent.bus peropportunum, per illud: Nec partem solido demere de die spernit: Vltimò locum conuiuijs aptissimum, & hominum generi uoluptatibus uacanti haud alienum, per illud: Nunc uiridi membra sub arbuto stratus: nunc ad aquæ lene caput sacræ. Sed hæc pauca sufficiant in re clarissima: cum etiam in secundo libro Odarum ad Pompeium hunc locum tacite interpretatus sit Horatius; quid scilicet sit partem de solido die demere: hoc est, ut diximus, morantem, & solidum diem frangere: non expectata nona hora, sed penè matutinis conuiuijs præter consuetudinem. Quam ob rem Horatius, ut tandem ad institutam interpretationem reuertamur, per uinum diurnum, compotationes, conuiuiaq; lasciuiora, & extraordinaria designat: utpote facta non post nonam horam, quod tempus ad noctem referebatur, ut diximus, sed in ipso solido, integroq; die. Vnde M. Tullius in epistolis huiusmodi conuiuia appellat cænas à mane

id est matutino tempore incipientes, nõ autem hora solita: Huiusmodi uero conuiuia non erant sobriorum, seuerio= rumq́; hominum, sed eorum, qui se totos tradiderant uo= luptatibus. atque ideo, diurno, dixit, ad hominum superio ris seculi differentiam, qui minime genio indulgebant, co= messationibusq́; uacabant; sed parce nona hora expectata comedebant. Vnde in epistolis:

» *Sic ignouisse putato*
» *Me tibi: Si cænas hodie mecum: ut libet: ergo*
» *Post nonam uenies. ì; nunc rem strenuus auge:*

Quæ uerba maxime declarant, antiquos omne tempus an= te nonam horam negocijs solitos tribuere, cum dicat: ergo post nonam uenies. nunc ì rem strenuus auge. atque ideo solidum diem usque ad nonam horam appellasse. quia to= tus negocijs tribueretur: per uinum autẽ conuiuia etiam, comessationesq́; intelligit Græcorum more, apud quos sim= posiorum nomine non solum compotationes, ut uox ipsa indicat, sed comessationes etiam continentur: eadem ratio ne & supra libera uina pro conuiuiis dixit, & infra, cum spectatorem potum dicit, pastum etiam significat, dum ait:

» *Eo quod*
» *Illecebris erat, & grata nouitate morandus*
» *Spectator, functusq́; sacris, & potus, & exlex.*

Festis diebus] *Quando homines liberi sunt à negociorum laboribus: ut dicet infra.*

» *Indoctus quid enim saperet, liberq́; laborum*
» *Rusticus urbano confusus, turpis honesto.*

Intelligit autem dies festos sacrificiorum, uel diuinarum epulationum: ut se ipsum interpretatur, cum dicit

» *Eo quod*

„ Illecebris erat,& grata nouitate morandus
„ Spectator functusq; sacris, & potus, & exlex.

De quibus plura Macrobius. Impune] Sine ulla infamiæ nota,cum antea infames putarentur apud castos, uerecundosq; homines illius ætatis,qui suis libidinibus quotidie indulgerent,nec à morum censoribus impunes relinquerentur. Accessit numerisq;,modisq; licentia maior] Cum hic locus ad rationem musices uideatur pertinere,prius inquirendum est, quot significationes numerus, & modus habeat: deinde qua hoc loco usus fuerit Horatius. Numerus igitur præter uulgarem significationem accipitur pro consonantia, quòd ea nihil aliud sit authore Aristotele,quàm ratio numerorum in acuto,& graui:& pro saltationibus, & choreis:ut apud eundem in libro de arte poetica:Numero uero ipso,inquit,seorsum ab armonia imitari saltantiũ est, quando quidem hi gesticulationis numerosa uarietate mores, perturbationes, actionesq; imitantur, & apud Virgilium:

„ Tum uero in numerum Faunosq; ferasq; uideres
„ Ludere:

Hoc est cum saltationibus, & gesticulationibus numerosa mensura ludere:& pro modulatione, & tempore alicuius soni,& cantilenæ seorsum à uerbis;ut apud eundem :

„ Numeros memini,si uerba tenerem:

Idest memini sonum,& modulationem cantilenæ, sed uerba eiusdem non memini,& apud M. Tullium in Paradoxis: Extra numerum si se moueat histrio exhibilabitur, & explodetur:hoc est extra mensuram soni,&,ut hodie dicimus, extra tempus. & pro rithmo equestris, pedestrisq; orationis : ut

„ Numerisq; fertur
„ Lege solutis.

Et apud Quintilianum de compositione: Fælicissimus sermo est, cui certus ordo, & apta iunctura, & numerus opportune cadens contingit: & pro animæ armonia, & compositione. Vnde Macrobius ex Pythagoreorum disciplina numerorum certam, constitutamq; rationem animas sociare corporibus dixit, qui numeri dum supersunt perseuerat corpus animari, cum deficiunt: arcana illa uis soluitur, qua societas constabat: ut apud Virgilium

„ Explebo numerum, reddarq; tenebris.

Hinc etiam ueteres philosophi animam esse numerum se mouentem dixere. Cum itaque de tibijs, & choris loquatur Horatius hoc in loco sumi poterit numerus, & pro cõsonantia grauis, & acuti, quod attinet ad tibiam; & pro saltationibus, & gesticulationibus, quod attinet ad choros, & pro utrisq;, quod attinet ad choros ad tibiam unà & canentes, & saltantes. Modus itaque pari ratione accipitur pro tono, & diuersitate, & uarietate armoniæ: ut modus Doricus, Lydius, Phrygius, Ionius: ut apud Ouidium

„ Vt satis impulsas tentauit pollice chordas,
„ Et sensit uarios, quamuis diuersa sonarent,
„ Concordare modos.

Et apud Liuium ab urbe condita libro septimo: Ludiones ex Aetruria acciti ad tibicinis modos saltantes haud indecoros motus more Tusco dabant. & pro alicuius musicæ cantilenæ compositione: ut in inscriptionibus comædiarum: Modos fecit Flaccus Claudi filius: Hoc uero in loco cum de choris, & tibijs uerba faciat, sumitur pro uarietate armoniæ, & pro cantilenæ musicæ compositione: ut significet

Horatius, hæc omnia suo tempore aucta fuisse, cum antea rudiora essent, et incõcinniora: utrumq; uerò translatiue coniunxit in epistolis, hoc est & numeros, & modos:

» Numerosq;, modosq; ediscere uitæ.

Atque ideo accessit numerisq;, modisq; licentia maior: hoc est maxime aucta est. Quare non rectè uidetur sentire Madius, dum putat potius in Romanorum luxuriam inuectum Horatium, quàm de melodiæ incremento tractasse: cum seipsum interpretans, quid sibi uoluerit per hæc luce clarius ostendat,

» Tibia, non ut nunc, orichalco uincta, tubæq;
» Aemula, Et
» Sic priscæ motumq;, & luxuriem addidit arti
» Tibicen, traxitq; uagus per pulpita uestem:
» Sic etiam fidibus uoces creuere seueris:
» Et tulit eloquium insolitum facundia præceps.

Ad quid enim tam longa digressione extra rem propositã in Romanos inueheretur, cum de ijs nihil aliud dicat, quàm eos genio, ac uoluptatibus indulgere: cum potius ueteres Romanos insimulare uideatur ignorantiæ, quod ignorauerint soni, & musices uenustatem, & iucunditatem illa priori scilicet incondita, & rudi admodum contenti, dum ait:

» Indoctus quid enim saperet, liberq; laborum
» Rusticus urbano confusus, turpis honeste?

Licentia maior] Etsi de Romanis loquitur, uidetur tamen alludere ad libros Platonis de Republica, in quibus ab eius statu exclusit omnia genera modorum, preter Doricum. Erat enim Doricum magnificum, et bellicosum. Vnde illud, licentia hoc modo est interpretandum, quasi prius per leges non liceret, siue pro abusu, si simplici modo dictum in-

telligere uoluerimus. Indoctus quid enim: saperet?] Reddit rationem quasi per digressionem, occurrens tacitæ obiectioni; quare antea apud Romanos musica melodia parua, aut nulla penè fuerat. quia, inquit indocti, ignariq; rerum omnium ueteres illi nõdum poterant iudicare de melodia: utpote apud eos re noua, atque inusitata neque illius iucunditatem degustare, quibus uerbis imperitiam eorum, rusticitatemq; demonstrat. Liberq; laborum] Quòd festis diebus publica spectacula fieri consueuissent: ut ludis Megalensibus: ludis Romanis. Rusticus urbano confusus] Summa hæc est earum personarum diuisio, quæ antea ad spectandum accedebant: rusticarum, & urbanarum: urbanarum rursus aut nobiliorum, aut ignobiliorum: quas per turpem, & honestum significauit. dixit autem priori tempore urbanum cum rustico, turpem cum honesto admixtũ: ad sui temporis differentiam; cum ex lege Roscia lata uni cuiq; ordini Romanorũ proprij gradus in theatro assignarentur, ut minime admisceri possent cum senatoribus equites, cum equitibus plebei: cum uero hoc in loco quasi uituperando ob imperitiam rusticum dicat non puto de tribubus rusticis intelligere uoluisse, cum urbanis fuerint longe nobiliores. Sic] Hac ratione crescente indies hominum multitudine, atque una aurium iudicio tibicen addidit priscæ arti motumq;, & luxuriam: idest motum luxuriosum substantiuum pro adiectiuo ut: Pateris libamus, & auro, pro pateris aureis: & hucusq; Horatius de tibiæ numerorum, atque modorum accessione locutus est: modo loquetur de tibicinibus, & de eorum soni uarietate, & augumẽto. Motum] Saltationes, & choreas: ut apud Liuium: Ludiones ex Aetruria acciti ad tibicinis modos saltantes haud

indecoros motus more Tusco dabant, & in Odis apud Horatium libro tertio :

„ *Motus doceri gaudet Ionicos*
„ *Matura uirgo,*

Idest quibus Iones sono præberent modum saltationi. illi enim inuenerunt sonos, ad quos saltarent, & gestum agerent histriones: motus autem tam dare tibicines dicebãtur sono modum saltatoribus præbentes, quàm ipsi saltatores ad præscriptos tibicinum concentus salientes: atque ideo non debet mirum uideri, si de tibicine loquens Horatius dixerit eum priscæ arti motum addidisse. nam ita etiam se res habet. neq; enim lasciuire possunt saltatores, nisi prius lasciuiant in sonis tibicines modum præbentes saltatoribus lasciuiendi. Quare etsi tibicines tantummodo dicit addidisse motus luxuriosos, intelligit tamen & consequenter saltatores addidisse saltationibus motus luxuriosos, qui suo motu tibicinum sonum, & motum sequuntur. Addidit priscæ arti motum luxuriosum] *Plures enim saltationes fecerunt Romani prioribus temporibus incognitas. Vnde author est M. Tullius in libro de Claris Oratoribus, Sex. Tytium hominem loquacem sanè, & satis acutum, sed tam solutum, & mollem in gestu, ut saltatio quædam nasceretur, cui saltationi Tytius nomen esset. Traxitq; uagus per pulpita uestem*] *His uerbis uariæ accommodari possunt expositiones. multi etenim, traxitq; uagus per pulpita uestem, intelligunt ipsum tibicinem simul & sonuisse, & ad proprium sonum etiam saltauisse, ac tripudiasse: aiuntq;, traxitq; uagus per pulpita uestem, esse periphrasim tripudiandi: cum id nihil aliud sit, quàm uagos homines modo huc, modo illuc saltando per pulpita uestem trahere. ijs*

hoc unum uidetur repugnare, quòd minime posse fieri uideatur: ut tibias sonantes simul etiam saltare potuerint, ac tripudiare. Alij ita interpretantur: Tibicen uagus soni uarietate, & iucunditate traxit uestem per pulpita: hoc est impulit homines, ut traherent uestem per pulpita: hoc est tripudiarent. Nonnulli putant ad significandam tibicinũ grauitatem, & maiestatem ex demissiori ueste dixisse: traxitq; uagus per pulpita uestem: atque hoc fortasse à Virgilio, ubi de Orpheo canente in sexto loquitur, transtulisse.

„ Nec non Thraicius longa cum ueste sacerdos
„ Obloquitur numeris septem discrimina uocum.

Sunt qui arbitrentur, Horatium uoluisse his uerbis ostendere etiam uestimentorum accessionem: ac per uestimenta tibicinis, & reliqua denotasse, quibus cæteri histriones uterentur: cum autem de tibicine loqueretur, solum de eius uestitu attigisse: ne in hac re si omnia separatim persequi uoluisset extra rem prolixus nimium uideretur. Sic etiam fidibus uoces creuere seueris] Loquitur modo de Odarum, quas chorus concinebat, accessione: tres autem res, ait in Odis redditas ampliores, & lasciuiores sonum, & uocem Odarum ad aurium oblectationem: figuras ornamentáq; orationis ad permouendas, atq; impellendas uoluntates: sententias, et res ipsas ad docendas, atque illustrandas auditorum mentes. Quam ob rem per uoces intelligo consonãtiam carminum lyricorum. ex uerborum etenim grauitate augetur etiam carminum sonitus: ut ex his Horatij uersibus quiuis facile poterit iudicare:

„ Iam nunc minaci murmure cornuum
„ Perstringis aures: iam Litui strepunt
„ Iam fulgor armorum fugaces

» Terret equos, equitumq; uultus.

Perfides aũt carmina ipsa lyrica, intelligit ut significet, so-
nũ carminum Lyricorũ creuisse: illa uerò particula, sic, re
petita hanc habet uim, ut significet: quemadmodum crescẽ
te in dies hominum multitudine, atque una aurium iudi-
cio accessit numerisq; , modisq; licentia maior, sic etiam ad-
didit Tibicen motumq;, & luxuriam priscæ arti, et sic etiã
fidibus uoces creuere seueris. Seueris] Antea scilicet prio
ri illa ætate ueterum Romanorum, qua in Odis tantummo
do grauiora quædam, & seueriora referebantur, nullamq;
omnino uoluptatem afferentia: ut Ioppæ uidetur Virgi-
lius tribuisse:

» Cythara Crinitus Ioppas
» Personat aurata: docuit quæ maximus Atlas
» Hic canit errantem Lunam, Solisq; labores:
» Vnde hominũ genus, & pecudes: unde imber et ignes,
» Arcturum, pluuiasq; Hyadas, geminosq; Triones:
» Quid tantum Oceano properant se tingere Soles
» Hiberni: uel quæ tardis mora noctibus obstet

Vel seueris ante scilicet sine fuco, & coloribus orationis:
hoc est tetricis, & asperioribus, quæ postea demissa illa se-
ueritate, & assumptis ornamentis lasciuiores, ac delicatio-
res factæ sunt. Et tulit eloquium insolitum] Idest refer-
tum insolitis ornamentis, quibus superioris ætatis homi-
nes minime usi sunt. Quare non uideo quid habet com-
mune hic locus cum. C X X I I. particula Aristotelis in li-
bro Poetices ut ait Madius. Facundia præceps, & insolitũ
eloquium repentinam accessionem indicant. Præceps]
Quæ subito, & quasi præcipitata aduenit. Sententia sa-
gax rerum utilium, & diuina futuri] Quæ in Odis au-

ēta.continebatur Discrepuit .Delphis sortilegis] Hoc est Delphico Apollinis oraculo. Vtilium] Quod attinet ad uitæ institutionem,ut supra iam demonstrauimus,cum de officio chori loqueremur. Sagax] Prudens . in sententijs etenim maxima est adhibenda prudentia siue sagax rerū quia diuina futuri.In futuris etenim prospiciendis prudētia maxime cernitur. Diuina futuri] Quod summæ esset prudentiæ in prædicendis futuris . aliquando enim ita inducitur chorus,ut fututa prædicere uideatur;ut apud Sophoclem in Aiace his uerbis :

» ὤμοι, φοβοῦμαι τὸ προσέρπον.
» περίφαντος ἀνὴρ
» θανεῖται παραπλήκτῳ
» χερὶ, συγκατακτὰς
» κελαινοῖς ξίφεσι βοτὰ, καὶ
» βοτῆρας ἱππονόμους.

Et paulo post,

» ξύμφημι δή σοι, καὶ δέδοικα μὴ 'κ θεοῦ
» πληγή τις ἥκοι.

Delphis sortilegis] Apollinis Delphici oraculo,in quo Sortes dicebantur.Pulcherrimarum enim sententiarum ut:Ne quid nimis:Nosce te ipsum:Apollinem authorem facimus, quibus maxime tragædiarū chori referti sunt.Vnde apud Sophoclem in Oedippo Tyrano chorus hac sententia totam tragædiam claudit.

» ὥστε θνητὸν ὄντ', ἐκείνην τὴν τελευταίαν ἰδεῖν
» ἡμέραν ἐπισκοποῦντα, μηδέν' ὀλβίζειν, πρὶν ἂν
» τέρμα τοῦ βίου περάσῃ, μηδὲν ἀλγεινὸν παθών.

Carmine qui Tragico uilem certauit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudauit: & asper
Incolumi grauitate iocum tentauit: eò, quòd
Illecebris erat, & grata nouitate morandus
Spectator, functusq; sacris, & potus, & exlex
Verum ita risores, ita commendare dicaces
Conueniet Satyros, ita uertere seria ludo:
Ne, quicunque deus, quicunque adhibebitur heros
Regali conspectus in auro nuper, & ostro,
Migret in obscuras humili sermone tabernas:
Aut dum uitat humum, nubes, & inania captet.
Effutire leues indigna Tragœdia uersus:
Vt festis matrona moueri iussa diebus,
Intererit Satyris paulum pudibunda proteruis.
Non ego inornata, & dominantia nomina solum,
Verbaq;, Pisones, Satyrorum scriptor amabo:
Nec sic enitar tragico differre colori,
Vt nihil intersit, Dauus ne loquatur, an audax
Pythias, emuncto lucrata Simone talentum:
An custos, famulusq; dei Silenus Alumni.
Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quiuis
Speret idem: Sudet multum, frustraq; laboret
Ausus idem. tantum series, iuncturaq; pollet,
Tantum de medio sumptis accedit honoris.
Syluis deducti caueant me iudice Fauni,
Ne ueluti innati triuijs, ac penè forenses,
Aut nimium teneris iuuenentur uersibus unquam,
Aut immunda crepent, ignominiosaq; dicta.
Offenduntur enim, quibus est equus, & pater, & res:
Nec, siquid fracti ciceris probat, & nucis emptor
Aequis accipiunt animis, donant ue corona.

Cum iam dixerit sententias, quæ in Odis à choro decantari solitis continebantur fuisse adeo graues, ut non dissimiles à Delphico Apollinis oraculo uideri possent: ut paruam admodum, uel potius nullam apud functos sacris, potosq́;, & exleges spectatores afferre oblectationem, qua detinerentur, ait hac potissimum de causa iocum tentatum, Satyrosq́; nudatos: ut ex eorum ludis, dicacitatibusq́; populus facilè detineretur seruata incolumi tamen tragædiæ grauitate. Quam ob rem cum Satyri, ut ex Aristotele manifestum est, à Sophocle essent exclusi; puto iterum Romæ inductos, atque ideo de his loqui Horatium, cuiusmodi illis sermonem tribuere debeamus, & quemadmodum primũ, & qua de causa inducti sunt, ostendentem. Quare cum de Satyrorum choris publice in spectaculo inductis teste ét Dionisio Halicarnaseo minime dubium sit, etiã postea inter medios actus tragædiarum adhibitos credibile est: Sed animaduertens Horatius, Aristotelem ob ridiculorum nimiam petulantiam à Sophocle exclusos dixisse, eorum dicacitates temperandas præcipit, ne immunda crepent, ignominiosáq; dicta. Carmine qui tragico uilem certauit ob hircum] Ab Aetimologia uocis tragædiarum scriptorem circumscribit: eorum opinionem secutus, qui tragædiam, ἀπὸ τοῦ τράγου, hoc est hirco dictam putarent, quo tragici scriptores antiquitus donabantur: appellat autem hircum uilem, uel quod certe uile sit præmium: uel uile poeseos habita ratione. Certauit] Certabant enim inter se de laude, et præmio ueteres tragædiarum scriptores: ut pluribus in locis uidetur Aristoteles in poetica significare. Mox etiam agrestes Satyros nudauit] Hos autem loco chori introductos intelligit, non, ut quidam uolunt, in ipsa tragædia, cũ

præfertim dicat factum, ut grata nouitate detinerentur spectatores: quod inter unum, & alterum actum fit, chori loco. In tragædia etenim ipsa, cum flebilis, seuera, ac grauis sit, non requiritur huiuscemodi iocorum, ludorumq; leuitas, quæ tamen inter medios actus tolerari potest, & hoc est, quod dit incolumi grauitate. Ea etenim, quæ fiunt, quæue dicũtur inter medios actus, extra tragædiam esse intelliguntur; neque imminuunt tragædiæ grauitatem. Agrestes Satyros] Quòd nemorum dij esse credantur, in ijsq; uitam degant. Et asper] Vel propter conuitiorum mordacitatem, quæ in Satyris continetur, uel propter uerborũ asperitatem, quæ Satyris est attribuenda, & qua Satyrorũ Scriptores. ut Lucilius, Persius, & reliqui usi sunt. Iocum tentauit] Quia ridicula quædam, & dicacitates proferrent. Vnde & paulo post risores, & dicaces nominat. Eò, quòd illecebris] Affert rationem; quare in tragædia iocus tentatus sit, Satyriq; nudati: ut scilicet spectatores ijs detineri possent sine fastidio. Grata nouitate] Aliqua noua re inducta inter medios actus: utpote Satyrorum, non, ut antea, chori sermone grauiori, quàm spectatorum ratio postulabat; qui, ut diximus, & functi sacris erant, & poti, & exleges. Grata nouitate] Noua enim erat apud Romanos tunc Satyrorum actio, etsi iam eorum usus apud reliquos populos aboleuerat multo ante: appellat autem gratam nouitatem, quòd cum uetera fastidiamus, læto animo noua accipimus. Vnde illud recte circumfertur, omnia noua placere. Functus Sacris] Quia festis diebus, & post sacrificia peracta. Potus] Hoc est post comessationes, & compotationes, quibus indulgebant, antequã ad tragædias spectandas accederent, &, ut dixit supra, postquam uino

diurno placari genius festis impune diebus cœpit. Exlex] Idest uacuus ab omni labore: ut dixit supra, liberq; laborũ, siue nullo legum timore: ut dixit ibidem: impune. Verum ita risores] Sequitur correctio quædam superiorum, quã in sermonibus, iocisq; Satyrorum mediocritatem seruandã præcipit. turpissimum enim, et maxime absurdum esse ait, ut qui modo Dei, heroisq; personam egissent, ac grauiora quædam sub eorum habitu retulissent, Satyrorum persona assumpta in extremas dicacitatum leuitates inciderent. Quam ob rem ita uertenda ludis seria iubet Horatius, ut in Satyrorum sermonibus inter medios actus ita ratio tragædiæ habeatur, ut minime obliti tragicarum personarũ, quas egerimus, utpote heroicæ, & diuinæ, ad humiliora, lasciuioraq; uideamur demigrare: neue ad sublimiora, & inania quædam transuolare: quam quidem rem apposita matronæ similitudine ante oculos subijcit; qua scilicet ratione mediocritas ipsa in his Satyrorum iocis, ac ludis seruanda sit. Risores] Quòd omnium uitia irrideant, eorumq; deprauatos mores: uel quòd aptissimi sint ad risum apud spectatores concitandum. Dicaces] Quòd plurima dictitent: hoc est proterui, & petulantes. Ita uertere seria ludo] Ita uertere tragicã grauitaté, in qua de rebus serijs agitur: ludis Satyrorum inter medios actus adhibitis. Ne quicunq; deus, quicunq; adhib[illegible] heros] Ita construo, & interpretor hanc partem, n[illegible]cunq; eximis adhibebitur deus, & heros, qui eodem tempore in ipsa tragædia deum, heroaq; retulerit: migret in obscuras tabernas assumpta Satyrorum persona inter medios actus: præcipit autem Horatius hoc in loco, ut Satyri sint dicaces: hoc est ad risum concitandum in dictis peracuti, et breues,

non tamen scurræ, quod præcipit & M. Tullius libro secundo de Oratore: ubi de ridiculis loquitur. haberi enim dicit rationem oportere hominum, rei, temporis: ne quid iocus de grauitate decerpat: hoc est, ut temporis ratio, ipsius dicacitatis moderatio, & temperantia, & raritas dictorum distinguat oratorem à scurra. Dicaces] Hoc est, ut diximus, ad risum concitandum in dictis peracuti, & breues. ita enim uidetur dicacitatem interpretari M. Tullius. etenim cum duo genera sint facetiarum, inquit, alterum æquabiliter in omni sermone fusum, alterum peracutum, & breue: illa à ueteribus superior cauillatio, hæc altera dicacitas nominata est. Deus] De dijs in fabulis introducendis supra diximus. quare lectorem ad superiora remittimus. Heros] Heroicæ enim personæ in fabulis introducantur: heroes autem sunt infra deorum conditionem, & supra hominum naturam: medij inter hominem, & deum: ut apud Aristotelem in moralibus licet conijcere: ubi de heroica uirtute loquitur. Vnde idem Horatius sapientissime inter homines, & deos ponit in Odis: cum ait:

» Quem uirum, aut Heroa lyra uel acri,
» Tibia sumis celebrare Clio,
» Quem Deum, cuius recinet iocosa
» Nomen imago.

Regali conspectus in auro nuper, & ostro] Quibus reges utuntur. Migret in obscuras humili sermone tabernas] Hoc est in uerba humiliora, qualibus utuntur tabernarij: idest qui in tabernis uenditant. Est enim taberna locus, ubi opera ipsa & merces uenditantur: tabernarij uerò qui uẽditant: intelligit autem pauperiores. Vnde in Odis

» Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas:

Regumq;

„ Regumq; turres: o beate Sesti.

Videtur autem alludere ad eas comœdias, quæ ab humilitate personarum tabernariæ dictæ sunt, in quibus obscuri & infimæ conditionis homines ut tabernarij introducuntur, qui dicacitatem in scurrilitatem uertunt, à qua monet in Satyrorum sermonibus cauendum Horatius. Humili sermone] Quo rebus quibusdã leuioribus risum quærant. Aut dum uitat humum nubes, & inania captet] Ad mediocritatem seruandam duo extrema uitanda sunt dixit de altero humilitatis extremo uitando: nunc dicit de altero tumiditatis extremo fugiendo. Dum uitat humum, captet nubes & inania] Quia dixerat, humum, elementorum rationem respiciens, ideo subiungit ad eorundem translationem: nubes, & inania, hoc est altiora, et sublimiora, quæ supranaturalia denominantur: hoc autem ideo dixit, ne, dum humiliora uitamus, ad hæc sublimiora transuolemus de dijs, de anima, de ideis, de intelligentijs: hoc est in tumidiora extremæ humilitati penitus contraria incidamus, per nubes autem, & inania incorporea intelligit, quæ minime sensibus subijciuntur, qualem Creusæ animam his uerbis describit Virgilius:

„ Hæc ubi dicta dedit lachrimantem, & multa uolentem
„ Dicere deseruit, tenuesq; recessit in auras.
„ Ter conatus ibi collo dare brachia circum.
„ Ter frustra comprensa manus effugit imago
„ Par leuibus uentis, uolucriq; simillima somno.

Effutire leues uersus indigna tragædia] Affert similitudinem, qua apposita ostendat, quo modo Satyri inter medios actus tragædiæ induci debeant seruata ipsius tamen incolumi grauitate. Indigna effutire leues uersus] Quæ

indignatur effutire leues uersus: hoc est inconsideratos, & sine ulla grauitate emittere. Intererit] Interueniet Satyris *proteruis paulum pudibunda: ut matrona iussa diebus festis moueri, quæ licet saliat, non tamen immoderate, & meretricio more saliet.* Duplex *enim est genus saltationis: alterum, quo matronæ decore, grauitateq́; personæ seruata: alterum, quo impudicæ fœminæ utuntur.* Moueri] Saltare. Vnde & *motus pro saltatione accipitur: ut supra*

» Sic *priscæ motumq́; & luxuriam addidit arti*
» Tibicen. Et *in* Odis:
» *Motus doceri gaudet* Ionicos
» *Matura uirgo.*

Festis diebus] Cum *dies festi authore* Macrobio *diuidantur uel in sacrificia, uel in epulas, uel in ludos, uel in ferias: hoc est, uel cum sacrificia dijs offeruntur, uel cum dies diuinis epulationibus celebratur, uel cum ludi in honorem aguntur deorum, uel cum feriæ obseruantur: rursusq́; feriæ uel in publicas, uel in priuatas: publicæ uel in statiuas, uel in conceptiuas, uel in imperatiuas, uel in nundinas: priuatæ: uel in proprias familiarum: ut* Claudiæ *familiæ, uel* Aemiliæ, *seu* Iuliæ, *seu* Corneliæ, *& si quas ferias proprias quæq́; familia ex usu domesticæ celebritatis obseruat: uel in proprias singulorum: ut natalium, & fulgurum susceptiones sunt: item funerum, atq́; expiationum. per dies festos hoc in loco ferias priuatas, uel proprias familiarũ, uel singulorum uidetur intelligere* Horatius, *in quibus uerisimile est matronas aduocari, ibiq́; celebrandæ feriæ causa moueri solitas, uel generatim pro omnibus festis, in quibus uel nuptiæ celebrantur, uel conuiuia, in quibus aderant matronæ. quòd autem adessent in nuptijs matronæ illud*

Terentianum non dubium est argumentum.

,, Da. Maneo interea introire neminem

,, Video, exire neminem, matronam nullam, in ædibus

,, Nihil ornati, nihil tumulti: adcessi intro: aspexi. Pá. scio

,, Magnum signum Da. num uidentur conuenire hæc nuptijs.

Non ego inornata] Dixit, in Satyrorum scriptione in primis mediocritatem seruandam: nunc idem repetit more suo referés singula singulis. nos igitur admonet, ut neq; ijs uerbis utamur, quæ nullū afferunt ornamentum, & splendorem orationi; neque ijs, quæ potius ad tragædiæ maiestatem, quàm ad Satyræ mediocritatem spectare uideantur, sed inter tragædiæ, & comædiæ phrasim positis: hoc est neque ita inornatis: ut Satyri his utentes migrent in obscuras humili sermone tabernas: neque ita grauibus, & quodam modo dominantibus: ut nubes, et inania captent. illud igitur, inornata, refert ad illud, migrent in obscuras humili sermone tabernas, illud uerò, dominantia, ad illud, nubes & inania captent. Quare maximo in errore uersantur, qui hæc duo carmina separant à superioribus, referuntq; ad sequentia, atq; aliter construunt, & interpretantur. confundunt enim, quæ de uerborum cum ijs, quæ de rerū mediocritate dicuntur, quæ distincta esse oportet: est autem ordo: Ego scriptor satyrorum non amabo uerba, nominaq; inornata: neq;, hæc ipsa fugiens, amabo solum dominantia, & tumidiora, et ad dominorum fastum spectantia. amabo igitur ornata cum mediocritate, hoc est grauia, non tamen tumidiora: ut diximus. Inornata] Idest abiecta, atque obsoleta, & nullum ornatum afferentia orationi: hoc est humiliora, & infimæ hominum condicionis,

Horatius, hæc omnia suo tempore aucta fuisse, cum antea rudiora essent, et incócinniora: utrumq; uerò translatiue coniunxit in epistolis, hoc est & numeros, & modos:

„ *Numerosq;, modosq; ediscere uitæ.*

Atque ideo accessit numerisq;, modisq; licentia maior: hoc est maxime aucta est. Quare non rectè uidetur sentire Madius, dum putat potius in Romanorum luxuriam inuectum Horatium, quàm de melodiæ incremento tractasse: cum seipsum interpretans, quid sibi uoluerit per hæc luce clarius ostendat,

„ *Tibia, non ut nunc, orichalco uincta, tubæq;*

„ *Aemula,* Et

„ *Sic priscæ motumq;, & luxuriem addidit arti*

„ *Tibicen, traxitq; uagus per pulpita uestem:*

„ *Sic etiam fidibus uoces creuere seueris:*

„ *Et tulit eloquium insolitum facundia præceps.*

Ad quid enim tam longa digressione extra rem propositá in Romanos inueheretur, cum de ijs nihil aliud dicat, quàm eos genio, ac uoluptatibus indulgere: cum potius ueteres Romanos insimulare uideatur ignorantiæ, quod ignorauerint soni, & musices uenustatem, & iucunditatem illa priori scilicet incondita, & rudi admodum contenti, dum ait:

„ *Indoctus quid enim saperet, liberq; laborum*

„ *Rusticus urbano confusus, turpis honeste?*

Licentia maior] *Etsi de Romanis loquitur, uidetur tamen alludere ad libros Platonis de Republica, in quibus ab eius statu exclusit omnia genera modorum, preter Doricum. Erat enim Doricum magnificum, et bellicosum. Vnde illud, licentia hoc modo est interpretandum, quasi prius per leges non liceret, siue pro abusu, si simplici modo dictum in-*

telligere uoluerimus. indoctus quid enim: saperet?] Redit rationem quasi per digressionem, occurrens tacitæ obiectioni; quare antea apud Romanos musica melodia parua, aut nulla penè fuerat. quia, inquit indocti, ignariq; rerum omnium ueteres illi nōdum poterant iudicare de melodia: utpote apud eos re noua, atque inusitata neque illius iucunditatem degustare, quibus uerbis imperitiam eorum, rusticitatemq; demonstrat. Liberq; laborum] Quòd festis diebus publica spectacula fieri consueuissent: ut ludis Megalensibus: ludis Romanis. Rusticus urbano confusus] Summa hæc est earum personarum diuisio, quæ antea ad spectandum accedebant: rusticarum, & urbanarum: urbanarum rursus aut nobiliorum, aut ignobiliorum: quas per turpem, & honestum significauit. dixit autem priori tempore urbanum cum rustico, turpem cum honesto admixtū: ad sui temporis differentiam; cum ex lege Roscia lata uni cuiq; ordini Romanorū proprij gradus in theatro assignarentur, ut minime admisceri possent cum senatoribus equites, cum equitibus plebei: cum uero hoc in loco quasi uituperando ob imperitiam rusticum dicat non puto de tribubus rusticis intelligere uoluisse, cum urbanis fuerint longe nobiliores. Sic] Hac ratione crescente indies hominum multitudine, atque una aurium iudicio tibicen addidit prisca arti motumq;, & luxuriam: idest motum luxuriosum substantiuum pro adiectiuo ut: Pateris libamus, & auro, pro pateris aureis: & hucusq; Horatius de tibiæ numerorum, atque modorum accessione locutus est: modo loquetur de tibicinibus, & de eorum soni uarietate, & augumēto. Motum] Saltationes, & choreas: ut apud Liuium: Ludiones ex Aetruria acciti ad tibicinis modos saltantes haud

indecoros motus more Tusco dabant, & in Odis apud Horatium libro tertio:

„ *Motus doceri gaudet Ionicos*

„ *Matura uirgo,*

Idest quibus Iones sono præberent modum saltationi. illi enim inuenerunt sonos, ad quos saltarent, & gestum agerent histriones: motus autem tam dare tibicines dicebátur sono modum saltatoribus præbentes, quàm ipsi saltatores ad præscriptos tibicinum concentus salientes: atque ideo non debet mirum uideri, si de tibicine loquens Horatius dixerit eum priscæ arti motum addidisse. nam ita etiam se res habet. neq; enim lasciuire possunt saltatores, nisi prius lasciuiant in sonis tibicines modum præbentes saltatoribus lasciuiendi. Quare etsi tibicines tantummodo dicit addidisse motus luxuriosos, intelligit tamen & consequenter saltatores addidisse saltationibus motus luxuriosos, qui suo motu tibicinum sonum, & motum sequuntur. Addidit priscæ arti motum luxuriosum] Plures enim saltationes fecerunt Romani prioribus temporibus incognitas. Vnde author est M. Tullius in libro de Claris Oratoribus, Sex. Tytium hominem loquacem sanè, & satis acutum, sed tam solutum, & mollem in gestu, ut saltatio quædam nasceretur, cui saltationi Tytius nomen esset. Traxitq; uagus per pulpita uestem] His uerbis uariæ accommodari possunt expositiones. multi etenim, traxitq; uagus per pulpita uestem, intelligunt ipsum tibicinem simul & sonuisse, & ad proprium sonum etiam saltauisse, ac tripudiasse: aiuntq;, traxitq; uagus per pulpita uestem, esse periphrasim tripudiandi: cum id nihil aliud sit, quàm uagos homines modo huc, modo illuc saltando per pulpita uestem trahere. ijs

hoc unum uidetur repugnare, quòd minime posse fieri uideatur: ut tibias sonantes simul etiam saltare potuerint, ac tripudiare. Alij ita interpretantur: Tibicen uagus soni uarietate, & iucunditate traxit uestem per pulpita: hoc est impulit homines, ut traherent uestem per pulpita: hoc est tripudiarent. Nonnulli putant ad significandam tibicinũ grauitatem, & maiestatem ex demissiori ueste dixisse: traxitq́; uagus per pulpita uestem: atque hoc fortasse à Virgilio, ubi de Orpheo canente in sexto loquitur, transtulisse.

„ *Nec non Thraicius longa cum ueste sacerdos*
„ *Obloquitur numeris septem discrimina uocum.*

Sunt qui arbitrentur, Horatium uoluisse his uerbis ostendere etiam uestimentorum accessionem: ac per uestimenta tibicinis, & reliqua denotasse, quibus cæteri histriones uterentur: cum autem de tibicine loqueretur, solum de eius uestitu attigisse: ne in hac re si omnia separatim persequi uoluisset extra rem prolixus nimium uideretur. Sic etiam fidibus uoces creuere seueris] Loquitur modo de Odarum, quas chorus concinebat, accessione: tres autem res, ait in Odis redditas ampliores, & lasciuiores sonum, & uocem Odarum ad aurium oblectationem: figuras ornamentaq́; orationis ad permouendas, atq; impellendas uoluntates: sententias, et res ipsas ad docendas, atque illustrandas auditorum mentes. Quam ob rem per uoces intelligo consonãtiam carminum lyricorum. ex uerborum etenim grauitate augetur etiam carminum sonitus: ut ex his Horatij uersibus quiuis facile poterit iudicare:

„ *Iam nunc minaci murmure cornuum*
„ *Perstringis aures: iam Litui strepunt*
„ *Iam fulgor armorum fugaces*

» Terret equos, equitumq; uultus.

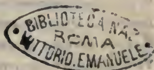
Persides aũt carmina ipsa lyrica, intelligit ut significet, sonũ carminum Lyricorũ creuisse: illa uerò particula, sic, repetita hanc habet uim, ut significet: quemadmodum crescẽte in dies hominum multitudine, atque una aurium iudicio accessit numerisq;, modisq; licentia maior, sic etiam addidit Tibicen motumq;, & luxuriam priscæ arti, et sic etiã fidibus uoces creuere seueris. Seueris] Antea scilicet priori illa ætate ueterum Romanorum, qua in Odis tantummodo grauiora quædam, & seueriora referebantur, nullamq; omnino uoluptatem afferentia: ut Ioppæ uidetur Virgilius tribuisse:

» Cythara Crinitus Ioppas
» Personat aurata: docuit quæ maximus Atlas
» Hic canit errantem Lunam, Solisq; labores:
» Vnde hominũ genus, & pecudes: unde imber et ignes,
» Arcturum, pluuiasq; Hyadas, geminosq; Triones:
» Quid tantum Oceano properant se tingere Soles
» Hiberni: uel quæ tardis mora noctibus obstet

Vel seueris ante scilicet sine fuco, & coloribus orationis: hoc est tetricis, & asperioribus, quæ postea demissa illa seueritate, & assumptis ornamentis lasciuiores, ac delicatiores factæ sunt. Et tulit eloquium insolitum] Idest referatum insolitis ornamentis, quibus superioris ætatis homines minime usi sunt. Quare non uideo quid habet commune hic locus cum. CXXII. particula Aristotelis in libro Poetices ut ait Madius. Facundia præceps, & insolitũ eloquium repentinam accessionem indicant. Præceps] Quæ subito, & quasi præcipitata aduenit. Sententia sagax rerum utilium, & diuina futuri] Quæ in Odis au-

cta.continebatur Discrepuit. Delphis *sortilegis*] Hoc est Delphico Apollinis oraculo. Vtilium] Quod attinet ad *uitæ institutionem,ut supra iam demonstrauimus,cum de officio choriloqueremur.* Sagax] Prudens. in *sententijs etenim maxima est adhibenda prudentia siue sagax rerũ quia diuina futuri.In futuris etenim prospiciendis prudẽtia maxime cernitur.* Diuina *futuri*] Quod *summæ esset prudentiæ in prædicendis futuris. aliquando enim ita inducitur chorus,ut fututa prædicere uideatur;ut apud* Sophoclem *in* Aiace *his uerbis:*

» ὤμοι,φοβοῦμαι τὸ πρόσέρπον.
» περίφαντος ἀνὴρ
» θανεῖται παρὰ πλήκτῳ
» χερὶ,συγκαταντὰς
» κελαινοῖς ξίφεσι βοτὰ,καὶ
» βοτῆρας ἱππονόμους.

Et paulo post,

» ξύμφημι δίκαιοι,καὶ δέδοικα μὴ κ θεοῦ
» πληγή τις ἥκοι.

Delphis *sortilegis*] Apollinis Delphici *oraculo,in quo* Sortes *dicebantur.*Pulcherrimarum *enim sententiarum ut:Ne quid nimis:Nosce te ipsum:Apollinem authorem facimus, quibus maxime tragædiarũ chori referti sunt.*Vnde *apud* Sophoclem *in* Oedippo Tyrano *chorus hac sententia totam tragædiam claudit.*

» ὥστε θνητὸν ὄντ᾽,ἐκείνην τὴν τελευταίαν ἰδεῖν
» ἡμέραν ἐπισκοποῦντα,μηδέν᾽ ὀλβίζειν,πρὶν ἂν
» τέρμα τοῦ βίου περάσῃ,μηδὲν ἀλγεινὸν παθών.

Carmine qui Tragico uilem certauit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudauit: & asper
Incolumi grauitate iocum tentauit: eò, quòd
Illecebris erat, & grata nouitate morandus
Spectator, functusq; sacris, & potus, & exlex
Verum ita risores, ita commendare dicaces
Conueniet Satyros, ita uertere seria ludo:
Ne, quicunque deus, quicunque adhibebitur heros
Regali conspectus in auro nuper, & ostro,
Migret in obscuras humili sermone tabernas:
Aut dum uitat humum, nubes, & inania captet.
Effutire leues indigna Tragœdia uersus:
Vt festis matrona moueri iussa diebus,
Intererit Satyris paulum pudibunda proteruis.
Non ego inornata, & dominantia nomina solum,
Verbaq;, Pisones, Satyrorum scriptor amabo:
Nec sic enitar tragico differre colori,
Vt nihil intersit, Dauus ne loquatur, an audax
Pythias, emuncto lucrata Simone talentum:
An custos, famulusq; dei Silenus Alumni.
Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quiuis
Speret idem: Sudet multum, frustraq; laboret
Ausus idem. tantum series, iuncturaq; pollet,
Tantum de medio sumptis accedit honoris.
Syluis deducti caueant me iudice Fauni,
Ne ueluti innati triuijs, ac penè forenses,
Aut nimium teneris iuuenentur uersibus unquam,
Aut immunda crepent, ignominiosaq; dicta.
Offenduntur enim, quibus est equus, & pater, & res:
Nec, siquid fracti ciceris probat, & nucis emptor
Aequis accipiunt animis, donant ue corona.

Cum iam dixerit ſententias, quæ in Odis à choro decantari ſolitis continebantur fuiſſe adeo graues, ut non diſſimiles à Delphico Apollinis oraculo uideri poſſent: ut paruam admodum, uel potius nullam apud functos ſacris, potosq́;, & exleges ſpectatores afferre oblectationem, qua detinerentur, ait hac potiſſimum de cauſa iocum tentatum, Satyrosq́; nudatos: ut ex eorum ludis, dicacitatibusq́; populus facilè detineretur ſeruata incolumi tamen tragædiæ grauitate. Quam ob rem cum Satyri, ut ex Ariſtotele manifeſtum eſt, à Sophocle eſſent excluſi; puto iterum Romæ inductos, atque ideo de his loqui Horatium, cuiuſmodi illis ſermonem tribuere debeamus, & quemadmodum primũ, & qua de cauſa inducti ſunt, oſtendentem. Quare cum de Satyrorum choris publice in ſpectaculo inductis teſte ét Dioniſio Halicarnaſeo minime dubium ſit, etiã poſtea inter medios actus tragædiarum adhibitos credibile eſt: Sed animaduertens Horatius, Ariſtotelem ob ridiculorum nimiam petulantiam à Sophocle excluſos dixiſſe, eorum dicacitates temperandas præcipit, ne immunda crepent, ignominioſaq́; dicta. Carmine qui tragico uilem certauit ob hircum] Ab Aetimologia uocis tragædiarum ſcriptorem circumſcribit: eorum opinionem ſecutus, qui tragædiam, ἀπὸ τοῦ τράγου, hoc eſt hirco dictam putarent, quo tragici ſcriptores antiquitus donabantur: appellat autem hircum uilem, uel quod certe uile ſit præmium: uel uile poeſeos habita ratione. Certauit] Certabant enim inter ſe de laude, et præmio ueteres tragædiarum ſcriptores: ut pluribus in locis uidetur Ariſtoteles in poetica ſignificare. Mox etiam agreſtes Satyros nudauit] Hos autem loco chori introductos intelligit, non, ut quidam uolunt, in ipſa tragædia, cũ

præsertim dicat factum, ut grata nouitate detinerentur spectatores: quod inter unum, & alterum actum fit, chori loco. In tragœdia etenim ipsa, cum flebilis, seuera, ac grauis sit, non requiritur huiuscemodi iocorum, ludorumq; leuitas, quæ tamen inter medios actus tolerari potest, & hoc est, quod dit incolumi grauitate. Ea etenim, quæ fiunt, quæue dicũtur inter medios actus, extra tragœdiam esse intelliguntur; neque imminuunt tragœdiæ grauitatem. Agrestes Satyros] Quòd nemorum dij esse credantur, in ijsq; uitam degant. Et asper] Vel propter conuitiorum mordacitatem, quæ in Satyris continetur, uel propter uerborũ asperitatem, quæ Satyris est attribuenda, & qua Satyrorũ Scriptores. ut Lucilius, Persius, & reliqui usi sunt. Iocum tentauit] Quia ridicula quædam, & dicacitates proferrent. Vnde & paulo post risores, & dicaces nominat. Eò, quòd illecebris] Affert rationem; quare in tragædia iocus tentatus sit, Satyriq; nudati: ut scilicet spectatores ijs detineri possent sine fastidio. Grata nouitate] Aliqua noua re inducta inter medios actus: utpote Satyrorum, non, ut antea, chori sermone grauiori, quàm spectatorum ratio postulabat; qui, ut diximus, & functi sacris erant, & poti, & exleges. Grata nouitate] Noua enim erat apud Romanos tunc Satyrorum actio, etsi iam eorum usus apud reliquos populos aboleuerat multo ante: appellat autem gratam nouitatem; quòd cum uetera fastidiamus, lato animo noua accipimus. Vnde illud recte circumfertur, omnia noua placere. Functus Sacris] Quia festis diebus, & post sacrificia peracta. Potus] Hoc est post comessationes, & compotationes, quibus indulgebant, antequã ad tragœdias spectandas accederent, &, ut dixit supra, postquam uino

diurno placari genius festis impune diebus cœpit. Ex lex] *Idest uacuus ab omni labore: ut dixit supra, liberq; laborũ, siue nullo legum timore: ut dixit ibidem: impune.* Verum ita risores] *Sequitur correctio quædam superiorum, qua in sermonibus, iocisq; Satyrorum mediocritatem seruandã præcipit. turpissimum enim, et maxime absurdum esse ait, ut qui modo Dei, heroisq; personam egissent, ac grauiora quædam sub eorum habitu retulissent, Satyrorum persona assumpta in extremas dicacitatum leuitates inciderent. Quam ob rem ita uertenda ludis seria iubet Horatius, ut in Satyrorum sermonibus inter medios actus ita ratio tragædiæ habeatur, ut minime obliti tragicarum personarũ, quas egerimus, utpote heroicæ, & diuinæ, ad humiliora, lasciuioraq; uideamur demigrare: néue ad sublimiora, & inania quædam transuolare: quam quidem rem apposita matronæ similitudine ante oculos subijcit; qua scilicet ratione mediocritas ipsa in his Satyrorum iocis, ac ludis seruanda sit.* Risores] *Quòd omnium uitia irrideant, eorumq; deprauatos mores: uel quòd aptissimi sint ad risum apud spectatores concitandum.* Dicaces] *Quòd plurima dictitent: hoc est proterui, & petulantes.* Ita uertere seria ludo] *Ita uertere tragicã grauitaté, in qua de rebus serijs agitur: ludis Satyrorum inter medios actus adhibitis.* Ne quicunq; deus, quicunq; adhibebitur heros] *Ita construo, & interpretor hanc partem, ne quicunq; eximiis adhibebitur deus, & heros, qui eodem tempore in ipsa tragædia deum, heroaq; retulerit: migret in obscuras tabernas assumpta Satyrorum persona inter medios actus: præcipit autem Horatius hoc in loco, ut Satyri sint dicaces: hoc est ad risum concitandum in dictis peracuti, et breues,*

non tamen scurræ, quod præcipit & M. Tullius libro secundo de Oratore: ubi de ridiculis loquitur. haberi enim dicit rationem oportere hominum, rei, temporis: ne quid iocus de grauitate decerpat: hoc est, ut temporis ratio, ipsius dicacitatis moderatio, & temperantia, & raritas dictorum distinguat oratorem à scurra. Dicaces] *Hoc est, ut diximus, ad risum concitandum in dictis peracuti, & breues. ita enim uidetur dicacitatem interpretari* M. Tullius. *etenim cum duo genera sint facetiarum, inquit, alterum æquabiliter in omni sermone fusum, alterum peracutum, & breue: illa à ueteribus superior cauillatio, hæc altera dicacitas nominata est.* Deus] *De dijs in fabulis introducendis supra diximus. quare lectorem ad superiora remittimus.* Heros] *Heroicæ enim personæ in fabulis introducantur: heroes autem sunt infra deorum conditionem, & supra hominum naturam: medij inter hominem, & deum: ut apud* Aristotelem *in moralibus licet conijcere: ubi de heroica uirtute loquitur.* Vnde idem Horatius *sapientissime inter homines, & deos ponit in* Odis: *cum ait:*

» Quem uirum, aut Heroa lyra uel acri,
» Tibia sumis celebrare Clio,
» Quem Deum, cuius recinet iocosa
» Nomen imago.

Regali conspectus *in auro nuper, & ostro*] Quibus *reges utuntur.* Migret *in obscuras humili sermone tabernas*] Hoc *est in uerba humiliora, qualibus utuntur tabernarij: idest qui in tabernis uenditant. Est enim taberna locus, ubi opera ipsa & merces uenditantur: tabernarij uerò qui uenditant: intelligit autem pauperiores.* Vnde in Odis

» Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas:

„ Regumq; turres: ô beate Sesti.

Videtur autem alludere ad eas comœdias, quæ ab humilitate personarum tabernariæ dictæ sunt, in quibus obscuri & infimæ conditionis homines: ut tabernarij introducuntur, qui dicacitatem in scurrilitatem uertunt, à qua monet in Satyrorum sermonibus cauendum Horatius. Humili sermone] Quo rebus quibusdã leuioribus risum quærant. Aut dum uitat humum nubes, & inania captet] Ad mediocritatem seruandam duo extrema uitanda sunt dixit de altero humilitatis extremo uitando: nunc dicit de altero tumiditatis extremo fugiendo. Dum uitat humum, captet nubes & inania] Quia dixerat, humum, elementorum rationem respiciens, ideo subiungit ad eorundem translationem: nubes, & inania, hoc est altiora, et sublimiora, quæ supranaturalia denominantur: hoc autem ideo dixit, ne, dum humiliora uitamus, ad hæc sublimiora transuolemus de dijs, de anima, de ideis, de intelligentijs: hoc est in tumidiora extremæ humilitati penitus contraria incidamus, per nubes autem, & inania incorporea intelligit, quæ minime sensibus subijciuntur, qualem Creusæ animam his uerbis describit Virgilius:

„ Hæc ubi dicta dedit lachrimantem, & multa uolentem
„ Dicere deseruit, tenuesq; recessit in auras.
„ Ter conatus ibi collo dare brachia circum.
„ Ter frustra compren sa manus effugit imago
„ Par leuibus uentis, uolucriq; simillima somno.

Effutire leues uersus indigna tragædia] Affert similitudinem, qua apposita ostendat, quo modo Satyri inter medios actus tragædiæ induci debeant seruata ipsius tamen incolumi grauitate. Indigna effutire leues uersus] Quæ

indignatur effutire leues uersus: hoc est inconsideratos, & sine ulla grauitate emittere. Intererit] Interueniet Satyris proteruis paulum pudibunda: ut matrona iussa diebus festis moueri, quæ licet saliat, non tamen immoderate, & meretricio more saliet. Duplex enim est genus saltationis: alterum, quo matronæ decore, grauitateq; personæ seruata: alterum, quo impudicæ fœminæ utuntur. Moueri] Saltare. Vnde & motus pro saltatione accipitur: ut supra

" Sic priscæ motumq;, & luxuriam addidit arti
" Tibicen. Et in Odis:
" Motus doceri gaudet Ionicos
" Matura uirgo.

Festis diebus] Cum dies festi authore Macrobio diuidantur uel in sacrificia, uel in epulas, uel in ludos, uel in ferias: hoc est, uel cum sacrificia dijs offeruntur, uel cum dies diuinis epulationibus celebratur, uel cum ludi in honorem aguntur deorum, uel cum feriæ obseruantur: rursusq; feriæ uel in publicas, uel in priuatas: publicæ uel in statiuas, uel in conceptiuas, uel in imperatiuas, uel in nundinas: priuatæ: uel in proprias familiarum: ut Claudiæ familiæ, uel Aemiliæ, seu Iuliæ, seu Corneliæ, & si quas ferias proprias quæq; familia ex usu domesticæ celebritatis obseruat: uel in proprias singulorum: ut natalium, & fulgurum susceptiones sunt: item funerum, atq; expiationum. per dies festos hoc in loco ferias priuatas, uel proprias familiarũ, uel singulorum uidetur intelligere Horatius, in quibus uerisimile est matronas aduocari, ibiq; celebrandæ feriæ causa moueri solitas. uel generatim pro omnibus festis, in quibus uel nuptiæ celebrantur, uel conuiuia, in quibus aderant matronæ. quòd autem adessent in nuptijs matronæ illud

Terentianum non dubium est argumentum.

„ Da. Maneo interea introire neminem
„ Video, exire neminem, matronam nullam, in ædibus
„ Nihil ornati, nihil tumulti: adcessi intro: aspexi. Pá. scio
„ Magnum signum Da. num uidentur conuenire hæc
nuptijs.

Non ego inornata]Dixit, in Satyrorum scriptione in primis mediocritatem seruandam: nunc idem repetit more suo referés singula singulis. nos igitur admonet, ut neq; ijs uerbis utamur, quæ nullũ afferunt ornamentum, & splendorem orationi; neque ijs, quæ potius ad tragædiæ maiestatem, quàm ad Satyræ mediocritatem spectare uideantur, sed inter tragædiæ, & comœdiæ phrasim pósitis: hoc est neque ita inornatis: ut Satyri his utentés migrent in obscuras humili sermone tabernas: neque ita grauibus, & quodam modo dominantibus: ut nubes, et inania captent. illud igitur, inornata, refert ad illud, migrent in obscuras humili sermone tabernas, illud uerò, dominantia, ad illud, nubes & inania captent. Quare maximo in errore uersantur, qui hæc duo carmina separant à superioribus, referuntq; ad sequentia, atq; aliter construunt, & interpretantur. confundunt enim, quæ de uerborum cum ijs, quæ de rerũ mediocritate dicuntur, quæ distincta esse oportet: est autem ordo: Ego scriptor satyrorum non amabo uerba, nomináq; inornata: neq;, hæc ipsa fugiens, amabo solum dominantia, & tumidiora, et ad dominorum fastum spectantia. amabo igitur ornata cum mediocritate, hoc est grauia, non tamen tumidiora: ut diximus. Inornata]Idest abiecta, atque obsoleta, & nullum ornatum afferentia orationi: hoc est humiliora, & infimæ hominum condicionis,

quibus utentes migrent in obscuras humili sermone tabernas. Dominantia] *Hoc est tumidiora, qualibus utuntur domini seruos alloquentes: idest cum imperio, & fastu. Quare pudet referre, quæ ab interpretibus de uerbis proprijs hoc loco dicuntur. neque enim generatim inornata propria dixisset; cum si lecta, atque illustria ea sint; neque abiecta, atque obsoleta non parum splendoris afferant orationi.* Dominantia *uulgaria, & communia* Madius *interpretatur; qua elocutione non uideo. longe enim hæc expositio uidetur esse contraria superioribus.*

„ *Ne quicunque deus, quicunq; adhibebitur hæros*
„ Regali *conspectus in auro nuper, & ostro*
„ *Migret in obscuras humili sermone tabernas.*

Nomina, uerbaq;] Vtrumq; *etiam coniunxit* Aristoteles *in tertio* Rethoricorum: *cum dixit perspicuitatem in nominum, & uerborum proprietate consistere. nam ex nominibus, & uerbis confici orationem* Platonis *est in* Sophista *sententia. neque enim uerba, quibus actiones significantur: ut uadit, currit, dormit per se, neque nomina, quæ signa sunt uocis agētibus ipsis imposita: ut leo, ceruus, equus efficiunt orationē. nam quæ proferuntur haud ante actionem, uel actionis impedimentum, aut essentiam siue existētis rei, seu non existentis ostendunt, quam uerba nominibus misceantur. ut homo discit. tunc enim declarat. aliquid de his, quæ sunt, uel fiunt, aut fuerunt iam, aut erunt.* Vnde *in* Cratylo *ait, orationem esse uerborum et nominū compositionem.* Scriptor Satyrorum] *Hoc est cum* Satyros *intermedios actus loquentes inducam.* Nec sic enitar] *Cum de uerborum genere* Satyris *accōmodando præceperit: præcipit nunc de rerum: hoc est de inuentionis ipsius genere*

quale illud esse debet: ait autem illud quoque mediocre esse debere: hoc est pari ratione inter comicam, et tragicam inuentionem: neque admodum cum tragica materia coniunctum: neque adeo ab ea disiunctum, ut comicæ adhærere uideatur. ergo inter utrumq;. ergo ex rebus notissimis fictum: ut cum mediocre sit, sibi quiuis speret idem, sed sudet multum, frustraq; laboret ausus idem. Tragico differre colori] A tragædiæ exemplo, quæ ex inuentionis ratione ita à comædia, & alijs poeseos generibus distinguitur: quemadmodum imagines depictæ ex coloribus una ab altera. Vt nihil intersit Dauus ne loquatur, an audax Pythias] Expositiue lucrata Simone emuncto talentum Hoc est persona comica. An custos, famulusq; dei Silenus Alumni] Hoc est persona Satyrica; & hoc quod attinet ad inuentionem. alia enim Dauus, & Pythias loquetur ex sua natura, & conditione: alia Satyri pari ratione: ut ipse Silenus. Dauus ne loquatur, an audax Pythias] Hoc est infimæ personæ, ut serui, & ancillæ. Audax Pythias emuncto lucrata Simone talentum] Vt fictam apud Lucilium attestatur Acron: hoc est astute fallentem dominum, ab eoq; talentũ per uim quasi accipientem. Emuncto] Quod quasi talentum ab eo per uim extorsisset. An custos, famulusq; dei Silenus Alumni] Ponit hoc in loco Silenum pro Satyrorum actione. Satyrus enim erat Silenus: et ab eo paposileni Satyri dicti sunt: satyrum etiam uidetur Virgilius Silenum significare uoluisse: cum faunis eum admiscet: cum ait:

» Tũ uero in numerum, Sileni. s. Faunosq;, ferasq; uideres
» Ludere.

Ex noto fictum carmen sequar] Cum modo per negatio

nem, in quo differat Satyrica inuentio, à tragica, atq; comica explicauerit: nunc per affirmationem ostendit cuiusmodi in Satyris eligere debeamus: ait autem: ut in cæteris poematis, sic in Satyris mediocrem esse eligendam, et de medio sumptam: ut cum facilis prima, ut aiunt, fronte esse uideatur, quiuis speret eandem, sed sudet multum, frustráq; laboret eandem ausus. Ex noto] Ex rebus notis, & de medio sumptis: res autem notas, & de medio sumptas eas intelligit, quæ in communi, quotidianóq; usu positæ omnibus patent, quas supra publicam materiem appellauerat. Fictum carmen ex noto] Alludit ad poeseos constitutionem, quæ nihil aliud est, quàm fictio: uerisimilis tamen. Sequar igitur, inquit Horatius, carmen fictum: hoc est narrationem fictam: ex noto ex rebus notis. Vt sibi quiuis speret idem] Quis enim non speret se, ut omittam reliqua, querimoniam illi Virgilianæ, qua à matre defunctus Eurialus deploratur; Hunc ego te Euriale aspicio; parem posse componere? cum ex rebus notissimis constet tantummodo, & positis in usu communi, & quotidiano? Quis Ciceronis naturalem illam, ac fluentem orationis uenam assecuturum diffidat prima fronte? cum in ea nihil non commune; nihil studiose affectatum reperiatur? Quem rursus Martialis, & Apuleius non deterreant, nubes, & inania captantes, & subtilitates quasdam affectantes scabroso illo genere orationis? Plurimos tamen Martiales: plurimos Apuleios: unum Virgilium: unum Ciceronem reperiemus. Vnde autem hoc, quàm ex rei difficultate prouenire existimandum est? Quam ob rem huiusmodi mediocris ratio inuentionis imitabilis illa quidem uidetur esse existimanti, sed nihil est experienti minus: etsi in ea diutissime, ac sum-

mo studio laborarint, & desudarint. Sudet multum, frustraq; laboret ausus idem] Hoc Ausonio contigisse nemini dubium esse arbitror. Cum enim falsa spe rei assequendæ deceptus imitandã suscepisset Horatij Odẽ, quæ incipit:

,, O' crudelis adhuc, & Veneris muneribus potens

illo epigrammate:

,, Dicebam tibi, Galla, senescimus: effugit ætas:

Quàm parum assecutus sit, quod sperabat: aliorum sit iudicium. Quis enim non uidet, quàm sordide Ausonius; quanto uerò cum splendore, quanta cum dignitate, etsi in re turpiori, agat Horatius? ille enim, Galla, unico, & nudo uocabulo: hic, O' crudelis adhuc, & Veneris muneribus potens: ille, senescimus, effugit ætas: hic per triplicem circumscriptionem primum: insperata tuæ cum ueniet pluma superbiæ: tum, & quæ nunc humeris inuolitant, deciderint comæ. ultimò, nunc & qui color est puniceæ flore prior rosæ mutatus Ligurinum in faciem uerterit hispidam: Ausonius: Nunc piget, & quereris, quòd non aut ista uoluntas tunc fuit, aut nõ est nunc ea forma tibi: Horatius summo cum splendore, & uenustate: Dices, heu, quoties te in speculo uideris alterum, quæ mens est hodie, cur eadem nõ puero fuit? aut cur his animis incolumes non redeunt genæ? Vnde autem tantùm differre inter se unum ab altero in eadem re putandum est, quàm ornamentis, splendoreq; orationis? quo alter penitus caret, alter abundat cumulatissime: alter quibus modis tantummodo culpam deuitet quærens, alter, quibus summam laudem mereatur. Iure igitur Horatius; ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quiuis speret idem, sudet multum, frustraq; laboret ausus idem: tantum series iuncturaq; pollet. Sudet multum,

frustraq; laboret ausus idem] *Plurimi etenim Virgiliũ plurimi Ciceronem, plurimi Horatium imitantur: pauci uero Horatium, paucissimi Ciceronem, nemo Virgilium adæquauit. in hac autem parte omisit aduersatiuam particulam, sed, grauitatis causa; cum debuerit dicere: ut sibi quiuis speret idem, sed sudet multum, frustraq; laboret ausus idem.* Eodem modo præstantissime Afranius in his quatuor carminibus à Nonio recitatis:

» *Si possent iuuenes delinimentis capi:*
» *Omnes haberent amatores anus.*
» *Aetas, corpus tenerum, & morigeratio,*
» *Hæc sunt uenena formosarum mulierum.*

Vbi omissa particula aduersatiua, sed, subintelligitur: ac si dixisset, sed ætas, corpus tenerum, & morigeratio: uerum omittens aduersatiuam grauiorem, & uenustiorem reddidit orationem. Frustraq; laboret ausus idem] *Quasi dicat, quod minime fieri posse uideatur: ut in Odis dixit de* Pyndaro:

» *Pyndarum quisquis studet æmulari*
» *Iule: ceratis ope Dædalæa*
» *Nititur pennis uitreo daturus*
» *Nomina ponto.*

Ausus idem] *Magis per hoc uerbum rei magnitudinem, et difficultatem expressit: quasi dicat rem maxime arduã, & quam, qui conantur audaciores æstimandi sunt.* Vtitur *enim persæpe hoc uerbo in demonstranda rei magnitudine, & difficultate ut supra:*

» *Siquid inexpertum scænæ committis, & audes*
» *Personam formare nouam.*

Tantum series, iuncturaq; pollet] *Huiusce rei causam,*

quæ inimitabilem rem facit: non inuentionem, sed dispositionem, & elocutionem esse ait, quæ tantum inuentioni, rebusq; de medio sumptis splendorem attribuat. Series] Dispositio ipsa, quæ rerum cumulum in ordinem digerit, distinguit, ac simul deuincit, sine qua: quemadmodum nec fusis omnibus mēbris statua ē, nisi ordine collocetur: sic oratio tumultuetur, ac sine rectore fluitet necesse est, neque sibi cohæreat. Iuncturaq; pollet] Idest elocutio, quæ animorum sensa mente concepta depromit, ac profert, sine qua inania sunt, quæ ad inuentionem, dispositionemq; cōparata sunt, ac non multum gladio recondito, atque intra uaginam cohærenti dissimilia. posuit autem iuncturam: hoc est decentem structuram uerborum, & connexionem pro elocutione, tanquam potissimam illius partem. hæc enim uerba extrema cū consequētibus primis ita iungens, ut ne ue aspere concurrant, neue uastius diducantur; efficit iunctam orationem, cohærentem, æquabiliter fluentem: qua in re omnis splēdor, et uirtus orationis posita est. Nam quemadmodum statuarij, qui partes separatim optime expressas male coniungunt, uituperantur. ita etiam uerba, etsi unumquodq; splendidum, ac illustrē sit, nisi ita collocetur, ut non aspere concurrat, minime laudatur. Hæc uerò omnia etsi Horatius de mediocritate in satyrorum sermonibus adhibenda dicit, pertinent tamen & ad reliquorum poematum rationem. Tantum de medio sumptis accedit honoris] Repetitio est, idest tantus honos adiungitur mediocri inuentioni, & de medio sumptæ, & omnibus communi ex dispositione, & elocutione. Syluis deducti caueant me iudice Fauni] Cum supra demonstrauerit, qua in re differant à tragædia, & comædia satyrorum sermo-

nes,tanquam in medio utriusq; positi,& quod attinet ad uerba,et quod attinet ad res: hoc in loco breuissime de decoro in ipsorum sermonibus seruando eorum conditionis, auditorum, rerumq; ipsarum habita ratione per negationem pertractat: ostendens à quibus rebus eos cõtinere omnino conueniat: ait autem huiusmodi ipsis sermones accõmodandos, ne urbanitatem, lasciuiamq; sapere uideantur ita tamen, ut minime hoc uitantes in obscænitatem postea concidãt, relicta penitus mediocritate; cum enim syluestres personæ Satyrorum,& Faunorum sint, non sine honestissimorum hominum offensione molliora quædam illis attribuentur, quibus non syluis deducti, sed penè forenses homines, ac ueluti innati triuijs uti possent: syluis autém deducti,& innati triuijs; ac penè forenses: antitheta sunt. Ac penè forenses] Plus est quàm quod dixerat; innati triuijs. Aut nimium teneris iuuenentur uersibus] Illud, aut, recipit negationem: ut sit: aut ne unquam iuuenentur nimium teneris uersibus. Teneris] Vtpote mollioribus, lasciuioribus,& qualibus iuniores uti solent deliciarum, leporumq; uarietatibus abundantes. Vnde & huic rei uerbum iuuenentur à Græcis desumptum: hoc est νεανίζειν, accommodauit: hoc est iuuenum more ineptire. Aut immunda crepent, ignominiosáq; dicta] Contra quàm uidetur tragædiæ maiestas,& seueritas postulare, in qua leuiora,& obscæna repudiantur: uidetur autem remouere causam, ne iterum excludantur Satyri: ut supra ex Aristotele declarauimus. Immunda, ignominiosáq; dicta] Qualia uideri possent illius Satyræ: Ambubaiarũ collegia pharmacopolæ: &c. ignominijs,& conuitijs plena hunc, atque illum notantia. Crepent] Hoc est per crepitum uerba

emittant,ut illis proprium est, sed ea, quæ crepent minime sint immunda,& ignominiosa:est autem Satyris,& Faunis hoc maxime accommodatum: crepitum enim, uerborumq; sonitum Satyros edere potius, quàm uerba diuus Hieronymus testatur:et Plutarchus in Syllæ uita ait,apud Apolloniam,dum dormiret,captum Satyrum, & adductũ ad L.Syllam; qui cum conaretur elicere uocem, locutum quidem illum,sed confuse, & cum sonitu hinnientis equi simili,& hirci balantis. Offenduntur enim] Addit rationem:cur Satyros conueniat á conuitijs abstinere, & á uerbis immundis.et obscænis.Vnde ait obscæna,ignominiosaq; dicta Satyris attribui non sine offensione spectatorũ. nam cum ad audiendum honestissimi homines, nobilissimiq; ex omnibus ordinibus scilicet plebeio,equestri, ac Senatorio coire apud Romanos consueuerint, non potuissent nó maxime offendi ex huiuscemodi obscænitatibus: attingit autem tres Romanorum ordines Patritium : dum ait, quibus est pater:equestrem, dum ait:quibus est equus, & eam partem plebei ordinis,quæ habebat censum equestrẽ: dum ait:quibus est res:his autem uerbis omnes comprehẽdit,quibus liceret ex lege Othonia inter equites in gradibus quatuordecim spectare:hoc est qui sestertium quadringenta millia possideret:tangit etiam fecem plebis,pauperiores scilicet,infimæq; conditionis homines, qui non habebát censum equestrem:dum ait:nec siquid fricti ciceris probat, & nucis emptor.Vnde in Epistolis:

» Si quadringentis sex,septem millia desunt
» Plebs eris:

Hoc est inter equites non spectabis, sed inter infimam plebem. Quibus est res] Ditiores intelligit,primariosq; ple-

bei ordinis, qui cum ciuiliorem, honestioremq́; uitam agerent, non possent non offendi huiuscemodi obscænitatibus: rei autem appellatio, ut aiunt iurisconsulti, latior est, quá pecuniæ. Vnde hoc in loco accipitur pro omnibus bonis: hoc est corporalibus, & incorporalibus. per emptorem autem fracti ciceris, & nucis: pauperiores, infimosq́; plebei ordinis intelligit, qui ea tantummodo probant, quæ ex obscænitate, & turpitudine risum concitant, quorum iudicium ex sententia patricij ordinis, & equestris, & ditiorum, honestiorumq́; plebei ordinis condemnat Horatius. Fracti ciceris] Parasius, fricti, legit: quod perplacet, cum eodem modo appellet Plautus in Bachidibus: cum dicit: tam frictum illum reddam, quam frictum est cicer. Vendebatur autem cicer in theatro. Vnde Martialis

» Vendit qui madidum cicer corona.

Est autem ordo: offenduntur, nec accipiunt æquis animis, nec donant corona illi, quibus est equus, & pater, & res, si quid in Satyrorum sermonibus probat emptor fricti ciceris, & nucis: hoc est infimi ex fece plebis, pauperiores, inhonestioresq́;.

Syllaba longa breui subiecta uocatur Iambus
Pes citus: unde etiam trimetris accrescere iussit
Nomen Iambeis, cum senos redderet ictus,
Primus ad extremum similis sibi, non ita pridem
Tardior ut paulò, grauiorq́; ueniret ad aures
Spondeos stabiles in iura paterna recepit
Commodus, & patiens: non ut de sede secunda
Cederet, aut quarta socialiter. Hic & in Acci
Nobilibus trimetris apparet rarus, & Enni.

In scænam missos magno cum pondere uersus
Aut operæ nimium celeris, curaq; carentis,
Aut ignoratæ premit artis crimine turpi:
Non quiuis uidet immodulata poemata: iudex;
Et data Romanis uenia. est indigna poetis.
Idcirco nè uager? scribamq; licenter? an omnes
Visuros peccata putem mea tutus, et intra
Spem ueniæ cautus? uitaui denique culpam:
Non laudem merui. Vos exemplaria Græca
Nocturna uersate manu, uersate diurna.
At nostri proaui Plautinos et numeros, et
Laudauere sales: nimium patienter utrunque:
Ne dicam stulte mirati; si modo ego, et uos
Scimus inurbanum, lepido seponere dicto,
Legitimumq; sonum digitis callemus, et aure.

Cum de inuentionis, dispositionisq;, ac elocutionis præcipuis partibus, quæ ad comædiam, & tragædiam uidebantur pertinere copiosissime supra præceperit: recto ordine hoc in loco de ultima elocutionis comicæ, et tragicæ parte: de carminum scilicet ratione pertractat, cum uero Iambico carmine scribi solitas supra dixerit

» *Archilochum proprio rabies armauit Iambo:*
» *Hunc socci cæpere pedem, grandesq; cothurni*
» *Alternis aptum sermonibus, & populares*
» *Vincentem strepitus, & natum rebus agendis.*

De huius carminis compositione, & mensura hoc in loco ipse Horatius loquitur: ait autem ex prima syllaba breui & secunda longa Iambum pedem constare, senarium à senis ictibus appellatum, sed propter pedum celeritatem trimetrum postea dictum: cum duo pedes propter breuitatem syllabarum unius tantummodo quasi mensuram

In pronunciando continerent, ac deinde Iambis admissos spondeos, qui eorum celeritatem sua grauitate, tarditateq; propter syllabas longas temperarent: ita tamen ut secundo semper loco, & quarto Iambi adhiberentur, qui spondeorum exciperent tarditatem uel primo, uel tertio loco, uel quinto etiam positorum. Pes citus] Vnde celeres in Odis appellat Iambos: dum ibi ait

» Me quoque pectoris
» Tentauit in dulci iuuenta
» Feruor, & in celeres Iambos
» Misit furentem.

De huiusce pedis celeritate præter Horatium hoc in loco author est Ausonius: cum sagittis Parthorum ueLociorem appellet. Vnde etiam trimetris accrescere iussit nomen Iambeis; cum senos redderet ictus] Ex Aetimologia cognominis impositi affert coniecturam celeritatis. cum enim sex pedibus Iambicus uersus constaret: quia tamen ob nimiam celeritatem scansio binos copulauit, nomen trimetri sortitus est. Eadem ratione in primo Sermonum de Pollione ter percussum pedem appellat Iambicum, quo ille tragædias conscribebat: cum ait;

» Pollio regum
» Facta canit pede ter percusso.

Primus ad extremum similis sibi] Hoc est ex solis iambis: ut illud

» Beatus ille, qui procul negocijs:

Ad differentiam posteriorum, qui Iambis admiserunt spondeos, quorum tarditate, grauitateq; iamborum celeritatem moderarentur. Non ita pridem] Non multo ante Iambus pes citus, commodus, & patiens accepit socialiter spondeos

stabiles in iura paterna: ut ipse ueniret ad aures audientiũ paulo tardior, & paulo grauior, quàm solebat antea: cum ex solis iambis conficiebatur: dico accepit commodus, & patiens socialiter in iura paterna spondeos stabiles: non tamẽ ut ipse iambus de sede secunda, aut quarta discederet: sed eas tanquam proprias sedes semper sibi seruaret: ut in eo carmine seruauit Horatius *in libro* Epodon:

„ *At ò deorum quisquis in cælo regis.*

Vbi non nisi in tertio, & quinto loco spondeos admisit. Tardior] *Propter spondeos. Vnde etiam stabiles appellat. cum enim ex duabus syllabis longis constent, nemini dubium est omnium pedum esse tardissimos; cũ cæteri breuem aliquam admittant.* Grauior] *Si tardior ergo & grauior. ex tarditate enim nascitur & grauitas. Quare ex percussionis mora sonum fieri grauiorẽ* Phisicorum *est sententia. Vnde &* M. Tullius *in somnio* Scipionis, *summum illum stelliferi cæli cursum, cuius conuersio concitatior est acuto dicit, & excitato moueri sono, grauissimo autem lunarem: propter motus tarditatem.* Spondeos stabiles] Stabiles *appellat spondeos ad iamborum differentiam, qui celerrimi sunt: ut supra diximus, uel certe ex sua tarditate, & proprietate stabiles: uel certo loco stantes ut in tertio, & quinto tantummodo, neque huc, atq; illuc uagantes.* In iura paterna] *In paternas, & proprias possessiones: hoc uero, & quæ dicuntur per translationem, & denominationem dicta sunt.* Commodus] *Quod spondeis accõmodauerit paternas, & proprias sedes. unde eodem modo accõmodare aliquam rem dicimus. quia uero qui alteri rem propriam accõmodat libenter, benigneq; liberalis existimatur. ideo commodus, & pro liberali accipitur: ut*

in Odis.

„ Donarem pateras,grataq; commodus,

„ Censorine,meis æra sodalibus.

Et patiens] Cum spondeos in sua iura uocauerit, uenientesq; admiserit, patientiq; id animo tulerit.præbet autem sensum rei inanimatæ. Non ut de sede secunda cederet,aut quarta] Excipit quibus in locis iambus minime spondeos admiserit: scilicet secundo, & quarto,cum sibi iambi tanquã proprias sedes seruauerint, in quibus ipsi firmiter permanentes spondeorum tarditatem exciperent,& temperarent. Socialiter] Ad illud in iura paterna recepit referendum est: ut sit in iura paterna recepit socialiter spondeos stabiles: idest optimi,& liberalis socij officio functus: siue socialiter,quia primum locum spondeis,secundum sibi,tertium spondeis,quartum sibi,quintum,& sextum & sibi & spondeis æquali portione partitus est. Hic et in Acci nobilibus trimetris apparet rarus,& Enni] Pes scilicet & uersus iambus. nobilibus autem per ironiam dictum est,quasi dicat,nobilibus,ut existimant imperiti: perfectiores enim tragædiæ,uel comediæ sunt,quæ ex iambis compactæ sunt:ut græcorum, non autem in quibus hoc genus carminis raro uel nunquam adhibitum est: ut in Ennij et Accij tragædijs,& comædijs. atque ideo eorum metra minime nobiliora existimanda sunt : ut fit ab imperitis,sed ignobiliora: quod uero per ironiam hoc dixerit ex eo carmine, quod sequitur

„ Et data Romanis uenia est indigna poetis:

Et ex secundo epistolarum deprehenditur , ubi his uersibus sui temporis homines uituperat,qui summos Ennium, Cecilium,Accium, Terentiumq; existimabant:

Ennius,

„ Ennius, & sapiens, & fortis, & alter Homerus,
„ Vt critici dicunt, leuiter curare uidetur:
„ Quò promissa cadant, & somnia Pythagorea.
Et paulo post
„ Aufert
„ Pacuuius docti famam senis, Accius alti,
„ Dicitur Afrani toga conuenisse Menandro:
„ Plautus exemplar Siculi properare Epicarmi:
„ Vincere Cecilius grauitate: Terentius arte.
„ Hos addiscit, & hos arcto stipata theatro
„ Spectat Roma potens: habet hos, numeratq; poetas:

Quæ ipsa quoque ironia est: quasi dicat in hoc iudicio populus fallitur. Apparet rarus] Quod ignobilitatis, non autem nobilitatis est. Vnde per ironiam dictum clarius uideri potest, ut demonstrauimus. Quare summa laude dignos existimauit antiquitas Sophoclem, atque Euripidem, quòd eorum tragædias ex iambis confecerint, tanquam proprio metro eius scriptionis: idest alternis sermonibus maxime accõmodato. In scænam missos magno cum pondere uersus] Occurrit obiectioni, quæ à nonnullis fieri potuisset, in Accij; & in Ennij poematis reperiri multos uersus grauissimos, & consonantissimos. atq; ideo non recte ab Horatio per ironiam derisos. His igitur respondet Horatius uersus magno cum pondere aut Accij, aut Ennij in scænam missos ab his, qui iudicare de metrorum ratione possunt maxime reprehendendos aut crimine turpi operæ nimium celeris, & carentis cura: aut crimine ignoratæ artis. Quoniam uero omnis difficultas horum carminum in constructione ordinanda posita est, ita à nobis disponẽtur: ut facillime omnia intelligantur. ordo igitur est: Iu-

dex: hoc est homines iudiciosi: premit: deprimunt: uersus magno cum pondere in scænam missos: dico deprimunt turpi crimine operæ nimium celeris: idest tanquam celeriter factos: & premit turpi crimine operæ carentis cura: idest sine cura factos, neque elimatos: aut deprimunt isti homines iudiciosi turpi crimine ignoratæ artis: idest tanquam factos sine ullo artificio neglectis carminum componendorum præceptis: dico homines iudiciosi premunt uersus magno cum pondere in scænam missos: dico iudiciosi: quia non quiuis alius uidet immodulata poemata: nõ quiuis iudicare potest de modulis, carminumq; armonia, nisi homines iudiciosi. & ideo, quia non quiuis uidet immodulata poemata, data est indigne uenia Romanis *poetis.* Magno cum pondere uersus] *Magna cum grauitate, & timiditate, & expectatione.* Missos in scænam: *cum primũ in scænam missi fuerint, ut audiantur.* Aut operæ nimium celeris, curaq; carentis: aut ignoratæ premit artis crimine turpi iudex] *Duobus in rebus Accium, & Ennium reprehendi posse ait ab optimo iudice: uel quod, si artẽ calluerint, parum tamen adhibuerint, uersus celeriter, negligenter, & sine studio facientes, uel quod certam componendorum carminum rationem, & methodum ignorauerint.* Aut operæ nimium celeris, curaq; carentis] *Hoc est celeriter, negligenter, sine limæ labore, & mora factos: quod maximum uitium est. Vnde paulopost moram, laborem, & diligentiam præcipit adhibendam*

„ *Vos ò Pompilius sanguis carmen reprehendite, quod nõ*
„ *Multa dies, & multa litura cohercuit, atque*
„ *Perfectum decies non castigauit ad unguem.*

Aut ignoratæ artis] *Ignoratæ rationis, & methodi carmi=*

num componendorum, quod turpissimum est. Quare supra à numero poetarum exclusit, qui artem uel nequiuerint exequi, uel ignorauerint: & infra eos deridet, qui ad carminum compositionem nihil arte opus esse dicebant, quos illa inductione conuincit:

„ Ludere qui nescit campestribus abstinet armis,

Et quæ sequuntur. Nō quiuis uidet immodulata] Quia dicit, iudex, poterat aliquis se obijcere, cum penè ratio carminum popularis facultas esse uideatur: ut dixit in epistolis: plerumque rectum uulgus uidet. non ne quiuis de his potest iudicare? per præoccupationem huic respondens declarat, cur iudicem dixerit. inquit igitur Horatius, dixi, iudicem uersus magno cum pondere missos in scænam aut negligentiæ, aut ignorantiæ crimine reprehendere; quia non quiuis uidet immodulata poemata. Quare ita peruertit Grifolus ordinem in hac re, ut non solum minime Horatij sententiam intelligas, sed neque quid uelit ille Horatium dicere satis percipias. Immodulata] Sine modulo, rithmo: tam uerò ad aurium, quàm ad mentis dissonantiam immodulata dixit poemata, quæ carent scilicet & rebus, & numero, &, ut uno uerbo dicam, proportione, in qua præcipua perfectæ carminum, armoniæq; ratio posita est. hoc autem per parenthesim dictum est, ex qua & illud cōsequitur, et data Romanis uenia est indigna poetis. Iudex] Posuit substantiuum pro adiectiuo, scilicet uir iudiciosus: ut fuit Quintilius, de quo infra. Et data Romanis uenia est indigna poetis] Hoc pendet ex parenthesi superiori. Nam quia non quiuis uidet immodulata poemata, ideo data est uenia indigna poetis Romanis, scilicet Accio, Ennio, Plauto, & reliquis: si autem quisque iudica

la singulis refert ad illud, non quiuis uidet immodulata poemata, intra spem ueniæ cautus, ad illud, & data Romanis uenia est indigna poetis, hoc modo: tutus. quia non quiuis uidet immodulata poemata: cautus intra spem ueniæ. quia & data Romanis uenia est indigna poetis. Intra spem ueniæ cautus] Hoc est non extra spem ueniæ impetrandæ apud eos, qui ex propria ignorantia cæteris quoq; poetis ueniam dederunt: est autem pulcherrima elocutio esse intra spem ueniæ: pro ueniam sperare de qua loquendi ratione plura Aulus Gellius libro duodecimo, capite tertio decimo. Vnde etiam econtrario dicimus, esse extra spem: pro nullam spem habere. Cautus intra spem ueniæ] Idest prudens, & facile sperans, quia data est superioribus uenia, mihi quoque datum iri. Vitaui denique culpam, non laudem merui] Si existimauero omnes peccata mea uisuros, & si postea artis præcepta, optimorumq; poetarum authoritatem secutus fuero; quid tum? culpam tantummodo uitabo, inquit, quod non magnum est teste Cicerone non tamen, quia uitaui culpam, promerui laudē: ad demerendam autem laudem non satis est culpam uitare in poemate, sed in eo figuras, ornamentaq; orationis adhibere necesse est. qua in re præcipua poetarum laus, & commendatio sita est: ad hoc autem consequendum nos ad Græcorum fontes remittit Horatius, ex quibus illustria quæq; hauriamus. Vos exemplaria Græca] Concludit præceptum de laude promerēda. inquit enim. quia poetæ Romani carent ijs ornamentis, quibus laudem comparemus ab illis omnino cauendum est, & ad poetarum græcorū exemplaria confugiendum, in quibus omnia, tanquam in illustri posita monumento, perspiciamus, quibus non culpam

ſolum uitemus, ſed etiam laudem promereamur. Exemplaria græca] Hoc eſt non Ennium, non Accium, quos, ut ineptos, iam irriſit per ironiam, ſed exemplaria græca. appellat autem Græcorum libros exemplaria; quòd cum perfectiſſima ſint, & quaſi ideæ, & formæ præclariſſimorum poematum, ab ijs exempla cōmodiſſime ſumi poſſint. Vos] Quaſi dicat, quærant alij latinos, eos laudent, eos admirentur; Vos exemplaria græca, ò Piſones, nocturna uerſate manu, uerſate diurna. At noſtri proaui Plautinos & numeros, & laudauere ſales] Occurrens obiectioni, quæ fieri potuiſſet, ueteres Romanos Plauti laudatores reprehēdit, quòd immerito & ſalſum, & urbanum, & lepidum, & numeroſum exiſtimauerint: cum nihil putet in eius ſcriptis urbanum, nihil numeroſum ex ſuo, Piſonumq; iudicio reperiri poſſe. At noſtri proaui] Hoc eſt ignari rationis poeticæ. Numeros] Quod attinet ad eam elocutionis poeticæ partem, quæ in rithmo, & menſura carminū poſita eſt. Sales] Quod attinet ad inuentionis leporem, quæ in Comædijs maxime requiritur. Mirati] Plus eſt, quàm laudauere: hoc eſt cum admiratione laudauere. hoc autem uerbo magis eorum iudicium irridet. Scimus inurbanum lepido ſeponere dicto] Quod attinet ad ſales. Legitimumq; ſonum digitis callemus, & aure] Quod attinet ad numeros. inurbanum autem id uidetur Horatius appellare, quod Cicero ſcurrilem iocum appellat: ubi in ſecūdo de Oratore de ridiculis agit præcipiens non modo nequid inſulſe, ſed etiam, nequid perridicule dicamus. uitandum eſt enim, inquit, oratori utrunque, ne aut ſcurrilis iocus ſit, aut mimicus. ſcurrilem igitur Horatius Plautum uidetur ſignificaſſe. Legitimum ſonum] Carminum legi

conuenientem. econtrario de Pindaro: Numerisq; fertur Lege solutis. Digitis] Quia, ut ait Quintilianus, pedũ, et digitorum ictu interualla signamus quibusdã notis, atque æstimamus quot breues illud spatium, & quot longas habeat. Et aure] Iudicio aurium: quæ plerunque, quod suaserint, ut ait M. Tullius, id rectissimum esse solet.

Ignotum Tragicæ genus inuenisse Camenæ
Dicitur, & plaustris uexisse poemata Thespis:
Quæ canerent, agerentq; peruncti fecibus ora.
Post hunc personæ, pallæq; repertor honestæ
Aeschylus: & modicis instrauit pulpita tignis:
Et docuit magnumq; loqui, nitiq; cothurno.
Successit uetus his comœdia non sine multa
Laude, sed in uitium libertas excidit, & uim
Dignam lege regi. lex est accepta, chorusq;
Turpiter obticuit sublato iure nocendi.

Cum de rebus penè omnibus, quæ ad tragœdiæ, & comœdiæ rationem spectare uidebantur supra iam copiose tractauerit, de earundem origine pauca quædam adiungit superioribus: ut primum scilicet inuentæ: ut postea auctæ fuerint. ait autem Thespim Atticum tragœdiæ inuentorẽ fuisse: perunctos primum fecibus tragœdiarum actores instituisse: sine scæna, sine pulpito in plaustris per Græciæ ciuitates aduexisse: Aeschylum inde personas, & uestimenta reperisse, pulpita instrauisse, grauitatemq; in dicendo, et uim attulisse: his ueterem comœdiam successisse, in qua nõ sine maxima laude chori adhibiti sceleratos quosque nominatim reprehenderent. eorumq; uitia notarẽt. Hos postea uer-

ait Horatius. Et modicis instrauit pulpita tignis] Non dicit scænam Thespim inuenisse, sed modicis tignis pulpita instrauisse, in quibus tragædiæ agerentur ad Sophoclis differentiam, qui scænæ perfectam compositionem adinuenit: ut author est Aristoteles; atque ideo ad Sophoclis differentiã, qui scænam quasi ab Aeschylo commonstratam ad perfectionem perduxit, Aeschylum modicis admodũ tignis pulpita instrauisse ait. Et docuit magnumq; loqui] Hoc est magnifice loqui: adiectiuum pro aduerbio more Græcorũ, & hoc quod attinet ad sermonis grauitatem, & maiestatem, quæ antea desiderabatur: qua de re ita Quintilianus. Tragædias primus in lucem protulit Aeschylus sublimis, & grauis, & grandiloquus sæpe usque ad uitium: quamuis autem Sophocles, & Euripides longè clarius illustrauerint hanc rem, Aeschylus tamen prior posterioribus præbuit modum illustrandæ orationis; atque ideo grauitatem sermonis eum primum docuisse ait Horatius. Nitiq; cothurno] Quod attinet ad personarum inductarum grauitatem. Cum enim cothurnus regij calceamenti sit genus, posuit pro personis grauioribus, quales tragædia ipsa requirit: cum sit actionis illustris imitatio: ut iam non semel ex Aristotele demonstrauimus: ut significaret primum Aeschylum personas illustres, & heroicas in tragædijs induxisse, cum antea sine ullo discrimine adhiberentur. Successit uetus his comædia] Etsi tragædiæ origo, atque comædiæ par, atque una fuerit: ut tradidit Aristoteles: quia tamen de ueteri comædia loquitur, quæ multo post tragædiam fuit, rectè dicit tragædiæ à Thespide inuentæ, ab Aeschyloq; auctæ ueterem comædiam successisse: hoc autem clarissime ex Aristotelis uerbis conijcitur. nam cum constet in ueteri co=

mædia chorum fuisse; cum Aristoteles à magistratibus comædorum chorum sero datum auctor sit: nemini dubium est multò post tragædiam fuisse comædiam ueterem. Vetus comædia] Ad nouæ differentiam, in quá chori desiderabantur. Eandem in sermonibus priscam appellat: cum ait

» Eupolis, & Cratinus, Aristophanesq; poetæ,
» Atque alij, quorum comædia prisca uirorum est:
» Siquis erat dignus describi quòd malus, aut fur:
» Quòd mæchus foret, aut sicarius, aut alioquin
» Famosus multa cum libertate notabant.

Non sine multa laude] Neque enim primum quemquã nominatim priuatis de causis notabant, nisi dignus uideretur: ut ex eodem Horatio. in Sermonibus modo demonstrauimus. atque ideo non parum laudis promerebantur illi comædiæ ueteris scriptores, qui nos sceleratorum hominum reprehensione, & exemplo à uitijs deterrerent, & coercerent. Sed in uitium libertas excidit] Quòd data libertate abutẽtes uiris optimis pro cuiusq; libidine cœperint maledicere: ut Socrati Aristophanes. Vnde etiam ex hac ueteris comædiæ cõsuetudine, κωμῳδεῖν, pro conuitiari idem Aristophanes usurpauit. Et uim] Quia libertate abutebantur comædiæ ueteris scriptores. quod enim fit præter leges, id per uim fieri dicitur. à ueteris comædiæ scriptoribus boni præter leges notari cœperunt, cum illæ scelestos notari permitterent, tacite uetarẽt bonos. Ergo per uim. si per uim. ergo dignam lege regi, qua frenum maledictis imponeretur. Lex est accepta] Lata autem lex hæc fuit ab Alcibiade, qua factum est, ut hæc mordax proteruitas extincta sit: ut author est Plutarchus. Chorusq; turpiter obticuit sublato iure nocendi] Per legem latam sublata nocendi pote

state. Turpiter] Quia lex, declarata ueteris comœdiæ scriptorum improbitate, eos à maledicendi licentia deterruit. sicuti enim antea summa cum laude uetus comœdia accepta est: ita postea summa est cum turpitudine uetantibus etiam legibus repudiata. quia probis hominibus: quia sapientibus, quia integris maledixerit: antitheta autē sunt successit non sine multa laude, & turpiter obticuit. Sublato iure nocendi] Per legem potestate maledicendi, & libertate sublata. Quare comœdiæ postea conscriptæ ad huiusce ueteris differentiam sublato ex lege choro, nouæ appellatæ sunt.

Nil intentatum nostri liquere poetæ,
Nec minimum meruere decus, uestigia græca
Ausi deserere, & celebrare domestica facta:
Vel qui prætextas, uel qui docuere togatas.
Nec uirtute foret, clarisue potentius armis,
Quàm lingua Latium, si non offenderet unum-
Quemq; poetarum limæ labor, & mora. Vos ô
Pompilius sanguis carmen reprehendite, quod non
Multa dies, & multa litura coercuit, atque
Perfectum decies non castigauit ad unguem.

Hactenus de græcarum fabularum: nunc de earum origine, quarum Latini ipsi authores fuere: ut prætextatarum, & togatarum pertractat. Quare quemadmodum Latinorum ingenium ab inuentione commendat, ita eorum neglegentiam, ignauiamq; reprehendit admonens permultū esse adhibendum in compositionibus studij, & temporis, ne operum editiones imperfectæ præcipitentur. Nil intenta-

» Personam formare nouam.

Et celebrare domestica facta] Latina scilicet, non Græca fabularum argumenta: ut fecit Seneca in Octauia. Vel qui prætextas, uel qui docuere togatas] Idest qui fabulas Latino more, personis, & habitu induxere: inter togam uero, & prætextam hoc interest quòd toga commune omnium Romanorum uestimentum esset: prætexta nobiliorũ tantummodo, ita dicta, quòd ei purpura prætexebatur: per hæc autem duo uestium genera comprehendit etiam duo fabularum genera, alterum in quo communis fortunæ homines inducti sunt, alterum in quo clariores, & præstantiores: illud uerò, docuere, hanc habet uim, ut significet eũ, qui primus inuenerit, primum etiam docuisse. Nec uirtute foret] Idest fortitudine. hanc enim habet uim hoc loco uirtus, quam apud Græcos ἀνδρεία idest uirilitas, & uiro digna uirtus. atque ideo seipsum interpretans subiungit, clarisue potentius armis. uirtute autem fortitudinis maxime cæteris nationibus præcelluere Romani: ut Græci eloquentia, & sapientia. Quam ob rem prudenter quidem Tullius uirtutis exempla à Romanis dixit, à Græcis doctrinæ petenda. Vnde ita excusat Ouidius Romulum, quòd annum in decem menses partitus sit:

» Scilicet arma magis, quàm sydera Romule noras,
» Curaq; finitimos uincere maior erat.

Quàm lingua] Eloquentia, quæ una, eademq; erat cum sapientia: ut attestatur M. Tullius libro tertio de Oratore. Latium] Vtitur in hoc uerbo eo translationis genere, quod adnotauit Cicero: quando ornandi causa uerbum proprium proprio commutatur ut:

» Aphrica terribili tremit horrida terra tumultu.

Pro Afris, & in Oratione pro lege Manilia: Cuncta Asia, atque Græcia uestrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur: pro Asiaticis, & Græcis: hoc est Latium pro Latinis. Si non offenderet unumquenque poetarum limæ labor, & mora] Hoc est emendationis, & diligentiæ. eosdem Latinos in epistolis laudat, ut ingeniosos, reprehendit ut negligentes, & nullam curam in emendandis compositionibus proprijs adhibentes, dum ait:

» Et placuit sibi natura sublimis, & acer.
» Nam spirat tragicum satis, & feliciter audet,
» Sed turpem putat in scriptis, metuitq; lituram.

Limæ labor] Translatiue dicit, quod mox proprie dicet, multa litura coercuit, translatione à fabris ferrarijs sumpta: ut & infrà

» Et male tornatos incudi reddere uersus.

Vnde supra reprehendit uersus carentes cura. Hoc emendationis præceptum cum diligenter Virgilius obseruauerit, non immerito de eo dictum est carmina imperfecta Vrsæ more solitum parere, deinde ita lambendo effingere, ut ijs quasi informi materiæ, ut ita dicam, præberet formã: quod etiam de Francisco Petrarca dicere poterimus, si uarias illius emendationes ex ultima Bernardini Danielis impressione intueamur. Et mora] Vnde supra:

» In scænam missos magno cum pondere uersus
» Aut operæ nimium celeris, curaq; carentis,
Aut ignoratæ premit artis crimine turpi:

Et infra:

» Siquid tamen olim
» Scripseris, in Metij descendat iudicis aures,
» Et patris, & nostras, nonumq; prematur in annum.

Vt poemata nostra refrigerato inuentionis amore diligentius repetita, tanquam lectores, possimus perpendere. Vos ò Pompilius sanguis] *Per apostrophen sermonem conuertit ad Pisones, eos admonens, ut sibi caueant ab huiuscemodi Romanorum poetarum errore. uidetur autem eos ad attentionem excitare: dum ait: uos ò, & quæ sequuntur.* Pompilius sanguis] *Eadem etiam elocutionis forma Virgilius in sexto:*

„ *Proijce tela manu sanguis meus.*

Appellat autem Pisones Pompilium sanguinem, quòd cum Calpurniorum familiam sequantur, à Calpo Numæ Pompilij filio cognominis sui originem duxerint. Multa dies, & multa litura] *Reddit singula singulis: multa dies: ad quod dixerat, mora, multa litura, ad quod dixerat, limæ labor: quod uerò sequitur: atque perfectum decies non castigauit ad unguem, ad utrunque.* Multa dies] *Vtpote decem anni: ut dicet infra: decimumq; prematur in annũ.* Multa litura] *Vt membranis intus positis delere possis, propriosq; errores ab aliquo tibi commõstratos corrigere.* Coercuit] *Coarctauit: si enim uitia amputẽtur, coarctatur omnino poema, & restringitur: sumpta est autem translatio ab arboribus, quibus dum superflua amputantur coerceri dicuntur. Vnde M. Tullius in libro, qui de senectute, siue Cato maior inscribitur, de uite sic ait: Quam serpentem multiplici lapsu, & erratico ferro amputans coercet ars agricolarum, ne syluescat sarmentis, et in omnes partes nimia fundatur.* Atque perfectum decies non castigauit ad unguem?] *Non emendauit. à rebus autem animatis sumpta similitudine, & metaphora castigare carmen, & librum dicimus. Vnde & castigationes. Est autem casti-*

Cum modo demonstrauerit poemata summa arte, summo studio, summa diligentia confici, ac decies ad unguem perfectissime castigari oportere: potuissent aliqui fortasse redarguere artem ipsam ex Democriti sententia nihil ad poemata conferre, sed naturam tantummodo ipsam, & mentis alienationem: Horum tacitæ occurrens obiectioni Democritum per ironiam deridet principem, & authorem huiusce sententiæ, qui poetis nullam artē, nulla præcepta, nullam doctrinam esse necessariam existimabat, sed mentis furorem, ingenium, atque naturam. Quare ita insaniam cum poetica coniungebat, ut nonnulli eius opinionē secuti summæ stultitiæ simulatione crediderint se nomen poetæ facile consecuturos nulla unquam in scribendo adhibita doctrinæ, & artis ratione. Quam ob rem nisi horum Democriticorum opinionem Horatius hoc in loco refutasset, frustra de poetica facultate in hac ad Pisones epistola præcepta literis tradidisset: cum arte ipsa repudiata, ab his tātummodo insaniæ, & furori daretur locus. Ingenium] Eam animi uirtutem significat proprie ingenium, quæ natura nobis ingenita sit, non acquisita arte, aut industria, furorem Musarum appellat Plato in Ione, cum ait. Tertius uero furor Musarum est, qui occupat teneram, & nudam animam, ac incitat, & inflāmat ad antiquorum infinita facta Odis, & alijs carminum generibus ornanda, & instituit posteros. Quam ob rem Musis poetæ referunt eorum carmina, & Apollini. Vnde Horatius ad Melpomenem

» Totum muneris hoc tui est:
» Quòd monstror digito prætereuntium
» Romanæ fidicen lyræ:
» Quòd spiro, & placeo, si placeo, tuum est.

Atque ideo Musas inuitant ad dicendum poetæ in poematum exordijs: ut

» Dic mihi Musa uirum, captæ post tempora Troiæ
» Qui mores hominum multorum uidit, & urbes. Et
» Musa mihi causas memora; quo numine læso,
» Quid ue dolens Regina deum Et quæ sequuntur.

Quasi omnia dicant Musæ poetis, illi uero à Musis accepta tantummodo scribant, & referant. Hoc etsi permagnum est, sine arte tamen, quasi sine adiutore, et socio nihil ualet, nihil potest, nihil adiuuat: ut idem Horatius infra testatur:

„ Natura fieret laudabile carmen, an arte,
„ Quæsitum est: ego nec studium sine diuite uena,
„ Nec rude quid possit uideo ingenium: alterius sic
„ Altera poscit opem res, & coniurat amice.

Fortunatius] Quia sola naturæ ingenita ui poetas fieri Democritus existimabat: sed per ironiam hoc dicit. Vnde infrà rude uocat ingenium sine arte. miseram autem appellat artem irridens Democriti opinionem, quasi inferre uelit fortunatissimam, etsi ab ridiculo philosopho repudiatur, cum à sapientibus naturam plurimum adiuuare, & perfectiorem reddere iudicetur: notanda uerò sunt illa antitheta misera arte: ingeniũ fortunatius. Credit] Quasi dicat: non ita se res habet, ut credit Democritus. Et excludit] Quia credit, ideo excludit à numero poetarum sanos poetas, hoc est eos, qui sunt sanæ mentis, dementes tantummodo, & furore correptos admittens. Bona pars] Quia, inquit, Democritus credit ingenium misera arte fortunatius, & quia ita credens excludit sanos Helicone poetas: pars magna eorum, qui poetæ nomen aucupantur pendens à Democriti sermonibus, & opinione non ungues ponere

curat, non barbam, secreta petit loca, balnea uitat. Putabant enim isti, si corporis, ac uitæ cultum aspernarentur, et in solitudines, & latibula ferarum more se conferrent, si horridi, si inculti, si sordidi sẽper procederent, fore, ut apud omnes & insaniæ, &, quod consequitur, poetæ nomen assequerentur. Bona pars] Magna pars: eodem modo & in Sermonibus:

„ At bona pars hominum decepta cupidine falso.

Non ungues ponere curat, non barbam] Vtrunq; autem erat tonsoris officium tam radere barbam, quàm ungues resecare. Vnde Valerius Maximus ait, Portiam Bruti uxorem abrepto cultello tonsorio, quasi resecandorum unguiũ causa, se ipsam ex industria uulnerasse, & à uiro per ancillarum clamorem accersito obiurgatam, quòd tonsoris præripuisset officium: & apud Horatium libro primo epistolarum clarissime conijcitur;

„ Conspexit: ut aiunt:

„ Arrasum quendam uacua tonsoris in umbra

„ Cultello proprios purgantem leniter ungues.

„ Demetri puer:

Tondebant autẽ barbam Romani penè omnes, præter philosophos, & eos, qui philosophi uideri uolebant. Vnde Cicero barba tenus philosophum dixit: pro eo, qui nihil habet philosophi, præter barbam: & Horatius in secundo Sermonum per ironiam sapientem barbam appellat: hoc est indicem sapiẽtiæ ad hoc ipsum Ciceronis fortasse alludens. Secreta petit loca] Solitudines, & latibula more ferarum, ut poetas simularet. Balnea uitat] Vt nihil omnino corpus curare uideretur. Nanciscetur enim pretiũ, nomenq; poetæ] Hoc est acquiret poetæ præmium, lauream scilicet,

uel ex hedera coronam, doctarum præmia frontium, ut dixit in Odis. Et nomen] Salutationem poetæ. Si tribus Anticyris caput insanabile nunquã tonsori Lycino commiserit] Quod non sanaret helleborum, quod producere possent non una insula Anticyra: ut re uera est: sed si tres forent. est autem Anticyra insula ad Meleacum sinũ posita, cuius meminit Strabo libro nono: ubi helleborum nascitur: ut Ouidius de Ponto uidetur significare, cũ ait:

„ I, bibe, dixissem, purgantes pectora succos,
„ Quidquid & in tota nascitur Anticyra.

Vnde & Horatius ambitiosos, et audaces insaniæ accusans: ait illis Anticyram enauigandum:

„ Verum ambitiosus, & audax
„ Nauiget Anticyram:

Et paulo post de auaris, eiusdem insaniæ eos insimulans:

„ Danda est hellebori multo pars maxima auaris:
„ Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem:

Quod autem helleborum ad insaniam ex atra bile cõceptam maxime conducat præter Plinium, et Dioscoridem idẽ Horatius in epistolis attestatur:

„ Expulit helleboro morbum, bilemq; meraco.

Quis autem Lycinus fuerit, nihil ad rem: sufficit ex uerbis Horatij tonsorem excellentissimum fuisse cognoscere, etsi nõnulli affirmant postea senatorem à Cæsare factũ. quia dicebatur odisse Pompeium. O ego læuus] Ironice se ipsum reprehẽdit, quòd atram bilem expurgaret, quam isti Democritici tantopere desiderabant, sperãtes se eo morbi genere poetæ nomen, & pretiũm consecuturos. O me læuum, inquit, et insanum, qui uerno tempore atram bilẽ expurgem, cum sperare possem proxima æstate in talem

furorem incidere: ut me ipso nemo alius meliora componeret carmina. Sub uerni temporis horam] Hoc enim tempus expurgationũ præcipit Hippocrates his uerbis: Quibus sanguinis missio conuenit, aut medicamẽtum expurgans, his sub uernum tempus utrunque est faciendum: ad cuius uerba uidetur Horatius respexisse hoc loco. Verum nil tãti est] Nil tanti pretij est, ut eius consequendi causa insanũ me esse uelim. Ergo cum non possim poetæ nomen mereri, fungens uice cotis, quæ licet exors ipsa secandi sit, ferrum tamen ad incidendum reddit aptissimum, saltem docebo munus, & officium poetæ: & docebo

„ Vnde parentur opes: quid alat, formetq; poetam:

„ Quid deceat, quid nõ: quò uirtus, quò ferat error. Dixit autem nil scribens ipse, modestiæ gratia. Ergo fungar uice cotis] Hoc est, nil scribens ipse docebo alios scribere, coti similis, quæ cum sit exors ipsa secandi, reddit tamẽ ferrum acutum ad secandum: hanc autem similitudinẽ ex Isocratis apophtegmate sumpsit, quẽ: cum interrogaretur, quo modo posset alios docere publica tractare, cũ ipse loqui publice non auderet? respondisse ferunt etiam cotes quamuis ipsæ secare nõ possint ferrum tamen acutũ reddere, et à M. Tullio in quinto de finibus bonorum, & malorum: ubi ait: absurdum non est, ut qui poemata scribere non possit, illius tamen rei possit tradere præcepta. Vnde parentur opes] Diuitiæ orationis poeticæ. inuentionem autem intelligit. Eadem translatione & M. Tullius sæpissime dixit opes orationis, diuitias orationis, opulentam orationem: & hic ipse infrà diuitem uenam. Quid alat] Hoc etiam ad inuentionem spectat, quæ subministrat uires, & neruos orationi. Formet] Præbeat poemati formam. hoc autem ad di-

spositionem, et elocutionem pertinet, quæ formam præbent inuẽtioni, quæ informi materiæ cõparatur. Quid deceat] Quid in unoquoque poematum genere seruandum sit: ut docuit pluribus locis. Quid non deceat] Atque ideo tanquam indecorum fugiendum: ut quasi per totam hanc epistolam executus est. Quo uirtus ferat] Orationis poeticæ scilicet seruata ratio ipsa, & ars: hoc est ad summam laudem, immortalitatemq;. Quo ferat error] Hoc est ad contemptum, & ignominiam ut dicet infra:

» Vt mala quem scabies, aut morbus regius urget,
» Aut phanaticus error, & iracunda Diana
» Vesanum tetigisse timent, fugiuntq; poetam
» Qui sapiunt, agitant pueri, incautiq; sequuntur.

Scribendi recte sapere est principium, & fons.
Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ:
Verbaq; prouisam rem non inuita sequentur.
Qui didicit, patriæ quid debeat, & quid amicis:
Quo sit amore parens: quo frater amandus: & hospes:
Quod sit conscripti: quod iudicis officium: quæ
Partes in bellum missi ducis: ille profecto
Reddere personæ scit conuenientia cuiq;.
Respicere exemplar uitæ, morumq; iubebo
Doctum imitatorem, & ueras hinc ducere uoces.
Interdum speciosa iocis, morataq; recte
Fabula: nullius Veneris, sine pondere, & arte
Valdius oblectat populum, meliusq; moratur:
Quàm uersus inopes rerum, nugæq; canoræ.
Graijs ingenium, Graijs dedit ore rotundo
Musa loqui, præter laudem nullius auaris.
Romani pueri longis rationibus assem

Discunt in partes centum diducere. dicat
Filius Albini, si de quincunce remota est
Vncia, quid superat? poteras dixisse triens. Ohe
Rem poteris seruare tuam. redit uncia, quid fit?
Semis. Ad hæc animos ærugo, & cura peculi,
Cum semel imbuerit, speramus carmina fingi
Posse linenda cedro, & leui seruanda cupresso?

Cum pollicitus modo fuerit se demonstraturum, unde comparentur opes poeticæ orationis, unde alimentum: unde forma poemati præbeatur, cum autem de reliquis partim supra, partim etiam infrà tractauerit: ostendit hoc loco unde diuitias poeticæ facultatis sumamus, idest inuentionem ipsam. sumemus autem à sapientia: hoc est à philosophia (ita enim ante Pythagoram appellabatur) ab eáq; philosophia præcipue, quæ à Socrate ipso, atque Platone manauit: ab eáq; philosophiæ Socraticæ, & Platonicæ parte, quæ uera philosophia dici potest, quæ tanquam dux, & magistra uitam format, actiones dirigit, mores instituit. His etenim ex philosophia præparatis facile etiam animi sensa explicabimus oratione. Scribendi recte sapere est principium, & fons] Hoc est sapientia, & philosophia ipsa. Vnde & M. Tullius libro secundo de Oratore idē præcipit. inquit enim Quare ut quis recte scribat, & dicat philosophiam discat necesse est. Vnde et in oratore sapientiam rerum omnium, & præsertim eloquentiæ fundamentum appellat. Quare cum nihil differat à philosophia poetice: ut author est Tyrius Maximus, quàm temporis uetustate, & ratione dicendi, quòd altera antiquior, altera illustrior putaretur: sententias à philosophia mutuabimur, easdemq; exornabimus

splendore orationis:hoc est figuris,metro, & armonia. Ré- *tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ*] *Quam philoso=phorum præcipue sectam sequamur ostendit:eam uero circũscribit,quæ Platonis dialogis cõtinetur,ac Sõcratis dogmata,& sermones complectitur, qui primus à rebus occultis, ab ipsáq; natura inuolutis,in quibus ante eum omnes philosophi occupati fuerant auocauisse philosophiam, atque ad uitam communem adduxisse fertur:ut de uirtutibus,et uitijs:omninóq; de bonis,& malis quæreret : cœlestia autẽ uel procul esse à naturæ cognitione censebat, uel si maxime cognita essent,nihil tamen ad bene uiuendum cõferre. appellat autem Platonis libros chartas Socraticas; uel quia in ijs præcipue Socrates inducitur,ac sub eius persona omnia referuntur,uel quia Socratis erant opiniones,non autem Platonis,etsi à Platone uerbis, & orationis luminibus scriptæ,illustratæq; sunt:ut ipse affirmat in secunda epistola ad Dionisium sub his uerbis. hac de causa nihil ego de ijs scripsi unquam, neque est Platonis opus præscriptũ aliquod,neq; erit. Quæ autem modo dicuntur,Socratis sunt. Vnde & Aristoteles non Platonis,sed Socratis sermones nominat,eorumq; penè semper Socratem authorem facit; seu quòd ita esset omnino,seu ne improbare Platonis præceptoris opiniones plerunque, sed Socratis uideretur. Verbáq; prouisam rem non inuita sequentur*] *Vnde author est Socrates apud Platonem de re non satis perspecta neminem rectè iudicaturum,& oratione explicaturum.Ex cognitione etenim rerum,ut inquit M.Tullius,efflorescat, & redundet oportet oratio,quæ; nisi res subest ab oratore percepta,& cognita,inanem quandam habet elocutionẽ,ac penè puerilem.Quid est enim tam furiosum,quàm uerborum,*

uel etiam optimorum, atque ornatissimorum, sonitus inanis nulla subiecta sententia, neque scientia? Verba non inuita] In qualia sæpe incidimus, quando res ipsæ minime subsunt: hoc est ut dicet paulo post: in uersus incpes rerum, nugasq; canoras. Prouisam] Præparatam, & antea diligenter excogitatam, quàm eam mandare literis, exornareq; oratione incipiamus. prouisam autem intelligit ex rebus à philosophia sumptis. Qui didicit, patriæ quid debeat] Dixerat ad recte scribendi rationem necessariam esse in primis philosophiam, eamq; ex Platonis dialogis potius, quàm ex reliquis philosophorum scriptis sumendam: his autem uerbis ex omni Platonicæ philosophiæ parte ad eam maxime adhortari uidetur, qua hominis officium in patriam, in parentes, in cognatos, in amicos, in reliquos priuatim, & publice continetur. Quia uerò hæ rerum moralium, & ciuilium formæ, quæ Ideæ appellantur, à Platone perscriptæ sunt, nequid in hac interpretatione, quod ad nos attinet, requiratur: cum ad unamquanque partem perueniemus primum quæ à Platone in ea re dicta sunt proferemus, tum quemadmodum species illas rerum Virgilius executus sit subijciemus: ut habeant, qui hæc legerint, unde hoc præceptum desumpserit Horatius de arte præcipiens, & unde reliqui poetæ ex arte scribentes seruauerint. Patriæ quid debeat] Qua de re ita Plato in Critone sub persona Socratis: Age ergo, postquam per nos genitus es, educatusq;, ac eruditus, primo quidem num potes negare te nostrum esse & natum, & seruum, ipsumq; te, & progenitores tuos? Deinde cum id ita se habeat, an putas ius ex æquo tibi, atque nobis esse, & quæ nos tibi facere aggrediamur, eadem uicissim in nos abs te referri iustũ esse

iudicas? An cum nec ad patrem, nec ad dominum, si eum habeas, tibi ius ex æquo sit: ut quæ ab illis patiare, in eos referre possis: neque si iurgio hi te lacessant, contra iurgare, neque, si te uerberent, uicissim uerberare, neque alia eiusmodi in eos tentare liceat: contra patriam, ac leges tibi licebit? Adeo ut si nos iudicantes id esse iustum interficere uelimus, ut uicissim nos, patriam, & leges pro uiribus coneris occidere, dicasq; te in his agendis iusta facere, qui uirtutis curam re uera habere profiteris? An sic es sapiens, ut, te lateuerit, & patri, & matri, & progenitoribus omnibus patriam esse anteponendam? atque esse uenerabilius quiddam, sanctiusq;? & in superiori sorte tum apud deos, tum apud homines mentis compotes esse patriam collocandam, colereq; eam oportere magis eiq; obedire, ac rigidius se gerenti mitius assentiri, quàm patri etsi quid iubeat, uel dissuadere illi quantum liceat, uel facere & patientissime sustinere quidquid iusserit patiendum? Ac siue mandauerit uerberari te, siue in uincula conijci, siue in prælium miserit ad uulnera excipienda, mortemq; subeundam obediendum est omnino. Ius enim ita dictat, ut neque tergiuersandum, neque fugiendum, neque ordinem deserendum, sed & in bello, & in iudicio, & prorsus ubiq; ea sunt, quæ respublica, patriaq; iusserit facienda, aut certe uerbis, quatenus iustum est, uti licet ad persuadendum illi, eamq; placandam. Vi autem uti nefas est uel contrà matrem, uel contrà patrem, maxime uerò omnium contrà patriam. Quare cum nos patriæ plus quàm amicis, plus quàm cognatis, plus quàm liberis, plus quàm parentibus obnoxios esse debere Virgilius ex Platone animaduerteret, ad hoc ipsum respiciens, Aeneam suum ad extremum capitis periculum

illi succurrentem, omnemq; & patris, & filij, & coniugis, & reliquorum defensionē illius saluti postponentem. neq; prius ad horum omnium auxilium accedentem facit, quā matre Venere monstrante iam nullam esse de ea amplius ex deorum uoluntate habendam spem uideat. Et quid amicis] Cum amicitia ex Platonis sententia nihil aliud sit, quam honesta perpetuæ uoluntatis communio, necessarium est ita nos esse in amicos ut in nosmetipsos debere, et magis etiam in illos affectos. Vnde in quinto de Legibus ita scriptum reliquit: Amicorum, & Sodalium in uitæ consuetudine summam beneuolentiam consequetur, qui illorum in seipsos obsequia maiora, præstantioraq; putabit, quàm illi: beneficia uerò sua in illos minora, quàm illi existimabit. Quæ omnia Virgilius sub persona Nysi, & Euriali eleganter expressit: cum perpetuam utriusq; in omni re unanimitatem: & alterum pro altero libentissime morientem: & alterius uitam alterum chariorem propria existimantem depingat. Quare nihil uero amico pretiosius æstimandum est. Quo sit amore parens] De liberorum amore, & officio, quod parentibus præstare debeant in quarto de Legibus statim post constitutum deorum cultum ita loquitur: Sequitur demum uiuentium cultus parentum, quibus fas est prima, & maxima debita omnium antiquissima debitorum persoluere. Putare enim quisq; debet omnia, quæ possidet eorum esse, qui genuerunt, & educarūt: ita ut illis hæc omnia pro uiribus ministrare debeat: primum quidem externa bona: deinde etiam corporis: postremò quæ ad animum pertinent hæc omnia uidelicet mutuo data persoluens; & pro curis, doloribusq; priscis parentum in senecta recentes reddens, quando maxime indigēt.

Pro Afris, & in Oratione pro lege Manilia: Cuncta Asia, atque Græcia uestrum auxilium expectare propter pericu li magnitudinem coguntur: pro Asiaticis, & Græcis: hoc est Latium pro Latinis. Si non offenderet unumquenque poetarum limæ labor, & mora] Hoc est emendationis, & diligentiæ. eosdem Latinos in epistolis laudat, ut ingenio= sos, reprehendit ut negligentes, & nullam curam in emen dandis compositionibus proprijs adhibentes, dum ait:

„ Et placuit sibi natura sublimis, & acer.
„ Nam spirat tragicum satis, & feliciter audet,
„ Sed turpem putat in scriptis, metuitq; lituram.

Limæ labor] Translatiue dicit, quod mox proprie dicet, multa litura coercuit, translatione à fabris ferrarijs sum= pta: ut & infrà

„ Et male tornatos incudi reddere uersus.

Vnde supra reprehendit uersus carentes cura. Hoc emen= dationis præceptum cum diligenter Virgilius obseruaue= rit, non immerito de eo dictum est carmina imperfecta Vrsæ more solitum parere, deinde ita lambendo effingere, ut ijs quasi informi materiæ, ut ita dicam, præberet formã: quod etiam de Francisco Petrarca dicere poterimus, si ua= rias illius emendationes ex ultima Bernardini Danielis im pressione intueamur. Et mora] Vnde supra:

„ In scænam missos magno cum pondere uersus
„ Aut operæ nimium celeris, curaq; carentis,
Aut ignoratæ premit artis crimine turpi:

Et infra:

„ Siquid tamen olim
„ Scripseris, in Metij descendat iudicis aures,
„ Et patris, & nostras, nonumq; prematur in annum.

Vt poemata nostra refrigerato inuentionis amore diligentius repetita, tanquam lectores, possimus perpendere. Vos ò Pompilius sanguis] Per apostrophen sermonem conuertit ad Pisones, eos admonens, ut sibi caueant ab huiuscemodi Romanorum poetarum errore. uidetur autem eos ad attentionem excitare: dum ait: uos ò, & quae sequuntur. Pompilius sanguis] Eadem etiam elocutionis forma Virgilius in sexto:

» Proijce tela manu sanguis meus.

Appellat autem Pisones Pompilium sanguinem, quòd cum Calpurniorum familiam sequantur, à Calpo Numae Pompilij filio cognominis sui originem duxerint. Multa dies, & multa litura] Reddit singula singulis: multa dies: ad quod dixerat, mora, multa litura, ad quod dixerat, limae labor: quod uerò sequitur: atque perfectum decies non castigauit ad unguem, ad utrunque. Multa dies] Vtpote decem anni: ut dicet infra: decimumq; prematur in annũ. Multa litura] Vt membranis intus positis delere possis, propriosq; errores ab aliquo tibi commõstratos corrigere. Coercuit] Coarctauit: si enim uitia amputẽtur, coarctatur omnino poema, & restringitur: sumpta est autem translatio ab arboribus, quibus dum superflua amputantur coerceri dicuntur. Vnde M. Tullius in libro, qui de senectute, siue Cato maior inscribitur, de uite sic ait: Quam serpentem multiplici lapsu, & erratico ferro amputans coercet ars agricolarum, ne syluescat sarmentis, et in omnes partes nimia fundatur. Atque perfectum decies non castigauit ad unguem?] Non emendauit. à rebus autem animatis sumpta similitudine, & metaphora castigare carmen, & librum dicimus. Vnde & castigationes. Est autem casti-

Cum modo demonstrauerit poemata summa arte, summo studio, summa diligentia confici, ac decies ad unguem perfectissime castigari oportere: potuissent aliqui fortasse redarguere artem ipsam ex Democriti sententia nihil ad poemata conferre, sed naturam tantummodo ipsam, & mentis alienationem: Horum tacitæ occurrens obiectioni. Democritum per ironiam deridet principem, & authorem huiusce sententiæ, qui poetis nullam artẽ, nulla præcepta, nullam doctrinam esse necessariam existimabat, sed mentis furorem, ingenium, atque naturam. Quare ita insaniam cum poetica coniungebat, ut nonnulli eius opinionẽ secuti summæ stultitiæ simulatione crediderint se nomen poetæ facile consecuturos nulla unquam in scribendo adhibita doctrinæ, & artis ratione. Quam ob rem nisi horum Democriticorum opinionem Horatius hoc in loco refutasset, frustra de poetica facultate in hac ad Pisones epistola præcepta literis tradidisset: cum arte ipsa repudiata, ab his tãtummodo insaniæ, & furori daretur locus. Ingenium] Eam animi uirtutem significat proprie ingenium, quæ natura nobis ingenita sit, non acquisita arte, aut industria, furorem Musarum appellat Plato in Ione, cum ait, Tertius uero furor Musarum est, qui occupat teneram, & nudam animam, ac incitat, & inflãmat ad antiquorum infinita facta Odis, & alijs carminum generibus ornanda, & instituit posteros. Quam ob rem Musis poetæ referunt eorum carmina, & Apollini. Vnde Horatius ad Melpomenem

» Totum muneris hoc tui est:
» Quòd monstror digito prætereuntium
» Romanæ fidicen lyræ:
» Quòd spiro, & placeo, si placeo, tuum est.

Atque ideo Musas inuitant ad dicendum poetæ in poematum exordijs: ut

» Dic mihi Musa uirum, captæ post tempora Troiæ
» Qui mores hominum multorum uidit, & urbes. Et
» Musa mihi causas memora; quo numine læso,
» Quid ue dolens Regina deum Et quæ sequuntur.

Quasi omnia dicant Musæ poetis, illi uero à Musis accepta tantummodo scribant, & referant. Hoc etsi permagnum est, sine arte tamen, quasi sine adiutore, et socio nihil ualet, nihil potest, nihil adiuuat: ut idem Horatius infra testatur:

„ Natura fieret laudabile carmen, an arte,
„ Quæsitum est: ego nec studium sine diuite uena,
„ Nec rude quid possit uideo ingenium: alterius sic
„ Altera poscit opem res, & coniurat amice.

Fortunatius] Quia sola naturæ ingenita ui poetas fieri Democritus existimabat: sed per ironiam hoc dicit. Vnde infrà rude uocat ingenium sine arte. miseram autem appellat artem irridens Democriti opinionem, quasi inferre uelit fortunatissimam, etsi ab ridiculo philosopho repudiatur, cum à sapientibus naturam plurimum adiuuare, & perfectiorem reddere iudicetur: notanda uerò sunt illa antitheta misera arte: ingeniũ fortunatius. Credit] Quasi dicat: non ita se res habet, ut credit Democritus. Et excludit] Quia credit, ideo excludit à numero poetarum sanos poetas, hoc est eos, qui sunt sanæ mentis, dementes tantummodo, & furore correptos admittens. Bona pars] Quia, inquit, Democritus credit ingenium misera arte fortunatius, & quia ita credens excludit sanos Helicone poetas: pars magna eorum, qui poetæ nomen aucupantur pendens à Democriti sermonibus, & opinione non ungues ponere

curat, non barbam, secreta petit loca, balnea uitat. Putabant enim isti, si corporis, ac uitæ cultum aspernarentur, et in solitudines, & latibula ferarum more se conferrent, si horridi, si inculti, si sordidi sẽper procederent, fore, ut apud omnes & insaniæ, &, quod consequitur, poetæ nomen assequerentur. Bona pars] Magna pars: eodem modo & in Sermonibus:

„ At bona pars hominum decepta cupidine falso.

Non ungues ponere curat, non barbam] Vtrunq; autem erat tonsoris officium tam radere barbam, quàm ungues resecare. Vnde Valerius Maximus ait, Portiam Bruti uxorem abrepto cultello tonsorio, quasi resecandorum unguiũ causa, se ipsam ex industria uulnerasse, & à uiro per ancillarum clamorem accersito obiurgatam, quòd tonsoris præripuisset officium: & apud Horatium libro primo epistolarum clarissime conijcitur;

„ Conspexit: ut aiunt:

„ Arrasum quendam uacua tonsoris in umbra

„ Cultello proprios purgantem leniter ungues.

„ Demetri puer:

Tondebant autẽ barbam Romani penè omnes, præter philosophos, & eos, qui philosophi uideri uolebant. Vnde Cicero barba tenus philosophum dixit: pro eo, qui nihil habet philosophi, præter barbam: & Horatius in secundo Sermonum per ironiam sapientem barbam appellat: hoc est indicem sapiẽtiæ ad hoc ipsum Ciceronis fortasse alludens. Secreta petit loca] Solitudines, & latibula more ferarum, ut poetas simularet. Balnea uitat] Vt nihil omnino corpus curare uideretur. Nanciscetur enim pretiũ, nomenq; poetæ] Hoc est acquiret poetæ præmium, lauream scilicet,

uel ex hedera coronam, doctarum præmia frontium, ut dixit in Odis. Et nomen] Salutationem poetæ. Si tribus Anticyris caput insanabile nunquã tonsori Lycino commiserit] Quod non sanaret helleborum, quod producere possent non una insula Anticyra: ut re uera est: sed si tres forent. est autem Anticyra insula ad Meleacum sinũ posita, cuius meminit Strabo libro nono: ubi helleborum nascitur: ut Ouidius de Ponto uidetur significare, cũ ait:

„ I, bibe, dixissem, purgantes pectora succos,
„ Quidquid & in tota nascitur Anticyra.

Vnde & Horatius ambitiosos, et audaces insaniæ accusans: ait illis Anticyram enauigandum:

„ Verum ambitiosus, & audax
„ Nauiget Anticyram:

Et paulo post de auaris, eiusdem insaniæ eos insimulans:

„ Danda est hellebori multo pars maxima auaris:
„ Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem:

Quod autem helleborum ad insaniam ex atra bile cõceptam maxime conducat præter Plinium, et Dioscoridem idẽ Horatius in epistolis attestatur:

„ Expulit helleboro morbum, bilemq; meraco.

Quis autem Lycinus fuerit, nihil ad rem: sufficit ex uerbis Horatij tonsorem excellentissimum fuisse cognoscere, etsi nõnulli affirmant postea senatorem à Cæsare factũ. quia dicebatur odisse Pompeium. O ego læuus] Ironice se ipsum reprehẽdit, quòd atram bilem expurgaret, quam isti Democritici tantopere desiderabant, sperãtes se eo morbi genere poetæ nomen, & pretiũm consecuturos. O me læuum, inquit, et insanum, qui uerno tempore atram bilẽ expurgem, cum sperare possem proxima æstate in talem

furorem incidere: ut me ipso nemo alius meliora componeret carmina. Sub uerni temporis horam] Hoc enim tempus expurgationũ præcipit Hippocrates his uerbis: Quibus sanguinis missio conuenit, aut medicamẽtum expurgans, his sub uernum tempus utrunque est faciendum: ad cuius uerba uidetur Horatius respexisse hoc loco. Verum nil tãti est] Nil tanti pretij est, ut eius consequendi causa insanũ me esse uelim. Ergo cum non possim poetæ nomen mereri, fungens uice cotis, quæ licet excrs ipsa secandi sit, ferrum tamen ad incidendum reddit aptissimum, saltem docebo munus, & officium poetæ: & docebo,

„ Vnde parentur opes: quid alat, formetq́; poetam:
„ Quid deceat, quid nõ: quò uirtus, quò ferat error. Dixit autem nil scribens ipse, modestiæ gratia. Ergo fungar uice cotis] Hoc est, nil scribens ipse docebo alios scribere, coti similis, quæ cum sit exors ipsa secandi, reddit tamẽ ferrum acutum ad secandum: hanc autem similitudinẽ ex Isocratis apophtegmate sumpsit, quẽ: cum interrogaretur, quo modo posset alios docere publica tractare, cũ ipse loqui publice non auderet? respondisse ferunt etiam cotes quamuis ipsæ secare nõ possint ferrum tamen acutũ reddere, et à M. Tullio in quinto de finibus bonorum, & malorum: ubi ait: absurdum non est, ut qui poemata scribere non possit, illius tamen rei possit tradere præcepta. Vnde parentur opes] Diuitiæ orationis poeticæ. inuentionem autem intelligit. Eadem translatione & M. Tullius sæpissime dixit opes orationis, diuitias orationis, opulentam orationem: & hic ipse infrà diuitem uenam. Quid alat] Hoc etiam ad inuentionem spectat, quæ subministrat uires, & neruos orationi. Formet] Præbeat poemati formam. hoc autem ad di-

ſpoſitionem,et elocutionem pertinet,quæ formam præbent inuẽtioni,quæ informi materiæ cõparatur. Quid deceat] Quid in unoquoque poematum genere ſeruandum ſit: ut docuit pluribus locis. Quid non deceat] Atque ideo tanquam indecorum fugiendum:ut quaſi per totam hanc epiſtolam executus eſt. Quò uirtus ferat] Orationis poeticæ ſcilicet ſeruata ratio ipſa,& ars: hoc eſt ad ſummam laudem,immortalitatemq;. Quò ferat error] Hoc eſt ad contemptum, & ignominiam ut dicet infra:

» Vt mala quem ſcabies,aut morbus regius urget,
» Aut phanaticus error,& iracunda Diana
» Veſanum tetigiſſe timent,fugiuntq; poetam
» Qui ſapiunt,agitant pueri,incautiq; ſequuntur.

Scribendi rectè ſapere eſt principium,& fons.
Rem tibi Socraticæ poterunt oſtendere chartæ:
Verbaq; prouiſam rem non inuita ſequentur.
Qui didicit,patriæ quid debeat,& quid amicis:
Quo ſit amore parens: quo frater amandus:& hoſpes:
Quod ſit conſcripti: quod iudicis officium:quæ
Partes in bellum miſſi ducis: ille profectò
Reddere perſonæ ſcit conuenientia cuiq;.
Reſpicere exemplar uitæ,morumq; iubebo
Doctum imitatorem,& ueras hinc ducere uoces.
Interdum ſpecioſa iocis,morataq; rectè
Fabula: nullius Veneris,ſine pondere,& arte
Valdius oblectat populum,meliusq; moratur:
Quàm uerſus inopes rerum, nugæq; canoræ.
Graijs ingenium, Graijs dedit ore rotundo
Muſa loqui,præter laudem nullius auaris.
Romani pueri longis rationibus aſſem

Discunt in partes centum diducere. dicat
Filius Albini, si de quincunce remota est
Vncia, quid superat? poteras dixisse triens. Ohe
Rem poteris seruare tuam. redit uncia, quid fit?
Semis. Ad hæc animos ærugo, & cura peculi,
Cum semel imbuerit, speramus carmina fingi
Posse linenda cedro, & leui seruanda cupresso?

Cum pollicitus modo fuerit se demonstraturum, unde comparentur opes poeticæ orationis, unde alimentum: unde forma poemati præbeatur, cum autem de reliquis partim supra, partim etiam infrà tractauerit: ostendit hoc loco unde diuitias poeticæ facultatis sumamus, idest inuentionem ipsam. sumemus autem à sapientia: hoc est à philosophia (ita enim ante Pythagoram appellabatur) ab eaq; philosophia præcipue, quæ à Socrate ipso, atque Platone manauit: ab eaq; philosophiæ Socraticæ, & Platonicæ parte, quæ uera philosophia dici potest, quæ tanquam dux, & magistra uitam format, actiones dirigit, mores instituit. His etenim ex philosophia præparatis facile etiam animi sensa explicabimus oratione. Scribendi recte sapere est principium, & fons] Hoc est sapientia, & philosophia ipsa. Vnde & M. Tullius libro secundo de Oratore idē præcipit. inquit enim Quare ut quis recte scribat, & dicat philosophiam discat necesse est. Vnde et in oratore sapientiam rerum omnium, & præsertim eloquentiæ fundamentum appellat. Quare cum nihil differat à philosophia poetice: ut author est Tyrius Maximus, quàm temporis uetustate, & ratione dicendi, quòd altera antiquior, altera illustrior putaretur: sententias à philosophia mutuabimur, easdemq; exornabimus

splendore orationis: hoc est figuris, metro, & armonia. Re tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ] Quam philosophorum præcipue sectam sequamur ostendit: eam uero circuscribit, quæ Platonis dialogis cotinetur, ac Socratis dogmata, & sermones complectitur, qui primus à rebus occultis, ab ipsaq; natura inuolutis, in quibus ante eum omnes philosophi occupati fuerant auocauisse philosophiam, atque ad uitam communem adduxisse fertur: ut de uirtutibus, et uitijs: omninoq; de bonis, & malis quæreret: cœlestia autē uel procul esse à naturæ cognitione censebat, uel si maxime cognita essent, nihil tamen ad bene uiuendum cōferre. appellat autem Platonis libros chartas Socraticas; uel quia in ijs præcipue Socrates inducitur, ac sub eius persona omnia referuntur, uel quia Socratis erant opiniones, non autem Platonis, etsi à Platone uerbis, & orationis luminibus scriptæ, illustrataeq; sunt: ut ipse affirmat in secunda epistola ad Dionisium sub his uerbis. hac de causa nihil ego de ijs scripsi unquam, neque est Platonis opus præscriptū aliquod, neq; erit. Quæ autem modo dicuntur, Socratis sunt. Vnde & Aristoteles non Platonis, sed Socratis sermones nominat, eorumq; pene semper Socratem authorem facit; seu quod ita esset omnino, seu ne improbare Platonis præceptoris opiniones plerunque, sed Socratis uideretur. Verbaq; prouisam rem non inuita sequentur] Vnde author est Socrates apud Platonem de re non satis perspecta neminem recte iudicaturum, & oratione explicaturum. Ex cognitione etenim rerum, ut inquit M. Tullius, efflorescat, & redundet oportet oratio, quæ; nisi res subest ab oratore percepta, & cognita, inanem quandam habet elocutionē, ac pene puerilem. Quid est enim tam furiosum, quam uerborum,

uel etiam optimorum,atque ornatissimorum,sonitus ina- nis nulla subiecta sententia, neque scientia? Verba non inuita] In qualia sæpe incidimus, quando res ipsæ minime subsunt: hoc est ut dicet paulo post: in uersus inopes rerum,nugasq; canoras. Prouisam] Præparatam, & antea diligenter excogitatam, quàm eam mandare literis, exornareq; oratione incipiamus. prouisam autem intelligit ex rebus à philosophia sumptis. Qui didicit, patriæ quid debeat] Dixerat ad recte scribendi rationem necessariam esse in primis philosophiam,eamq; ex Platonis dialogis potius, quàm ex reliquis philosophorum scriptis sumendam: his autem uerbis ex omni Platonicæ philosophiæ parte ad eam maxime adhortari uidetur,qua hominis officium in patriam,in parentes,in cognatos,in amicos,in reliquos priuatim,& publice continetur. Quia uerò hæ rerum moralium,& ciuilium formæ,quæ Ideæ appellantur, à Platone perscriptæ sunt, nequid in hac interpretatione, quod ad nos attinet, requiratur: cum ad unamquanque partem perueniemus primum quæ à Platone in ea re dicta sunt proferemus, tum quemadmodum species illas rerum Virgilius executus sit subijciemus: ut habeant, qui hæc legerint,unde hoc præceptum desumpserit Horatius de arte præcipiens,& unde reliqui poetæ ex arte scribentes seruauerint. Patriæ quid debeat] Qua de re ita Plato in Critone sub persona Socratis: Age ergo,postquam per nos genitus es,educatusq;,ac eruditus,primo quidem num potes negare te nostrum esse & natum, & seruum, ipsumq; te,& progenitores tuos? Deinde cum id ita se habeat, an putas ius ex æquo tibi,atque nobis esse,& quæ nos tibi facere aggrediamur, eadem uicissim in nos abs te referri iustũ esse

illi succurrentem, omnemq́; & patris, & filij, & coniugis, & reliquorum defensionẽ illius saluti postponentem. neq; prius ad horùm omnium auxilium accedentem facit, quã matre Venere monstrante iam nullam esse de ea amplius ex deorum uoluntate habendam spem uideat. Et quid amicis] Cum amicitia ex Platonis sententia nihil aliud sit, quam honesta perpetuæ uoluntatis communio, necessarium est ita nos esse in amicos ut in nosmetipsos debere, et magis etiam in illos affectos. Vnde in quinto de Legibus ita scriptum reliquit: Amicorum, & Sodalium in uitæ consuetudine summam beneuolentiam consequetur, qui illorum in seipsos obsequia maiora, præstantioraq́; putabit, quàm illi: beneficia uerò sua in illos minora, quàm illi existimabit. Quæ omnia Virgilius sub persona Nysi, & Euriali eleganter expressit: cum perpetuam utriusq; in omni re unanimitatem: & alterum pro altero libentissime morientem: & alterius uitam alterum chariorem propria existimantem depingat. Quare nihil uero amico pretiosius æstimandum est. Quo sit amore parens] De liberorum amore, & officio, quod parentibus præstare debeant in quarto de Legibus statim post constitutum deorum cultum ita loquitur: Sequitur demum uiuentium cultus parentum, quibus fas est prima, & maxima debita omnium antiquissima debitorum persoluere. Putare enim quisq; debet omnia, quæ possidet eorum esse, qui genuerunt, & educarũt: ita ut illis hæc omnia pro uiribus ministrare debeat: primùm quidem externa bona: deinde etiam corporis: postremò quæ ad animum pertinent hæc omnia uidelicet mutuo data persoluens; & pro curis, doloribusq; priscis parentum in senecta recentes reddens, quando maxime indigẽt.

In uerbis quin etiam per totam uitam parentes uenerari maxime decet. Leuium enim, uolatiliumq; uerborum grauissima imminet pœna. Nam omnibus præposita est nemesis iudicij, angelus huiuscemodi omnium consideratrix. Oportet itaque iratis, animumq; explẽtibus cedere seu uerbis, siue rebus id faciant: non ignorantes patrem iure admodum filio ualde succensere, siquando ab eo iniuriam sibi fieri arbitretur. Mortuis uero parentibus monumenta decentissima ponere oportet, quæ temperatissime sint structa, neque consuetam magnitudinem oportet excedere: neque minora illis facere, quæ maiores genitoribus suis struebant. Annuas quoque defunctorum curas, quæ ornamentum afferunt, instaurare decet, & noua quotidie repetita memoria semper parentes summopere honorare impendio moderate pro fortuna utentes. Hæc omnia Anchisæ patri Aeneas apud Virgilium, uel potius ipse Virgilius tribuit: dum ei uerbis, & re ipsa semper maximos honores præstat: dum iam senem e medijs ignibus sublatũ humeris per medias hostium acies eripit: dum imperia eius exequitur, nec quicquam nisi iussu ipsius adoritur: dum mortuo aras, & magnificentissima monumenta extruit: dum annuas, solẽnesq; pompas facit: dum eum tum semper honoratissime nominat, tũ in quinto præcipue Aeneidos libro his uerbis:

» Dardanidæ magni: genus alto a sanguine diuum:
» Annuus exactis completur mensibus orbis,
» Ex quo reliquias, diuiniq; ossa parentis
» Condidimus terra, mæstasq; sacrauimus aras.
» Iamq; dies (ni fallor) adest, quem semper acerbum,
» Semper honoratum (sic Di uoluistis) habebo.
» Hunc ego Getulis agerem si syrtibus exul,

» Argolico ue mari deprensus, & urbe Mycenæ:
» Annua uota tamen, solennesq; ordine pompas
» Exequerer, strueremq; suis altaria donis
Et non multo post:
» Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem:
» Poscamus uentos, atque hæc me sacra quotannis
» Vrbe uelit posita templis sibi ferre dicatis.

Quo frater amandus] Nomine fratris hoc in loco et fratrem ipsum, & omnes consanguineos intelligit, de quibus ita Plato, in quinto de Legibus: Quisquis præterea cognationem, & uniuersam generis coniunctionem honorat, & colit deos merito propitios in procreandis liberis habebit: Cum autem frater ferè alter sit, non alio eum amore debemus prosequi, quàm quo nos ipsos: De fraterno amore tractauit Virgilius sub persona Pandari: dum eũ facit pro ultione fraternæ cedis contra Turnum irruentem, et libenter se morti obijcientem in nono: & in duodecimo sub Iuturnæ persona. Et hospes] Quomodo autem erga peregrinos, & hospites nos esse oporteat, in eodem quinto de Legibus admonet: At peregrinos sanctisfima esse fœdera quisque cogitet. fermè enim omnia peregrinorum, & contra peregrinos peccata præ illis, quæ inter ciues committuntur, ultori deo curæ sunt. Nam cum peregrinus amicis, cognatisq; careat, maiorem & apud deos, & apud homines meretur misericordiam. Quare qui magis ulcisci potest, is ad ferendum auxilium est paratior. Diligenti igitur cautione cogitandum cuique, cui nonnihil est consilij, ut innocẽs ab iniuria in peregrinos semper uiuat. Quot uerò sint peregrinorum genera, & quo modo recipiendi habita cuiusq; ratione, in duodecimo de Legibus ita iubet: Quatuor

,, *Vrbem, quam statuo, uestra est: subducite naues:*
,, *Tros, Tyriusq; mihi nullo discrimine agetur*
Et paulo post:
,, *Quare agite ô tectis iuuenes succedite nostris.*
,, *Me quoque per multos similis fortuna labores*
,, *Iactatam hac demum uoluit considere terra.*
,, *Non ignara mali miseris succurrere disco.*
Vnde ita etiam insequitur poeta
,, *Sic memorat, simul Aeneam in regia ducit*
,, *Tecta; simul diuum templis indicit honorem:*
,, *Nec minus interea socijs ad littora mittit*
,, *Viginti tauros, magnorum horrentia centum*
,, *Terga suum, pingues centum cum matribus agnos.*
Et sub Heleni, & Anij personis in tertio, & in quinto sub Acestis. Illud tamen in Virgilio animaduertendum est, non parum apud eum à publicis priuata hospitia differre cuiusq; habita ratione. aliter enim excipit Aeneam regem Dido regina, ac Tytirus suum Melibæum. alter enim:
,, *Hic tamen hanc mecum poteris requiescere noctem*
,, *Fronde super uiridi.* Altera:
,, *Vultis & his mecum pariter considere regnis.*
Tytirus:
,, *Sunt nobis mitia poma,*
,, *Castaneæ molles, & pressi copia lactis.* Dido:
,, *Vrbem, quam statuo, uestra est: subducite naues.*
,, *Tros, Tyriusq; simul nullo discrimine agetur.*
Quid sit conscripti officium] *Hoc est senatorum: loquitur autem more Romano. nã qui ad senatum uerba faciebat, Patres conscripti cũ diceret, senatores omnes intelligebat. De senatorum uero officio in sexto de legibus ita præscri-*

bit: Est autem necessarium, ut maxima senatorum pars plurimum tempus permittatur in priuatarum, suarumq; rerum administratione uersari: duodecima uero pars eius in menses duodecim distributione facta alia post aliam sigillatim custodiat. Quæ unicuiq; siue ciuitate ipsa, siue aliunde uenienti parata sit: seu nunciare quicquam: seu interrogare quispiam uelit de his rebus, de quibus ciuitatem oporteat uel respondere cæteris ciuitatibus: uel ab eis interrogationum responsiones accipere. Nouarum etiam gratia molitionum, quæ sæpe fieri solent maxime quidē ne fiant: ac si acciderint, ut quàm celerrime sentiat ciuitas, & remedium afferat, quod per cætum ciuitati præsidentium fieri semper oportet: ut & quæ legibus, & quæ repente ciuitati difficultates accedunt, dissoluantur. Hæc omnia curet duodecima consilij pars quietem in menses duodecim habitura. Quam quidem custodiam hæc consilij pars communiter cum alijs magistratibus in ciuitate semper agat oportet. Hæc in Latino adhibet Virgilius, etsi Rege, dum eum in undecimo concilium uocantem: ciuitatis ruinæ imminēti prouidentem: responsa à legatis reposcentem: diligenter eorum dicta examinantem: rem omnem maturo iudicio considerantem: legem proponentem: consilium reliquorū quærentem facit; & in Aenea pariter dum eum uarijs in locis hæc omnia exequentem fingit. Quid iudicis officiū. De iudicis officio in duodecimo de Legibus: Futurus æquus iudex ad hæc respicere debet, atque operam dare, ut has legum constitutiones ante omnia discat, & mente firmiter teneat. Nam ad faciendum eum uirum bonum scripta legum præ cæteris doctrinis, si recte se habent, maxime conferunt. Legis igitur scripta quasi remedium, medelamq;

aduersus

aduersus aliarum orationum uenena probus iudex secum semper tenebit, quibus seipsum, ciuitatemq; emendabit: bonos confirmabit, & extollet: prauos ex ignorantia, et incontinentia, & timiditate, si sanabiles sunt, reuocabit. nam si sanari non possunt, qui eos morte afficiunt, apud omnes laude digni iudices haberi uidentur: ut in nono de iudicibus capitalibus: Post accusatoris, & defensoris orationem qui ex iudicibus est senior, quæ dicta sunt omni adhibita diligentia sufficienter examinet: post eum cæteri iudices considerent quodcunq; dictum ab aduersarijs, uel non dictum perquirendum singuli putent: Inde sacrum singuli ferentes suffragium iureiurando per deam Vestem uerè, iusteq; pro uiribus se iudicaturos affirment. Vnde Minoa Virgilius ad hæc Platonis semper intentus, apud Inferos cōstituit iudicem peritissimum legum, & earum latorē præstantissimum: quæsitorem appellat, uitasq;, & crimina diligentissime examinantem facit, & inde cuique pro merito tribuentem. Quæ partes in bellum missi ducis] Partes ducis, & officium ciuitatum custodis hoc esse ait in secundo de Legibus: ut sit uidelicet sagax ad sentiendum, uelox ad insequendum: robustus cum assequutus fuerit ad pugnandum: erga suos mansuetus: aduersus hostem immitis, & ut eius utar breuiter complexione, Philosophus: iracundus: uelox: robustus. Has perfecti imperatoris partes tum in secundo, & tertio: tum in sex ultimis posterioribus libris Aeneæ attribuit Virgilius, dum eum et fortem in periculis, & circumspectum in prouidendo, et celerem in conficiendo, & ferocem contra hostes, & mitissimum in suos ostendit. Ille profecto reddere personæ scit conuenientia cuiq;] Quæ cuiq; personæ conueniunt, qui didicit quid

patriæ debeat, & quid amicis, & quæ sequuntur. Respice= re exemplar uitæ] Complectitur breuiter quæ supra di= cta sunt, inquiens, cum res ita se habeat, ut scribendi rectè sapere sit principium, & fons, ego iubebo doctum imitato= rem respicere semper exemplar uitæ, morumq; idest ideam uitæ moralis à Platone, ut breuiter demonstrauimus, descri ptam: atque hinc ex ipsa idea moralis uitæ uiuas ducere uoces. Dirigenda est etenim mentis acies ad illas formas, quæ sub oculos non cadunt, ut eas ueluti in simulacris suis faciunt pictores ueritatis imitatione, quantum licet, expri= mamus: nam ut ait Plato in Timæo, quando opifex in ope ris alicuius cõstructione ad id, quod eodem modo se habet semper aspicit, & huiusmodi quodam usus exemplo ide= am, uimq; in opus educit pulchrum fieri tunc opus omne necessarium est. Neque enim Phydias, cum faceret Iouis formam, aut Mineruæ, contemplabatur aliquem è quo si= militudinem duceret, sed ipsius in mente insidebat species pulchritudinis eximia quædam, quam intuens, in eamq; defixus ad illius similitudinem artem, & manum dirige= bat. Itaque Aristoteles in poetica Poetæ, inquit, singulares simulacrorum artifices imitantur. Hi enim quàm exactissi me possunt cuiusq; formam referunt. Atque ideo excel= lentius quiddam poesim historia ipsa existimauit: quòd al= tera circa uniuersalia plurimũ uersetur: altera circa sin= gularia. Poeta enim non quod hic, uel ille dixerit, sed quod dixisse eum conuenerit, uel uerisimile fuerit, cogitat. Qua= re ex huiusmodi ideis, & formis rerũ effingit poema, atq; hinc uiuas uoces educit. Et uiuas hinc ducere uoces] Idest ex his formis rerum, & ideis: ut ex idea sapientiæ uirum sapientem: ut Homerus in Odyssea: ex idea fortitudinis

uirum fortem: ut in Iliade: ex idea iustitiæ, & pietatis uirum iustum, & pium: ut Virgilius in Aeneide. Doctū imitatorem] Poetam appellat ad differentiam mimmorum, & histrionum, qui & ipsi imitatores sunt, sed non docti. proprie enim doctus ad literarum peritiam refertur. intelligit autem per doctum imitatorē uel omnes poetas; quia ut inquit Aristoteles, prorsus in hoc uno omnes conueniunt, ut imitentur, etsi differunt inter se uel quòd genere diuersis, uel quòd res diuersas, uel quòd modo diuerso imitantur. uel intelligit tantūmodo comicos, tragicos, epicosq; secundum opinionem Platonis in libro secundo de Republica. nam reliqua poetarum genera non uersantur in imitatione personarum (quam solàm Plato uidetur imitatiònem nominare) ut sunt Dithirambici: Lyrici, & cæteri, qui uersibus sine fictione personarū aliquid perscribunt, inter quos annumerare possumus Virgilium in Georgicis, Empedoclem, Lucretium, & ipsum Horatium in Sermonibus, & in epistolis, & plerosq; alios, quos à me non est necesse enumerari. aut enim aliorum personis induti poetæ perpetua oratione rem explicant uerbis huiusmodi remotis: inquit, Talia fatur, Talia refert, in quorum genere nō solum tragædia, & comædia continetur, sed & multæ eglogæ: ut apud Virgilium, prima, tertia, quinta, septima, nona, & multi etiam dialogi: ut Platonis Hiparchus, Timæus uel de uniuersitate, Phædrus, de Republica, de Legibus. Atque hinc dubitare plerique possent, an huiusmodi sermones inter ne poemata essent reponendi nec ne? aut poetæ ipsi modo loquūtur, modo alios loquentes inducunt cum particulis inquit: Talia fatur: Talia refert: ut heroici, & in plerisq; eglogis bucolici: ut Virgilius in secunda, in

sexta octaua decima, & Dialogorum scriptores ut M. Tullius in libris de oratore ad Quintum fratrem, in Bruto de claris oratoribus, Plato in conuiuio de amore, quod genus dialogi si quis epicum, uel Heroicum quodam modo dixerit, non ab re dixerit; aut per enunciationem soli ipsi poetæ aliquid pertractant, quos negat & poetas & imitatores dicendos Aristoteles. Hos etsi et poetas uocat, & in suam Rempublicam admittit Socrates apud Platonem, Aristoteles tamen in numerum poetarum non recipit. Interdum speciosa iocis] *Reddit rationem, quare omnis scribendi ratio adniti debeat in rebus à philosophia desumptis. quia magis populus oblectatur, inquit, morata aliqua fabula iocis, & urbanitatibus plena: quales apud Boccacium reperiuntur, licet careat rerum sublimiorum grauitate: quàm uerbis tumidioribus, ac nihil omnino continentibus. Quid est enim tam furiosum, quàm uerborum, uel etiam optimorũ, atque ornatissimorum sonitus inanis nulla subiecta scientia, neque sententia? Speciosa iocis*] *Iocosa. hoc uero in loco dum Grifolus uerba Horatij ad suam ipsius sententiam, non ad rem ipsam accommodat: corumpit textum: confundit ordinem: peruertit omnia. Morataq; recte*] *Quia dixerat speciosa iocis: hoc est facetijs, & salibus plena, in quibus plerunque multa obscæne dicta cõtinentur corrigit per hoc, rectè morata, quod dixerat, speciosa iocis. Significat igitur & iocosam, & rectè moratam: hoc est iocosam non tamen obscænioribus uerbis. Nullius Veneris*] *Nullius elegantiæ, & uenustatis. Sine pondere, & arte*] *Sine illa sublimiori rerum grauitate. Est autẽ sensus quotiescunq; poema caret scientia, & philosophia, licet sit uerborum sonitu inani sublime quodam modo magis fabula*

aliqua ridiculis, & salibus tantummodo plena sine illa sublimiori rerum grauitate, & etiam sine uerborum elegantia oblectat populũ, meliusq; moratur, quàm uersus illius poematis inopes rerum, nugæq; canoræ. Moratur] Detinet, & per hoc delectat. Versus inopes rerum] Carentes rebus, quas diximus esse opes poeticæ facultatis. Nugæq; canoræ] Nugas canoras eas intelligit, quas supra ampullata uerba appellauit. Graijs ingenium] Supra recte scribendi rationem coniunctam esse debere cum Philosophiæ moralis præceptis, aliter magis oblectare fabulam aliquam bene moratam ostendit. hoc uero in loco Græcorum ingenium, & industriam summis laudibus extollit. quòd in eorum libris omnia hæc ad unguem diligentissime obseruata reperiantur. nec de ijs affirmat debere hoc mirum uideri, cum nihil aliud unquam exoptauerint præter laudẽ, atque gloriam. Ingenium] Quod attinet ad inuentionẽ ipsam excogitandam. Ore rotundo] Quod attinet ad elocutionem, eadem elocutione Socrates in Phædro apud Platonem his uerbis: Quid uero? laudandum scriptorem eo solum censemus, quia ea dixerit, quæ oportuerit? an non eo solum; quia dilucide, & rotunde, & eleganter singula uerba posuerit: & M. Tullius in Oratore his uerbis: Thucydides autem præfractior, nec satis (ut ita dicam) rotundus primus instituit dilatare uerbis & mollioribus numeris explere sententias. Vnde etiam ait se in Thucydide orbem orationis desiderare, & in Bruto uerborum aptam, & quasi rotundam constructionem. Hanc oris rotunditatem Euripidi attribuit Aristophanes: ut author est Plutarchus in eo libro, qui de audienda poetica inscribitur. Nullius auaris præter laudis, atque gloriæ] Posuit autẽ trans=

latiue auarum pro cupido. Eodem modo & in epistolis animum laudis auarum dixit. Vtitur autem hac translatione propter ea, quæ sequuntur. nam auaros & Romanos dicet, sed non laudis ut Græcos, sed pecuniæ. auaritiā uero hoc loco translatiue nudo posuit uocabulo. ut infra uariādi sermonis causa, fugiendæq; satietatis eandem æruginē, & curam peculi circumscribat. Romani pueri] Romanorum modo auaritiā carpit, quod non laudis, atque gloriæ, ut Græci, sed pecuniarum fuerint cupidiores, earumq; auaritia obcæcati liberos suos non ingenuarum artium, disciplinarumq; doctoribus tradiderint erudiendos, sed computatoribus: ut ab ineunte ætate subducendi rationes addiscerent. atque ideo nihil de ijs, ait, esse omnino sperandū, cum iam in eorum animis auaritiæ studium insederit. Romani pueri longis rationibus] Longis supputationibus, & ratiocinationibus discunt diducere assem in centum partes: hoc est ad minimam quamq; partem. posuit autem numerum finitum pro infinito. As uero si ad pondera refertur: ut hoc in loco uidetur, in duodecim uncias diuidebatur, eratq; idem, quod & libra. uncia uero geminata sextans appellabatur, quod esset sexta pars libræ. tres unciæ quadrans, quod quarta pars quatuor triens. quod tertia pars. quinq; quincunx. sex semis: hoc est media libra. septem septans. octo bes. nouem dodrans. decem dextans. undecim deunx. duodecim as, siue libra. Vncia uero octo dragmas continebat. Dragma tria grammata. Gramma duos obolos. obolus quatuor cheratia. Cheration duos chalchos. Vnde hoc est, quod dicit assem in centum partes diducere: utputa diducere libram ad chalchos, quæ est minima pars ponderis: hoc est quot in chalchos libra diuida=

tur. Dicat filius Albini] Ex Romanis pueris Albini filium præcipue deridet, quòd relictis poeticæ, & optimarum artium studijs numerorum ratiocinationibus animum adhibuerit. Triens] De quincunce enim remota uncia triens superest: hoc est quatuor unciæ. Ohe rem poteris seruare tuã] Per ironiam sub alterius quasi persona deridet auarissimorum hominum excusationem. Redit uncia] Accedit quincunci altera uncia, et tunc fit semis: hoc est media libra, quæ ita dicitur. Ad hæc animos ærugo, & cura peculi] Post ironiam quasi per interrogationem exclamat Horatius, atque in Romanos inuehitur, aitq; desperandũ iam esse, eos unquã posse in poeticæ facultatis studijs proficere, in quorum iam animis auaritiæ insederit studium. Aerugo] Rectè æruginem appellat auaritiam: cum auarissimorum hominum pecuniæ diutius seruatæ, atque defossæ quasi rubiginem contrahere uideantur: uel quòd quasi æruginem inijciat animis hominum. posuit autem æruginem pro ea auaritiæ parte, quæ numeratæ pecuniæ nomine continetur. curam autem peculi pro altera auaritiæ parte, quæ in agrorum, possessionum'ue augendarum cupiditate posita est. Linenda cedro] Digna quæ cedro illiniantur: ut fieri solebat antiquitus ad hoc, ne uetustate ipsa temporis corroderentur, à qua ea tuetur cedrinum oleũ. Et læui seruanda cupresso] tanquam summæ authoritatis, & summi precij.

Aut prodesse uolunt, aut delectare poetæ:
Aut simul & iucunda, & idonea dicere uitæ.
Quidquid præcipies, esto breuis: ut cito dicta
Percipiant animi dociles, teneantq; fideles.

Omne superuacuum pleno de pectore manat.
Ficta uoluptatis causa sint proxima ueris:
Nec quodcunque uolet poscat sibi fabula credi:
Neu pransæ Lamiæ uiuum puerum extrahat aluo.
Centuriæ seniorum agitant expertia frugis:
Celsi prætereunt austera poemata Rhamnes.
Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterq; monendo.
Hic meret æra liber Sosiis, hic & mare transit,
Et longum noto scriptori prorogat æuum.

Vnde parentur opes poeticæ facultatis docuit abunde supra: hoc loco persequitur alteram partem propositam de poetarum munere, & officio: ait autem quosdam utilitati, quosdam oblectationi, quosdam oblectationi simul, & utilitati studere. Vtilitati breuitatem: oblectationi uerisimilitudinem: oblectationi simul, & utilitati studētibus utrūq; præcipiens, ut quæ utilia sunt breuiter dicta facilius memoriæ commendentur, quæ uero afferunt oblectationem ex uerisimilitudine ipsa statim credantur. Prodesse] Vtilitatem ex moralibus præceptis mortalium uitæ afferre, uel ut idem Horatius explicat idonea dicere uitæ: ut plerique antiquorum philosophorum fecerunt ut Theognis Megarensis ad Cirnum: ut Phocilides Milesius: ut deniq; Pythagoras ipse, quorum omnium extant breuissimæ admonitiones, & sententiæ ad uitam hominum regendam, & à prauis cupiditatibus refrenandam accommodatæ: ut et Empedoclem, & Aratum, & Lucretium, & plerosq; alios sciēs præteream, quorum omnium partim extant, partim à nobis desiderantur de rebus phisicis utilissima poemata.

Hoc negant plerique poetis esse proprium, sed si aliquando id fit, casu quodam ab ijs fieri arbitrantur, atque hinc Horatium *improbant, quod præceperit & delectare, & prodesse humano generi poetas debere: cum illis quidem uoluptas tantummodo necessaria uideatur. ij uel minime intelligunt* Horatium *per illud uerbum: prodesse: significare uoluisse, idonea uitæ dicere, ut seipsum interpretatus est, uel eum maledice, contumelioseq; calumniantur. nam idē etiam præterea aperte uidetur* Aristoteles *in diffinitione tragædiæ indicare: cum ait, eam esse imitationem actionis illustris, absolutæ, magnitudinem habentis, sermone suaui. separatim singulis generibus in partibus habentibus non per enarrationem, sed per misericordiam, atque terrorem perturbationes huiusmodi expurgantem. Quare cum finis tragædiæ referatur ad leniendos, & quasi expiandos animorum motus, quod ad recte degendæ uitæ institutionem, & utilitatem uidetur spectare non solum dicendum est poetis etiam esse proprium idonea uitæ afferre, sed hoc maxime, nam si id casu quodam accidere consueuisset, & nisi proprium fuisset, nunquam in deffinitione tragædiæ ab eodem* Aristotele *positum fuisset, in qua quæ accidunt minime adhiberi debent: ut idem præcipere uidetur in libris, quos de arte dialectica diligenter conscripsit. quod cū ad se quoque pertinere* Sophocles *existimauerit, cum poetæ nomen profiteretur in singulis semper tragædijs insignem aliquem locum ex morali adhibet philosophia: ut in* Antigone, *an ius diuinum humanis legibus sit anteponendum: in* Electra, *an deorum prouidentia res mortalium gubernentur: in* Philoctete *utrum reipublicæ causa aliquando mendacium, & fraus committenda sit. Ad hæc cum* Aristo

teles in rebus uniuersi generis maxime uersari proprium poetis esse dicat, ut nō quales aliqui fuerint, sed quales esse debuerint ab his referantur, nonne aperte indicat munus hoc esse illis assignatum, ut uarias in eorum poematis ciuilis uitæ species, & officia complectantur, quod nihil quicquam esse putandum est, quàm idonea uitæ dicere. Hæc si ad poetas minime pertinuisse, & ea potius casu quodam ab his adhibita fuisse uiderentur, nequaquam ab Aristotele, & ab Horatio fuissent animaduersa, atque notata. nam à quibus artium, ac disciplinarum præcepta traduntur, ab ijs minime afferuntur, quæ in ea re admodum raro, & casu quodam eueniunt, sed quæ sæpe, ac potius semper adhiberi consueuere. Vnde ait summus ille philosophus in primo Rhetoricorum, nullam artem quid in singulis rebus fieri debeat considerare. nam quæ singularia sunt, atq; indiuidua ea, cum infinita sint, nulla scientia cōprehendi possunt: atque ideo minime spectant ad artium, & disciplinarum præcepta, quæ uniuersalia tantummodo speculātur. In hac sententia fuisse Erathostenem refert Strabo libro primo geographiæ, quem grauiter reprehendit, & improbat, quòd poetas non docendi, sed delectandi solum gratia coniecturis agere existimauerit: cum sapiētissimi homines primam quandam philosophiam esse poeticen asseruerint, poetasq; ipsos tantummodo sapientes esse, ac uitæ magistros, et emendatores dixerint; cuius rei illud non dubium affert argumentum, quòd in omnibus Græciæ ciuitatibus liberos suos facultatis poeticæ studio diligenter erudiri parentes ijs potissimum seculis curauerint, cum omnibus copijs Græcia floreret, & in ea liberalium disciplinarum cognitio uigeret, quòd non eo tantum consilio fecerunt, ut puerorum

animi uoluptate perfunderentur, sed ut ad optimam recte uiuendi rationem, ac moderationem exercerentur. Et sane cum poetæ modo oratorum, modo imperatorum, aut aliorum persona inducta aliquam uirtutis imaginem ubique repræsentent; quis hoc iure reprehenderit, aut eum, qui id faciat nugatorem quempiam, aut histrionem appellauerit: cum non auribus tantum, sed etiam animis consulant. Quare qui hæc tum præclara, tam hominum generi necessaria canunt non solum delectare, sed etiam docere uelle uideri debent: cum præcipue uoluptatem uincat utilitas. Minus igitur oberrasset à uero Erathostenes, si non communem de uniuersa poesi sententiam ferens ita distinxisset, poetas interdum hoc, interdum illud præstare, ut quibus in locis res ipsa postulat, & auribus uoluptatem, et animis pariant utilitatem. Præterea nullos posse rectius de hac re sententiam ferre existimamus quàm eos, quibus summã doctrinæ, ac sapientiæ laudem omnes tribuunt. philosophos dico, & eos philosophos, qui quasi principes familiam ducunt Platonem. s. atque Aristotelem, qui cum ad confirmãda ea, quæ ad hominum utilitatem non ad uoluptatem referunt, poetarum exemplis sæpissime utantur: certe in eo, quod à poetis assumunt inanem, ac leuem uoluptatem nõ aucupantur, sed ut eum fructum, quem ipsi suis scriptis magnum afferunt maiorem etiam efficiant ad uberrimos poetarum campos confugiunt. Quod cum ita sit, à philosophorumq; libris maxima ad uitam adiumenta deriuentur, satis constat poetas esse non solum iucundos, sed etiam maxime utiles, & in eo philosophis persimiles, quòd ij etiã & iuuent, & doceant. Volunt] Eam uim habet hoc in loco, ac si diceres: debent. quod dicẽdi genus tum à Græcis,

tum à Latinis frequenter usurpatum uidemus. Aut delectare] Hoc est mouere tam in bonam partem: ut in spem, & lætitiam, quàm in malam: ut in dolorem, & metum. Hos enim animorum motus, qui adhibent in poemate non paruam afferunt lectoribus oblectationem, maiorẽ tamen sine dubio, qui ad lachrimas ipsas ui orationis impellunt. Atque hinc, ut in re dubia fit, inquirere aliquis posset: cur tragædia, quæ ad luctum inuitat magis quàm comædia, quæ ad risum, homines oblectare uideatur: cum homo animal ad risum promptissimum sit. Huius rei causam artificium, et difficultatem imitationis putamus. quia artificiosius, & difficilius existimandum est ui orationis ad id nos impellere, quod naturæ uidetur repugnare, quàm ad quod sumus propensiores, ac sponte ducimur, etiam sine poetæ artificio. Delectare igitur hoc loco nõ tam pro oblectare, sed generatim pro mouere accipiendum est. quòd in hac ipsa re omnis oblectatio posita sit. Etsi enim ad fletũ plurimorum scriptis ducimur, delectari nos tamen admodum eorum lectione sentimus. Vnde & supra dulcia poemata dixit, non quæ ad oblectationem solum, sed quæ etiã ad mœrorem scripta sunt: ut ibi satis abũde declarauimus. Quare & Aristoteles tragædiæ sermonem suauem dicit esse oportere: hoc est animorũ affectibus plenum, ijsq; maxime, qui ad misericordiam, & terrorem spectant. neque enim aliter intelligere possumus, cum tragædia circa miserabilia, & terribilia præcipue uersetur: ut idem Aristoteles author est. Quam ob rem cum duas partes nobis inesse ne mini dubium sit, mentem scilicet, & uoluntatem: altera est doctrina rerum illustranda: altera motu animorum concitanda. Quare delectare posuit pro ea parte, quæ pertinet

ad uoluntatem inflamãdam siue ad lætitiam, & spem, siue ad mœrorem, & metum: prodesse pro e i, quæ spectat ad mentem illustrandam. Aut simul & iucunda, & idonea dicere uitæ] Aut, inquit, officium poetarum est in eorum libris separatim prodesse, aut separatim delectare, aut simul utrunque. de primo genere dixit prodesse: de secundo delectare: de tertio aut simul & iucunda, & idonea dicere uitæ, in quo annumerare possumus Homerum, atq; Virgilium, quorum alter in Achille, atque Vlysse: alter in Aenea iustitiæ, & uirtutum omnium genera persecutus est. nam ut eam partem prætercam, quæ in oblectatione posita est, qua refertum est cumulatissime poema Aeneidos: eũ inducit cætera officia religionis causa deserentem: patriæ ad extremum capitis periculum succurrentem: omnemq; & patris, & filij, & coniugis, & reliquorum curam illius saluti postponentem: de qua postquam matre Venere monstrante iam nullam esse habendam amplius spem uidet, primum ad Deorum penatium simulacra custodiẽda, tum ad patri, ad filio, ad uxori, gradatimq; ad reliquis opem, atque auxilium inferendum accedentem facit. nec omittit in eo ornando, quantam & uiuo patri obedientiam, & mortuo præstiterit pietatem: nec tacet in sociorum consolationibus à præteritis, & à futuris prudentiam cum iustitia semper coniunctam: nec obliuiscitur ab eo fortitudinis adhibitæ non pro suis commodis, sed pro religionis, pro patriæ, pro parentis, pro filij, pro uxoris, pro reliquorum familiarium defensione. adiungit præterea temperantiam cum eadem iustitia coniectam, cum à Didone eum faciat discedentem, ubi uideat defraudari à se regno Ascaniũ, si apud eam diutius commoretur, licet antea ijs indulserit uolupta

tibus, in quibus nulla illata est iniuria, nec in Didonem i. uiduam, & uolentem, nec in Creusam iam mortuam. Iucunda] Quod attinet ad oblectationem, & ad animorũ motus concitandos. Idonea] Quod attinet ad utilitatẽ, & mentis aciem illustrandam. illud autem iucunda eo modo est accipiendum, quo supra diximus dulcia poemata accipi. Vnde & Aristoteles per imitationem poetam parare delectationem à timore, & misericordia dicit: non quòd his perturbationibus ulla delectatio paretur, sed quòd illud poema magis oblectet legentes, & audientes, quod his refertum sit. & Plutarchus in libro de audienda poetica: Cæterum afflictio in uerbis mirũ dictu, quàm facile à rebus tristioribus ad hilaritatem auditores commouerit, atq; ui sua traduxerit, quod neque uersus ipse, neque figura, neq; acumen dicendi, aut tempestiua metaphora, aut cõcinnitas, aut structura tantum afferat secum illecebrarum, quantũ inest fabulæ suis affectibus recte sibi cõstanti. Quidquid præcipies esto breuis] Distinctis, & partitis poetarum generibus præcipit quid in unoquoq; genere seruandum sit, ait autem præcepta ad uitæ, morumq; institutionem tradentibus necessariam maxime breuitatem: ad oblectationem uero scribentibus uerisimilitudinem: ut quæ ad uitã pertinent breuiter dicta facilius percipiantur, & fidelibus memoriæ commendentur, quæ uerò ad oblectationem ex uerisimilitudine ipsa statim credantur. Quid ijs necessarium sit, qui in ultima diuisionis parte adhibiti sunt minime explicat: tacite uero ijs & breuitatem, & uerisimilitudinem præcipit. Nam si utilitati tantummodo studentibus breuitatem, si oblectationi uerisimilitudinem inquit necessariã. consequitur ut utriq; rei simul studentibus utrũq;

necessarium sit & breuitas, & uerisimilitudo. Quidquid præcipies esto breuis] Vt nihil desit, nihil redundet: ut minime in obscuritatem concidamus, quæ maxime uitanda est. utitur autem imperatiuo, esto, tanquam legumlator, in quibus omnia hac dicendi forma proponuntur: ut in legibus duodecim tabularum seruatum uidemus. Vnde & supra:

» Non satis est pulchra esse poemata: dulcia sunto:
» Et quocunq; uolent animum auditoris agunto.

Vt cito dicta] Ratio quare in his, quæ præcipiuntur breuitas adhibenda sit. attingit autem illas duas partes uirtutum non uoluntariarum, quæ ferè appellantur uno ingenij nomine: docilitatem scilicet, & memoriam: docilitatem dum ait: ut cito dicta percipiant animi dociles: memoriam dum ait: teneantq; fideles. illa uerò particula, cito, si ad dicta referatur: ut sit cito dicta, pro breuiter dicta: erit translatiua à tempore ad locum, si ad uerbum, percipiant: ut sit cito percipiant: hoc est libenter capiant, & statim intelligant: erit propria. Animi dociles] Hoc est natura celeres ad discendum. Quare dociles dixit quod est non ingenii, ut inquit Grifolus, quod cum sit genus docilitatem, & memoriam complectitur, sed docilitatis: et fideles quod est memoriæ. dixit autem fideles sumpta translatione ab his, quorum fidei aliquid committimus. Omne superuacuum pleno de pectore manat] Ratio altera per similitudinem, quare breuiora esse debeant, quæ præcipiũtur. nam si uerborum ambagibus, & circumlocutionibus inuoluta ea sint, quæ præcipiuntur non aliter à mente reijciuntur quàm è stomacho nimia ciborũ repletio. Ficta uoluptatis causa sint proxima ueris] Quæ ficta sunt, inquit, ad ob-

lectationem : ideſt ad animorum motus concitandos ſint ueris proxima, ſint uериſimilia: hoc eſt qualitatem perſonarum ſeruent. Vnde ſupra:

» Telephus, & Peleus: cum pauper, & exul uterq;
» Proijcit ampullas, & ſeſquipedalia uerba,
» Si curat cor ſpectantis tetigiſſe querela.

Quia minime ueriſimile uidetur miſeros ſuperbioribus uti uerbis. Nec quodcunq; uolet poſcat ſibi fabula credi] Si quid enim non ueriſimile affêretur illud ſibi fidem, poetæ autem derogat dignitatem. Vnde Plutarchus nihil tãtum afferre ſecum illecebrarum ait, quantum ineſt fabulæ ſuis affectibus recte ſibi conſtanti. nam & quemadmodũ, inquit, in picturis uehementius mouet color, quàm lineæ ad hoc, ut humana effigies reddatur conſpicua, & fallantur ſpectatores: ſic in carminibus ueriſimilitudo admixta nugis attonitos quodam modo reddit, ac decipit eos, qui audiunt Quare & ſupra ad hoc reſpiciens præcepit:

» Aut in auem Progne uertatur, Cadmus in anguem.
» Quodcunq; oſtendis mihi ſic incredulus odi.

Ad ueriſimilitudinem autem in omni re ſeruandã cognitio ueritatis maxime neceſſaria eſt. nam ut inquit Socrates in Phedro apud Platonem probabile, & ueriſimile non aliter, quam per ueritatis ſimilitudinem fit. ſimilitudines autem ueri ab eo qui ueritatem nouit aptiſſime ubique reperiri poſſunt. Neu pranſæ lamiæ uiuum puerũ extrahat aluo] Fabula ſcilicet, & actio ipſa. exemplo uerò appoſitorem illuſtrat, quam dixerat: ficta uoluptatis cauſa ſint proxima ueris. ait enim non eſſe in fabulis fingendum ex lamiæ aluo uiuum puerum extrahi, quem paulo ante ſua ingluuie deuoraſſet. Lamiam uero refert Suidas ex

Doridis

Doridis libris Lybicarum historiarum pulcherrimam fuisse, atque una cum Ioue concubuisse, grauidamq; abortū à Iunone coactam fecisse; ideoq; deformiorem dolore abortionis redditam esse, atque ideo dictam aliarum quoque pueros deuorare. Philostratus autem ait lamias à quibusdam Laruas appellari, & lemures, esseq; ad amorem, et uenerem propensas, & carnes humanas maximeq; formosorum esurienter appetere, quæ cupiditate libidinis eos alliciant, quos postea cupiant deuorare. Pransæ] Quem iam pransa fuerit. est autem prandium quasi peredium cibus, qui ante nonam horam sumebatur, neque erat præcipuus cibus antiquis: ut ex his Celsi uerbis apparet. famem facilius fert adolescens, quàm puer, & uno cibo, quàm prādio quoq; assuetus: & alibi: si prandet aliquis, utilius est exiguum aliquid, & ipsum siccum sine carne, sine potione sumere. Vnde apud Horatium: pransus non auide: hoc est pauculum quid. Centuriæ seniorum] Tribus poematum generibus tria genera laudatorum accommodat: quæ ad utilitatem pertinent; laudari, inquit, à senioribus, uituperari à iunioribus: quæ ad oblectationem laudari à iunioribus, uituperari à senioribus: quæ simul & ad utilitatem, & ad oblectationem, & à senioribus, & à iunioribus cōmendari: cum ex ijs et seniores habeant, unde utilitatem, & iuniores, unde capiant delectationem. perfectissimum enim est hoc postremum poematos genus; atque ideo ab omnibus summoopere commendandum, cum & proprio authori maximam, & immortalem præbeat gloriam per uniuersum terrarum orbem, & librarijs scriptoribus utilitatem. hoc à Platone latenter, & artificiose sumptum uideri potest ex secundo de Legibus: ubi singulis ætatibus ex

proprijs cuiusque studijs singula attribuens poematum genera ait à pueris admodum paruis præstigiatorem, à grandioribus comœdiam, ab adolescentulis tragædiam à senioribus epopeiam præ cæteris probari, & commendari. ideo uero à pueris præponi ait præstigiatorem. quia studijs eius ætatis hoc genus hominum maxime congruit: nam quemadmodum præstigiatores in continuo motu corporis uersantur, ita tenerioris ætatis omnes, ut Ait Plato, atque Aristoteles, nō possunt nec corpore, nec uoce quiescere; sed moueri semper, & loqui uolunt alij exultantes, ac gestientes, ac ueluti cum uoluptate saltantes, alij ludentes, & uarijs uocibus conclamantes. Quare cum pueri ipsi teneriores earum rerum, quæ in poematis aguntur expertes omnino sint, illud uel in primis rebus omnibus anteponunt, quod à puerili admodum ætate non esse alienum uident, & sibi fore uoluptati existimant. Vnde grandiores facti cum degustare pauculum quid de poematum ratione incipiunt comœdiā uel præstigiatoribus anteponunt. quia in ea iam sint ætate constituti, quæ rebus ridiculis, & facetiarum lepore comœdiæ proprio maxime gaudet. Exacta uero pueritia iam adolescentes rerum magnarum cupidi, ardentes in cupiditatibus, ijsq; propter ætatē uehemētibus, tragædiā uel comœdiæ uel præstigiatoribus præstare iudicant, atq; excellere ætati huic admodū respondētem, qui senes iam, refrigeratis cupiditatibus, restincto illo ardore adolescentiæ illud genus poetarum maxime laudant, quod in se continet senilem quandam rerum grauitatem quietam maxime, atque sedatam, turbulentissimis carentem tragædiæ motibus. Commendant igitur epopeiam præcipue. quia grauitatem habeat cum quadam tranquillitate coniunctam æta

ti eorum admodum similem, quæ in tragædia desideratur. Quare maximo sunt in errore, qui aiunt tanquam de hac re sententiam protulisset, Platonẽ tragediæ epopeiam præposuisse; atque hinc Aristotelem ueritate adductum contra Platonem præceptorem, quid de hac re senserit, in libro de poetica in medium attulisse: cum neque Plato definite epopeiam tragædiæ unquam prætulerit; neque Aristoteles illum notauerit. neque enim ille Platonẽ carpit, sed eos dũtaxat, qui epopeiam tragædiæ præponebant, quod minus rebus exterioribus indigeret, & ad meliores spectatores referretur, qua ratione nullibi unquam usum fuisse Platonem animaduertimus. Centuriæ] Locus iste admonet, ut de diuisione populi Romani *in classes; classiumq; in centurias; centuriarumq; in seniores & iuniores aliquid pertractemus, ut, qua ratione centurias seniorum dixerit Horatius, facile intelligatur. qua in re nihil aliud mihi faciendum uidetur, quàm ut Dionisij de hac tota re uerba proferam, quibusdam tamẽ sublatis, quæ nihil pertinent ad id, quod requirimus. Halicarnaseus igitur libro quarto antiquitatum* Romanarum, *ubi de censu à* Tullio *rege facto meminit, ita rem totam explicat. Peracto censu cũ ex scripto & ipsorum numerum, & opes eorum cognouisset, commentus est institutum longè prudentissimum, &* Reipublicæ *saluberrimum, ut res docuit. id fuit tale. Vnam selectam ex omni numero partẽ, cuius maximus census erat, nec minor centum minis, in octoginta centurias digessit. ex his quadraginta centurias fecit iuniorum, qui foris bella gererent: totidem seniorum, qui manerent ad urbis custodiam. cæterum equitum delectum habuit ex opulentissimis nobilium. horum octodecim centurias his octoginta*

centurijs primæ classis attribuit. Hæc prima classis fuit. Secundæ clauis census erat intra decem millia dragmarũ usque ad minas septuaginta. ex his conscriptæ uiginti centuriæ. hic quoque nati super quadragesimum quintum annum à militari ætate diuisi. Centuriæ decem iuniorum, qui ad bella emitterentur, totidem seniorum ad seruanda mænia. his uiginti centurijs duæ opificum centuriæ attributæ sunt seniorum una, iuniorum altera. Tertiæ census ut ad septies mille & quingentas dragmas non perueniebat, ita quinquaginta minas excedebat. Ex hac uiginti centuriæ conscriptæ sunt seniorum decem: totidem iuniorum. Ex reliquis rursus, cũ detraxisset, qui minus quinque millibus dragmarum in bonis possiderent usque ad uiginti minas quartam classem fecit uiginti, cõstantem centurijs, decem uigentium cum maxime, totidem maturitatem iam egressorum, quibus duæ cornicinum, & tybicinum centuriæ una seniorum, altera iuniorum adiectæ sunt. In quintam classem reiecti sunt, quorum facultates censerentur inter uigintiquinque minas, & duodecim cum dimidia. Triginta erant centuriæ pro ætatis ratione diuisæ pariter quindecim seniorum, iuniorum totidem. Reliquos ciues, quorum census minor fuit duodecim minis cum dimidia, sed numero non cedebant quinque classibus aut superabant etiam in unum ordinem congessit. Hæ igitur classes continebant C X C I I I. centurias prima X C V I I I. annumeratis equitibus. Secunda X X I I. cum cornicinibus, & tybicinibus. Quinta X X X. Vltima pro una censebatur ægenorum centuria. Vnaquæq; igitur classis diuidebatur in totidem centurias seniorum, et in totidem pariter iuniorum. Quare ad Tullij diuisionem respiciens Horatius di=

xit centuriæ seniorum, & Cicero In Verrem cum ait: Sed cum esses renunciatus, ut dixi, non ipsa prætoris uoce excitatus es, qui te toties seniorum, iuniorumq; centurijs illo honore affici pronunciauit, & quæ sequuntur. Qua uero ratione in centuriatis comitiis, & quo ordine ferrentur suffragia: quoniam à re proposita minime alienum uidetur: his uerbis explicat paulò post idem Dionisius. Diximus autem antea, quòd iam olim penes populum trium horum erat arbitrium, creandi magistratus tam domi, quàm militiæ, leges abrogandi uel confirmandi, bellum pacemue decernendi: De his rebus quoties disceptabatur curiatim colligebantur suffragia, et tantundem ualebat pauperrimi, quantum ditissimi calculus: cumq; pauci essent diuites pauperũ multitudine in suffragijs uincebãtur. hoc intelligens Tullius ad diuites uim suffragiorum transtulit. quando enim magistratus creare, aut de lege cognoscere, aut bellũ inferre uolebat pro curiatis centuriata indicebat comitia. primæ ad suffragia uocabantur maximi census centuriæ XVIII. equitum, LXXX. peditum. hæ quia, tribus centurijs, plures erant quàm reliquæ, si cõsentirent uincebant, & diffiniebatur sententia. sin minus, XXII. centuriæ secundæ classis inibant suffragia. quòd si ne tum quidem conuenirent calculi, tertia classis uocabatur, ac deinceps quarta, idq; tamdiu fiebat, donec nonaginta septem centuriarum consentirent suffragia. id si ne post quintam quidem uocationem contingeret, centum nonaginta duabus centurijs pari utrinq; numero diuisis in duas sententias, tum demum uocabatur ultima inopum centuria, & utricunque parti accederet eam reddebat potiorẽ altera: quod perrarũ erat & penè impossibile. plerunque enim prima

uocatione absoluebantur comitia, raro ad quartam perue-niebatur: quinta & sexta erant superuacaneæ. Hæc sunt quæ ad intelligendum hunc Horatij locum duximus ex Dionysio repetenda. Centuriæ seniorum] Idest seniores ipsi, & eorum multitudo, quæ in unaquaq; classe per cen-turias diuisa centuriatim ferebat suffragia. Agitant] Cum exaggeratione, ut ferè semper solent seniores, reprehendũt. Expertia frugis] Inutilia, & quæ non continent idonea uitæ. Celsi prætereunt austera poemata Rhamnes] Plutar-chus in uita Romuli totam ciuitatem in tres tribus à Ro-mulo diuisam ait: in Rhamnenses à Romulo dictos: in Ta-tienses à. T. Tatio: In Luceres à luco asyli; ac singulas tribus decem curias continuisse. Quare Horatius per me-tonomiam posuit partem pro toto: hoc est Rhamnes pro omnibus Romanis. distinxit autem à senioribus per illud uerbum, celsi, ut iuniores Romanos significaret ad differẽ-tiam seniorum, qui curui sunt; cum iuniores celsi semper, & erecti procedant. Vnde Tibullus curuam senectam ap-pellauit.

» Nec uenit tardo curua senecta pede.

Ad iuuentutis differentiam, quæ erectior, & excelsior solet procedere. Per celsos Rhamnes Romanos iuniores intelligo: hoc est iuniorum centurias. Præ ereunt] Negligunt, ac si aliquem locum præterirent: ut dixit Terentius:

» Dum hæc puto, præterij imprudens uillam.

Austera] In quibus sola utilitas, nulla præterea oblecta-tio continetur. recte autem à iunioribus seueriora, à senio ribus uero blandiora poemata dixit negligi, cum horum al-teri, ut inquit Aristoteles, subiecti affectibus sint risus affe ctatores: alteri seueriores inurbani, quorũ cupiditates par-

tim omnino defecerunt,partim autē languidæ facta ſunt. Omne tulit punctum, qui miſcuit utile dulci] Omnium tulit,inquit,ſuffragia ille poeta,qui miſcuit utilia dulcibus lectorem ipſum modo delectando ſermonis elegantia, & uenuſtate,& modo ſanctiſſimis uitæ præceptis,& inſtitutionibus monendo . aliter enim & ipſe Cicero negligere ſe doctam lectionem ſine ulla delectatione ait in Tuſculanis, dixit autem punctum , perſiſtens in incepta ſuffragiorum ineundorum metaphora.calculi etenim,quos quis in comitijs populi ſuffragijs habuiſſet punctis notabantur:ut ſignificare uidetur Cicero pro Murena:dum ait:tamen admonitus re ipſa recordor quantum hæ quæſtiones in Senatu habitæ punctorum nobis detraxerint:ideſt ſuffragiorum, & pro Plancio: At nonnullas tribus punctis penè totidem tulerunt.Eadem ratione & idem Horatius in Epiſtolis :

» Diſcedo Alceus puncto illius.ille meo quis ?
» Quis ? niſi Challimachus.

Lectorem delectando] Scilicet affectus animorum mouēdo,pariterq; monendo]Vtilibus.Hic meret æra liber Soſiis] Amplificatio per repetitionē in laudem extremi poematum generis,quòd & utilitatem contineat, & iucunditatem. Meret æra] Acquirit magnam pecuniarum copiam.ita enim accipitur hoc in loco merere. Vnde & illud Ouidianum:

» Iuſſit & in caſtris æra merere ſuis.

Et mare tranſit] Legendus.ſ.etiam longinquis,externiſq; nationibus. Et noto longum ſcriptori prorogat æuum] Hoc eſt eius nomen conſecrat immortalitati, & æternitati. Soſii uero ſcriptores librarij fuere tunc apud Romanos celebres,quorum etiam meminit in Epiſtolis

„ Vertumnum, Ianumq; liber spectare uideris:
„ Scilicet ut proſtes Soſiorum pumice mundus.

Sunt delicta tamen, quibus ignouiſſe uelimus:
Nam neq; chorda ſonum reddit, quem uult manus, & mens,
Poſcentiq; grauem, perſaepe remittit acutum:
Nec ſemper feriet quodcunque minabitur arcus.
Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cauit natura, quid ergo?
Vt ſcriptor, ſi peccat idem librarius uſque,
Quamuis eſt monitus, uenia caret: & cytharædus,
Ridetur, chorda qui ſemper oberrat eadem.
Sic mihi, qui multum ceſſat, fit Cherilus ille,
Quem bis, terq; bonum cum riſu miror, et idem
Indignor; quandoque bonus dormitat Homerus.
Verum opere in longo fas eſt obrepere ſomnum.

Sunt delicta tamen] Occurrit hoc in loco obiectioni, quæ à prudentioribus fieri poſſet. dicerent etenim difficillimũ eſſe, quaſiq; quod fieri minime poſſit in poemate rebus omnibus, quæ traduntur in hac epiſtola diligentiſſime obſeruatis ſcopum attingere, quibus reſpõdet Horatius eſſe quædam delicta, quæ cum leuiora ſint, nec multa admodũ ueniam mereantur: cum et Cytharædis, & ſagittarijs hoc idẽ contingat: ut non ſemper alteri perfectiſſime chordas pulſent, alteri nequaquam ſcopum feriant. Quæ quidem delicta, ſi plura, & grauiora erunt, omnino, ait, repudianda. neminem enim admittit in numerum poetarum Horatius in toto opere ſemel bonum: ut Cherilum, & neminem eijcit ſemel, aut bis malum tantummodo: ut Homerum. fas

eſt enim in opere longiori ſomnum aliquando obrepere,nõ autem profundiſſime,& ſemper obdormitare. Sunt deli-cta] Sunt,inquit,& *quidam errores,quibus uenia conce denda eſt.quod autem uenia danda ſit, exemplo cytharœdi,& ſagittarij magis probat,difficillimumq́; eſſe affirmat aliquando non errare:cum hoc humanæ naturæ longe cõtrarium ſit.* Nam neque chorda ſonum reddit,quem uult manus,& mens] Et aures *cytharædi. nam ſi chordã ultra aut citra,quàm deceat pertingat minime cõficiet eum ſonum,quem requiret . nam ſi ſuperius quàm conueniat chordam tetigerit,grauiorem,ſi inferius acutiorem ſonum remittet.Eſt autem ordo.nam neque chorda reddet eum ſonum,quem uult manus cytharædi, & aures ipſæ : & aliquando poſcenti ſonum grauem ipſa chorda ſcilicet citra, uel ultra quàm conueniat contacta remittit acutum.Quẽadmodum igitur ex difficultate aliquando, ſi ſemel peccauerit,cytharædo,& ſagittario uenia danda eſt, ita & poetæ,ſi ſemel in toto opere malus fuerit non neganda eſt.* Verum ubi plura nitent in carmine,non ego paucis offendar maculis] Redit ad *rem poſt allatum cytharædi,& ſagittarij exemplum.inquit autem ubi maior pars in poemate ſplendida,atq; illuſtris ſit non debere nos pauculis admodum maculis offendi.* Quas aut incuria fudit] Et *negligentia ipſa,in quàm admiror maxime* Virgilium *incidiſſe: cum minime animaduerterit,quantum inter ſe fuerint cõtraria illa carmina in ſecundo:*

„ *Iamq́; adeo ſuper unus eram,*

Ac illa in ſexto Aeneidos :

„ *Namq́; ut ſupremam falſa inter gaudia noctem .*

Hăc uero labem Virgilius *expurgaſſet,ſi uixiſſet diutius,*

atque illi operi extremam manum imposuisset. Per incuriam igitur commissos errores intelligit, in quos si mentem adhibuissent poetæ nequaquã incidissent. aliquãdo enim compositionis ardore inflãmati leuia quædam prætereunt, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum uoluptati, nec semper intendunt animum: nonnunquam etiam fatigantur. Verum hisce erroribus uenia concedenda est, quando quidem in eos semel, aut bis in toto opere incidimus. Aut humana parum cauit natura] Peccatis obnoxia, cui non contigit scire omnia. Quare sapientissime Aristoteles duo errorum genera in poemate ait reperiri, alterum per se, quod ad propriam ipsius poetæ facultatem spectat: alterum per accidens, quod ad alias artes, & scientias pertinet. leuissimum hoc posterius, & uenia non indignũ, in quo reprehensus est Virgilius à nonnullis. quia. s. dixerit Aeneam: cum primum in Africam peruenisset, ceruorũ errantium armenta prospexisse: cum Herodotus neget animal hoc in ea regione inueniri. sed excusandus est ille quidem. nam etsi reuera non fuerint, uerisimile tamen est esse potuisse. nihil autem obstat si falsa poetæ referant, dummodo uerisimilia ea sint. quia neque in Africam Aeneas profectus est, etsi profectum fuisse uerisimile est. neque Pindarus, qui in Olympijs Ode tertia ceruæ cornua attribuerit, cum ijs fœmina careat, condemnandus est: cum eum etiã excuset tacite Aristoteles dum ait. Leuius enim fuerit, si quis ceruam cornua non habere ignorauerit, quàm si non bona imitatione descripserit. quia si ignorauerit ceruas nõ habere cornua, erit peccatum per accidens, si uero male descripserit erit peccatum per se, hoc est ex artis poeticæ ignoratione, cui nulla uenia concedenda est. nec minus ignosce

re etiam debemus Francisco Petrarcæ, quod in eundem errorem prolapsus sit: cum ad Pindari imitationem dixerit;

» Vna candida cerua sopra l'herba
» Verde m'apparue con dua corna d'oro

Tum quia poetæ circa uerisimilia uersantur. non est autẽ uero dissimile ceruas habere cornua. tum quia se ait in somnis uidisse, in quibus aliquãdo res præter naturæ usum uidemur cernere. Quid ergo?] Interrogatio poetæ, quam subsequitur etiam eiusdem responsio, in qua concludens breuiter, quæ supra iam dicta sunt, ostendit: non multum, negligenterq; esse in poemate cessandum, aliter qui in hunc errorem negligentiæ inciderit similes Cherilo existimandos, quem bis, aut ter tantummodo bonum cum risu miremur: cum maxime indignemur, si Homerum semel malum deprehenderimus, etsi in quadragintaocto librorũ numero semel licuerit somnum obrepere. Scriptor librarius] Librorum manu scriptor. ita enim dicitur: cum impressiones illis temporibus desiderarentur. Peccat idem] In eadem re semper. nam si admoneatur: utputa Aeneam semper cum diphthongo scribendum, ille tamen quamuis admonitus quoties id nomen occurrerit sine diphthongo illud denotet, nonne & ille multum cessare dicendus est, atque ideo reprehendendus, neque excusandus? Sic mihi qui multum cessat] Vt scriptor librarius, & cythareduus idem semper peccantes fit Cherilus ille, quem in toto eius opere bis, aut ter tantummodo bonum miror: cum idem indigner, si Homerum semel malum deprehendero, quamuis in tot librorum numero fas illi fuerit somnum obrepere. de Cherilo autem nihil dico, satis est scriptorem rerum ab Alexandro gestarum non ignorare, adeoq; ineptum, ut in

toto eius opere uix sex, aut septem uersus laude dignos cōposuerit. Vnde in Epistolis,

» Gratus Alexandro Regi magno fuit ille
» Cherilus, incultis qui uersibus, & male natis
» Retulit acceptos regale numisma Philippos.

Huius minime utendum esse exemplis admonet etiam Aristoteles. Qui multum cessat] Qui multum cessat ei nulla uenia danda est. qui uero semel ei libenter ignouisse debemus. Vnde seruum excusatione, & uenia dignum probat in Epistolis, qui semel errauerit, cum ait.

» Semel hic cessauit, &, ut fit,
» In scalis latuit.

Nam qui bis, aut ter in eadem re labitur, ei nulla uenia danda est. nam, ut inquit ille, in eadem re bis labi non est sapientis. Quandoq; bonus dormitat Homerus] Pro quādocunque: ut & in Odis libro quarto:

» Et quandoque potentior
» Largis muneribus riserit æmuli.

Pro quandocunque. Est autem ordo, & series: quem Cherilum bis, aut ter bonum cum risu miror, & ego idem indignor quandocunque Homerus dormitat: ut illud quādoq; bonus dormitat Homerus, nō ad excusationem ineptorum poetarum: ut Cherili, sed ad indignationem referatur. nam illud quod sequitur: Verum opere in longo fas est obrepere somnum, ad excusationem Homeri referendum est per correctionem quandam. quia dixerat se indignari Homero, quibus uerbis concludens præceptum scilicet aliquibus erroribus dari ueniam quando plura nitent in carmine, ostendit de Homero nos minime indignari debere, si aliquādo dormitauerit. Quare grauiter quidem fert Homerum,

irridet Cherilum:non ut isti uolunt simul eundem Cherilum & irridet,& grauiter fert. Cur enim de Cherilo indignaretur Horatius? Risus causam uideo, uel quòd admiraretur aliquando bonum, uel quòd nihil in eo esset, quod non ridiculum uideretur:indignationis non uideo. malos etenim,& ineptos poetas tum:quia ridiculas res semper afferunt:irridemus:tum etiam,quia si quid excellens, et illustre habent in toto opere casu quodam plurimis uitijs deformius reddunt,cum risu miramur. Quare si illudit Horatius Cherilum;quia bis, aut ter tantummodo in toto opere bonus,quanto magis illudere eũdem debebat in reliquo opere:hoc est in rebus turpioribus,& deformioribus, quæ risum uel solæ,uel maxime concitant?ut author est M. Tullius. Indignationem Horatij de Homero iustissimam iudicamus.quia scilicet cum præstantissimos,& optimos homines ijs indignum aliquid committentes aliquando cernimus,ijs subirasci, & succensere soleamus. Indignatur itaq; iure admodum Horatius de uno,atque altero Homeri errore,in quem tam præclaro in opere prolapsus est. Quare cũ dicat,se Cherilum cum risu mirari,causam indicat risus, admirationem scilicet:indignationis non affert. Præterea grauiter ferimus,si quid mali committunt ij,quos magnifacimus,& charos habemus.quos uero non solum paruipendimus,sed etiam odimus,eos irridemus,minime autem indignamur. Amabat,et magnifaciebat Homerum Horatius, quia semper bonus,perraro autem malus. oderat Cherilũ, quia semper malus,nunquam ferè bonus. Causam risus de Cherilo:causam indignationis de Homero uideo. Econtrario de Cherilo causam indignationis nullam conijcio. Quamobrem non rectè sentire uidetur Grifolus,neq; prudenter

animaduertere, dum ex his Ciceronis uerbis in primo de Oratore: potes igitur, inquit Crassus, oratores putare eos, quos multas horas expectauit: cum in campum properaret & ridens, & stomachans Sceuola, arguit indignationem mouere quendam risum, ex ipsaq; proficisci. nam parum aduertit Sceuolæ risum non ex indignatione, neq; eiusdem indignationem ex risu proficisci, sed alia, atq; alia de causa. Irridebat enim uir ille sapientissimus, & iustissimus eorum oratorum Hipsei. s. & Octauij stultitiam. grauiter ferebat, quòd reo uideret noceri ab ipsius patronis. Quam ob rem non ex risu indignatio, neq; ex indignatione risus, sed aliunde risus, aliunde indignatio proficiscebatur. Melius tu quidem Grifole tibi consuluisses, si admirationem mouere risum dixisses. nam quemadmodum ex admiratione risum proficisci, ita ex indignatione lachrimas aliquando, nunquam risum uidemus. quia risus, ut ait Cicero libro secundo de Oratore, tristitiam, ac seueritatem mitigat, odiosasq; sæpe res dissoluit. Sed si tristitiam, nonne & indignationem dissoluere etiam putandum est? quandoquidē & indignatio tristitiæ pars, & doloris esse uideatur: ut significat Aristoteles libro secundo Rhetoricorum? Si igitur indignationem dissoluit, ergo ex indignatione minime proficiscitur. Præterea cum Homerum Horatius Cherilo, Cherilum Homero opponere uideatur. quia alter semper malus, raro bonus: alter semper bonus, raro autem malus. nonne magis congruum, & uerisimile omnino uidetur dixisse Horatium, se Cherilum bis terq; bonum irridere: Homerū quandoq; malum grauiter ferre, quàm eundem Cherilum irridere, & grauiter ferre? Cum risu miror] Cum risu admirationem coniunxit: eadem ratione & Plato in

Theætæto cum ait. Nam in præsentia amice mira quædam; & ridenda facile dicere cogimur. & Cicero de claris oratoribus, cum ait admirando ridere. Bis terq; bonum] Nouitatem causam risus, & admirationis affert. nam quæ noua, & rara sunt, ea admirabilia esse uidentur. nouum in Cherilo bonum. ergo & admirabile. Admirabile quoque in Homero malum. quia rarum. quia nouum: Sed nouitas in Cherilo, & admiratio parit risum. in Homero indignationem. posuit autem quinarium numerum pro quolibet numero, quod, ut ait Macrobius, solus omnia, quæq; sunt, quæq; uidentur esse complexus est. Quandoq; bonus dormitat Homerus] Qua uero in re Homerus ipse dormitauerit Aristoteles patefacit, dum expositionem Vlyssis in littore Itacensi rationis, & ueritatis expertem esse ait; incongruum enim, & indecorum uidetur Vlyssem uirum omnium uigilantissimum, & prudentissimum à Phæacibus in patriam uectum somno oppressum è naui cum muneribus dormientem sublatum, & in littore Itacensi expositum. uidetur autem ad hunc Homeri locum allusisse Horatius, quasi eum uoluerit significare cum ipso Vlysse, quem somno oppressum finxit, profundissime in ea re dormitasse. Quare neque etiam nos Virgilio succensere debemus, si non satis apte: ut Macrobio uisus est: initiũ belli inter Troianos, & Latinos fecerit, quamuis huiusmodi uitia. quia artis poeticæ propria sunt, excusatione carent. Sed fas illi fuerit in tota Aeneide semel, aut bis dormitasse. Verum opere in longo fas est obrepere somnum] Quando bonis propter aliquod malum semel in toto opere ab ijs commissum subirascimur. tum post indignationem excusare solemus. atque ideo cum dixerit, se de Ho-

mero indignatum, eum excusat, ut cum eo quasi reconciliari uideretur. persistit autem adhuc in incepta somni translatione.

Vt pictura poesis erit: quæ si propius stes
Te capiet magis, & quædam si longius abstes.
Hæc amat obscurum, uolet hæc sub luce uideri,
Iudicis argutum quæ non formidat acumen.
Hæc placuit semel: hæc decies repetita placebit.
O maior iuuenum, quamuis & uoce paterna
Fingeris ad rectum, & per te sapis. hoc tibi dictum
Tolle memor: certis medium, & tolerabile rebus
Recte concedi. consultus iuris, & actor
Causarum mediocris abest uirtute diserti
Messalæ: nec scit quantum Cassellius Aulus,
Sed tamen in pretio est. mediocribus esse poetis
Non homines, non dij, non concessere columnæ.
Vt gratas inter mensas symphonia discors,
Et crassum unguentum, & sardo cum melle papauer
Offendunt. poterat duci quia cœna sine istis.
Sic animis natum, inuentumq; poema iuuandis,
Si paulum summo discessit, uergit ad imum.

Dixerat supra perfectissimum fore illud poema, quod simul & iucunditatem, & utilitatem complecteretur; nunc optimum hoc poeseos genus cū imperfecto comparans ait illud non dissimile esse picturæ illi, quæ cum perfectissima sit propius uisa, & in luce clarissima diligentius considerata, magnopere delectet: cum illa imperfectior longiori interuallo, & in tenebris aspicienda potius sit, ne alicui propius intuenti suam turpitudinem patefaciat, talisq; esse uideatur,

uideatur, qualis reuera fuerat, non qualis longius conspecta primo intuitu se præbuerat conspiciendam. est autem ordo; poesis erit ut quædam pictura, quæ te capiet magis, si stes propius, & poesis erit etiam ut quædã altera pictura, quæ te capiet magis, si longius abstes. Hæc, quæ te capiet magis, si longius abstes, amat obscurum, ne in luce conspecta qualis sit se prodat. Hæc altera, quæ te capiet magis, si propius stes, & quæ non reformidat argutum acumen iudicis, uolet sub luce uideri, ut seuerissimo censori, & iudici inquirenti suam probet integritatem. Hæc quæ amat obscurum placuit semel tantummodo primo aspectu: Hæc altera, iudicis argutum quæ non formidat acumen decies repetita placebit. utitur autem in his uersibus nouo genere ornamenti: hoc est allegoria ex similitudine sumpta. prius enim poesim picturæ comparat, deinde ex ea re sumens allegoriam: cum de poesi loqueretur allegorice rem totam explicat. sumit autem à pictoribus ad artem poeticam referens similitudinem: cum poetice ars, & pictura inter se ita respondeant: ut altera muta poesis, altera loquens pictura definiatur. Vnde M. Tullius Homeri poesim picturam contendit esse potius existimandam: cũ ait libro quinto Tusculanarum quæstionum. Traditum est etiam Homerum cæcum fuisse. at eius picturam non poesim uidemus. quæ regio? quæ ora? qui locus Græciæ? quæ species formæ? quæ pugna? quæ acies? quod remigium? qui motus hominum, qui ferarum non ita expictus est, ut quæ ipse non uiderit nobis ut uideamus effecerit. Te capiet] Te delectabit magis, si stes propius, si diligentius omnia perpendas in ea diiudicanda. & ut quædam, quæ te capiet magis, si abstes longius, si eam inspexeris semel & in su=

per non autem interius, & diligentius. Hæc amat obscurum] Reddit singula singulis, sed incipit à propinquiori. inquit enim hæc inepta, quæ non uult diligenter consyderari, sed leuiter tantummodo amat obscurum : amat se in obscuro uideri, hoc est raptim legi, ne possit considerari: Hæc altera, quæ non formidat argutum acumen iudicis uolet sub luce uideri: hoc est propius, & diligentius considerari: cum nihil in ea sit, quod à seuerissimo etiam iudice damnari possit. Hæc] Inepta scilicet semel tantummodo placuit primo aspectu: cum si bis, aut ter legatur, & consideretur non possit non repudiari. Hæc] Scilicet altera perfectissima septies, & decies lecta, & semper seuerissimo etiam iudicio examinata placebit. nam quo magis mentis oculis inspiciantur eo magis altera suas labes: altera suum nitorem patefacit. Vnde Platonis in Philebo est sententia quæ pulchra sunt bis, & ter repetenda esse. O' maior iuuenum] Reddit rationem, quare summum, ac perfectissimum esse poema debeat, non autem mediocre, aut tolerabile. quia scilicet non ad necessitatem : ut reliquæ ferè artes, in quibus mediocritas toleratur, sed ad animorum oblectationem inuentum, conscriptumq; sit; & quia, si paulum summo discedit uergit adimum. utitur autem prohemio quasi quodam ad beneuolentiam, & attentionem comparandam. sumit autem beneuolentiam à patris, & filij laudibus, dum eum & uoce paterna dicit ad rectum fingi, & per se ipsum optime sapere. attentionem, dum ait: hoc tibi dictum tolle memor, quasi dicat per asseuerationem firmum omnino, & uerum. O' maior iuuenum] Per apostrophen ad maiorem natu ex Pisonibus conuertit orationem. Et uoce paterna] Neque enim erat

ignarus poeticæ facultatis Pisonum pater. Vnde infra.

„ Siquid tamen olim

„ Scripseris in Metij descendat iudicis aures,

„ Et patris, & nostras.

Et per te sapis] Eodem quasi modo in epistola ad Scæuam his uerbis:

„ Quamuis Sæua satis per te tibi consulis, & scis

„ Quo tandem pacto deceat maioribus uti.

Hoc tibi dictum tolle memor] Eodem modo hoc in loco, tolle, est accipiendum, quo apud Virgilium: Accipe nunc Danaum insidias: idest audi. quemadmodum uero pro audire, & tollere, & accipere eadem ratione, pro dicere, dare, dicimus: cum sint hæc correlatiua: ut apud Virgilium in Bucolicis.

„ Sed tamen iste Deus quis sit da Tytire nobis.

Certis medium, & tolerabile rebus concedi] Est propositio, quã sequitur assumptio ab exemplis. Certis] Quibusdã. eodẽ modo & apud Ciceronẽ de Diuinatione: sed ita à principio inchoatum esse mundum: ut certis rebus certa signa præcurrerẽt. Consultus iuris] Qui de iure ipso consulitur, cuius ars inter eas enumeratur, quæ ad necessitatẽ cõparatæ sunt. atq; ideo in ea mediocritas toleratur. Et actor causarũ mediocris] Quod attinet ad patronos causarũ. exemplo igitur iurisprudentiũ, & patronorũ ostendit mediocritatẽ ipsam certis in rebus ferri posse. Abest uirtute, & excellentia Messalæ] Hoc est abest à summo gradu, nõ tamen ideo in infimo positus, sed mediocris, & hoc quod attinet ad actores causarum. Nec scit quantum Casselius Aulus] quod attinet ad iurisconsultũ. Abest uirtute diserti Messale] Eloquẽtissimi, et disertissimi oratoris, de quo ita Quin

tilianus: At Messala nitidus, & candidus, & quodámodo præseferens in dicendo nobilitatem. Nec scit quantū Cassellius Aulus] Nec est in iure illius præstantiæ, & excellentiæ, cuius Aulus Cassellius, de quo ita Valerius Maximus: Scæuola clarissimus legum lator quotiescunq; de iure prædiatorio consulebatur ad Furium, & ad Casseliū consultores reijciebat. Sed tamen in pretio est] Propter necessitatem, quæ mediocritati locum relinquit. Mediocribus esse poetis] Excipit ab hac propositione poetas ipsos, quibus minime concedi mediocritatē ait: cū poema nō necessitatē, ut iurisperitorum, & patronorū ars, & multæ aliæ: sed ad animorū oblectationem inuentum sit. Aliter sentire uidetur M. Tullius in oratore cū ait. An: in poetis nisi Homero soli locus est? aut Archilocho? aut Sophocli? aut Pyndaro? & nō horum uel secundis, uel ēt infra secundos? Sed certe, si, ut uere est, maximum est argumentum experientia, & posteritatis iudicium (quod sine arrogantia dictum uelim) nō recte sentit; cum ex Horatij sententia solus Homerus ex heroicis: solus ex tragicis Sophocles, atq; Euripides uterq; alius alia de causa in hoc scribendi genere & summus, & princeps: solus ex Lyricis Pyndarus usq; ad hoc tempus peruenerint, cuius rei hanc esse rationem nemo ambigit: quia scilicet passim semper apud omnes præ manibus habebantur. Cæteri autem negligebantur. Quare cum scriptores librarij, & impressores hos rescriberent: hos imprimerent, ex his lucrum quærerent; soli remanserunt. reliqui, quia mediocres, quasi ad extremam senectutem peruenissent, uetustate interierunt, ut nihil apud nos præter nomen, & uix etiam nomen relictum sit. Idem de Latinis & iam uidemus fuisse, & fore omnino uaticinamur; cum & nō mul=

ti eorum ad nos peruenerint, & ex ijs etiam nullus legatur præter eos, qui in artis poeticæ ratione summum gradum obtinuerunt. nam cum omnes Virgilium ex heroicis & ediscant, & imitentur, & admirentur; nemo Statium: nemo Lucanum: nemo Silium Italicum non solum legendos, sed ne nominandos quidem putat. Ex Tragicis, quia solus Seneca fato quodam seruatus est, legitur aliquãdo propter necessitatem. quia nullus apud Latinos in eo genere scribendi reperiatur. Ex Lyricis solus Horatius Pyndaro penè par. Quare ita omnino statuendum est, eos tantummodo & poetas nominandos, & nunquam de manibus deponendos, qui propria aliqua laude fulserunt. Eodem modo de pictoribus, quorũ etsi tãta multitudo fuit, fuit etiam cuiusq; in suo genere laus propria, ut in eo præstaret cæteris, quod tacite etiam affirmat Cicero. cum ait: quorum tanta multitudo fuit, tanta in suo cuiusque genere laus, ut cum summa miraremur, inferiora tamen probaremus. nam qui horrida pictura delectabãtur, eum, qui in eo genere excellentior uidebatur, commendabant, qui inculta, qui abdita, qui opaca simili ratione alium, atque alium in ea re summum. De reliquis artibus nihil dico: cum non ad delectationem, sed ad necessitatem inuentæ, excultæq; sint, quibus etiam Horatius concedit mediocritatem. summos autem poetas, & non mediocres appellat Horatius, qui aliqua propria laude fulserunt; cum in aliqua re principem locum tenerent: ut alius alia de causa probaretur, quòd ita intelligendum est, ubi plura niteant in carmine. nam aliter semel, aut bis tantummodo summum in toto opere deridere mus: ut infra seipsum Horatius explicans attestatur. Quare cum communis consensus, & iudicium temporis in re=

bus omnibus optimum, & uerissimum esse soleat, Horatij sententiæ potius assentiendum uidetur, quòd à temporis iudicio minime discrepet. neque uero est existimandum, non expertem iudicij fuisse Ciceronem: ut mediocres poetas laudauerit, sed cum intelligeret summum quiddam esse, quod his, qui perfectam eloquentiæ laudem spectarent, in eo libro proponeret, deterreri neque Brutum ipsum, ad quẽ scribit, neque alios à facultatis oratoriæ studio uoluit. Itaq; etiam mediocria laudat, idq; non in poetis solum, sed etiã in reliquis artibus. Non homines, non dij, non concessere columnæ] Sunt qui singulis uerbis propriam tribuant significationem: ut homines audientes intelligant: deos, depictos in atrijs: columnas autem pro ipsis atrijs, in quibus poemata defigebantur, illud Iuuenalis afferentes:

» Frontonis platani, conuulsaq; marmora clamant

» Semper & assiduo ruptæ lectore columnæ.

Ego per amplificationem dictum putauerim, ut intelligatur neminem omnino concedere poetis mediocritatem. Eadem ratione dixit Plato in Euthidemo: ipsas Lycei columnas conclamare, plaudere, gestireq; uisas fuisse, & M. Tullius in oratione pro Marcello: parietes Cæsari gratias agere gestisse. Vt gratas inter mensas Symphonia discors] Probat exceptionem per similitudinem non dari scilicet mediocritatem in his rebus, quæ ad delectationem, non autem ad necessitatem comparatæ sunt. nam quemadmodum in conuiuijs opiparis, quæ adhibentur summa illa esse oportet, aliter præstat non adhiberi. Ita & poema, cum ad uoluptatem conscriptum, inuentumq; sit, aut omnino in summo eruditionis, & excellentiæ gradu illud esse debet, aut omnino non esse. nisi enim huiusmodi sit minime tanquã

mediocre tolerabitur, sed tanquam infimum pro nihilo re putabitur. Symphonia discors] Hoc est dissonans consonantia. utitur autem eo antitheti genere, in quo adiectiuum nomen opponitur substantiuo: ut apud Virgilium pinguis arista, apud Horatium insaniens sapientia: strenua inertia, apud Ouidium concors discordia. Gratas inter mensas] Delicatiores, & sumptuosiores. atq; ideo quæ in illis ad augendam uoluptatem adhibentur iucũdissima esse debent, aut non apponi: cum & sine illis gratæ, iucundæq; sint. Et crassum unguentum] Mos enim erat apud antiquos in conuiuijs haud discumbere, uisi unctos. Quare unguenta, quæ ad hoc adhibebantur, leuiora esse oportebat, non autem crassiora, & male olentia. nam huiusmodi nõ parum conuiuas offenderent. quòd autem Romanis ungendi antequam accumberent, mos fuerit Ciceronis uerbis probatur de Mamura: non mutauit: unctus est: accubuit. Crassum] Odore obtuso, & non satis acuto. acutiora autem redduntur unguenta costo, amomo, ut ait Plinius, quæ maxime nares feriunt. Papauer] Plinius ait candidum papaueris genus esse, cuius semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos edebatur, sed oportebat mel illud, non sardoum, quod erat pessimum, sed perfectissimum esse. erat autem Sardoum pessimum propter herbas amariores, de quibus Virgilius

» Imo ego Sardois uidear tibi amarior herbis.

Inter mensas] Hoc est inter unam, & alteram mensam. nam papauer tostum cum melle in secunda mensa apponebatur: ut iam ex Plinio demõstrauimus. Offendũt] Quia imminuunt mensarum iucunditatem. Quia poterat duci cæna sine istis] Ratio offensionis. neque enim ad necessi-

tatem, sed ad delectationem conuiuantium, et ad pompam adhibebantur hæc huiusmodi. Sic animis natum, inuentumq; poema iuuandis] Redit ad rem ad poema ipsum deducens similitudinem. ait autem illud, si paululũ à summo discesserit, ad imum uergere: cum non ad necessitaté, ut reliquæ ferè artes, sed ad animorum oblectationem natum, inuentumq; sit. ex his igitur Horatij uerbis colligere possumus poema ab omni parte uenustũ, decens, doctum, graue, elegans esse debere ita, ut omnia in eo sint summa: nihil mediocre, aut tenue. Iuuandis] Ad delectationem, non autem ad utilitatem referendum est: quemadmodum & supra: Iuuat, aut impellit ad iram. Si paulum summo discedit uergit ad imum] Non enim tanquam mediocre toleratur, sed uergit ad imum.

Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis:
Indoctusq; pilæ, disci ue, trochi ue quiescit,
Ne spissæ risum tollant impune coronæ.
Qui nescit, uersus tamen audet fingere. quid ni?
Liber, & ingenuus, præsertim census equestrem
Summam nummorum, uitioq; remotus ab omni:
Tu nihil inuita dices, facies ue Minerua.
Id tibi iudicium est; ea mens. siquid tamen olim
Scripseris, in Metij descendat iudicis aures,
Et patris, & nostras, nonumq; prematur in annum
Membranis intus positis delere: licebit,
Quod non edideris: nescit uox missa reuerti.

Dixit iam de poematum excellentia, qualiaq; illa esse deberent, scilicet non mediocria, & tolerabilia, sed in summo gradu posita: cum ad delectationem, non autem ad neces=

sitatem reperta sint. Nunc breuiter explicat rationē huiusce rei consequendæ. consequemur autem, ut præcipit, si nihil, nisi prius artis illius præceptis penitus cognitis, atque perspectis, hoc est si nihil inuita Minerua fecerimus, si facta summa cum diligentia, & studio uel nos ipsi perdiu considerauerimus, uel doctioribus tradiderimus emendanda semper aliquid modo addentes, modo detrahentes: quéadmodum illis uidebitur, si denique post refrigeratum inuentionis, & compositionis ardorem, quæ scripsimus diligentius repetita tanquam lectores perpenderimus, nō tanquam authores. Vtitur autem ad probandum, nihil inuita Minerua faciendum, inductione à simili more Socratico, & Platonico: quasi eos reprehendens, qui cum poeticæ facultatis penitus ignari sint, tamen audent uersus componere. inductionem uero hoc modo, et forma ordinabimus. Ludere qui nescit campestribus abstinet armis: indoctus pilæ abstinet, & quiescit à pila: indoctus disci abstinet à disco: indoctus trochi à trocho: & hoc, Ne spissæ risum tollant impune coronæ. Eodem modo & qui poeticæ artis ignorant rationem abstinere debent à carminū compositione, nisi se pariter uelint à lectoribus, uel auditoribus explodi, ac derideri. De hoc genere argumentationis plura M. Tullius primo libro de inuentione, de qua aliquid ex ipso uidetur repetendum, ut planè perspiciamus, an optime executus sit Horatius hoc genus argumentationis in hac re probāda. Inductionē igitur deffinit esse orationē, qua rebus nō dubijs captant assensionem eius, qui cū instituta est, quibus assensionibus facit, ut illi dubia quædā res propter similitudinem earum rerū, quibus assensit, probetur. Huic argumentationi tria sunt neccessaria: primū ut illud, quod

inducimus per similitudinem, eiusmodi sit, ut sit necesse concedi: deinde illud, cuius causa cōfirmandi fiet inductio uidendum est ut simile his rebus sit, quas res non dubias ante diximus. Extremum autem aut taceatur oportet, aut concedatur, aut negetur. si negabitur: aut ostendenda est similitudo earum rerum, quæ ante concessæ sunt: aut alia inductione utendum, si concedetur, concludenda est argumentatio, si tacebitur elicienda est responsio, aut, quoniam taciturnitas imitatur confessionem, pro eo, ac si concessum sit concludere oportebit argumentationem. Ita fit genus argumentandi tripartitum prima pars ex similitudine cōstat una, pluribus ue: Altera ex eo, quod concedi uolumus, cuius causa similitudines adhibitæ sunt. Tertia ex conclusione, quæ aut confirmata concessionem, aut quod ex ea cōficiatur, ostendit; Hæc omnia adhibet Horatius in hac inductione. ait enim, si ludere qui nescit pila abstinet à pila; si indoctus disci & trochi abstinet à trocho, & disco, non ne debet, & qui artis poeticæ rationem ignorat abstinere à carminum compositione? si igitur debet; tu nihil inuita dices, facies ue Minerua. prius itaque similitudines affert, deinde illud, cuius causa similitudines adhibitæ sunt, Vltimo conclusionem; sed illustrat ornamentis nudam argumentationem. addit enim similitudinibus rationem, dum ait: Ne spissæ risum tollant impune coronæ. Secundam partem ornat subiectione, & ironia: subiectione, dū se ipsum interrogat, interogationiq; subijcit responsionem: ironia, dū huiusmodi homines deridens ait. quid ni? liber, & ingenuus. adhibet & conclusionem deducens inductionem ad rem per apostrophen. Hoc genere argumentationis utitur sæpissime Horatius ut in epistolis etiam de eadem re

sub his uerbis:

» *Nauem agere, ignarus nauis timet. abrotanum ægro*
» *Non audet, nisi, qui didicit dare, quod medicorum est*
» *Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.*
» *Scribimus indocti, doctiq; poemata passim.*

Et in sermonibus etiam, quamuis in re obscæna:

» *Num tibi cum fauces urit sitis aurea quæris*
» *Pocula? Num exuriens fastidis omnia præter*
» *Pauonem, rombumq;? Tument tibi cũ inguina, num si*
» *Ancilla, aut uerna est præsto puer, impetus in quem*
» *Continuo fiat, malis tentigine rumpi?*

Ludere qui nescit] *Quos ludos intelligit enumerat in sequentibus. quod enim generatim dicit, mox nominatim subijcit.* Campestribus abstinet armis] *Armorum nomen æquiuocum est; atque ideo nominibus adiectiuis distinguitur. nam si dicas arma* Cerealia *ea intelligere oportet, quæ ad panem conficiendum spectant; arma rusticorum pro instrumentis. rusticis, arma campestria pro instrumentis, quibus in campo* Martio *iuuenes utebantur. quoties uero non addimus nomen adiectiuum semper in excellentiori parte sunt accipienda, ut arma militaria intelligamus. campestria uero arma pilam, discum, & cætera huiusmodi intelligit, quæ mox recenset.* Disci] Discus *est moles rotunda, uel saxea, uel plumbea, uel ferrea, cuius iactu apud* Romanos *iuuenes inter se certabant, in campo* Martio *in sublime, uel in longum iactantes unde in* Odis *de* Sybari:

» *Neque iam liuida gestat armis*
» *Brachia. sæpe disco,*
» *Sæpe trans finem iaculo nobilis expedito.*

Trochi] *Instrumenti lusorij genus, quod latine rota dici-*

tur,quæ,ut ait Acron, à ludentibus pueris scutica agebatur,de qua & in Odis:

„ Nescit equo rudis
„ Hærere ingenuus puer,
„ Venariq; timet lũdere doctior,
„ Seu græco iubeas trocho,
„ Seu malis uetita legibus alea.

Tangit autem tria ludorum genera robustioris ætatis, ut discum,puerilis,ut trochum,communis & pueris, & robustioribus:ut pilam. Quiescit]Omnes enim ij lusus in continuo motu corporis uersantur;atque ideo qui ab hoc ludorum genere abstinent dicuntur quiescere. Ne spissæ risum tollant impune coronæ]Ratio enumerationis propositæ,quare ludere qui nescit campestribus abstinet armis. Impune] Hoc est sine stultitiæ,infamiæue reprehensione. qui enim absq; ulla ridendi causa risum emittunt stultitiæ infamiam subeunt,cum in huiusmodi hominum ore risum abundare uideamus:ut est in prouerbio. Spissæ coronæ] Eadem elocutione spissa theatra dixit in epistolis. Qui nescit uersus tamen audet fingere] Quasi per indignationẽ admiratur,quid sit:cum omnes ab his rebus,quas nesciant penitus abstineant,& quiescant, qui tamen uersuum rationis ignari sunt,uersus audeant confingere. Quidni?] Quasi dicat;& cur non audeat fingere ? si liber est,si ingenuus,si diues,si summæ dignitatis,& probitatis ? hæc autẽ ironice dicuntur ab Horatio,quasi uelit inferre minime in libertate,in ingenuitate,in opibus,in dignitate, in uitæ,morumq; integritate fingendorum poematum rationem , sed in ipsa ratione doctrinæ esse repositam. uidetur autem Horatius locum illum Platonis adumbrasse in Protagora.cum

Socrates ait: Video igitur quando concione congregata aliquid de ædificando deliberare uult ciuitas, ædificatorum consilium expeti, & cum de nauium fabrica, fabros nauium accersiri. Quòd si quis alius de artis illius opere consultare pergit, quem eius artis expertem esse putant clarissimus alijs in rebus sit licet, ditissimusq;, et nobilissimus, nihilo tamen magis admittunt, sed exibilant, exploduntq;. Liber, & ingenuus præsertim census equestrem summam nummorum] Quod attinet ad bona fortunæ. Vitioq; remotus ab omni] Quod attinet ad bona animi. Est autẽ liber, & ingenuus is, qui statim ut natus est liber est siue ex duobus ingenuis matrimonio constante æditus est, siue ex libertinis duobus, siue ex altero libertino, & altero ingenuo. Præsertim census nummorum summam equestrẽ] Hoc est quadriginta millia sestertium. Vnde in Epistolis

» Si quadringentis sex, septem millia desunt
» Plebs eris.

De qua re supra copiose disputauimus. Tu nihil inuita dices, faciesue Minerua] Concludit inductionem, triplici similitudine probatam, quasi dicat faciat quisq;, quod uelit, confidat propria libertate, ingenuitate, nobilitate, opibus, integritate. Tu autem etsi liber, etsi ingenuus, etsi clarioribus ortus parentibus, diues, integer, & ab omni uitiorum genere remotus nihil inuita dices, faciesue Minerua: hoc est nisi possideas rationem artis poeticæ optime perceptam, quæ hoc in loco Mineruæ nomine continetur: cum Dea omnium artium, doctrinarumq; putetur inuentrix. Dices] Quod attinet ad uersuum compositionẽ. Facies] Quod attinet ad reliquas uitæ actiones, siue utrunque ad carminum compositionem. Vnde & poetæ ἀπὸ τοῦ ποιεῖν,

hoc est à faciendo per excellentiam quandam dicti sunt. Id tibi iudicium est, ea mens] *Quasi dicat scio te omnino ita sentire nihil esse inuita Minerua dicendum, atque faciendum: hoc uero per parenthesim dictum est. Siquid tamen olim*] *Etsi ita existimas, inquit Horatius, nihil esse inuita Minerua scribendũ: hoc est nisi prius artis poeticæ præceptis penitus cognitis, atque perspectis, etsi ad eius rationem iam es optime conformatus, siquid tamen olim scripseris in Metij descendat iudicis aures, & patris, & nostras, nonumq; prematur in annum membranis intus positis. illud autem, olim, hoc loco futurum tempus designat: ut apud Virgilium:*

,, *Hunc tu olim cœlo spolijs orientis onustum*
,, *Accipies.*

Et alibi

,, *Atq; hæc olim meminisse iuuabit*

In Metij descendat iudicis aures] *Hunc Metium nonnulli Metium Tarpãm appellatum uolunt, de quo & alibi iudice Tarpa. Horum opinionem nec affirmare, nec refellere in animo est: cum nusquam adhuc de hoc Metio Tarpa legerim. satis est ex uerbis Horatij diligentissimum, & seuerissimum iudicem carminum fuisse non ignorare. Et patris*] *Poetam enim fuisse declarauit Horatius: cum supra de eo dixit.*

,, *O maior iuuenum quamuis & uoce paterna*
,, *Fingeris ad rectum, & per te sapis.*

Et nostras] *Non est arrogantis, cum prius Metium, tum patrem Pisonum, ultimo uero se constituat emendatorem. Nonumq; prematur in annum membranis intus positis*] *Illius operis æditio scilicet, ut postea refrigerato inuentionis*

amore, tanquam lectores possimus perpendere diligentius repetitum. Vnde supra:

» Vos o Pompilius sanguis carmen reprehendite, quod nō
» Multa dies, & multa litura coercuit, atque
» Perfectum decies non castigauit adunguem.

Nonumq; prematur in annum membranis intus positis] Perfectum esse nouenarium numerum ueteres existimauerunt: cum ab impari primo quadratus, & impariter impar in tres triadas distribuatur, quarum item quælibet in tres diuidatur unitates. atque ideo à ueteribus pro multitudine qualibet positus est: ut apud Homerum Eustathius annotauit in nouem præconibus, & in nouē bellatoribus Hectori obiectis. atque ideo hoc in loco Horatius ueterum de nouenario numero rationem secutus posuit eum pro quolibet numero. sunt qui decimum legunt, & interpretantur, quod maxime probatur. quia scilicet, perfectissimū omnium numerorum, & plenum existimat denarium numerum Aristoteles, quem & frequentissime usurpat Horatius pro quolibet numero: ut supra,

» Perfectum decies nō castigauit ad unguē Et paulo post
» Decies repetita placebit.

Membranis intus positis] In membranis etenim ueteres scriptitabant. Vnde in secundo sermonum:

» Sic raro scribis, ut toto non quater anno
» Membranam quæras.

Delere licebit quod non edideris] Ratio quare minime sit poematum æditio præcipitanda, sed ad nonū etiam usque annum differenda quia illud, inquit, delere licebit, quod non edideris: ut etiam supra faciendum tacite præcepit: cum dixit.

„ Vos ô Pompilius sanguis carmẽ reprehendite, quod non
„ Multa dies, & multa litura coercuit, atque
„ Perfectum decies non castigauit ad unguem.

Vnde supra Romanos poetas arguit, quòd minime in suis compositionibus adhibeant limæ laborem, & moram; & in epistolis quòd in scriptis turpem putent, metuantq; lituram. Nescit uox missa reuerti] Vnde ad librum suum in ultima epistola primi libri inquit:

„ Non erit emisso reditus tibi. quid miser egi,
„ Quid uolui, dices? ubi quis te leserit.

Quare irreuocabile alibi uerbum appellat, quòd posteaquam emissum sit amplius reuocari minime possit.

Syluestres homines sacer, interpresq; deorum
Cædibus, & uictu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tigres, rapidosq; leones:
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quò uellet. fuit hæc sapientia quondam
Publica priuatis secernere, sacra profanis,
Concubitu prohibere uago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.
Sic honor, & nomen diuinis uatibus, atque
Carminibus uenit. post hos insignis Homerus,
Tyrtæusq; mares animos in Martia bella
Versibus exacuit: dictæ per carmina sortes,
Et uitæ monstrata uia est: & gratia regum
Pierijs tentata modis, ludus q; repertus,
Et longorum operum finis, ne forte pudori
Sit tibi musa lyræ solers, & cantor Apollo.

Solent

Solent qui de aliqua arte præcipiunt hoc potissimum diligenter inquirere, an utilis scilicet ea ars uideatur, cuius sint præcepta literis tradituri: hoc Aristoteles libro primo Rhetoricorum: hoc Cicero de Oratore ad Q. Fratrem: hoc Quintilianus: hoc Hermogenes quæstione non alienum esse iudicauerunt, ut utilitate proposita legentium animos excitarent ad eius cognitionem, excitatosq; erigerent ad discendum. Hos secutus Horatius: cum supra de artis poeticæ ratione diligenter tractauerit, his uersibus breuiter enumerat quas illa attulerit uitæ mortalium utilitates: ut primum scilicet dispersos homines unum in locum congregarit: ut à fera, agrestiq; uita ad hunc humanum cultũ, ciuilemq; deduxerit: ut iam constitutis ciuitatibus leges, iudicia, iura descripserit: ut illustrium uirorum res præclare gestas celebrauerit, posteritatiq; cõmendauerit: ut heroicæ uitæ officia demonstrauerit: ut homines pro salute communi ad bella suscipienda impulerit: ut defessos laboribus recrearit, ac relaxarit: ut sui cultoribus amplissimos fructus: hoc est principum, & regum amicitias, & familiaritates reddiderit: ut ludos inuenerit: ut res diuinas, quemadmodum oracula, & sortes protulerit: ut denique sui studiosis immortalitatem parauerit. Syluestres homines.] In syluis ferarum more degentes. Vnde in Odis, syluas orphea cantus dulcedine secutas fuisse dicit: cum ait

,, *Vnde uocalem temere insecutæ*
,, *Orphea syluæ.*

Hoc est homines in syluis more ferarum degentes. Sacer] Sanctus, & inuiolabilis. Sanctos enim poetas appellat Ennius, quorum nomen nulla unquam barbaria uiolauit. Quare & à Seneca sacer Orpheus Calliope genus dicitur.

Interpresq; deorum] Propter uaticinia, & auguria, quorum ex omnibus animalibus, præterquam ex auibus fuisse & inuẽtorem, & peritissimum Plinius testatur. seu & fortasse etiam uerius propter artem poeticam, de cuius utilitate pertractat Horatius in hac parte. nam ex Platonis opinione & poetæ sunt deorum interpretes, dũ sunt furore correpti. Deus enim illis mentem eripiens, ipsis tanquam ministris utitur; ut nos, qui audimus percipiamus non eos, esse, qui tam digna referunt, cum suæ mentis compotes minime sint; sed illa deum loqui, & per hos nobis illa inclamare. Cædibus, & uictu foedo] Quod attinet ad feritatem, & immanitatem. appellat autem huiusmodi uitam uictum fœdum, quòd alter alterius cæde manus pollueret. siue uictum foedum intellige, quod attinet ad reliqua, præter cædem, uitia ut rapinas, promiscuam libidinem, & iniquam in omni re cònsuetudinem. Deterruit] Proposita ante oculos iam actæ uitæ turpitudine, & metu pœnarum post mortẽ etiam apud inferos. Dictus ob hanc rem: quòd homines, tanquam belluas immanes ad ciuilem, & humanum uitæ cultum deduxerit lenire Tigres, rapidosq; leones] Hoc est crudelissimos, & ferocissimos homines, non aliter quàm leones, & Tigres. nam eorum animi, qui se, datæ à Deo mẽtis obliti, uoluptatibus corporis dediderunt, earumq; se quasi ministros præbuerunt, impulsuq; libidinum uoluptatibus obedientium deorum, & hominũ iura uiolauerunt diuino rationis lumine penitus extincto in teterrimas belluas, & immanissimos leones transformantur. Quare sapienter Virgilius non paucos uitiorum illecebris allectos, tanquã potentissimis herbis in feras à Circe conuersos significat: cum ait in septimo

" Hinc exaudiri gemitus, iræq; leonum
" Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum,
" Setigeriq; sues, atque in præsepibus ursi
" Sæuire, ac formæ magnorum ululate luporum,
" Quos hominum ex facie dea sæua potentibus herbis
" Induerat Circe in uultus, ac terga ferarum,
Et Horatius libro primo Epistolarum de Vlysse:
" Syrenum uoces, & Circes pocula nosti;
" Quæ si cum socijs stultus, cupidusq; bibisset
" Sub domina meretrice fuisset turpis, & excors:
" Vixisset canis immundus, uel amica luto sus.

Quemadmodum igitur qui ab humanitate ad feritatem homines deuocant, in feras mutare: ita et qui à fera, & immani uita ad ciuiliorem, & humaniorem deducunt, uertere feras dicuntur in homines. Sed quia uaria sunt uitiorũ genera, ad belluarum rationem accõmodata, ideo qui crudelitati, & immanitati se dediderunt tigribus, et leonibus: qui luxuriæ, & ebrietatibus, canibus, & suibus: qui auaritiæ, lupis: qui omni penè sensu carentes stupidi, & attoniti sunt, saxis comparantur. quoniam uero dixit Orpheum à cædibus ad mansuetudinem homines deduxisse, ideo ait dictum lenire tigres, rapidosq; leones cum cæterorum animalium cæde uescantur. Rapidosq; leones] Velox enim animal leo existimatur, sed sunt qui legendum rabidos putẽt. quod perplacet: cum ad rem propositam magis quadret. quia dixerat cædibus. Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis] Ob hanc rem scilicet, quod & ille syluestribus hominibus unum in locum congregatis Thebarum mœnia ædificare persuaserit, ciuitatemq; constituere Mouere saxa] Idest homines omni penè sensu carentes, stolidos, & sa

quod attinet ad sonum, ad quem carmina accommodabat Amphion. Et prece blanda] Quod attinet ad carmina ipsa, quibus homines ad ciuilitatem hortabatur. dulci enim, & blando cantu hominum uoluntates alliciuntur. Fuit hæc sapientia quondam] Quia dixit à poetis dispersos homines in syluis more ferarum degentes unum in locum congregatos, & à fera, agrestiq; uita ad hunc humanum cultum, ciuilemq; deductos nunc ostendit in his rebus antiquitus philosophiam, & sapientiam fuisse repositā: atq; ideo cum uehementia inquit: hæc huiusmodi in uita effecere: hoc est publica priuatis secernere, sacra profanis: concubitu prohibere uago: dare iura maritis: oppida moliri: leges incidere ligno hæc fuit, inquam, apud ueteres uera sapientia: hæc fuit uera philosophia. quæ omnia primos poetas: ut Orpheum, & Amphionem hominibus tradidisse tacite significat. neque enim more ferarum degentes in syluis à fera, agrestiq; uita diductos, & iam mitigatos in hūc humanum cultum, ciuilemq; retinuissent; nisi legibus iura descripsissent, quibus sacra à profanis, publica à priuatis distinguerentur: priuataq; inter singulos diuiderentur: ut suo quisq; contentus ab alienis animum, & manus etiā temperarent, minimeq; potentiores per uim ferarum more reliquorum bona, fortunas, liberos, uitam eriperent.

Fuit hæc sapientia] Cum emphasi, & quadam asseueratione hæc uerba proferenda esse indicamus, quasi dicat Horatius: Hæc fuit uera sapientia: hæc fuit uera philosophia; non quemadmodum hoc tempore existimamus. Sapientia] Philosophia. ita enim ante Pythagoram appellabatur. uidetur autem tacite affirmare poetas illis temporibus uere philosophos habitos fuisse: Cum primi homines à fe-

ra,& agresti uita tanquam belluas immanes ad humanitatem deduxerint,deductis ciuitates constituerint, leges de scripserint,iura tradiderint,à mutuis cædibus pœnæ formi dine absterruerint,in quibus rebus uera philosophia esset reposita.philosophiæ enim,& sapientiæ ex Platonis in Lyside sententia poetæ nobis sunt tanquam patres, ac duces, quorum adminiculis Philosophi etiam,atq; ipse philosophorum pater Plato sæpissime utitur. Quondam] sui temporis homines tacite carpit: quòd in rebus occultis,et à natura ipsa inuolutis philosophiam, & sapientiam reponerent, non autem in his ab Horatio enumeratis: ut ueteres existimabant. Publica priuatis secernere] Publica sunt, ut ait Iustinianus Imperator libro secundo institutionum, portus,flumina,littora,& cætera huiusmodi. priuata autẽ sunt,quæ singuli homines iure gentium,& ciuili acquisiuerunt. Sacra profanis] Sacra sunt,quæ deorum habentur,quæ ue rite dijs immortalibus consecrata sunt: ueluti ædes sacræ,& munera,quæ dijs offeruntur. Econtrario autem quæ minime sacra sunt,uel religiosa profana esse intelliguntur,quasi porrò à fano, & religione. Concubitu prohibere uago] Hoc est leges connubiorum tradiderunt, ut ex his quæ sequuntur se ipsum interpretatur, quibus promiscuam libidinem coerceret.appellat autem huiusmodi promiscuam libidinem uagum concubitum. quia prius homines modo huc, modo illuc, uagabantur sine propria muliere sibi ex legibus desponsata. Dare iura maritis] Vt una:hoc est propria quisque contentus,& uno: hoc est proprio pariter quæq; contenta ab alienis uxoribus,& maritis animum continerent, coercerentq; inter se eas cupiditates,quæ ab his connubiorum legibus uetabantur,qua=

*rum poetæ ipsi ex Horatij sententia authores fuere. per il=
lud autem uerbum, maritis, tam uiros; quàm uxores intel=
ligit, cum mariti & maritæ pro uiris, & uxoribus recte, et
usitate dicantur. Oppida moliri] Maxima etenim laus
oppidorum, & urbium conditoribus apud posteros redun=
dabat. Vnde quamplurimi propter urbium à se conditarũ
memoriam hodie uiuunt, quos uetustas in tenebris obruis=
set, nisi extarent huiusmodi monumenta, quibus eorum me
moria in dies magis, atq; magis elucet. oppida autem moli
ri dixit non solum quantum attinet ad ædificia extruen=
da, sed etiam ad cætus hominum conciliandos, coloniasq;
deducendas, quam rem fecisse Orpheum, atq; Amphiona
docuimus. Leges incidere ligno] Quarum poetæ pri=
mum latores fuere, cuius rei illud non dubium est argumẽ
tum, quòd uersibus perscriberentur. Vnde refert Suidas,
Apollinem reperta lyra leges quasdam metrica ratione cõ
posuisse, ut uoluntates hominum cantus dulcedine demul
ceret ad parendum legibus à se traditis. Quamobrem con=
stat etiam Solonem illum leges à se Atheniensibus latas,
quasi ex auspicato, uersibus exorsum fuisse. Ligno] quer
nis tabulis, cum adhuc æris usus esset incognitus, unde
ἄξονες appellabantur. Sic] Hac ratione poetæ publica
à priuatis, à profanis sacra secernentes: concubitu mere=
tricio homines uetantes, iura maritis dantes, oppida molien
tes, leges ferentes sibi diuinos honores compararunt, poeta=
rumq; nomen immortalitati consecrarunt. Diuinis uati=
bus] Diuino spiritu afflatis. Vnde diuinos poetas appellat
Ennius, & Ouidius*

» At sacri uates, & diuum cura uocamur,

» Sunt etiam qui nos numen habere putent.

Et hoc quantum attinet ad poetas. Carminibus] Quantum attinet ad poemata, argumento quasi à coniunctis. nam si poetis hac ratione honor attributus est, coniunctim sequitur, ut & poematis attributus sit. Post hos insignis Homerus, Tyrteusq;] Quoniam ciuitates non solum esse, sed etiã legibus, non solũ legibus, sed etiã armis munitas esse oportet. præstaret .n. nõ esse quàm esse sine legibus: quia optime esse non possent. sine armis autem ad interitum, hoc est ad pristinum statum, & non esse, redirent. Esse igitur, & optime esse, & contra externos hostium impetus, si quando inciderit sine periculo esse necesse est, ut ibi non solum homines commorentur, sed optime, & tuto etiam commorentur. Quam ob rem cum dixerit à poetis oppida, & urbes conditas, conditis leges perscriptas, quibus intestinæ seditiones propellerentur: his uersibus breuiter ostendit ab ijsdem poetis ad defendendas ab externo hostium impetu hominibus spiritus additos ad perferendos omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis conseruandæ cõmunis societatis causa. in recensendis autem utilitatibus, quas poetæ uitæ mortalium attulere, admirabili ordine usus est, unumquodq; ita enumerans, ut necessarium uidebatur. primum enim à fera, agrestiq; uita homines erant ad cultum ciuilem deducendi: inde omnia inter eos diuidenda, ne aliena potentiores per uim pro libidine occuparent: tum oppida molienda: tum leges tradendæ: tum ferro armanda ciuitas ad propulsandos eorum impetus, qui illius quietem, & tranquillitatem interturbarent: quod Homerum, atq; Tyrteum fecisse commemorat, cum uterq;

eos, qui fortiter pro patria pugnantes occubuerunt summis laudibus ferens, uehemēter hominum animos ad bella pro patria, & libenter suscipienda, & fortiter gerenda etiam, & sustinenda concitauerit, suisq; carminibus, quasi adiectis facibus, inflammarit. quem ordinem partim ex Platonis dialogo, qui Protagoras inscribitur; ubi de hominis origine, & institutione sapientissime disputatur; partim ipse excogitasse uideri potest. Post hos insignis Homerus, Tyrteusq;] Recte dicit post Orpheum, atque Amphiona, Homerum, Tyrteumq; homines ad bella excitasse. nam ita etiam oportebat, ut post constitutas ciuitates, post leges constitutis ciuitatibus traditas, essent & qui ad conseruandas ab externorum populorum iniurijs maxime uellent. Quare illam dictionem, post, & ad temporis, & ad rerum etiam ordinem referimus. Insignis Homerus] Qui fortissimorum hominum in bello pro patria animi magnitudinem commendās legentes laudum, & gloriæ stimulis exagitatos reddit alacriores ad perferendos omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis. Tyrtæusq;] Hunc Plato libro primo de Legibus & diuinum, & sapientem, & bonum nominat, cuius etiam hæc carmina refert ab hac re minime aliena:

„ Non si opibus superet cunctos, & plurima solus
„ Possideat bona, uir mihi nomine dignus abibit,
„ Tractandis quisquis non est accommodus armis.

Et hæc etiam

„ Quisquis non ausit cædem spectare cruentam,
„ Et durum coram manibus lacessere Martem
„ Despicio.

Loquitur autem his uersibus Tyrteus, ut Plato colligit, non

de Intestinis cædibus,& seditionibus, sed de altero bellorũ genere,quo aduersus alienigenas utimur,quod externum appellauit idem Plato, cum duo bellorum genera recenseret. Mares animos] Nõ molles,& effæminatos,quos omnia solent deterrere,sed eorum, qui marium appellatione digni sunt, eadem translatione in primo epistolarum mares Curios,& Camillos nominat. In Martia bella] Hoc est in externa contra alienigenas,in quibus bellicosi homines quotidie uersantur. Versibus exacuit] Quia uterque summis laudibus eos extulit,qui in bello excelluerunt. Exacuit] Tanquam ad cotem eorum animos acuit : eadem translatione M. Tullius iracundiam cotem fortitudinis dixit,& ante Tullium Aristoteles. Dictæ per carmina sortes] Propositam rem ad huc prosequens reliquas utilitates enumerat à poetis hominibus allatas. ait autem sortes etiam per carmina dictas fuisse. uersibus enim oracula reddita minime dubium est. nam constat & Apollinem semper exametris uersibus oracula petentibus respondisse. Vnde & illud apud Plutarchum in uita Thesei fertur:

„ Neue prius uir magne pedem,qui prominet utri
„ Soluas, Cecropidum,quàm magnam accesseris urbem.

His accedunt & carmina Sybillina,et nõ pauca alia huiusmodi,quæ consulto prætermittimus, ne in re perspicua longiores esse uideamur. Et uitæ monstrata uia est] Hoc est philosophia moralis, quam etiam & M. Tullius uitæ ducẽ appellat,quòd homines à recta rationis uia aberrantes dirigat,& quasi dux iter ostendat. huius præcepta uersibus et Pythagoras,& Phocylides,& Theognides literis tradiderunt. Et gratia regum Pierijs tentata modis] Carminibus enim summorum principum, et regum laudes celebrantes

eorum gratiam, & familiaritatem assequemur. Vnde Ennium adeo charum fuisse Scipioni Africano memoriæ proditum est, ut mortuum etiam uir ille clarissimus in sepulcro maiorum suorum constituerit, ut & Euripidem Archelao, & Anacreontem Policrati, & Aeschilum, & Simonidem Hieroni Syracusano, & Aratum Antigono, & Virgilium deniq; Augusto, & Mecænati amicissimos præterea. Pyerijs modis] Modulationibus poeticis. uariandi autem causa, non dixit, uersibus, aut carminibus ad uitandam satietatem, cum dixerit modo uersibus exacuit, modo dictæ per carmina sortes, non ut diuersum significaret, ut opinantur commentatores. Ludusq; repertus] Dicant quidquid uolunt interpretes hoc in loco, ego per ludum non solum res grauiores, & serias, ut heroum facta, ut philosophiæ præcepta, ut leges, ut oracula, sed res quoque lusorias, & iocis, salibusq; refertas, ut Odes, eglogas, epigrāmata, & reliqua huiusmodi quasi ludendo à poetis perscriptas Horatium significare uoluisse intelligo, quæ cum leuiora sint, si cum serijs, & grauioribus conferantur, sine dubio ludi existimari, & appellari possunt. Vnde hæc huiusmodi perscribentes dicuntur ludere: ut in priapeio carmine, tum ex eius inscriptione (lusus enim uariorum poetarum inscribuntur illa epigrammata) tum ex his uerbis in principio quasi illius operis licet conijcere.

„ Ludens hæc ego teste te Priape
„ Horto carmina digna, non libello
„ Scripsi non nimium laboriose:

Vbi, ludens scripsi, pro res lusorias scripsi, puto esse accipiendum, cuius rei & illud non dubium est argumentum:

„ Scripsi non nimium laboriose hoc est non

Quemadmodum in rebus serijs, & grauioribus: ut in tragico, & heroico poemate solemus. Quare & Virgilius, se lusisse, cum eglogas scripserit affirmare uidetur, cum ait

„ Prima Syracusio dignata est ludere uersu
„ Nostra, nec erubuit syluas habitare Thalia

Et in ultimo Georgicorum, cum de Bucolicis meminisset

„ Carmina qui lusi pastorum, audaxq; iuuenta
„ Tytire te patule cecini sub tegmine fagi.

Ad Aeneidos differentiam, in quo opere, cum sublimiora, & grauiora perscribantur, non lusisse, sed serio scripsisse sibi uisus est. ait autem Horatius ludum repertum carminibus, ut ostendat non solum res grauiores, & seueriores, sed etiam leuiores, & lasciuiores ad animorum oblectationē à poetis perscriptas. Ludum igitur modis pierijs repertū hac ratione interpretamur, ut significare uoluerit Horatius apud poetas ad animorum recreationem res lusorias etiam reperiri. Hanc nostram interpretationem, & quæ proxime uerba sequuntur, clariorem reddunt: & longorum operū finis, quibus uerbis ostendit relaxationem quoque, & recreationem animorum ex poetarum lectionibus prouenire. Solemus enim post longi operis laborem poetarum carminibus nos reficere. Vnde M. Tullius in Oratione pro Archia poeta quæres, inquit, à nobis Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? quia suppeditat ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures conuitio defessæ conquiescant. An tu existimas ferre animos tantā posse contentionem, nisi eos doctrina eadem relaxemus. Habent igitur homines ubi defessi relaxentur, & reficiantur uel à continuis studiorum, uel à forensium negociorum laboribus. appellat autem animorum recreationem per periphra

sin longorum operum finem. nihil est enim quies, et recreatio, quàm longorum operum finis, & quasi meta. labores enim statim subsequitur recreatio, & quies, quemadmodum dolorem lætitia, et sanitas ægritudinem. hoc uero omnia ferè poemata efficiunt, ut nos reficiant, atq; relaxent; & quæ ad delectationem præcipue scripta sunt. dicit autem longorum operũ. nam ea, quæ quasi per singulos dies finem habent breuissimum, nulla indigent recreatione. Ne *forte pudori sit tibi musa Lyræ solers, & cantor* Apollo]
In *hoc epilogo reddit breuiter rationem, quare utilitates à poetis mortalium uitæ allatas recensuerit, ne scilicet* Pisones *ex nobilissima* Calpurniorum *familia ortos musarum, & artis poeticæ, quam profitebantur, aliquando pœniteret.* Cum *uero, ut diximus, & res graues, & res lusorias, & leuiores à poetis descriptas supra enumerauerit in hoc epilogo utrunque complectitur, & res lusorias per illud, musa lyræ solers.* Lyricis *enim ferè tantum carminibus hæc huiusmodi perscribebantur, & grauiores, & serias per illud; cantor* Apollo.

❧ *Natura fieret laudabile carmen, an arte*
Quæsitum est: ego nec studium sine diuite uena:
Nec rude quid prosit uideo ingenium, alterius sic
Altera poscit opem res, & coniurat amice.
Qui studet optatam cursu contingere metam
Multa tulit, fecitq; puer; sudauit, & alsit,
Abstinuit Venere, & Baccho: *qui* Pythia *cantat*
Tibicen didicit prius, extimuitq; magistrum.
Nunc satis est dixisse: ego mira poemata pango
Occupet extremum scabies: mihi turpe relinqui est,
Et quod non didici sanè nescire fateri.

Cum iam supra Democriticorum sententiam improbauerit, artemq; poetis esse maxime necessariam demonstrauerit tacitæ nunc eorum occurrit obiectioni, qui dicere potuissent: non ignoramus ex ea disputatione, quæ iam contra Democritum habita est ad poemata conficienda maxime arte opus esse, sed quærimus an ea sola ad id sufficiat sine ulla ingenita ex natura ui. His respondens Horatius de hac tota re quæstionem proponit, de eáq; statuit, ita alterũ alterius auxilio indigere, ut nihil alterum sine altero possit efficere. Nam si ex sententia grauissimorum, & sapientissimorum uirorum: si ad naturam eximiam, atq; illustrem accesserit ratio quædam, conformatióq; doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum, ac singulare solet existere: cum uero nihil in poemate mediocre, aut tolerabile, sed quidquid in eo est perfectum, ac singulare esse oporteat: cum non ad necessitatem: ut reliquæ ferè artes, in quibus ferimus mediocritatem: sed ad animorum oblectationem natum, inuentumq; sit, quis neget utrunq; ad hoc maxime necessarium, & naturam scilicet eximiam, atque illustrem, & conformationem doctrinæ? Naturæ plus tribuit M. Tullius in oratione pro Archia poetã: dum ait: Etiam illud adiungo sæpius ad laudem, atq; uirtutem naturam sine doctrina, quàm sine natura ualuisse doctrinã. non quod omnino ita sentiret. nam alibi inquit artem certiorem esse ducem, quàm naturam: etsi magnis ingenijs præditi quidã dicendi copiam sine ratione consequuntur. Sed partim quia ad eos habebat orationem, quos, (cum plures semper ferè ex imperitis esse soleant) ita putare existimabat, partim, ut magis Archiam ijs commendaret, in quo plus inerat naturæ, quàm artis: ut breuiter ex his quidem uerbis

illius orationis colligere possumus. Quoties ego hunc uidi: cum literam scripsisset nullam, magnum numerum optimorum uersuum de his ipsis rebus, quæ tum agerentur dicere ex tempore? quoties reuocatum eandem rem dicere commutatis uerbis, atq; sententijs? quæ omnia naturæ potius, quàm artis esse existimandum est. De exercitatione nihil dico: ita enim eam cum arte coniungit Horatius, ut sub eodem quasi nomine de utraq; pertractet: ut ex illius uerbis apparet. Quare coniunctim post latam ab eo sententiam de natura, & arte eos deridet per ironiam, atque reprehendit, qui nullo studio, & exercitatione adhibita se summos poetas existimabant, dummodo non fuissent extremi contra legem iam ab Horatio promulgatam.

„ Mediocribus esse poetis
„ Non dij, non homines, non concessere columnæ, Et.
„ Sic animis natum, inuentumq; poema iuuandis
„ Si paulum summo discessit uergit ad imum.

Laudabile carmen] Hoc est non mediocre, & tolerabile, quod iam ex Horatij sententia repudiauimus, sed summũ, atque singulare. eiusmodi enim esse poema debere iam aperte probauimus. atque ideo laudabile carmen dixit, ut summum quid, atque excellens significaret, ad quod consequendum simul & natura, & arte, & exercitatione opus sit. Natura] Quæ quidem est uis animis hominum insita, qua in magna copia rerum alij alijs sunt aptiores. An arte] Quæ præbet in rebus omn bus, quæ præcipiuntur certam uiam, & rationem: hæc ita naturã ipsam coadiuuat: ut agricultura terram fertilem, quæ sine cultura fructuosa esse minime poterit. Ego] Propositam quæstioné soluit. illud uero pronomen, ego, hanc habet uim. alij aliter

iudicent, ego ita omnino statuo. Nec studium] Studij nomine & artem, & exercitationem complexus est. atque ideo diximus de utraq; coniunctim Horatium pertractare. Sine diuite uena] Hoc est sine ingenij, & naturæ fæcunditate, quæ nisi fuerit, parum, aut nihil ars ipsa præstare poterit. nam quemadmodum agri steriles, sic animi nō omnes culti fructum ferunt. Nec rude quid prosit uideo ingenium] Nisi expoliatur doctrina, atque excolatur. Sic altera res poscit opem alterius] idest natura artis, atq; natura ars: ut altera alteram plurimum adiuuare, per se autem singulæ nihil omnino posse existimentur. Et coniurat amice] Idest altera cum altera: ut altera alteram semper adiuuet: hoc est natura artem, arsq; naturam: fidelissimorum sociorum, atque amicissimorum hominum more. Qui studet optatam cursu contingere metam] Inductione quadam à currentium, atque canentium similitudine probat, quod iam proposuit, naturæ scilicet adiungendam esse doctrinam, & exercitationem, eosq; coniunctim carpit, qui sine ulla artis poeticæ ratione, sine doctrina, sine exercitatione poetarum nomen profitebantur, ac summos se esse & credebant, & etiam prædicabant, modo non fuissent infimi, atque extremi. Qui studet optatam cursu contingere metam] Hoc est qui in curruli certamine uult excellere, ita ut palmam aliquando mereatur multa tulit, cum ad huc esset puer, hoc est sudauit, & alsit, abstinuit Venere, & Bacho. est autem currulium circumscriptio. alludit uero ad septem metas, quæ in circo maximo Romæ positæ erant, quas omnes qui cursu contendebant semel circundare cogebantur, ita ut à prima ad ultimam, rursusq; ab ultima ad primam cursus esset: eam qui primus

omnium

omnium contigisset uictoria potiebatur. erat autem meta illius formæ, ut ab imo amplior sensim, deinceps usque ad summum angustior fieret. Multa tulit, fecitq; puer] Hoc est sudauit, & absit: abstinuit Venere, & Baccho: studio igitur, & labore opus erat. Abstinuit Venere, & Baccho] Cũ proprie sudauit, & absit dixerit, luxum, & ebrietatem uariandæ orationis causa translatiue dicit: hoc est per denominationem. abstinere autem ab his currules debent. quia huiusmodi temperantiam plurimum ad cursum conferre nemini dubium est. nam ut inquit ille

„ Vt Venus eneruat uires, sic copia uini
„ Et tentat gressus, debilitatq; pedes.

Alij ita construunt, ut illud: abstinuit Venere, & Bacho: ad tibicines referát, quibus uini abstinentiam necessariam esse Aristoteles putat, cum in problematis quærit. Cur uinolentis potius, quàm sobrijs frangi uox soleat. huius rei causam esse ait repletionem. Vnde neq; choros, neq; ludiones statim à prádio, sed ieiunos ait uocem exercere cósueuisse. Et tibicen, qui cantat Pyrhia didicit artem ipsam prius, extimuitq; magistrum, cuius disciplinæ traditus fuerat erudiendus, quàm publice & ad tibiam caneret. arte igitur, & exercitatione & in cantu opus est. Quare si & curru libus, & tibicinibus, non ne & poetis etiam opus est? sed hanc inductionis complexionem omisit Horatius, tanquam apertissimam. ex ea uero sumit sequentem reprehensioné. Qui Pythia cantat] De Pyndaro, inquit Grifolus, uidetur esse dictum, quippe qui Pythia scripserit, qua in re quàm parum animaduerterit aliorum sit iudicium. nam in inductione quod inducimus simile esse, non idem debet. Esset autem idem si de Pyndaro poeta ad poesim duxisset argu-

mentationem. Præterea in hoc genere argumentandi nunquam adhibemus ad probandum aliquid partem illam extremam, quam dialectici speciem specialissimam nominãt. nam si hac ratione duci argumentatio posset: Pyndarus adhibuit artem in poemate, ergo ab omnibus adhibenda est: ego quoq; arguerem, Lucanus non adhibuit artem in poemate heroico, ergo nulla ars est adhibenda in poemate heroico, quod quàm sit absurdum nemini dubium esse arbitror. dum uero ait, illud certe sibi constare cum omnibus Horatium hic uoluisse concludere aut exemplo, aut simili non recte in re certissima dubiam affert interpretationẽ. præcedentes enim similitudines aperte declarant nihil Horatium ab exemplo concludere cogitasse, sed inductione à rebus similibus ad similia. loquitur igitur generatim de omnibus tibicinibus, qui ad tibiam canebant, non de Pyndaro, qui scribebat. Vnde etiam adiecit tibicen. Quis autẽ unquam appellatum tibicinem aut Pyndarum, aut poetã alium quempiam aut inuenit, aut audiuit? Nũc satis est] sine præceptore, sine doctrina, sine exercitatione dicere ego mira poemata pango, etsi eorum componendorum rationẽ à nemine unquam perceperim; & hoc est quod indignatur Horatius, suiq; temporis poetas reprehendit. Nunc] Ad differentiam ueterum poetarum græcorum. s. ut Homeri, Sophoclis, Euripidis, qui naturæ artem, et exercitationem adiungebant. Mira poemata] Mira suo ipsorum iudicio, non autem eorum, qui optime de poematis poterant iudicare. hæc autem, & quæ proxime uerba sequuntur ex eorum, qui hæc iactabant persona dicta sunt. Occupet extremum scabius] Putabant enim modo non essent infimi, & extremi se esse summos: quod aliter iudicandum est:

ut supra diximus. hoc autem ad puerorum currētium morem dictum est, qui ultimo, & extremo in cursu scabiem imprecabantur. Mihi turpe relinqui est] Idest extremū in cursu, & ultimum remanere, quod ad eundem morem dictum est. Et turpe est fateri nescire, quod non didici] Quod ignorantiæ fons est, & principium: cum is sapientissimus Apollinis oraculo iudicatus sit, qui se hoc unum scire, quod nihil sciret affirmauerit. Quam ob rem maiori in errore uersatur, qui praue pudens: ut supra dixit Horatius de eadem re, dissimulat ignorantiam, quàm qui, cum morbo affectus sit, morbum tamen celat, seq; minime curandum medico præbet. nam ex hoc corporis, ex illo animi interitus prouenit.

Vt præco, ad merces turbam qui cogit emendas
Assentatores iubet ad lucrum ire poeta,
Diues agris, diues positis in fœnore nummis.
Si uero est, unctum qui recte ponere possit,
Et spondere leui pro paupere, & eripere atris
Litibus implicitum, mirabor si sciet inter-
Noscere mendacem, uerumq; beatus amicum.
Tu seu donaris, seu quid donare uoles cui,
Nolito ad uersus tibi factos ducere plenum
Lætitiæ, clamabit enim pulchre, bene, recte,
Pallescet super his, etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem, saliet, tundet pede terram:
Vt qui conducti plorant in funere, dicunt,
Et faciunt prope plura dolentibus ex animo: sic
Derisor uero plus laudatore mouetur
Reges dicuntur multis urgere culullis,
Et torquere mero, quem perspexisse laborent,

An sit amicitia dignus si carmina condes
Nunquam te fallant animi sub uulpe latentes

Persistens adhuc in malorum poetarum reprehensione Pisones admonet, ut adulatores maxime uitent. nam melius est, ut dicebat Antistenes, in coruos, quàm in eos incidere. à coruis enim non comedi, nisi mortuos: ab adulatoribus etiã uiuos deuorari existimabat, neminemq; ad uersus quos scripserit iudicandos admittãt nisi optime cognitum, atq; perspectum: sed in hac re potius reges imitentur, qui sæpe in conuiuijs ingenia hominum uino explorare, & quasi mores ipsorum extorquere soleant, antequam in suam amicitiam quenquam recipiant. est autem sensus poeta diues, & positis nummis in fœnore iubet assentatores ire ad lucrũ, non aliter, quàm soleat facere præco, qui cogit turbam ad merces emendas. si uero est eiusmodi, ut qui recte ponere possit unctum: idest cænam unctam, & lautam, & qui possit spondere pro leui paupere, & eripere atris litibus implicitum, mirabor si sciet iste poeta, expositiue beatus inter noscere, hoc est cognoscere quæ sit differentia inter amicũ mendacem, & fictum, & inter amicum uerum: quasi dicat minime ab adulatore uerum amicum dignoscere poterit: cum sic in ea re ueros amicos & uoce, & uultu, et motu corporis, & collachrimatione deniq; ipsa imitentur, ac simulent falsi isti adulatores, atq; hoc est, quod ait nunquã te fallant animi sub uulpe latentes, quod difficillimũ semper habitum est. Quamobrem hortatur, ut nemo ijs laudatoribus fidem habeat, quos ipse iam suis muneribus deliniuerit. Vt præco] Poetas huiusmodi præconibus comparat, qui cum primum incipiunt altiori uoce, ut solent,

præcia mercium pronnnciare, tunc omnes ad eos concurrunt: sic isti cum aliquid composuerint, idq́; assentatoribus significauerint tunc frequentiores omnes ad eos coeunt: quemadmodum turbas ad merces emendas iam diximus. is autem præco dicitur, qui ædicta magistratuum, & precia rerum in publicis uenditionibus sublimiori uoce prædicat. Ad lucrum] *Multa enim assentatoribus largiebãtur: ut uestes tritas, & reliqua huiusmodi: ut significat etiã in epistolis.* Diues agris] *Quod attinet ad possessiones agrorũ.* Positis in fœnore nummis] *Quod attinet ad numeratæ pecuniæ rationem.* Si uero est.] *Si uero est, inquit,* Horatius *qui præter dona scilicet etiam possit ponere unctum, hoc est cœnas lautas, & cõuiuia præbere, & possit spondere leui pro paupere, & eripere atris litibus implicitum mirabor, si iste beatus sciet internoscere mendacem amicum: hoc est adulatorem, & amicum uerum, alterumq́; ab altero distinguere. non immerito autem miratur* Horatius. *nã difficillimum est hoc discernere, cum & gestu corporis, & uoce, & uultu ueri amici imaginẽ adulatores præseferãt:* Hos eosdem Martialis *deridet dum ait;*

„ *Mercatur alius grande, & insanum sophos.*

Et his similem pomponium.

„ *Non tu* Pomponi *cæna diserta tua est.*

Ponere unctum] *Conuiuium scilicet unctum, & lautum.* Et spondere leui pro paupere] *Fidei iubere, & in stipulatione promittere. erat autem sponsio in iudicijs, dũ inter actorem, & reum mutua intercedebat stipulatio certæ pecuniæ, ni res ita se haberet, ut diceretur, ubi qui sponsionẽ offerebat dicebatur sponsione prouocare, qui admittebat restipulari.* Spondere leui pro paupere] *Hoc est pro aliquo*

tenui paupere cautionem præstare,& fidei iubere. Mendacem amicum] Adulatorem. amicum enim se esse simulat: atque ideo mendax amicus, idest falsus amicus ab Horatio dicitur, siue mendax, quia ea laudat, quæ sunt maxime uituperanda. Beatus] Iste probus uir, qui sit diues agris, & positis in fænore nummis. Eadem elocutione utitur sæpissime Plato: ut in Philæbo, & in Theeteto, & alibi idem Horatius. siue quia se beatum existimet, cum audiat se ab adulatoribus undique commendari. Tu seu donaris] Pisonem admonet, ut minime hoc genus diuitum poetarū imitetur, neminemq; uel iam pransum, aut donatum ad suorum carminum emendationem admittat. neque enim poterit ille non uehementer laudare, etiam si uituperanda uideantur. Vnde in epistolis reddit rationem, quare à pluribus priuatim laudetur, publice ab ijsdem uituperetur. quia inquit

„ Non ego uentosæ plebis suffragia uenor
„ Impensis cænarum, & tritæ munere uestis.

Plenum lætitiæ] Ex datis muneribus. Clamabit enim pulchre, bene, recte] Ratio, quare non sint, quibus aliquid donauerimus, ad emendationem nostrorum carminum admittendi. quia non poterunt, etiam si uituperanda uideantur non summopere commendare, ac sublimiori uoce nō dicere pulchre, bene, recte. dicit autem, clamabit, ad maiorē lætitiam significandam, exprimendumq; illud ò pulchre, ò bene, ò recte. hoc uero quod attinet ad uocis pronunciationem. Palescet super his] Signum reuerentiæ, & admirationis. hoc autem quod attinet ad uultus moderationē. Etiam stillabit amicis ex oculis rorem] Fingens se effundere etiam lachrimas præ nimia lætitia. ita enim solemus ali

quando, cuius rei causam sapientissime affert Madius Philosophus in eo tractatu, qui de ridiculis inscribitur. illud uero, etiam, habet maximam uim, ac si diceret quasi quae fingi minime possunt. atque ideo maiorem difficultatem ostendit discernendi, et cognoscendi adulatoris, cum etiam pro uoluntate paratas habeant lachrimas, quae animos hominum maxime fallunt, atque decipiunt. Vnde Troianos à Sinone fictis lachrimis illius uerbis fidem adhibuisse scribit Virgilius. hoc autem quod attinet ad oculorum moderationem, quorum tum intentione, tum remissione, tum coniectu, tum hilaritate motus animorum significamus. est autem pulcherrima lachrimae circumscriptio: oculorum ros. Saliet, tundet pede terram] Quod attinet ad reliquũ motum corporis. haec uero omnia prudenter, & artificiose adhibuit Horatius, ut ueram adulatorum formam ostẽderet, difficultatemq; distinguendi ab amico adulatoris, cũ & ipse se magis amicum praeseferat uoce, uultu, oculis, & reliqua corporis significatione. Vt qui conducti plorant in funere] Comparat adulatores ijs, qui in funeribus ad fletum mercede conducuntur, qui quidem adeo luctum naturalem simulant, ut plus dolere credantur uere dolentibus. inquit enim derisorem, & assentatorem his exterioribus signis, quasi ex intimo sensu prouenientibus, maiori fingere se laetitia commoueri, quàm uerum laudatorem. est autem ordo: Vt qui conducti plorant in funere dicunt, & faciunt propè plura his, qui uere ex animo contristantur. ita derisor, & fictus laudator mouetur, fingit se moueri plus uero laudatore. Dicunt] Quod attinet ad uerba querimonijs plena. Et faciunt] Quod attinet ad frontis, & pectoris percussionem, & reliqua huiusmodi. Mouetur

plus uero laudatore] Hoc est maiores præ se fert animorũ motus, quàm uerus laudator. appellat autem adulatorem derisorem. quia laudat ea etiam, quæ uidentur uituperanda, atq; ita huiusmodi poetas deridet. Reges dicuntur] Regum exemplo Pisones admonet, ut neminem admittãt ad suorum carminum emendationem, nisi prius optime cognitum, atque perspectum. hoc autem ex Platone mutuatus est in fine primi libri de legibus. ubi ait nullum esse maius experimentum, quo hominum ingenia explorare possumus sine periculo. uino, & ebrietate. nam cum biberit quis primo alacrior fit, quàm prius erat. deinde quò plus biberit, eo maiore, & meliore spe est, & fortius de se sentit. tandem quasi sapiens ea homo confidentia, libertate, audaciaq; repletur, ut intrepide & dicat, & faciat quicquid placet, ex quo nascitur periculum uitæ illius, atq; naturæ. Vnde extat Theognidis illud non ab re alienum.

» Argentum, & fuluum spectatur in ignibus aurum
» Vina animos hominum non moderata probant.

Est autem sensus reges hoc est uiri regij, & summi principes dicuntur premere et urgere quem perspexisse laborẽt an sit amicitia dignus multis culullis multis poculi. est enim poculi genus, de quo & in Odis

» Diues & aureis
» Mercator exicet culullis
» Vina Syra reparata merce.

Reges] Vel uiri regij, uel certe reges, quos magis quàm reliquos uerisimile est ingenia hominum explorare an fideles, & probi illi sint quos in amicitiam recipere uoluerint: quia ij præcipue ab omnibus sibi maxime timeant, ne ab his, quos amicissimos credunt uel ueneno, uel aliqua alia

ui tollantur,ut sæpissime iam factum est. Vnde ait Plutarchus,ut nummum,ita amicum habendum,nempe probatū antequam eo sit opus, alioquin idem nobis accidere quod solet his qui lætale uenenum non aliter sentiunt nisi cum prægustarent suo exitio iudicantes. Et torquere mero] Eadem elocutione & in epistolis uino tortum dixit. ebrietas enim,ut ille ait,cogit secreta fateri,quibus de eorū moribus,quos asciscere sibi in amicitiam uoluerint reges instructi solent iudicare,an scilicet probi illi sint, in eorumq; amicitiam admittendi,an mali, & improbi, ab eaq; repudiandi. Si carmina condes] Si carmina,inquit Horatius, composueris nunquam fallant te adulatorum animi, sub uulpe latentes:idest astuti,& callidi,qui sæpe ad propriam utilitatem ea laudant,atque extollunt,quæ uidentur uituperanda. Nunquam te fallant animi sub uulpe latentes] Caue ne unquam malitiosis blanditijs, & assentationibus te decipiant adulatores,dum se tibi blandiores offerunt:ut uulpium est natura,atque ingenium,quæ sui cōmodi causa beniuolentiam simulant,ut ex prouerbio notum est:benignior pellace uulpe, quod in adulatores maxime quadrat,qui ad uulpium similitudinem benigniori extrinsecus fronte,ac uultu interiorem tegunt,& quasi uellis quibusdam obtendunt animorum improbitatem. Videtur autem alludere ad Aesopi uulpem, quæ & ipsa benignitatis simulatione coruum fefellit.

Quintilio siquid recitares,corrige sodes
Hoc aiebat,& hoc:melius te posse negares
Bis,terq; expertum frustra,delere iubebat,
Et male tornatos incudi reddere uersus:

Si defendere delictum, quàm uertere malles
Nullum ultra uerbum, aut operam sumebat inanem
Quin sine riuali teq;, & tua solus amares.
Vir bonus, & prudens uersus reprehendet inertes;
Culpabit duros: incomptis allinet atrum
Transuerso calamo signum: ambitiosa recidet
Ornamenta: parum claris lucem dare coget:
Arguet ambigue dictum: mutanda notabit:
Fiet Aristarchus, nec dicet, cur ego amicum
Offendam in nugis? hæ nugæ seria ducent
In mala derisum semel, exceptumq; sinistre:
Vt mala quem scabies, aut morbus regius urget
Aut phanaticus error, & iracunda Diana
Vesanum tetigisse timent, fugiuntq; poetam,
Qui sapiunt: agitant pueri, incautiq; sequuntur.
Hic dum sublimis uersus ructatur, & errat:
Si ueluti merulis intentus decidit auceps
In puteum, foueam ue (licet succurrite longum
Clamet io ciues) non sit, qui tollere curet.
Si quis curet opem ferre, et dimittere funem:
Quì: scis an prudens huc se deiecerit, atque
Seruari nolit? dicam; Siculiq; poetæ
Narrabo interitum. Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedecles ardentem frigidus Aetnam
Insiluit: sit ius, liceatq; perire poetis.
Inuitum qui seruat, idem facit occidenti.
Nec semel hoc fecit: nec si retractus erit iam
Fiet homo, & ponet famosæ mortis amorem.
Nec satis apparet, cur uersus factitet, utrum
Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
Mouerit incestus: certe furit, ac uelut ursus
Obiectos caueæ ualuit si frangere clathros

Indoctum, doctumq́; fugat recitator acerbus:
Quem uero arripuit tenet, occiditq; legendo,
Non missura cutem, nisi plena cruoris hirudo.

Descriptis adulatorum moribus, & consuetudine affert optimi, & sapientissimi iudicis exemplum: Quintilij scilicet, qui tantæ erat authoritatis apud Romanos, *ut ei* Virgilij *opera* Augustus *tradiderit emendanda.* Hoc *aiebat, & hoc*] *Si quid scilicet uel durum, uel inane, uel inornatum, uel ambitiosum, uel obscurum, uel ambiguum uidebatur: ut dicet paulo post; ostendebat autem digito, quæ minime probarentur, quam rem per illud: hoc aiebat, & hoc: significauit* Horatius. *Delere iubebat*] *Illos uersus, tanquam uitiosos, atque eorum loco alios refingere: hoc est & male tornatos incudi reddere uersus, & tanquam informem materiam reformare. plura autem uitia fuisse demonstrat, cum & male tornatos, & incudi reddere dixerit, quàm si non limatos dixisset. pauciores enim errores, & leuiores significasset: ut qui limula facile corrigi, atque elimari potuissent. cum uero & male tornatos, & incudi reddere dixerit, innumerabiles, ac penè infinitos significauit: ut necessarium fuerit illos reformare, atque refingere. utrunque* Ouidius *de libris* Metamorphoseos *in primo de* Tristibus

» *Ablatum medijs opus est incudibus illud,*
» *Defuit & scriptis ultima lima meis.*

Hæc autem translatio à fabris ferrarijs sumpta est. si defendere autē malles, inquit, tua delicta, quā immutare: ut admonebat, ille nullū præter, ea quæ dixerat addebat uerbū, aut nullam sumebat operam inanem] *Quia nihil profe=*

cissset,ut eius admonitione malus poeta resipisceret Quin sine riuali teq;,& tua solus amares] Illi sine riuali dicuntur amare sua carmina,qui soli amant, soli admirantur, soli perlegunt,præterea nemo, quod ab amatoribus ductū est. significat autem inculta, & inornata eius poemata, quæ si ornatiora,& elegantiora fuissent plures habuissent amatores,nec riuali proprius author caruisset. Vir bonus, & prudens uersus reprehendet inertes] Ratio, quare Quintilius optimi,& sapientissimi iudicis munere fungebatur in ijs rebus emendandis,quæ suæ fidei,atque iudicio committebantur. quia ita, inquit soleant facere summæ probitatis, doctrinæq; homines: hoc est commendare, quæ commendanda,emendare,quæ emendanda uideantur. Vir bonus] Quod attinet ad mores: hoc est non assentator,sed iudex seuerus,uereq; amicus. Prudens] Quod attinet ad artis poeticæ facultatem. neque enim tantummodo probitas in hac re,sed etiam scientia, atque doctrina requiritur, quæ tamen si probitate careat fungitur adulatoris,non ueri iudicis,ueriq; laudatoris officio. Versus reprehendet inertes] Ociosos,ac nihil significantes,cuiusmodi uideri possent apud Franciscum Petrarcam illius Odes

» *Mai non uo piu cantar com'io solea*

Etsi id consulto fecisse existimatur. Sunt enim nōnulli eius ingenij,qui modo uerba coniungant inter se metrica ratio ne nihil præterea curent, an significantia illa sint, an potius inania,nihilq; præter carminis consonantiam continētia.hoc idem uituperat M.Tullius libro primo de Oratore, cum ait.nihil est enim tam furiosum,quàm uerborum,uel etiam optimorum,atq; ornatissimorum sonitus nulla subiecta scientia,neque sententia. Sunt autem uersus inertes,

& ociosi, quibus sublatis remanet etiam integra sententia Duros] Idest asperos, in quibus & uorba, & elocutiones ex sua asperitate non parum legentium, & audientium animos, atque aures offendunt. hoc in Danthe Aligerio maxime reprehenditur. Vtitur enim pluribus asperioribus, & durioribus uerbis, & elocutionibus, quo uitij genere apud Latinos notatus est Lucilius ab Horatio emunctæ naris duros componere uersus. Vnde in epistolis idem admonet, cũ ait nimis aspera sano leuabit cultu. Incomptis] In quibus non sint ornamenta, quæ non parum splendoris afferunt orationi. neq; enim in poemate solum uerba, & metrorum requiritur ratio, sed etiam ornatus, & elegantiæ, quæ si absint, etsi culpam uitamus, non tamen meremur laudem. Huiusmodi sunt triumphi Francisci Petrarcæ de Amore, & Fama, in quibus sine artificio, sine ornamento historiæ quamplurimæ congeruntur. Hoc inornati carminis uitio Cherilum notat Horatius in Epistolis.

» Gratus Alexandro regi magno fuit ille
» Cherilus, incultis qui uersibus, & male natis
» Retulit acceptos regale numisma Philippos.

Quare in secundo etiam epistolarum hortatur dimouenda quæcunque parum splendoris habebunt, & sine pondere erunt, & honore indigna ferentur. Ambitiosa recidet ornamenta] Resecabit ornamenta, quæ ambitiose aucupamur quod ibidem admonet in Epistolis, dum ait luxuriantia compescet. ubi luxuriantia appellat ambitiosa hæc ornamenta. Quemadmodum enim sunt qui nihil ornamentorũ adhibent in scribendo, ita etiam reperiuntur, qui adeo affectant, ut nihil curent præterea, ex quibus tam est in uitio qui non adhibet, quàm qui nimium adhibet. Est enim mo

dus seruandus, quem ultra, citráq; nequit consistere rectũ. Hoc genere uitij notatur Franciscus Petrarca in ea Ode, quæ incipit

» *Amor m'ha posto come segno à strale*

Quæ quidem sicut abundat ornamentis, & figuris oratio nis: ita caret rerum grauitate. nullam enim habent penè subiectam sententiam, ubi ornamenta illa nitantur. Parum claris] *Nam quemadmodum in perspicuitate uerborum omnis laus, ita in contrario uitio summa uituperatio posita est, quo genere Persius ipse reprehenditur, de quo illud memoriæ proditum est, diuum Hieronymum summæ sanctitatis, summæq; sapientiæ uirum, cum se eius Satyras desperaret unquam intellecturum in ignẽ proiecisse, atq; his uerbis usum fuisse: non uis intelligi, nec intelligaris. Ambigue dictum*] *Cui duæ, uel plures sententiæ aptari possunt, quod etiam uitandum monet Aristoteles libro tertio Rethoricorum, ubi loquitur de emendate loquendi ratione, nisi id fortasse dedita opera faciamus, in quo genere annumerari possunt illa carmina Ouidij in epistola Paridis ad Helenam*

» *Vel tua uirginitas esset libata, uel illud,*

» *Quod potuit salua uirginitate capi.*

Quæ & ad osculum, & ad illud obscænum, detestãdumq; uitium contra naturam referri possunt. hoc autem quia obscuritati proximum est uitium, ideo proximo etiam loco ab Horatio refertur. Mutanda notabit] *Quæ sigillatim dixerat, generatim complectitur uno uerbo. Fiet Aristarchus*] *Hoc est seuerissimus iudex, cuiusmodi ferunt Aristarchum Grammaticum fuisse, qui miro quodam acumine castigabat ueterum scripta, atque ideo colligendis Ho-*

meri uersibus præpositus est. admirabilis autem fuit prudētia Horatij in his uersibus uariandæ orationis per sinonima. dixit enim de eadem re reprehendet, culpabit, allinet atrum transuerso calamo signum, ambitiosa recidet ornamenta, arguet, mutanda notabit, fiet Aristarchus. Nec dicet] Iste uir bonus, & prudens, quod dicere adulatores solent. Cur offendam amicum in his nugis? Cur non potius obsequar amicitiæ tuendæ causa? carpit autem adulatores, qui dum amicis obsequuntur in his rebus eos insanos, ac ridiculos reddunt, admonetq; minime obsequendum. nam etsi nugæ hæc ipsa uidentur, ducunt tamen in seria mala eum, qui semel derisus sit, à populoq; sinistre exceptus. huiusmodi enim uesanum poetam, inquit, non aliter fugiunt prudentioresi, quàm soleant scabie, regio morbo, phanatico errore, & Hecates iracundia correptos. quod ab ijs sibi non parum timeant. Est autem sensus qui sapiunt fugiunt, ac timent tetigisse uesanum poetam, ut eum, quē mala scabies, aut morbus regius, ant phanaticus error, & iracunda Diana urget dico, qui sapiunt timent tetigisse, & fugiunt, qui uero pueri, & incauti sunt exagitant, exagitatumq; subsequuntur. Mala scabies] Notissimum morbi genus contagiosum, hæc quidem nihil aliud est, quàm durior cutis rubicunda, ex qua pustulæ oriuntur quædam humidiores, quædam sicciores: exit ex quibusdam sanies, fitq; ex ijs cōtinuata exulceratio pruriens, serpitq; quibusdam cito, atque in alijs quidem ex toto desinit, in alijs uero certo tempore anni reuertitur. appellat autem malam; ut ex qualitate magis contagionem timere significet sapientiores. Morbus regius] Hic morbus potissimum in oculis apparet, aurigoq; ante dicebatur ab auri colore, quem bilis

per totum corpus diffusa refert, ita dictus, quia ex sententia Varronis mulso, quod genus potionis in regum delicijs erat, curaretur, uel quia ut ait Celsus, eo morbo affectos apparatu regio, hoc est lectu, & conclauicultiori, & ludis uti perutile est, per quæ omnia mens ægrotantis exhilaretur. hoc morbo affectos omnes refugiunt crocei coloris fastidio, qui mortis propinque index esse uidetur. Phanaticus error] Phanatico errore dicuntur laborare: ut ex uocis significatione uidetur: quibus multa inania phantasmata, & fictæ rerum species ante oculos obuersantur, qualem Horestem Euripides fingit, & Aiacem Sophocles, qui greges ouium pro Græcis accipiebat, in eosq; mentis errore seuiebat. Iracunda Diana] Sunt qui per iracundiam Dianæ illud genus morbi intelligant, quo qui ægrotant uulgo lunatici appellantur, cum Diana, & luna eadem sit ita dicti, quòd interlunij tempore æditi credantur, quo luna dicitur laborare, atq; ideo iracunda esse. Hos uexat furor quidam singulis interlunijs. Sunt qui per iracundiam Dianæ Hecatis, quæ eadem, & Diana dicitur iracundiam intelligant, cum se hominibus execrabilibus specie horribili obijcit, qua illi postmodum in terrorem conferuntur: ut uero Hecatem intelligeremus Horatius Dianam iracundam appellauit; prior expositio magis arridet. nam nihil interesset hac ratione inter phanatico errore, & iracũdia Dianæ correptos. Horatius autem diuersum quid uoluit siguificare, nisi fortasse & iracunda Diana, pro idest iracunda Diana interpretemur, quod sæpissime usurpatur. Væsanum] Accommodatur hoc nomen & ad rem, & ad præcedentes uariorum morborum similitudines: ut & ad corpus, & ad mentem referatur quemadmodum & illud in Epistolis:

Præcipue

„ *Præcipue ſanus,niſi cum pituita moleſta eſt,*

Quod pariter & ad mentis, & ad corporis ſanitatem refertur. Tetigiſſe timent] *Quod attinet ad ſcabiem.* fugiunt] *Quod attinet ad morbum regium, phanaticum errorem,& iracundiam* Dianæ. Agitant pueri] Hinc,atque *hinc per compita conuitijs,& ſibilis uexantes,ac deridentes.* Et incauti ſequuntur] *Qui ſuæ uitæ periculum minime uident,ut & ipſi cum pueris uæſanũ poetam exagitent,ac derideant. dixit autem incautos ſequi ad eorum differentiam,qui ſapiunt,quos iam à tangendo refugere diximus. quia ab his plurimum ſibi timent.* Vnde apud Sophoclẽ *reprehendenti* Vlyſſem Palladi,*quòd* Aiacem *furentem timeret aſpicere; reſpondit quòd ſanum minime timeret.*Hic dum ſublimis uerſus ructatur,& errat]Huic *hominum generi nullum auxilium, aut opem ferendam admonet* Horatius,*etiam ſi uehementer implorent,cum in hunc furorem,& animi morbum incidiſſe eos credibile ſit propter aliquod inſigne flagitium, quod uel in homines, uel in deos patrauerint.* Hic] Scilicet *inſanus poeta, & tanquam ſcabie,morbo regio,phanatico errore,&* Dianæ *iracundia correptus: ſublimis,& per hoc quaſi contẽplans, et cogitatione ſublatus,quod niſi ita accipiatur:hoc eſt niſi ad poetam referatur,non autem ad uerſus,ut uolunt commentatores, non uideo qua ratione deducatur ſimilitudo ab aucupe ad poetam:* Hoc *igitur modo ordinabimus, & interpretabimur:hic ſcilicet poeta uæſanus, ſi dum ſublimis ructatur uerſus,et errat ueluti auceps intentus merulis & ipſe in cælum capite elato in puteum foueam ue decidit. quomodo enim aliter decidere aliquis in puteum, & foueam poſſet,niſi capite in cælum elato quaſi cæleſtia con=*

templaretur procederet; quæ ad pedes sunt minime uidens? optima uero utitur similitudine ab aucupe merulis intento ad uæsanum poetam. per compita etenim insani isti poetæ semper procedunt carminibus intenti, capitè ad cælum elato ad contemplantium morem. simile quiddam refert Socrates apud Platonem de Thalete in Theeteto his uerbis. Quemadmodum Thaletem, dum cælum suspiceret intentus syderibus in foueam cadentem Thracensis quædã eius ancilla facete nimium carpsit, quòd quæ in cælo sunt præuidere contenderet, quæ uero proxima, & ad pedes non uideret. dixit autem Horatius, sublimis, quod dixit Plato: dum cælũ suspiceret syderibus intentus. Versus ructatur] Per ructum emittit quasi absque ulla cogitatione ipsa natura tanquam ructus emittente. Et errat] Per urbis compita huc, atque illuc: ut faciunt philosophantes, & uersũũ attenta meditatione distracti, qui de uia plerunque inscientes diuertunt, & errant. Merulis intentus] Vel desiderio capiendi, uel cantus dulcedine illectus. est autem merula auis nigra ad rubedinem quandam accedens, æstate cantu se demulcens, hominumq; uocẽ æmulari studens, quæ etiã latinum nomen ad huc retinet per sincopem. merlus enim appellatur. dicta est autem merula quasi mera, et sola uolans: ut ait Varro. hæc enim est eius naturæ, ut sola uolet. Nescio quid sibi uult Grifolus, dum allegorice Horatij sententiam interpretetur, cum ex adhibita Empedoclis similitudine rem aperte explicet Horatius. Licet succurrite longum clamet io ciues] Hortatur ne huiusmodi hominibus opem feramus, etiam si à nobis eam implorent. hoc autem per parenthesim dictum est, quæ est interiectio orationis in sermone: ut ait Laurentius Valla: qua remota sermo

remanet integer. atque ideo his uerbis per parenthesim dictis non respondet in sequentibus carminibus Horatius: aliter sibi ipsi aduersaretur, cum dicat paulo post: qui scis an prudens huc se deiecerit, atque seruare nolit? & inuitū qui seruat idē facit occidenti. quomodo enim inuitus aliquis seruaretur, si à nobis opem atque auxilium imploraret? & longum succurrite ciues conclamaret? Quare cum per parenthesim illa uerba: licet succurrite longum clamet io ciues, ac tanquam remota à reliqua oratione legantur: ut parenthesis ipsa requirit, nihil certe uidetur esse absurdum, atque contrarium. Si quis curet opem ferre] Sensus est ego hortor; ne huic poetarum generi quisquam opem ferat, si quis autem reperiatur, qui me dehortante opem ferre uoluerit, atque dimittere funem ego iterum dehortans illum dicam quo modo scis ò amice. Qui scis an prudens huc se deiecerit, & seruari nolit, & narrabo interitum poetæ Siculi. Opem ferre, aut dimittere funem] Hoc est dimittens funem opem ferat. dum uero ait dimittere funem significat foueæ, & putei altitudinem, & profunditatem ut fecit Virgilius, qui tacite equi Troiani altitudinem significauit, cum dixit: dimissum lapsi per funem: quod notat Quintilianus libro octauo capite tertio. Prudens huc se deiecerit] Hoc est dedita opera, & consultò in puteum, foueam ue se deiecerit, & nolit seruari. Syculiq; poetæ narrabo interitum] Quoniam incredibile uideri posset, atque absurdum poetas consultò se, & dedita opera in puteum, foueam ue deijcere probat id Empedoclis poetæ exemplo. poetam uero appellat empedoclem. quia uersibus res naturales conscripserit, etsi Aristoteles negat appellandum fuisse poetam, sed potius phisicum. quem ue-

ro poetam Syculum intellexerit mox distinguit nomine proprio, ne de Epicharmo, aut Theocrito dictum putaretur, qui et ipsi Siculi poetæ fuerunt. dixit autem poetæ: ut ostẽderet rei similitudinem, probaretq; poetas aliquando consulto se in puteum, foueam ue deicere. tacite uero utitur argumento à pari. hoc modo, si Empedocles gloriæ cupiditate in Aetnam se præcipitem dedit; hunc etiam eadem ratiõe se in puteum deiecisse credibile est. Deus immortalis haberi dum cupit Empedocles ardentem frigidus Aetnam insiluit] *Vt si nullo in loco ipsius corpus uiseretur, neque in terris ipsius sepulchrum extaret deus, quod in cœlum euolasset, omnino putaretur. Frigidus*] *Sunt qui frigidum pro stolido, & negligenti accipiant: quod qui in frigidiori cœli plaga æditi sunt inconsulti sint, ac stolidi. sicciori uero, & callidiori, prudentiores ex Heracliti sententia atque Aristotelis in problematis parte* XI. *problemate* XLVI. *Sunt & qui frigidum ideo stolidum interpretantur. quia frigido sanguine præditos desipere, calido uero sapere arbitrentur Virgilianum illud afferentes*

,, *Sin has ne possim naturæ accedere partes*
,, *Frigidus obstiterit circũ præcordia sanguis. Sit ius, liceat que perire poetis*] *Conclusio post allatam Empedoclis poetæ similitudinem. Inuitum qui seruat idem facit occidenti*] *Ratio, quare nullum auxilium ferendum sit sui ipsius homicidæ. quia scilicet uel non mereatur, uel nullam habeat tibi gratiam. nam siquis se ipsum perdat idem ille erit & occidens, & occisus. hunc igitur si seruaueris non solum eum seruabis, qui occidebatur, sed eum quoque, qui occidebat: hoc est homicidam sui ipsius, quem non esse seruandum aperte significat. quia cum sint huiusmodi homines*

maxime formidandi, uitam minime mereantur. nam cum sibi ipsis uiolentas manus inferre uoluerint, qua ratione eos credendum est à reliquorum cædibus posse easdem continere. Admonet igitur Horatius sui homicidas non esse seruandos uel quia inanis est omnis ad hoc labor susceptus. Vnde in epistolis Quis enim inuitum seruare laboret? uel quia nec si retractus erit iam fiet homo, & ponet famosæ mortis amorem; uel quia nullam tibi sit gratiam habiturus. quia seruari noluerit. expone igitur idem facit occidenti, id est illud auxilium præstat ei, qui se occiderit hoc est nó occiso, sed homicidæ, qui nullo modo seruari debet. quia multo maiorem pœnam meretur, quàm si alterum occidere uoluisset. Sunt qui aliter hoc carmen interpretentur: ut sit sensus ille, qui seruat mortis cupidū, nolentemq; omnino seruari eum interficit. nam uita ei pro morte est. Vnde est & illud Senecæ in Thebaide: Qui cogit mori nolentem in æquo est, quique properantem impedit. occidere est uetare properantem mori, & illud alterius Senecæ libro octauo declamatione quarta: non magis crudeles sunt, qui uolentes uiuere occidunt, quàm qui mori uolentes nó sinunt. exponunt igitur idem facit occidenti facit simile homicidæ, hoc est facit ut homicida elocutione græca. Admonet itaque Horatius, ut isti interpretantur, ut caueant homines, ne hominem occidant, dum putant seruare. Nec semel hoc fecit] Alia ratio, quare non sit seruandus, qui in foueam, puteum'ue se deiecerit. quoniam nó semel se præcipitem dedit, sed retractus sæpius, ac sæpius se iterum præcipitauit. Quam ob rem pro certo tenendum est, eum se iterum daturum præcipitem, si iterum retractus fuerit. Fiet homo] Rationis particeps: ut est in diffinitione homi-

nis.homo est animal rationale, cum huiusmodi insanien-tes, & ratione carentes minime homines uideri possint. Et ponet famosæ mortis amorem] Qua famam immortalē se credat consecuturum: ut sibi Empedocles persuadebat. Nec satis apparet, cur uersus factitet, utrum minxerit in patrios cineres] Alia ratio quare non sit seruandus. quia sceleratus est, & incestuosus, & impius. huiusmodi autem hominibus nullam opem ferre debemus. impietatis uero indicium ostendit pœnas à dijs datas sua impietate non indignas: hoc est insaniam, & furorem componendorum carminum. Est autem sensus nec satis apparet, cur uersus factitet: quare in componendorum uersuum furorem inciderit. utrum minxerit in patrios cineres, aut ille incestuosus mouerit bidental triste, quod nefas erat contingere, nisi prius colligeretur à sacerdote. certe iste furit, & si uelut ursus ualuit frangere clathros obiectos caueæ, factus recitator acerbus fugat indoctum, doctumq;, quem uero arripuit, si quem fugientem arripuit tenet, & occidit legēndo, tanquam hirudo non missura cutem, nisi plena cruoris. Vtrum minxerit in patrios cineres] Dubitat de furoris causa, an ideo illi à dijs immissus fuerit, quòd sepulchrum patris uiolauerit, an quòd bidental contigerit antequam expiaretur à sacerdote. Honor olim præcipuus parentum reliquijs habebatur. Vnde & qui semper aduersam fortunam habuissent minxisse in patrios cineres dicebātur quasi furijs. pœnisq; parentum, quorum sepulchra, in quibus eorum cineres erant recōditæ, uiolassent, uexarentur, quæ inter res sacras, & religiosas habebantur. An triste bidental mouerit] Bidental locus erat fulmine ictus, ita appellatus, quòd hostijs bidentibus à sacerdote expiaretur, quē

locum antequam purgatus esset nefas erat, nisi sacerdoti contingere, qui uero aliter fecisset insigniori pœna, damno ue uel ab hominibus, uel à dijs afficiebatur. Triste autem appellat. quod in malorum procuratione fieret eodem epitheto & apud Persium

» *Triste iaces lucis, euitandumq́; bidental.*

Mouerit] *Perturbauerit, contigerit, quod non licebat. Vnde & Persius euitandum appellauit.* Certe furit] *Si dubia est, inquit, furoris à dijs immissi causa, certe furor apparet.* Clathros] *Sepimenta sunt tam ferrea, quam lignea, quibus feræ inclusæ, tanquam portis à cauea ne exeant coerceri solēt. Vnde Columella libro decimo capite primo sub his uerbis inquit. Vbi uero ratio postulat uaceris includi (sic enim appellatur genus clathrorum) idq́; fabricatur ex robore querceo, uel subæreo, uel ex quacunq́; materia, quæ sub iniuria pluuiarum est magis diuturna. ligna enim in terram defixa eriguntur, alia transuersa certis interuenientibus spatijs transmittuntur, ne spatiorum laxitas, quæ foraminibus interuenit pecudi præbeat fugam.* Si ualuit] *Si forte potuit. difficile enim erat frangere, cum uel ex ferro, uel ex lignis durissimis fierent clathri.* Obiectos caueæ] *In qua ursus erat repositus. locus enim erat sub terra uacuus, atque obscurus, ubi erant ferarum receptacula, cui clathri opponebantur, ne ex eo loco possent feræ repositæ exire.* Indoctum, doctumq́; fugat] *Contrarius hic locus uerbis superioribus uideri posset, ubi dixit*

» *Væsanum tetigisse timent, fugiuntq́; poetam,*

» *Qui sapiunt, agitant pueri, incautiq́; sequuntur. cū ibi se qui incautos, fugere sapientiores à uæsano poeta dixerit: hic & doctum pariter, & indoctum dicat fugere, sed ad*

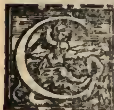
comparationem respiciens hoc dixit. nam ursos & docti, & indocti fugiunt iracundia uero Dianæ, & phanatico errore correptos fugiunt qui sapiunt, agitant, & sequuntur incauti. quia cum eiusdem sint speciei, et formæ non adeo sibi timent ab ijs: ut ab urso, qui est diuersæ speciei, atq; naturæ. atque ideo cum hoc in loco urso comparauerit furibundum poetam, recte dicit ab eo doctum, indoctumq; in fugam uerti. Quem uero ex fugientibus quasi assecutus apprehenderit, & arripuerit tenet, occiditq; legendo. hoc uero dicit. quia dixit omnes ab eo in fugam uerti. intelligit autem quod si quem iste poeta furore correptus quasi per uim ad se audiendum detraxit tenet, & legendo semi animẽ relinquit, uel potius enecat. hæc autem uerba & ad similitudinem, & ad rem ipsam conueniunt. Recitator acerbus] Ex diuturna suorum carminum recitatione auditoribus afferens acerbitatem. Hirudo] Idest tanquam hirudo, non missura cutem, non demissurus apprehensum auditorem, nisi plena cruoris, nisi se legendo & saturauerit, & recitando expleuerit. usitate uero prætermisit, tanquam, ut etiam supra

„ Inceptis grauibus plerunq;, & magna professis
„ Purpureus late qui splendeat unus, & alter
„ Assuitur pannus. i. tanquã pannus, & in. I. epistolarũ:
„ Viuendi qui recte prorogat horam
„ Rusticus expectat, dum defluat amnis Idest tanquam rusticus.

Non missura cutem, nisi plena cruoris hirudo] Atq; ideo sanguisuga dicitur. ponitur autem pro re insatiabili. Vnde & Cicero plebem hirudinem appellat ærarij in Epistolis ad Atticum.

F I N I S

BREVIS, ET DISTINCTA SVMMA PRAECEPTORVM DE ARTE DICENDI EX TRIBVS CICERONIS LIBRIS DE ORATORE COLLECTA.

VM in eo summa laus sita sit, si ea, quæ perfecta sunt aut præstemus, aut certe cupiamus: alterum posse naturæ est: alterum autem uelle à nobis ipsis quodam modo proficisci uidetur. Sed quia nõ ita in omnes liberalis natura fuit, ut ingenio, ac iudicio, quibus maximæ res perficiuntur, excellant: reliquum est, ut aggrediamur saltem id, quod egregie ad exitum perducere paucissimis licet. Ego in hac artis poeticæ interpretatione quæ potui tum à Tryphone accepta, tum à me ipso inuenta diligenter expressi, & omnino, quòd sine arrogantia dictum uelim, nonnullum ijs, qui artificiosa carmina chartis mandare cupiunt poeticæ artis lumen ostendi. Sed cum cogitarem inter poetam, atque oratorem similitudinem, & quasi affinitatem esse quandam, ut ad suum uterque finem eadem uia, aut certe paulum diuersa tenderet: feci libenter ut ex oratoriæ facultatis fontibus ad artis poeticæ cognitionem quidquid liceret deriuarem. Sumpsi igitur in manus eum, qui inter latinos oratores in primis excelluit: Ciceronem scilicet, cuius scripta ij, qui uere in literis sapiunt perquàm raro de manibus deponunt: neque uero omnes illius libros ad hanc operam conuerti, ut inde artis præcepta colligerem, sed eos potissimum, quos ille accuratissime

ſcripſit, quaſi ut emendaret, ac perficeret ea, quæ de arte Rethorica adoleſcentulus literis mandauerat. hi ſunt tres de Oratore libri, in quibus cum docere uelit ea, quæ ad oratorem pertinent, quantus ipſe ſit orator perſpicue pate=facit. Hinc quæcunque fuſe ab illo de arte traduntur, ita ſumpſi, ut in unum locum coacta, ordineq; expoſita facile à legentibus cognoſci poſſint. Quoniam autem utiliſſima eloquentiſſimi oratoris documenta quodam modo pollui, atque inquinari à me putaſſem, ſi meis uerbis, meaq; ora=tione exponerentur; qui tantum ab illius eloquentia, quã=tum ab ætate diſto, ipſa Ciceronis uerba ſimul cum præce=ptis accepi, ne alterum alteri deeſſe uideretur. qua in re cũ fore ſuſpicatus eſſem, ut hæc de arte præcepta minus for=taſſe paterent: cum non omnes eodem modo ad intelligen=dum aptos natura finxerit: neceſſarium duxi exemplis uti, ut, quod obſcurum alioquin uideretur quaſi adiuncto lumine clarum eſſet: quòd ſi exemplis ars illuſtratur, atq; indiget, certe ea potiſſimum afferenda ſunt exempla, quæ minimum ab arte diſcedunt. Vnde igitur ea ſumerem po=tius, quàm ab eo, qui & artem perfectiſſime calluit, & in genio ita ualuit, ut non facile diſtinguas: utrum ingenium arte iuuerit: an artem ingenio illuſtrauerit? Vnus mihi Ci cero pro omnibus fuit. Ex illius orationibus ad artis præ=cepta inſignes locos accommodaui. Vbi ille teſtimonium at tulerat ueterum oratorum ac poetarum, quorum libri quanto Ciceronis libris inferiores fuerunt, tanto magis exẽ pla, quæ ipſi poſuimus ijs, quæ ille attulit antecellunt. atque hoc quidquid eſt laboris tum communis utilitatis cauſa li=benter ſuſcepi, tum etiam ut perfectum illud, de quo initio dixi, cũ præſtare nõ poſſim, me tamen cupere homines intel

ligant. Cum is igitur ſit orator hoc tam graui dignus no-mine, qui quæcunque res inciderit, quæ ſit dictione expli-canda prudenter, & compoſite, & ornate, & memoriter dicat cum quadam etiam actionis dignitate, ab illo peni-tus pernoſcendi ſunt omnes animorum motus, quos homi-num generi rerum natura tribuit ad mentes auditorum uel ad iram, aut odium, aut dolorem incitãdas; uel ab iiſce iiſdem permotionibus ad lenitatem, miſericordiamq́; reuo candas. hoc enim eſt proprium oratoris oratio grauis, & ornata, & hominum ſenſibus, ac mentibus accommodata. Tenenda præterea eſt omnis antiquitas, exemplorumq́; uis: cum in rerum, & temporum ordine, in conſiliorum ratio-ne, in uariis rerum euentis poſita, non parum afferat ad perſuadendum utilitatis. Neque legum, aut iuris ciuilis ſciẽ tia negligenda eſt: ut ſi de teſtamentis, de hæreditatibus, de obligationibus, de actionibus, de emptione, & uenditione, de locatione, de pecuniis repetundis, de pœnis, de ſicariis, de ueneficiis dicendum contigerit (quod ferè ſæpiſſime fit) poſſit prudenter, compoſite, copioſeq́; dicere. Accedat eodem oportet ſcientia rei militaris, ſiquando occurrerit aut con-tra imperatorem, aut pro imperatore diſſerere, de Republi-ca, de bello, de pace, de induciis, de præſidio militum, de cu-ſtodia ciuitatis. Adſit etiam neceſſe eſt lepos quidam, face-tiæq́;, & eruditio libero digna homine, celeritasq́;, & bre-uitas & reſpondendi, & laceſcendi ſubtili uenuſtate, atq; urbanitate coniuncta. Quid dicam de philoſophia? quæ cũ in tres partes diſtributa ſit in naturæ obſcuritatem, in diſ-ſerendi ſubtilitatem, in uitam, atque mores, duo illa relin quenda, idq́; eius ocio, ac inertiæ largiẽdum; tertium, quod ſemper illius fuit, niſi tenuerit magnus eſſe omnino mini-

me poterit. Quare hic locus de uita, & moribus totus est ei perdiscendus, ut cum oportuerit de rebus bonis, aut malis: expetendis, aut fugiendis: honestis, aut turpibus. utilibus, aut inutilibus: de uirtute: de iustitia: de continentia: de prudentia: de magnitudine animi: de liberalitate: de pietate: de amicitia: de fide: de officio: cæterisq; uirtutibus: contrarijsq; uitijs facillime eloquatur. Neq; enim sine multa pertractatione omnium rerum publicarum, neque sine legũ, moris, iuris scientia: neque natura hominum incognita, ac moribus in his ipsis rebus satis callide uersari, ac perite poterit. quòd si hæc non subsunt ab oratore percepta, & cognita aut nullus sit necesse est, aut omnium irrisione ludatur. Quid est enim tam furiosum, quàm uerborũ: uel etiã optimorum, atque ornatissimorum sonitus inanis nulla subiecta sententia, neque scientia? Et certe nemo poterit esse omni laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerũ magnarum, atque artium scientiam consecutus. Etenim ex rerum cognitione efflorescat, & redundet oportet oratio, quæ nisi subest ab oratore percepta, & cognita inanem quandam habet elocutionem, ac penè puerilem. Vnde non sine ratione illius artem nullis terminis circumscribunt, quo minus ei liceat uagari quà uelit. Etenim cum cæteræ ferè artes seipsæ per se singulæ tueantur, oratoris autem, quæ est scienter, & perite, & ornate dicere non habet definitam aliquam regionem, cuius finibus septa teneatur, cũ plena, perfectaq; esse nequeat, nisi de omnibus rebus possit uarie, copioseq; dicere. Quare maximo in errore uersantur, qui artem minime putant esse hanc dicendi. quòd ita natisimus, ut & blandiri, & suppliciter insinuare ijs, à quibus esset petendum, & aduersarios minaciter terrere, &

rem gestam exponere, & id, quod intenderemus confirmare, & id, quod contra diceretur refellere, ac ad extremum deprecari aliquid, & conqueri, non aduertentes artem esse imitationem, atque animaduersionem naturæ, cum nonnullos temere hæc facere, ac sine ulla ratione uideamus, nõ nullos autem institutione, atque obseruatione rem dissolutam, diuulsamq́; conglutinare, & ratione quadam constringere, quod totum proculdubio artis est, non fortunæ, aut casus existimandum. Quam ob rem cum ignota quondam omnibus, ac difusa late uiderentur excogitare, ornare, disponere, meminisse, agere: his adhibita est extrinsecus animaduersio quædam, qua in ordinem, artemq́; redigerentur. De quibus omnibus: ut, quemadmodum proposuimus: aliquid pertractemns, ab ipsaq́; inueniendi ratione summamus exordium, non ignorandum est, omnem orationem esse aut de infinitæ rei quæstione sine designatione personarum, & temporũ: aut de re certis in personis, ac temporibus locata. Infinita mihi uidetur, in qua aliquid generatim quæreretur: hoc modo: an intueri lucem ei fas esse uideatur, qui à se hominem occisum esse fateatur. Certa autem, in qua quid in personis, & in constituta re, & definita quæreretur: cuiusmodi sunt, quæ in foro, atque in ciuium causis, disceptationibusq́; uersantur. eæ mihi uidentur aut in lite ordinanda, aut in consilio dando, aut in laudatione (ut adiunxit Aristoteles) esse positæ. Sed istæ omnes controuersiæ ad uniuersi generis uim, & naturam referuntur. nam si quæratur interfecit Clodium Milo defendendæ salutis causa, nihil pertinet ad oratoris locos Milonis persona. de ipso enim uniuerso genere infinita quæstio est: num pæna uideatur esse afficiendus, qui alterum

uitæ tuendæ causa interemerit. Nulla denique est causa, in qua id, quod in iudicium uenit ex rei persona, ac non generum ipsorum uniuersa disputatione quæratur. Itaque omnia necessario à tempore, atque homine ad communes rerum, & generum summas reuoluuntur. In utraq; autẽ re quicquid in controuersiam uenit, in eo quæri solet: factum ne sit, aut, si est factum, quale sit, aut etiam quo nomine uocetur. Nam illud, quod quidam adiungunt: recte ne factum sit, totum in eo est, quod quale sit quærimus. Existunt etiam controuersiæ ex scripti interpretatione, cum aut scriptum sit ambiguum, aut contrarium, aut dissidens à scribentis sententia. istæ autem controuersiæ non debent à facti qualitate seiungi. nunquam enim tam quæritur quale sit genus ipsum rei, quàm in scripto. Ita tria omnino remanent, quæ in disceptationem, aut controuersiam cadere possunt: an aliquid sit, quale sit, & quid sit. Quam ob rem danda opera est, ut orator primum reum examinet, ut causa cognita, statim quæ sit causa ambigui cogitet an facti, an qualitatis, an definitionis. Ac omnes ferè causæ, quæ quidem sunt criminum plerunque inficiatione defenduntur. nam & de pecunijs repetundis, de sicarijs, de ueneficijs, de peculatu inficiari necesse est. Sæpe autem non sit nec ne, sed qualis sit quæritur: ut in causa Milonis, in qua nihil de Clodij nece negabat, sed id iure. ut uim ui illatam propulsaret: factum esse dicebat. Iure autem omnia defenduntur, quæ sunt eius generis, ut aut oportuerit, aut licuerit, aut necesse fuerit, aut imprudentia, aut casu facta esse uideantur. Postremo quid uocetur quæritur, in qua parte illud animaduertendum est, non esse affectandas minutas illas definitiones uerbi, de quo disceptatur, sed

omni copia dicendi dilatandum, & explicandum, ne definitio reprehenso uerbo uno, aut addito, aut adempto è manibus extorqueatur, ne ue redoleat doctrinam, exercitationemq; penè puerilem, ne ue prius à mente iudicis præterlabatur, quàm percepta sit. In his autem controuersijs pertractandis probatione opus est. Ad probandum autem duplex est oratori subiecta materies: una rerum earum, quæ non excogitantur ab oratore, sed in re positæ ratione tractantur: ut leges, tabulæ, testimonia, quæstiones ut: Quod si duodecim tabulæ nocturnum furem quoquomodo, diurnũ uero si se telo defenderit interfici impune uoluerunt, quis est qui quoquomodo quis interfectus sit puniendum putet? Archias non est professus, immo uero his tabulis professus est, quæ solæ ex illa professione, collegioq; prætorum obtinent publicarum tabularum authoritatem. Minitatus est Miloni Clodius. uos ex Marco Fauonio audistis, Clodium sibi dixisse periturum Milonem triduo. Clodius impudicus est. cum sorore germana nefarium stuprum fecisse. L. Lucullus iuratus se questionibus habitis dixit comperisse. Altera est, quæ tota in disputatione, & argumentatione oratoris collocata est. ita in superiori genere de tractandis argumentis, in hoc autem etiam de inueniendis cogitandũ est. Et primum genus illud earum rerum, quæ ad oratorem deferuntur meditatũ nobis in perpetuum ad omnẽ usum similiũ causarũ esse debebit. nam & pro legibus, & contra leges: & pro tabulis, & contra tabulas: & pro testibus, et contra testes: & pro quæstionibus, & contra quæstiones dicere solemus. In posteriori uero genere tres dicendi rationes requiruntur: una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia cõcitandorum. Harum trium partium

libero imperabit, qui non potest cupiditatibus suis imperare? Sin ab eo, quod rem attingat, plures sunt argumentorum sedes, ac loci. nam & coniuncta quærimus, & genera, & partes generibus subiectas, & similitudines, & dissimilitudines, & contraria, & consequentia, & consentanea, & quasi præcurrentia, & repugnantia, & causas rerum uestigabimus, & ea, quæ ex causis orta sunt, & maiora, paria, minora quæremus. Ex coniunctis sic argumenta ducuntur: ut pro lege Manilia. Etenim si uectigalia neruos esse reipublicæ semper duximus; eum certe ordinem, qui illa exercet firmamentum cæterorum ordinum recte esse dicemus. Ex genere autem: ut pro Milone. Sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper uim quacunque ope possent à corpore, à capite, à uita sua propulsarent, non potestis hoc facinus improbum iudicare, quin simul iudicetis omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut uestris sententijs esse pereundum. Ex parte autem ea, quæ subiecta est generi in M. Antonium prima. Quæ lex melior? utilior? optima etiam in Republica sæpius flagitata? quàm ne prætoriæ prouinciæ plusquam annum, ne plusquam biennium consulares obtinerentur? Hac lege sublata uidentur ne acta Cæsaris seruari? Ex similitudine: ut in octaua. In corpore si quid eiusmodi est, quod reliquo corpori noceat, uri, ac secari patimur: ut membrorum aliquod potius, quàm totum corpus intereat: sic in Reipublicæ corpore ut totum saluum sit, quicquid est pestiferum amputetur. At ex dissimilitudine in tertia. Certus autem dies non ut sacrificij, sic consilij expectari debet. Iam ex contrario pro Milone, obuiam fit ei Clodius expeditus in equo,

nulla rheda, nullis impedimentis, nullis græcis comitibus ut solebat, sine uxore, quod nunquam ferè: cum hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparasset cum uxore ueheretur, in rheda penulatus, uulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum, puerorumq́; comitatu. Ex consequentibus pro Roscio. *Si lege occisus est Roscius, bona quoque lege uenisse fateor; sin autem constat contra omnes non modo ueteres leges, uerum etiam nouas occisum esse, bona quo iure, aut quomodo, aut qua lege uenierint quæro?* Ex consentaneis: ut pro Milone. *Obuiam fit ei Clodius expeditus in equo nulla rheda, nullis impedimentis, nullis græcis comitibus, ut solebat sine uxore, quod nunquam ferè.* Ex repugnantibus pro ligario. *An ille, si potuisset illinc ullo modo euadere, Vticæ potius quã Romæ? cum P. Actio, quàm cum concordissimis fratribus? cum alienis esse, quàm cum suis maluisset?* Ex præcurrentibus: ut pro Milone: *Interim cum sciret Clodius (neque enim erat difficile scire) iter solemne, legitimum, necessarium ante diem tertiumdecimum calendarum Februarij Miloni esse Lanuuium ad flaminẽ prodendum, quòd erat dictator Lanuuij Milo, Roma subito ipse profectus pridie est, ut ante suum fundum, quod re intellectum est, Miloni insidias collocaret.* Ex causis autem rerum sic pro lege Manilia. *Itaque hæc nobis prouincia Quirites, si & belli utilitatem, & pacis dignitatem sustinere uultis non modo à calamitate, sed etiam à metu calamitatis est defendenda.* Ex ijs autẽ, quæ sunt orta de causis pro Ligario. *Causa tum dubia, quòd erat aliquid in utraque parte, quod probari posset, nunc melior certe ea iudicanda est, quam etiam dij adiuuerunt.* Ex maiore pro Cecinna. *Qui exercitus arma-*

tos mouet, is aduocationem togatorum non uidebitur mouisse? Ex minore pro lege Manilia. Maiores uestri sæpe mercatoribus, ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis bella gesserunt: uos tot ciuium Romanorũ millibus uno nuncio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Ex pari pro Q. Roscio comœdo: nihil interest inter periurũ, et mendacẽ. nã qui mẽtitur peierare etiã cõsueuit. Sed iam ad eam partem accedamus, quæ in ratione conciliationis posita est. Valet enim plurimum ad uincendum probari mores, instituta, & facta, & uitam eorum, qui agent causas, & eorum, pro quibus: & item improbari aduersariorum, ualetq; in primis ad uictoriam in causis cõsequendã animos eorum, apud quos agitur cõciliari quàm maxime ad beniuolentiam, cum erga oratorem, tum erga illum, pro quo dicet orator. conciliantur autem animi dignitate hominis, rebus gestis, existimatione uitæ; In oratoreq; maxime lenitate uocis, uultus, pudoris significatione, uerborum comitate, facilitate, liberalitate, pietate, grati animi opinione, mansuetudine: ut siquid persequatur acrius, inuitum, ac coactum se id facere præseferat. Reorum etiam exprimere mores oratione iustos, integros, religiosos, timidos, perferentes iniuriarum uel in principijs, uel in re narranda, uel in peroranda tantam habet uim, si est suauiter, & cum sensu tractatum, ut sæpe plus, quàm causa ualeat. Huic autem est illa dispar adiuncta ratio orationis, quæ alio quodam genere mentes iudicum permouet, impellitq; ut aut oderint, aut diligant, aut inuideant, aut saluum uelint, aut metuant, aut spernant, aut cupiant, aut abhorreant, aut lætentur, aut mæreantur, aut misereantur, aut punire uelint, aut ad eos motus adducantur, siqui

finitimi sunt, & propinqui his, ac talibus animi perturba-tionibus. Atq; illud inprimis sagacissime est ab oratore inuestigandum, quò magis declinet animus iudicis, quid sentiat, quid existimet, quid expectet, quid uelit, quò dedu-ci oratione facillime posse uideatur, ut facilius eum ut cur-rentem incitare possit. oportet autem eos motus, quos ora-tor adhibere uolet iudici, ut in se ipso impressos, atque inu-stos esse præseferat uerbis, sententijs, uoce, uultu, collachri-matione denique ipsa. neque enim facile est perficere, ut irascatur iudex, si orator ipse id lente ferre uideatur, ne-que ut oderit, nisi ipsum flagrantem odio ante uiderit, ne-que ut ad misericordiam adducatur, nisi ille ipse dicendo, agendoq; signa doloris ostenderit. Hæc autem ferè sunt in iudicum animis molienda, amor, odium, iracundia, inuidia, misericordia, spes, lætitia, timor, molestia. sentimus autem amorem conciliari, si id uelle uideamur, quod sit utile ipsis, apud quos agamus defendere, si aut pro bonis uiris, aut cer te pro ijs, qui illis boni, atq; utiles sint laborare. Enitendum præterea est, ut ostẽdat orator in ea re, quam defendat aut dignitatem inesse, aut utilitatem, eumq;, cui conciliet hunc amorem significet nihil ad utilitatem suam retulisse, ac nihil omnino fecisse causa sua. hæc autem omnia modera-te ab eo sunt facienda, ne quos ob benefacta diligi uolue-rit, eorum laudem, atque gloriam, cui maxime inuideri so-let, nimis uideatur efferre. Ex ijs ijsdem locis & odium in alios struet, uel à se dimouebit, eademq; hæc genera tra-ctanda sunt in iracundia uel excitanda, uel sedanda. nam si quod ipsis, qui audiunt perniciosum, aut inutile sit, id fa-ctum augeat odium creatur, sin quod aut in bonos uiros, aut in eos, quos quisque minime debuerit, aut in Republi-

cam tum excitatur ſi non tam acerbum odium, tamen aut inuidiæ, aut odij non diſſimilis offenſio. Item timor incutitur aut ex ipſorum periculis, aut ex communibus: interiior eſt ille proprius, ſed hic quoque communis ad eandem ſimilitudinem eſt perducendus. Par, atque una ratio eſt ſpei, lætitiæ, moleſtiæ. Horum longe autem eſt acerrimus inuidiæ motus tam in ea comprimenda, quàm in excitanda. Inuident autẽ homines maxime paribus, aut inferioribus, cum ſe relictos ſentiunt, illos autem dolent euolaſſe: ſed etiam ſuperioribus inuidetur ſæpe uehementer, & eo magis, ſi intollerantius ſe iactant, et æquabilitatem communis iuris præſtantia dignitatis, aut fortunæ ſuæ tranſeunt. quæ ſi inflammanda ſunt maxime dicendum eſt non eſſe uirtute parta, deinde uitijs, atque peccatis: tum ſi erunt honeſtiora, aut grauiora, tamen non eſſe tanti ulla merita, quanta inſolentia hominis, quantumq; faſtidium. ad ſedandam autem magno illa labore, magnis periculis eſſe parta, nec ad ſuum commodum, ſed ad aliorum eſſe collata, ſeſeq;, ſiquam gloriam peperiſſe uideatur, tametſi ea nõ ſit iniqua merces periculi, tamen ea non delectari, totamq; abijcere, atq; deponere, omninoq; perficiundum eſt, ut hæc opinio minuatur, & illa excellens opinione fortuna cum laboribus, & miſerijs permixta eſſe uideatur. Iam miſericordia mouetur, ſi is qui audit adduci poteſt, ut illa, quæ de altero deplorẽtur ad ſuas res reuocet, quas aut tulerit acerbas, aut timeat, aut intuens alium crebro ad ſeipſum reuertatur. ita cum ſinguli caſus humanarum miſeriarum grauiter accipiuntur, ſi dicuntur dolenter: tum afflicta, & proſtrata uirtus maxime luctuoſa eſt, et ut illa altera pars orationis, quæ probitatis commendatione boni uiri debet ſpe-

nera ridiculi. Atque illud primum quid ſit ipſe riſus, quo pacto concitetur, ubi ſit, quomodo exiſtat, atque ita repente erumpat, ut eum cupientes tenere nequeamus, & quomodo ſimul latera, os, uenas, uultum, oculos occupet, uiderint phiſici. neque enim ad nos hoc pertinet. locus autem ridiculorum, unde proueniunt turpitudine, & deformitate quadam continetur. hæc enim ridentur uel ſola, uel maxime. Eſt autem: ut ad illud tertium ueniam: oratoris mouere riſum, uel quòd ipſa hilaritas beneuolentiam conciliat ei, per quem excitata eſt, uel quòd admiramur omnes acumen uno ſæpe in uerbo poſitum maxime reſpondentis, nonnunquã etiã laceſſentis uel quòd frangit aduerſariũ, quòd impedit, quòd eleuat, quòd deterret, quòd refutat, uel quòd ipſum oratorem politum eſſe hominem ſignificat, quòd eruditum, quòd urbanũ, maximeq; quòd triſtitiam, ac ſeueritatem mitigat, & relaxat, odioſaſq; res ſæpe, quas argumentis dilui non facile eſt ioco, riſuq; diſſoluit. Quatenus autem ſint ridicula tractanda oratori perquàm diligenter uidendum eſt id quod in quærendi quarto loco po ſueramus. nam nec inſignis inprobitas, & ſcelere iuncta, nec rurſus miſeria inſignis agitata ridetur. facinoroſi maiore quadam ui, quàm ridiculi uulnerari uolunt, miſeri illudi nolunt, niſi ſi ſe forte iactant. parcendum eſt autem maxime charitati hominum, ne temere in eos dicamus, qui diliguntur. in hac autem re non modo illud præcipitur, ne quid inſulſe, ſed etiam ſiquid perridicule poſſis. Tria uero ſunt genera facetiarum: ut ad illud perueniamus, quod ultimo loco poſueramus: quorum unum re tractatur: alterum dicto: ſimul re, & dicto tertium. re, ſi quando quid, tanquam aliqua fabella, narratur, in qua ita fa-

cta demonstranda sunt, ut mores eius, de quo narres, ut sermo, ut uultus omnes exprimantur, ut ijs qui audiunt tum geri illa, fieriq; uideantur. In dicto autem ridiculum est id, quod uerbi, aut sententiæ quodam acumine mouetur, sed uerborum tollitur, si uerba mutaueris, sententiarum permanet quibuscunq; uerbis uti uelis. Sed quoniam infinitus est facetiarum numerus ideo his breuiter explicatis nō progrediemur ulterius, sed cum iam satis à nobis de generis iudicialis inuētione dictum sit quàm breuissime, quamuis ad deliberatiuum etiā, & demonstratiuū quæ diximus possint accommodari, ad propriam reliquorum duorum generum inuentionem tractandam accedemus, & ut ab eo, quod in laude, & uituperatione positum est exordiamur dico, perspicuum esse alia in homine optanda, alia laudanda. Optātur pecuniæ, genus, propinqui, amici, opes, ualetudo, forma, uires, cæteraq;, quæ sunt aut corporis, aut externa. Verum quoniam ipsa uirtus in harum rerum usu, ac moderatione maxime cernitur tractanda etiam in laudationibus hæc sunt naturæ, & fortunæ bona, ut si habuerit ille, quē laudamus bene his usum, si nō habuerit sapienter caruisse, si amiserit moderate tulisse dicamus. In his etenim summa laus est, non extulisse se in potistate, non fuisse insolentem in pecunia, non se prætulisse alijs propter abundantiā fortunæ: ut opes, & copiæ non superbiæ uideantur, ac libidini, sed bonitati, ac moderationi facultatem, & materiā dedisse. Virtus autem, quæ est per se ipsa laudabilis, ac sine qua nihil laudari potest, plures habet partes. Sunt enim aliæ uirtutes, quæ uidentur in moribus hominum, & quadam comitate, ac beneficentia positæ, aliæ, quæ in ingenij aliqua facultate. In his tamen illæ potissimum commendā

tur, quæ non tam ipsis, qui eas in se habent, sed generi hominum fructuosæ putantur. Sed tamen in laudando iungenda sunt etiam hæc genera uirtutum. ferunt enim aures hominum cum illa, quæ iucunda, & grata, tum etiam illa quæ mirabilia sunt in uirtute laudari. Et quoniam singularum uirtutum sunt certa quædam officia, & munera, & sua cuiq; uirtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude iustitiæ quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum eiusmodi aliquo officio is qui laudabitur fecerit. Itemq; in cæteris res gestæ ad cuiusq; uirtutis genus, & uim, & nomen accommodabuntur. gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta uidentur à uiris fortibus sine emolumento, ac præmio, quæ uero etiam cum labore ipsorum hæc habent uberrimam copiã ad laudandum. quòd & dici ornatissime possunt, & audiri facillime. Ea denique enim uirtus esse uidetur præstantis uiri, quæ est fructuosa alijs, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certe gratuita. Magna etiam illa laus, & admirabilis uideri solet tulisse casus sapienter aduersos, non fractũ esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem. Neq; tamen illa non ornant habiti honores, decreta uirtutis præmia, res gestæ iudicijs hominum cõprobatæ, in quibus etiã fœlicitatem ipsam Deorum immortalium iudicio tributam laudationis est. Sumendæ autem res erunt aut magnitudine præstabiles, aut nouitate primæ, aut genere ipso singulares. neque enim paruæ, neque usitatæ, neq; uulgares admiratione, aut omnino laude dignæ uideri solent. Vituperandi autem præcepta cõtrarijs ex uitijs sumenda esse perspicuum est. Sed ut aliquando ad tertium genus causæ perueniamus suadere aliquid, aut dissuadere grauissimæ mi-

hi uidetur esse personæ. nā et sapientis est cōsilium explicare suum de rebus maximis, & honesti, & diserti, ut mente prouidere, authoritate probare, oratione persuadere possit. Ergo in suadendo nihil est optabilius, quàm dignitas. nam qui utilitatem putat, non quid maxime uelit suasor, sed quid interdum magis sequatur, uidet. nemo est enim præsertim in clara ciuitate, quin putet expetendam maxime dignitatem, sed uincit utilitas plerunque, cum subest ille timor ea neglecta, ne dignitatem quidem posse retineri. Controuersia autem inter hominum sententias aut in illo est: utrum sit utilius, aut etiam, cum id conuenit, certatur, utrum honestati potius, an utilitati consulendum sit. Quæ quia pugnare inter se uidentur, qui utilitatem defendet enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ, pecuniæ, uectigalium, præsidij militum, utilitates cæterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur. Itemq; incommoda contrariorum. Qui ad dignitatem impellet maiorum exempla, quæ erunt uel cum periculo gloriosa colliget, posteritatis immortalem memoriam augebit, utilitatem ex laude nasci defendet, semperq; cum dignitate esse coniunctam. Sed quid fieri possit, aut non possit, quidq; etiam sit necesse, aut non sit in utraque re maxime est quærendum. Ad consilium autem de Republica dandum caput est nosse rēpublicam, ad dicendum uero probabiliter nosse mores ciuitatis. qui quia crebro mutantur, genus quoq; orationis est sæpe mutandum. Et quanquam una ferè uis est eloquētiæ, tamen quia summa dignitas est populi, grauissima causa Reipublicæ, maximi motus multitudinis, genus quoq; dicendi grandius quoddam, & illustrius esse adhibendum uidetur, maximaq; pars orationis admouenda est ad ani-

morum motus nonnunquam aut cohortatione, aut comme moratione aliqua aut in ſpem, aut in metum, aut ad cupiditatem, aut ad gloriam concitandos, ſæpe etiam à temeritate, iracundia, ſpe, iniuria, inuidia, crudelitate reuocandos. Expoſui ferè, ut potui, in omni genere cauſarum, quæ ſequi poſſimus, quæ fugere, quæ ſpectare, qua omnino in cauſis ratione uerſari. proximum eſt, ut de diſpoſitione orationis, ut propoſuimus, aliquid breuiter pertractemus. Cuius ratio duplex eſt; altera, quam affert natura cauſarum, altera, quæ oratorum iudicio, & prudentia comparatur. Nã ut aliquid ante rem dicamus, deinde ut rem exponamus, poſt ut eam probemus noſtris præſidijs confirmandis, contrarijsq; refutandis: deinde ut concludamus, atq; ita peroremus. hoc dicendi genus natura ipſa præſcribit. ut uero ſtatuamus ea, quæ probandi, docendi, perſuadendi cauſa dicenda ſunt, quemadmodum componamus id eſt uel maxime proprium oratoris prudentiæ. Nam & digredi ab eo, quod propoſueris, atq; agas permouendorum animorum cauſa ſæpe utile eſt, Itaq; uel narratione expoſita ſæpe datur ad cõmouendos animos digrediendi locus, uel argumentis noſtris confirmatis, uel cõtrarijs refutatis, uel utroq; loco, uel omnibus ſi habet eam cauſa dignitatem, atq; copiam recte id fieri poteſt. ſed quẽadmodum in oratore optimus quiſq;, ſic in oratione firmiſſimum quidq; primum eſſe debebit, dum illud tamen in utroq; teneatur, ut ea, quæ excellant ſeruentur etiam ad perorandum, ſi quæ erunt mediocria in medium agmen conijciantur. His omnibus rebus conſideratis, tum deniq; id quod eſt primum dicendum, poſtremo debemus cogitare, quo utamur exordio. nam ſiquando id primum inuenire uoluerimus nullum nobis occurret, niſi

aut exile, aut nugatorium, aut uulgare, aut cõmune. prin-
cipia autem dicendi causarum propria esse, ab earumq; ui-
sceribus deduci oportet. Iccirco tota causa pertentata, atq;
perspecta; locis omnibus inuentis, atq; instructis consideran-
dum est, quo principio sit utendum. sumetur enim ex ijs re-
bus, quæ erunt uberrimæ uel in argumentis; uel in ijs par-
tibus, ad quas diximus digredi sæpe oportere. Ita & momẽ-
ti aliquid afferent, cum erunt penè ex intima defensione
deprompta, & apparebit ea non modo non esse commu-
nia, nec in alias causas posse transferri, sed penitus ex ea
causa, quæ tunc agatur defluxisse. Omne autem principiũ
aut rei totius, quæ agetur significationem habere debebit,
aut aditum ad causam, & munitionem, aut quoddam or-
namentum, & dignitatem, sed oportet ut ædibus, ac tem-
plis uestibula, & aditus, sic causis principia proportione re-
rum præponere. Itaq; in paruis, atq; frequentibus causis ab
ipsa re sæpe est exordiri cõmodius; cum uero erit utendum
principio aut ex reo, aut ex aduersario, aut ex re, aut ex
ijs, apud quos agitur ducemus sententias. Ex reo, quæ signi
ficent uirum bonum, quæ liberalẽ, quæ calamitosum, quæ
misericordia dignum, quæ ualeant contra falsam crimina-
tionem. Ex aduersario ijsdem ex locis ferè contraria. Ex re si
crudelis, si infanda, si præter opinionem, si immerito, si mi-
sera, si ingrata, si indigna, si noua, si quæ restitui, sanariq;
non possit. Ex ijs autem, apud quos agetur, ut beneuolos, be-
neq; existimantes efficiamus. Maxima uero copia principio
rum ad iudicem aut alliciendum, aut incitandum ex his
locis trahitur, qui ad motus animorum conficiẽdos inerũt
in causa, quos tamen totos in principio explicari non opor-
tebit, sed tantum impelli primo iudicem leniter, ut iam in-

clinato reliqua incumbat oratio.Connexa autem ita esse cō sequenti orationi debebunt, ut tanquam cohærentia cum omni corpore membra esse uideantur, non ut sibi audientiam uelle facere uideantur.sed quando utendum,aut nō sit narratione consilij est.neq; enim si nota res est,nec si dubiū sit,quid gestum sit,narrari oportet, nec si aduersarius narrauit,nisi si refellemus ne illa,quæ suspicionem,& crimen efficient,contráq; nos erunt acriter persequamur, & quidquid poterit detrahamus. fiet autem narratio breuis si uerbum nullum redundet,& cum tantum uerborū est, quantum necesse est. Erit autem perspicua, si uerbis usitatis,si ordine temporum conseruato,si non interrupte narrabimus.Sequitur ut causa ponatur, in quo uidendum est quid in controuersiam ueniat,tunc suggerenda sunt firmamenta causæ coniuncte & in firmandis contrarijs & tuis confirmandis. namq; una in causis ratio quædam est eius orationis,quæ ad probandam argumentationem ualet, ea autem & confirmationem,& reprehensionem quærit.Sed quia neq; reprehendi, quæ contra dicuntur possunt, nisi tua confirmes,neque hæc confirmari,nisi illa refellas; iccirco hæc & natura,& utilitate, & tractatione coniuncta sunt.Omnia uero concludenda plerumq; rebus augendis, uel inflammando iudice,uel mitigando:omniáq; cum superioribus orationis locis, tum maxime extremo ad mentes iudicum permouendas,et ad utilitatem nostram uocandas cōferenda sunt.Cum uero omnis ex re,atque uerbis cōstet oratio;neque uerba sedem habere posśint, si rem subtraxeris;neque res lumen, si uerba semoueris,cum de rebus hactenus, earumq; serie dictum sit ad uerborū elocutionem iam nostra conuertetur oratio; Quæ in hoc posita est,ut la

les, effari, nuncupari, opinabar, rebar, in proprijs sunt de ijs nihil dico. Ita duo omnino remanent simplicium uerborum genera, quæ afferant splendorem orationi nouatorum scilicet, et translatorũ. nouãtur aũt uerba, quæ ab eo, qui dicit ipso gignuntur, ac fiunt uel coniungendis uerbis: ut uersutiloquus, uel sine coniunctione: ut incuruescere. Proximus ille modus transferendi uerbi late patet, quem necessitas genuit inopia coacta, & angustijs, post autem delectatio, iucunditasq; celebrauit. nam ut uestis frigoris depellendi causa primo reperta, post adhiberi cœpta est ad ornamentum etiam corporis, et dignitatem: Sic uerbi trãslatio instituta est inopiæ causa, frequentata delectationis. nam gemmare uites, luxuriem esse in herbis, lætas segetes etiam rustici dicebãt: quod enim declarari uix uerbo proprio potest, id translato cum est dictum illustrat id, quod intelligi uolumus, eius rei, quam alieno uerbo posuimus, similitudo. Ergo hæ translationes quasi mutuationes sunt, cum quod non habeas, aliunde sumas. illæ autem, quæ non inopiam indicant, sed orationi splendoris aliquid accersunt, delectant maxime, cum uerbum similitudine quadam in alieno loco tanquam in suo positum agnoscitur, quod si nullã habet similitudinẽ cũ ea repudiatur. Quã ob rẽ ea transferri oportet, quæ aut clariorẽ faciunt rẽ: ut concionũ procellas, eloquentiæ flumen: aut quæ rẽ totã siue facti alicuius, siue cõsilij magis significẽt; ut illa; incensum ira, inflammatum cupiditate, lapsum errore: aut breuitatis causa: ut illud pro Milone. Magnum fuit Miloni conficere illam pestem: non potuerunt breuius proprijs uerbis tot scelera exponi, quàm sunt uno significata translato. Qua in re fugienda est dissimilitudo, ne cæli

li ingentes fornices dicamus,cū nulla ſit in ſphera fornicis ſimilitudo. Deinde uidendum eſt,ne longe ſimile ſit ductum. nam libentius ſcopulum,quàm Syrtim matrimonij dixerim: uoraginem bonorum potius, quàm Charibdim. facilius enim ad ea, quæ uiſa,quàm ad illa, quæ audita ſunt mentis oculi feruntur. ſumma uero laus eſt uerbi transferendi,ut ſenſum feriat id,quod translatum ſit. Qua re fugienda eſt omnis turpitudo earum rerum,ad quas eorum animos,qui audiunt, trahat ſimilitudo. nolo morte dici Africani caſtratam Rempublicam. nolo ſtercus curiæ dici Glauciam,quamuis ſit ſimile. eſt enim in utroque deformis cogitatio ſimilitudinis. Nolo præterea translatum eſſe maius,quàm res poſtulet: ut tempeſtas commeſſationis,aut minus: ut commeſſatio tempeſtatis,aut anguſtius, quàm illud proprium,ac ſuum:ut me adiri abnuto.melius eſſet ueto,prohibeo, abſterreo. Atque etiam ſi uereamur ne paulo durior translatio eſſe uideatur,mollienda eſt præpoſito ſæpe uerbo: ut in M. Antonium. Manendum mihi ſtatuebam in uigilia quaſi quadam conſulari,ac ſenatoria. Etenim uerecunda eſſe debet translatio, ut deducta eſſe in alienum locum,non irruiſſe uideatur. Fit & aliud genus translationis non uno uerbo,ut ſuperiora, ſed pluribus cōtinuatis,ut aliud dicatur, & aliud intelligatur: ut pro Rabirio perduellionis reo? Nec tuas unquam rationes ad eos ſcopulos appuliſſes,ad quos S.Titij afflictam nauem, & in quibus C.Deciani naufragium fortunarum uideres.in quo obſcuritas fugienda eſt,ne ex allegoria fiat ænigma. Eſt & aliud genus,cum ornandi cauſa uerbum propriū proprio commutatur: ut Cuncta Aſia, atque Græcia ueſtrum auxilium expectare propter periculi magnitudinē coguntur.

pro

pro Asiaticis, & Græcis: ex quo genere Martem communé pro bello in Oratione pro Milone dixit Cicero, curiam pro senatu, campum pro comitijs, togam pro pace, arma, ac tela pro bello, & uirtutes, & uitia pro ipsis, in quibus illa sunt ut: Insidiator superatus; ui uicta uis, uel potius oppressa uirtute audacia est. Huic sunt finitima illa minus ornata, sed tamen non ignoranda, cum intelligi uolumus aliquid aut ex parte totum: ut mucronem pro gladio; ut pro Ligario. Cuius latus mucro ille petebat? aut ex toto partem, ut ferrum pro gladio: ut post reditum in senatu. Cum ferro, et facibus tota urbe uolitantes. aut ex uno plures: ut Romanus prælio uictor, pro Romanis. aut cum ex pluribus unum: ut pro Milone. Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompeium, nosmetipsos cum Clodio comparamus, cum de seipso tantummodo loqueretur. Diximus de singulorum uerborum uirtute. Sequitur uerborum continuatio, quæ duas res maxime collocationem primum, deinde modum quendam, formamq; desiderat. Collocationis est componere, & struere uerba sic, ut ne ue asper eorum concursus, ne ue hiulcus sit: sed quodammodo coagmentatus, & leuis, ut iunctam orationem efficiat, ut cohærentem, ut lenem, ut æquabiliter fluentem. Hoc assequemur, si uerba extrema cum consequentibus primis ita iungemus, ut ne ue aspere concurrant, ne ue uastius diducantur. Collocationem subsequitur modus, & forma uerborũ, in quo illud est uel maximum uitium, quod uersus in oratione si efficitur coniunctione uerborum uitium est, & tamé eam coniunctionem sicuti uersum numerose cadere, & quadrare, & perfici uolumus. Neque quicquam est, quod magis oratorem ab imperito dicendi, ignaroq; distinguat, quam

quod ille rudis incondite fundit quantum potest, & id, quod dicit spiritu, non arte determinat. Orator autem sic alligat sententiam uerbis, ut eam numero quodam complectatur et astricto, ut soluto, ut uerba neque alligata sint quasi certa aliqua lege uersuum, neque ita soluta, ut uagentur. Quamobrem illud est in primis efficiendum, ne fluat oratio, ne uagetur, ne insistat interius, ne excurrat longius, ut membris distinguatur, ut conuersiones habeat absolutas. Quare primi, & postremi pedes sunt ratione quadam numerorum seruandi: quia medij latere possunt; modo ne circuitus ipse uerborum sit aut breuior, quàm aures expectent, aut longior, quàm uires, atque anima patiatur. Sed in extremitate uariandi sunt pedes, ne aut animorum iudicijs repudientur, aut aurium satietate. Atque ideo horum pedum uicissitudines efficient, ut neque ij satientur, qui audient fastidio similitudinis, nec nos id, quod faciemus dedita opera facere uideamur. postquàm uero hæc omnia adhibuerimus, quæ à nobis dicta sunt de singulorum laude uerborum, de coniunctione, de numero, atque forma: tum est quasi luminibus distinguenda, & frequentanda omnis oratio sententiarum, atque uerborũ. Nam & commoratio una in re per multum mouet, & illustris explanatio: rerumq́; quasi gerantur, sub aspectum penè subiectio, quæ & in exponenda re plurimum ualet, & ad illustrandum id, quod exponitur, & ad amplificandum, ut ijs, qui audient, illud, quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum esse uideatur: & huic contraria sæpe præcisio est, & plus ad intelligendum, quàm dixeris, significatio, & distincte concisa breuitas, et extenuatio, & huic adiuncta illusio, & ab re non longa digressio,

in qua cum fuerit delectatio,tum reditus ad rem aptus, et concinnus esse debebit: propositioq; quid sis dicturus, & ab eo, quod est dictum,seiunctio, & reditus ad propositũ, & iteratio,& rationis apta conclusio: tum augendi, minuendiue causa ueritatis superlatio,atque traiectio,& rogatio,atque huic finitima quasi percunctatio expositioq; sententiæ suæ,tum illa,quæ maxime quasi irrepit in hominum mentes,alia dicentis,ac significantis dissimulatio,quæ est periucunda,cum in oratione non contentione, sed sermone tractatur: deinde dubitatio,tum distributio,tum correctio,uel ante,uel postquã dixeris, uel cũ aliquid à te ipso reiicias: præmunitio est etiam ad id,quod aggrediare,et reiectio in alium: communicatio, quæ est quasi cũ iis ipsis, apud quos dicas,deliberatio, morum,ac uitæ imitatio uel in personis, uel sine illis magnum quoddam ornamentum orationis,& aptum ad animos conciliandos uel maxime, sæpe autem etiam ad commouendos. Personarum ficta inductio,uel grauissimum lumen augendi,descriptio,erroris inductio,& in hilaritatem impulsio,ante occupatio: tum duo illa,quæ maxime mouent, similitudo, & exemplum, digestio, interpellatio, contentio,reticentia, commendatio, uox quædam libera,atque etiam effrenatior augendi causa,iracundia,obiurgatio, promissio, deprecatio, obsecratio, declinatio breuis à proposito, non ut superior illa digressio,purgatio,conciliatio,læsio,optatio,atque execratio. His ferè luminibus illustrant orationem sententiæ. Orationis autem ipsius tanquam armorum est uel ad usum comminatio,& quasi petitio, uel ad uenustatem ipsam tractatio. nam & geminatio uerborum habet interdum uim, leporem alias,& paulum immutatum uerbum, atque de-

flexum: & eiusdem uerbi crebra tum a primo repetitio, tum in extremum conuersio, & in eadem uerba impetus, & concursio, & adiunctio, & progressio, & eiusdem uerbi crebrius positi quædam distinctio, & reuocatio uerbi, & illa quæ similiter desinunt, aut quæ cadunt similiter, aut quæ paribus paria referuntur, aut quæ sunt inter se similia. Est etiam gradatio quædam, & conuersio, & uerborum concinna transgressio, & contrarium, & dissolutum, & declinatio, & reprehensio, & exclamatio, & imminutio, & quod in multis casibus ponitur, & quod de singulis rebus propositis ductum refertur ad singula, & ad propositum subiecta ratio, et item in distributis supposita ratio, & permissio, & rursum alia dubitatio, et improuisum quiddam, & dinumeratio, & alia correctio, & disputatio, & quod continuatum & interruptum, & imago, & sibi ipsi responsio, & immutatio, & disiunctio, & ordo, & relatio, & digressio, & circunscriptio. Hæc sunt, uel horum similia, quæ sententijs orationem, uerborumq; confirmationibus illuminent. Sed quoniam duæ sunt partes orationis illustrandæ, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici postulat ornate, de qua diximus, altera apte hoc est, quod maxime deceat in oratione, de qua breuiter agēdum uidetur, quanquam id quidem perspicuum est. Non igitur omni causæ, nec auditori, neq; personæ, neq; tempori congruit unum genus orationis. Nam & causæ capitis alium quendam uerborum sonum requirunt, alium rerum priuatarum, atq; paruarum, & aliud dicendi genus deliberationes, aliud laudatiōes, aliud iudicia, aliud sermones, aliud consolatio, aliud obiurgatio, aliud disputatio, aliud historia desiderat. Refert etiam, qui audiant, senatus, an popu-

lus, an iudices, frequentes, an pauci, an singuli, & quales ipsi quoq; oratores, qua sint ætate, honore, authoritate debet uideri. tempus pacis, an belli, festinationis, an ocij. Itaq; hoc loco nihil aliud sanè est, quod præcipi posse uideatur, nisi ut figuram orationis plenioris, & tenuioris, & item illius mediocris ad id, quod agimus accommodatam deligamus, ut humilia subtiliter, magna grauiter, mediocria temperate dicantur, Ornamentis ijsdem uti ferè licebit alias cõtentius, alias summissius: omniq; in re posse quod deceat facere, artis, & naturæ est, scire quid, quandoq; deceat, prudentiæ. Sed iam his breuiter explicatis memoria nobis opus est, quàm ijs, qui exercere uoluerint, arte quadam loci sunt capiendi, & ea, quæ memoria tenere uellent effingenda animo, atque in his locis collocanda: sic fore, ut ordinem rerum locorum ordo conseruaret: res autem ipsas rerum effigies notaret. Ea etenim maxime animis nostris effinguntur, quæ sunt à sensu tradita, atque impressa: accerrimus autem ex omnibus nostris sensibus est sensus uidendi. Quare facillime animo teneri possunt ea, quæ perciperentur auribus, & cogitatione, si etiam oculorum commendatione animis traderentur, ut res cæcas, & ab aspectus iudicio remotas confirmatio quædam, & imago, & figura ita notaret, ut ea, quæ cogitando complecti uix possemus, intuendo quasi teneremus. Quare hac exercitatione non eruenda memoria est, si est ulla naturalis, sed certe, si latet, euocanda est. Memoriam sequitur actio, ut tandem ad ultimam nostri sermonis partem perueniamus, quæ una Demosthenis testimonio in dicendo maxime dominatur, in qua primum uocem moderari debemus, & aptè orationum formæ accommodare. Aliud enim uocis genus iracun

dia sibi assumit acutum, incitatum, crebro incidens : aliud miseratio, ac mæror, flexibile, plenum, interruptum, flebili uoce. aliud metus demissum, & hæsitans, & abiectū. aliud uis contentum, uehemens, imminens, quadam incitatione grauitatis. aliud uoluptas: effusum, lene, tenerum, hilaratum, ac remissum. aliud molestia sine commiseratione, graue quiddam, & uno pressu, ac sono obductum. Omnes autem hos uocis motus subsequi debet gestus uniuersam rem, et sententiam significatione declarans laterum inflexione, manus autem minus arguta digitis subsequens uerba non exprimens, brachium procerius proiectum, quasi quoddam telum orationis. supplosio pedis in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore sunt omnia; in eo autem ipso dominatus est omnis oculorum. Quare ipsorum est magna moderatio. nam oris non est nimium mutanda species. Oculi sunt, quorum tum intentione, tum remissione, tum coniectu, tum hilaritate motus animorum significemus aptè cum genere ipso orationis. est enim actio quasi sermo corporis, quo magis menti cōgruens esse debet. Oculos enim natura nobis ad motus animorum declarandos dedit. Exposui breuiter quas partes oratorem habere oporteat. eas uero facile consequemur diligentia, imitatione, & exercitatione, sine quibus inanes erunt omnes à nobis suscepti labores.

TRYPHONIS CABRIELII DE SPHERICA RATIONE EX MACROBIO, ET PLINIO BREVIS, ET DISTINCTA TRACTATIO.

Clarissimo Iuueni Francisco Benedicto Patricio Veneto patrono suo Iason de nores S. P. D.

VM rerum cœlestium scientia, & ea præcipue, quæ de ortu, & occasu signorum inscribitur ad eas, quibus poetæ sæpe utuntur temporum, aut locorum descriptiones ita necessaria uideatur, ut sine illa uix, aut ne uix quidem cognosci possint, propterea cum hoc meo in Horatij artem poeticam commentario coniungendum esse Tryphonis Cabrielij compendium hoc existimaui. quòd in eo primum de ortu, & occasu signorum, quos ante eum nemo nouit; deinde alijs de rebus ad cæli orbes pertinentibus facilis, & certa notitia explicatur. de quibus sæpe apud poetas fit mentio. Quare cum putarem è re studiosorum magnopere futurum, si tam utilis, tam ad poetas percipiendos necessaria doctrina tam distincte, tam breuiter à Tryphone tradita diuulgaretur; ex illa cogitatione cupiditas emersit: cum recordatus essem et quid tu de hoc indice potius, quàm libello sentires; & quid ego tibi pro amicitiæ nostræ necessitudine, meáq; in te obseruantia deberem. Volui igitur cum in Cyprum insulam, hoc est in patriam meã, sim nauigaturus relinquere apud

te,quod cum uideas mei nominis in animo tuo memoria renouetur. Itaque hoc,quod Trypho ille magnus compo-suit, officij loco tibi à me inscriptum emitto ut & illius uirtutem,& meum in te studium sæpe recognoscas. sæpe enim te & res,quæ docetur; & is, qui docet illa præclara ad legendum inuitabit. Vale; & me,qui in te amando,et colendo nemini concedo eo,quo cœpisti amore,dilige.

M. D. L I I.

Ordo à Tryphone seruatus in hac sphera tractatione.

Præcipuum hoc Tryphonis fuit consilium in hac breuissima sphera tractatione, ut ex eo sæpe audiuimus, explicare.s.rationem de ortu, & occasu signorum iuxta poetarum sententiam: cum uidisset eam rem à paucis admodum animaduersam. Sed quoniam intelligere non facile possumus, quæ ad ortus, & occasus signorum uidentur pertinere, nisi prius stellarum errantium, solisq; ipsius, præcipue cursus perfecte cognitos habeamus, neque hos sine cœlestium circulorum descriptione. ideo ortus, & occasus signorum Tripho explicaturus exorditur à puncto cœlestis circumferentiæ, hoc est ab ipsa terra; tum, quoniam semper circa terrã ab ortu in occasu cæli sphæra uerticibus innixa deuoluitur: neque aliter posset continuo moueri, de uerticibus, quos græci, polos appellant; inde de sphera circulis, hoc est de quinque paralellis, de Zodiaco, de duobus Coluris, de Meridiano & Orizonte; tum de cursu septem stellarum errantium, ac de Solis præcipue; tum de Lunæ proprio per tres signiferi lineas; ultimo de ortu, et occasu signorum breuiter, & distincte pertractat.

De puncto cœlestis circunferentiæ, hoc est de terra.

Physici terram ad magnitudinem cœli puncti modum obtinere docent.

De Cœli uerticibus.

Cum uero semper circa terram ab ortu in occasum cœli sphera uoluatur, uertex hic, qui septentriones habet, quo quouersum mundana uolubilitate uertatur: quoniam super nos est, semper à nobis uidetur, ac semper ostendit arctos oceani metuentes æquore tingi. Australis contra quasi semel nobis pro habitationis nostræ positione demersus nec ipse à nobis unquam uidetur, nec sidera sua, quibus & ipse sine dubio insignitur, ostendit.

De modo intelligendi cœlestes circulos.

Natura cœlestium circulorum incorporalis est linea, quæ ita mente concipitur, ut sola longitudine censeatur, latum habere non possit. Sed in Zodiaco latitudinem signorum capacitas exigebat. Quantum igitur spatij lata dimensio porrectis syderibus occupabat, duabus lineis limitatum est, & tertia ducta per medium ecliptica uocatur. quia cum cursum suum in eadem linea pariter Sol, & Luna conficiunt alterius eorum necesse est uenire deffectum. Solis, si ei tunc luna succedat. Lunæ, si tunc aduersa sit soli.

De Quinque paralelis.

Quinque alij circuli paraleli uocantur. horum medius, et maximus est æquinoctialis: duo extremitatibus uicini, atque ideo breues, quorum unus septentrionalis dicitur, alter australis. Inter hos, & medium duo sunt tropici maiores ultimis, medio minores, ex utraque parte zonæ ustæ termi

num facientes. constat enim Solem neque ultra Cancrum, neque ultra Capricornum meare, sed cum ad hæc signa peruenerit, mox reuerti.

De Coluris.

Præter hos duo sunt alij circuli coluri ambientes utrosque uertices, atque inde in diuersa diffusi, & se in summis intersecant, & quinque paralelos in quaternas partes æqualiter diuidunt Zodiacum intersecantes, ut unus eorum per Arietem, & Libram; alter per Cancrum, atque Capricornum decurrat.

De Meridiano, & Orizonte.

Meridianus, & Orizon non scribuutur in sphera. quia certum locum habere non possunt, sed pro diuersitate circumspicientis, habitátisue uariátur. Meridianus est enim, quem Sol, cum super hominum uerticem uenerit ipsum diem medium efficiendo designat; Et quia globositas terræ habitationes omnium æquales sibi esse non patitur, non eadem pars cœli omnium uerticem despicit. similiter facit sibi Orizontem circumspectio singulorum. Orizon est enim ueluti quodam circo designatus terminus cœli, quod super terram uidetur.

De motu septem Errantium Stellarum.

Solem, ac Lunam, & stellas quinque, quibus ab errore nomen est, præter quod secum trahit ab ortu in occasum cœli diurna conuersio, suo motu in orientem ab occidente procedere apud pressius intuentes ita esse uerum constabit, ut nó solum mente concipi, sed oculis quoque ipsis p ssit pro-

bari. Consideremus enim signorum ordinem, quibus Zodiacum distinctum uidemus, & ab uno quolibet signo ordinis eius sumamus exordium. Cum Aries oritur post ipsum Taurus emergit, hunc Gemini insequuntur, hos Cancer, & per ordinem reliqua. Si istæ ergo in occidentem ab oriente procederent non ab Ariete in Taurum, qui retro est, nec à Tauro in Geminos signum posterius uoluerentur, sed potius à Geminis in Taurum, & à Tauro in Arietem recta mundanæ uolubilitatis accessione prodirent: cum ergo à primo in signum secundum, & à secundo ad tertium, & inde ad reliqua, quæ posteriora sunt reuoluantur, sine dubio constat non cum cœlo, sed contra cœlum moueri.

De forma, & ratione Lunæ.

Luna semper dimidiam sui partem habet illustratam à Sole, sed quanto magis est ei subiecta, tanto magis pars superior, quæ à nobis non uidetur, illustratur, quanto uero magis discedit, tanto magis pars inferior, quæ à nobis uidetur lucet. Vnde in oppositione tota apparet.

De cursu Lunæ per tres Zodiaci lineas, hoc est de capite, & cauda Draconis

Interiectio illa eclipticæ lineæ, per quam Luna ab austro in aquilonem mouetur draconis caput appellata est. ea uero, per quam ab Aquilone in austrum labendo percurrit cauda nuncupatur

De ortu, & occasu signorum ex Plinij libro XVIII. Capite. XXV.

Ortus, occaſusq; ſignorum binis modis intelliguntur. aut enim aduentu ſolis occultantur ſtellæ, aut eiuſdem abſceſſu proferuntur. Alio modo, quo die incipiunt, uel deſinunt apparere oriente, uel occidente Sole matutini, ueſpertini'ue cognominati, prout alterutris eorum mane, uel crepuſculo contingit.

Hermolaus Barbarus.

Prima ſtellarum ratio heliaca eſt, altera uero Chronicha.

F I N I S

Registrum.

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXY

Omnes sunt quaterni

VENETIIS M. D. LIII.

